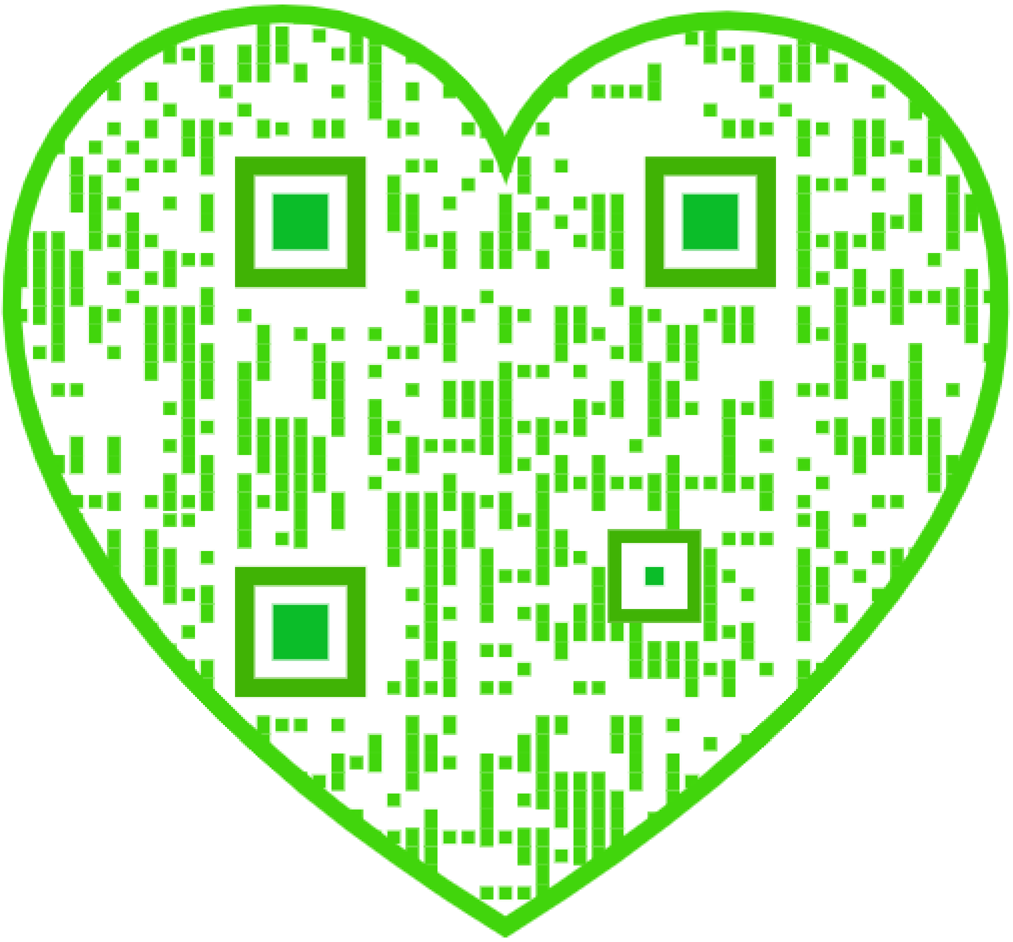

DE

KINDEREN VAN DEN HUGENOOT.

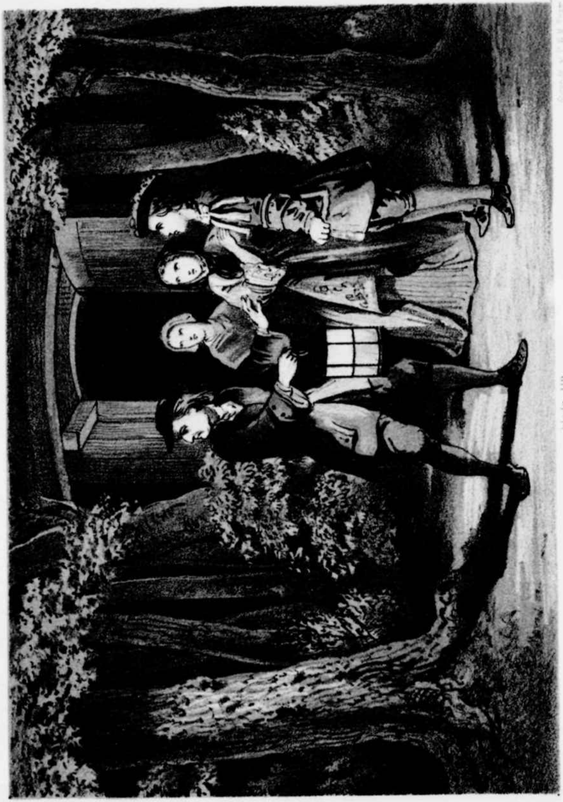

Blz. 119.

DE

KINDEREN VAN DEN HUGENOOT,

OF

EEN TAFEREEL VAN DE VERVOLGING DER

PROTESTANTEN ONDER LODEWIJK XIV.

DOOR

P. J. ANDRIESSEN.

[illegible] VAN: DE [illegible], DE VAL VAN EEN KONINGSHUIS,
[illegible] KEIZERSKROON, DE KOLOSSUS DER
NEGENTIENDE EEUW, 1870, ENZ.

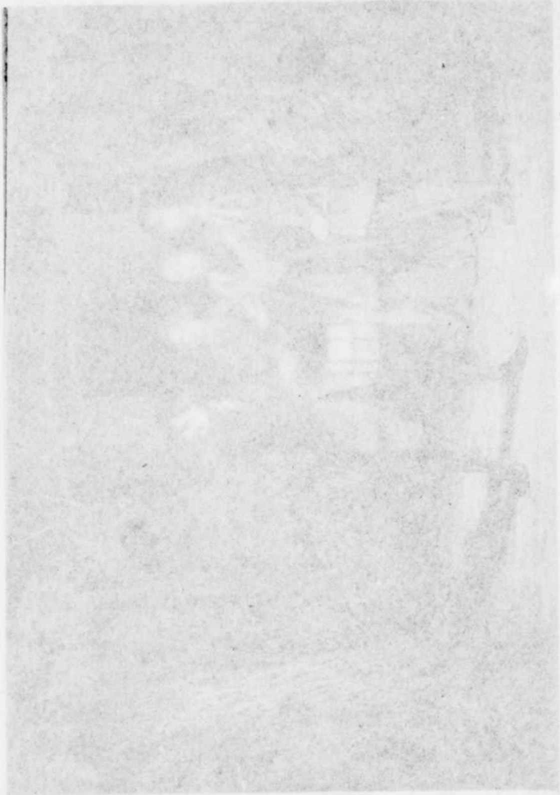

IC-0 K
1231
B13

DE

KINDEREN VAN DEN HUGENOOT,

EEN TAFEREEL VAN DE VERVOLGING DER PROTESTANTEN ONDER LODEWIJK XIV.

DOOR

P. J. ANDRIESSEN.

Schrijver van: DE DESERTEUR, DE VAL VAN EEN KONINGSHUIS, DE DAGERAAD VAN EEN KEIZERSKROON, DE KOLOSSUS DER NEGENTIENDE EEUW, 1870, ENZ.

BIBLIOTHEEK EN LEESZALEN
DER GEMEENTE ROTTERDAM

AMSTERDAM
C. L. BRINKMAN.

P 851477 321
BL000 812 875 9
1970-226
Informatiecentrum Jeugdlectuur

VOORBERICHT.

Er is in den laatsten tijd menige stem opgegaan, die onze vaderen beschuldigd heeft van onverdraagzaamheid jegens hen, die niet tot de gevestigde Staatskerk behoorden. Zonder nu te willen beweren, dat er geen tijden geweest zijn, waarin de vroeger zoo verdrukten op hun beurt verdrukkers werden, heb ik 't niet ondienstig geacht, een werkje uit te geven, dat reeds sedert jaren in portefeuille lag en alleen wat omwerking en voltooiing behoefde, een werkje waaruit zal blijken, hoe 't met de vrijheid, welke andersdenkenden in een katholiek land genoten, geschapen stond. Ik zelf maak geen vergelijking, maar laat die aan anderen over.

Indien men zich verbeeldt, dat dit boek geschreven is met het doel, om haat en tweedracht te zaaien, zal men zich grootelijks vergissen. Integendeel, het is gemaakt met het oog op de behoeften van den tijd, waarin men aan den eenen kant zich op het Christelijk standpunt van verdraagzaamheid stelt, maar aan

den anderen kant moed genoeg moet bezitten om der historie den sluier af te lichten, achter welken men haar werkelijk wezen voor de oogen van 't algemeen tracht te verbergen. Bij 't geen er in den laatsten tijd is geschreven, en bij de pogingen, welke er worden aangewend, om onze historie te reconstrueeren, is 't noodig, dat een volgend protestantsch geslacht weet, waaraan 't zich te houden heeft en met alle macht het kleinood beware, dat de vaderen het hebben nagelaten. Zonder hatelijk te zijn, heb ik eenvoudig de feiten meegedeeld, zooals de historie ze ons geeft; om die feiten bevallig voor te stellen, heb ik ze in een aangenamen vorm gegoten.

Mocht dus deze poging medewerken tot het groote doel: de opvoeding van een deel der volgende Nederlandsche natie, dan ware het doel bereikt van

AMSTERDAM, 1872. DEN SCHRIJVER.

EERSTE HOOFDSTUK.

Arthur en Amanda.

Wanneer gij de kaart van Frankrijk voor u neemt, zult gij toch wel de beroemde stad Orleans kunnen vinden. Deze stad is de hoofdplaats van het departement der Loiret, een gewest, dat een vlakken grond heeft en zeer boschrijk is. Dit departement maakte vroeger een gedeelte uit van de provincie Orleannais. Het riviertje de Loiret, waarnaar het zijn naam draagt, is een tak van de Loire, de hoofdrivier des departements. De reiziger, die deze streek doortrekt, zal op ongeveer anderhalf uur van Montargis een bouwval aantreffen, een stuk muur, dat daar verlaten en alleen staat. Die bouwval behoorde eens tot de muren van een kasteel, waarin het eerste gedeelte der geschiedenis is voorgevallen, welke ik mijn lezeressen en lezers wil mededeelen.

De tijd, waarin mijn verhaal begint, is het jaar 1685, een dier gedenkwaardige jaren, in welke de Fransche Protestanten opnieuw onderdrukt en vervolgd werden. Ten einde u op de hoogte van dien tijd te brengen, moet ik u verzoeken, vooraf eenige oogenblikken met mij bij de geschiedenis der Protestanten in Frankrijk stil te staan; ten einde gij een goed begrip erlangt van hetgeen ik u in de volgende bladeren wensch mede te deelen.

Onder Frans I, den tijdgenoot van Karel V, had Calvijn de eerste stralen van het licht der hervorming in zijn vaderland geworpen. Zendelingen uit Genève, waarheen deze beroemde man zich begaf, breidden het Protestantisme in Frankrijk uit. De opvolger van Frans I, Hendrik II, begon het eerst de aanhangers der nieuwe leer te vervolgen, en trachtte hen door mishandelingen, ja, door den marteldood schrik in te boezemen en zoo tot de Roomsche kerk terug te brengen. Onder hem gaf men hun den naam van Hugenoten. Zoo vormden zich in Frankrijk twee groote partijen: die der Roomschen, de Ligue genaamd, en een tegenverbond van de Protestanten. Hendrik II werd opgevolgd door zijn zoon Frans II, en deze door zijn broeder Karel IX, beide onder den invloed hunner moeder, de heerschzuchtige Catharina de Medecis. Laatstgenoemde vorst veinsde een verzoening tusschen beide partijen te willen bewerkstelligen. Daartoe schonk hij zijn zuster, Margaretha de Valois, aan den Protestantschen Hendrik van Navarre (later Hendrik IV), en noodigde de hoofden der Hugenoten, waaronder ook de grijze en edele Coligny, op de bruiloft zijner zuster te Parijs, hetgeen tevens een verzoeningsfeest tusschen de partijen zou zijn. De Hugenoten lieten zich verschalken en kwamen alle te Parijs. Maar midden in den bruiloftsnacht, den 24sten Augustus 1572, den St. Bartholomeusnacht, gaf een klok van het kasteel de Louvre het afgesproken teeken. Van alle kanten vielen sluipmoordenaars op de Hugenoten aan, de grijze Coligny werd vermoord, en de koning zelf schoot van het balkon van zijn paleis op zijn eigene onderdanen. Het bloedig bevel ging geheel Frankrijk door, en in dertig dagen tijds werden er niet minder dan 60,000 Hugenoten vermoord. Deze gebeurtenis staat in de geschiedenis van Frankrijk bekend onder den naam van de Parijsche bloedbruiloft.

Toen de opvolger van Karel IX, diens broeder Hendrik III, door den dolk van een Franciskaner monnik, Jacques Clement, was gevallen, moest Hendrik van Navarre hem onder den naam van Hendrik IV opvolgen. Na een geduchten strijd, vooral tegen Parijs, dat zijn poorten voor hem sloot en niet dan na een langdurige belegering en een vreeslijken hongersnood overging, bevredigde deze vorst de Roomschen, door hun godsdienst te omhelzen, doch gaf in 1598, bij het edict van Nantes, aan de Hugenoten een volkomene godsdienstvrijheid.

En nu — bijna honderd jaren hadden Hugenoten de vruchten dier vrijheid genoten. Wel waren in 1621, na den dood van Hendrik IV hun rechten opnieuw bedreigd; maar zij hadden ze moedig weten te handhaven, en Hendriks opvolger, Lodewijk XIII, zag zich reeds het volgende jaar gedwongen, het edict van Nantes te bevestigen. Later had de kardinaal de Richelieu, Lodewijks eerste minister, hun in 1727 hun 28 vrijsteden, waaronder La Rochelle de sterkste was, ontnomen; doch overigens liet hij hun de vrije uitoefening van hun godsdienst. Intusschen stierf Richelieu en kort daarop, in 1643, Lodewijk XIII. De eerste werd opgevolgd door den kardinaal Mazarin, de laatste door Lodewijk XIV. Deze Mazarin had de Hugenoten reeds meer en meer in hun rechten verkort; maar latere raadgevers brachten den koning veel verder, en pleegden zelfs, zonder zijn voorkennis, daden van het schandelijkste geweld.

In 1581 was de eigenlijke vervolging begonnen: een vervolging tegen twee millioenen rustige en brave onderdanen, wier eenige misdaad daarin bestond, dat zij niet tot de Roomsch-Katholieke kerk behoorden. Lodewijks biechtvader, La Chaise, en vele andere Roomsche geestelijken hadden den koning voorgesteld, welk een genade hij in den hemel

zou verwerven, wanneer hij die twee millioenen zondaars tot de eenige ware kerk terugbracht. Zijn minister Louvois, die wel bemerkte, dat de koning naar dien raad luisterde en niet ongeneigd was, dien te volgen, wist de taak der uitvoering daarvan in handen te krijgen. Met ontmenschten ijver kweet hij zich daarvan. Daar hij wel wist, dat de Hugenoten zich niet goedschiks zouden onderwerpen, nam hij geweld te baat. Dragonders en geestelijken werden tegelijk naar de provinciën gezonden. Vreeselijk hielden dezen onder de rustige Protestanten huis. Inkwartiering, moedwil, pijniging, niets werd gespaard, om het doel te bereiken. De gevangenissen werden volgepropt, de schavotten rookten van het bloed der onschuldige slachtoffers, en een menigte predikanten werden geradbraakt, om zóó ten schrikwekkenden voorbeelde aan hun gemeenten te verstrekken.

Te Bearn begonnen, werd de vervolging van provincie tot provincie voortgezet; terwijl men van den kant van het hof niet ophield, de Hugenoten door valsche beloften in slaap te wiegen; zoodat zelfs zij, bij wie zich de dragonnaden niet vertoond hadden, veel van de tijdingen, die hun ter oore kwamen, als overdreven beschouwden, en zich vasthielden aan het edict van Nantes, waaraan immers de koning had gezegd, getrouw te zullen blijven.

Ook Orleannais was tot hiertoe vrijgebleven van de vervolging. Wel had het naburige Champagne bitter van de dragonnades geleden, en begonnen de tijdingen uit die streken meer onrust te baren, dan zij zulks deden, toen die vervolging nog tot het Zuiden van Frankrijk zich bepaalde; maar nog hoopte men, dat Louvois eindelijk genoeg zou hebben gewoed, dat ten laatste de verdrukking zou ophouden. Ook op het kasteel, waar wij ons nu zullen verplaatsen, genoot men een betrekkelijke rust; ofschoon men niet geheel zonder vrees was.

Thans, nu wij u op de hoogte van den tijd van ons verhaal hebben gebracht, willen wij u verzoeken, met ons naar het departement der Loiret te gaan, toen de provincie Orleannais.

Aan de oevers van de Loiret dan stond het kasteel, waarvan wij hierboven spraken. Was het juist niet een van die ijzersterke sloten, die er op gebouwd zijn, om een gansche legermacht te keeren; zijn hechte muren en stevige deuren waren toch wel in staat, den aandrang eener krijgsbende te verduren, en ieder die zich binnen die grijze muren bevond, kon zich veilig rekenen naar buiten. Het was sedert eeuwen het eigendom van de graven d'Arvilliers. Uit oud en adellijk bloed gesproten, behoorden deze edellieden juist niet tot de rijkste des lands; toch brachten hun goederen hun genoeg op, om tamelijk ruim te leven. Het gehucht, op kleinen afstand van het kasteel gelegen, met de aanhoorende gronden en akkers, was het eigendom des slotbewoners. Toen de hervorming in Frankrijk doordrong, was een d'Arvilliers een der eersten geweest, die haar omhelsd had, en zijn voorbeeld was gevolgd door zijn pachters; zoodat het geheele gehucht uit Protestanten bestond. De tegenwoordige graaf, Erneste François d'Arvilliers, was een protestant in zijn hart. Zijn grootvader had onder Hendrik IV gestreden, maar sinds deze vorst tot het Roomsche geloof was overgegaan, had hij zich van het hof teruggetrokken, en noch de vader van den tegenwoordigen graaf, noch deze zelf had roeping gevoeld, om zich aan een hof aan te sluiten, welks koning zich vijandig tegen de Protestanten betoonde, en hetwelk uitmuntte door zedeloosheid en ondeugd.

De graaf d'Arvilliers was een man van strenge beginselen. Zijn onderdanen eerbiedigden hem, en hadden achting voor zijn onbesproken gedrag en zijn edele gevoelens; lief-

hebben echter konden zij hem niet. Sedert de geruchten van de vervolgingen der Protestanten ook op het kasteel d'Arvilliers doordrongen, was de graaf nog ernstiger geworden, ja, bijna teruggetrokken. En toch, in den kring zijner familie was hij zacht en minzaam, en wanneer het den nood der armen en ongelukkigen gold, meewarig. Voor zijn beide kinderen was hij een liefderijk vader. Maar een enkele oogopslag was genoeg, om hen tot hun plicht terug te brengen, een enkel woord voldeed, om hen te doen beven, als zij kwaad deden. De gravin daarentegen was de liefde en zachtheid zelf. Noch hare kinderen, noch hare dienstboden hadden immer een hard woord uit haar mond gehoord. Voor haar kinderen had zij den geheelen schat harer liefde, voor den ongelukkige een traan, voor den arme ondersteuning, voor de kranken troost en lafenis over. Evenals haar echtgenoot was zij met hart en ziel aan de Protestantsche kerk gehecht; doch, waar hij een hard en gestreng oordeel over de Roomschen velde, beschouwde zij de ongelukkige verblinden met deernis en medelijden. *hij* zou den Katholiek hebben teruggestooten, *zij* hem liefderijk hebben opgenomen, en getracht, hem van zijn dwaling te overtuigen.

Hun beide kinderen waren tweelingen, op dit tijdstip zestien jaren oud. Arthur, de zoon, had veel van het karakter zijns vaders, wat onbuigzaamheid van wil en strengheid in het oordeel over anderen betrof. Toch vereenigde zich daarmede veel van den zachten geest zijner moeder. Zijn verstand was behoorlijk ontwikkeld en zijn geest met vele kundigheden verrijkt. Zijn tweelingzuster, Amanda, was het evenbeeld harer moeder. Even zacht, even liefderijk, was zij de uitdeelster der weldaden der gravin, ging zelf of met deze of met haar broeder de kranken en hulpbehoevenden opzoeken, en stond bij de landlieden bekend onder den naam van „de schoone engel van het kasteel."

Thans blijft ons nog over, de verdere bewoners van het slot op te noemen. Wij beginnen met Jerôme Le Brun, den rentmeester, een man die zich door zijn uiterlijke vroomheid zeer in de gunst van den graaf en nog meer in die van de gravin had weten dringen. Hij was eerst sedert een half jaar op het kasteel, en werd door de bedienden, die hem voor een huichelaar hielden, gehaat. Hij bewoonde een der afgelegenste kamers van het slot, had den mond altijd vol van bijbelteksten en zat, wanneer men bij hem op de kamer kwam, altijd met een opengeslagen bijbel vóór zich.

De zesde bewoner van het kasteel was de oude Jean. Met recht deelde hij in het vertrouwen van den graaf en diens echtgenoot en in de liefde hunner kinderen. Zijn vader was reeds knecht op het kasteel geweest, en Jean had den graaf als kind op de armen gedragen, gelijk hij het later Arthur en Amanda had gedaan. Ofschoon eerst tweeenvijftig jaren oud, heette hij toch altijd „de oude Jean". Dit was het geheele mannelijke personeel; want de tuinman Philippe, een goede maar domme kerel, die met een boerenarbeider onder het opzicht van den rentmeester werkte, woonde niet op het slot, maar in een klein huisje, hem door den graaf afgestaan. Evenmin Arnaut, de koetsier, die een stalknecht onder zich had, en een verdieping boven den stal bewoonde.

De vrouwelijke dienstboden bestonden uit Anna, de kamenier, een achtentwintigjarig meisje, dat op het dorp geboren was en reeds vroegtijdig haar ouders verloren had.

Een tante te Parijs had haar tot zich genomen en opgevoed. Uit die stad had zij veel smaak, maar een onbedorven hart en reine zeden medegebracht. Sedert drie jaren was zij bij de gravin in dienst.

Clara, de keukenmeid was een goede dertiger. Lomp en onbedreven in alles, wat buiten hare residentie, de keuken

omging, was zij in al wat koken en braden betrof, de handigste en knapste van den geheelen omtrek. Lezen of schrijven kon zij in het geheel niet; maar als zij des zondags ter kerk was geweest, wist zij dikwerf meer van de predikatie dan menigeen, die deze kunsten volkomen meester was.

Eindelijk (want daar de graaf niet rijk was, had hij ook weinig bedienden) sloot MARTHA, de werkmeid, de rij der bewoners van het kasteel. Vijfentwintig jaren oud en van geen slecht uiterlijk, was zij zeer gezien bij de jonge lieden van het dorp; doch zij wees alle aanzoeken van de hand, daar zij voorgaf, dat de tijden te slecht waren, om in het huwelijk te treden. Eigenlijk beviel het haar op het kasteel te goed, en was zij te zeer gehecht aan de grafelijke familie, om die te verlaten.

Nog moeten wij spreken van een broeder van den graaf. Daar hij, als jongere broeder, weinig van zijn vader te wachten had, was hij door dezen tot de rechtsgeleerde studie bestemd, en door hem naar Genève gezonden. Maar een buitengewone geestdrift voor den godsdienst, deed hem van studieplan veranderen en de godgeleerdheid kiezen. Hij was tegenwoordig predikant te Avallon in Bourgogne, en had een eenigen zoon HENRI, genoegzaam van ARTHURS jaren, die zijn moeder nooit gekend had; daar deze kort na zijn geboorte gestorven was. HENRI's komst was steeds een feest op het kasteel, vooral voor ARTHUR, die 't altijd heel pleizierig vond, als oom FRANÇOIS hem eenige weken buiten liet. En geen wonder, want de knaap had op Arvilliers niemand, bij wien hij zich kon aansluiten; daar de predikant, dominé VIGNER, slechts een eenige dochter, CELESTINE, had, en de knapen van het dorp boerenjongens waren, die, alzoo Arvilliers geen school had, lezen noch schrijven konden. ARTHUR had dan ook zijn opvoeding aan een gouverneur te danken, en zeker zou die nog op 't kasteel geweest

zijn, als niet 's mans gezondheid hem belet had, zijn betrekking verder te vervullen. 't Was wel jammer voor ARTHUR geweest, dat die gouverneur nog niet een jaar gebleven was: want de graaf vond den knaap nog te jong, om hem naar de universiteit te zenden, 't geen de onrustige tijden hem toch zouden belet hebben. ARTHUR had echter zoo goed geleerd, dat hij zijn studiën zelf kon voorzetten, en dat deed hij ook trouw. Tot afwisseling hield hij zich bezig met het teekenen, in welke kunst hij 't op een aardige hoogte gebracht had. Maar om op HENRI terug te komen. ARTHUR hield veel van zijn jongen neef, ofschoon hun karakters zeer uit elkander liepen. ARTHUR was vast, dikwijls onbuigzaam van aard, had een klaar denkbeeld van recht en billijkheid, en kon bij 't minste onrecht opstuiven als buskruit; HENRI daarentegen had een zwak en weifelend karakter; hij zou liever onrecht hebben verdragen, dan er zich tegen verzet hebben, hij voegde zich gemakkelijk naar iedereen, en was om zijn zacht en volgzaam karakter bemind bij allen die hem kenden.

'tWas op een der eerste dagen van de maand September van 't jaar 1685, dat we AMANDA en ARTHUR in een der kamers van 't kasteel aantreffen. Op de tafel ligt een bundel kleederen en staat een overdekt hengelmandje.

»Nu, ARTHUR," zeide AMANDA. »Neem jij nu 't pak kleeren, dan zal ik 't mandje dragen, dat mama voor den ouden MARTIN heeft klaar gemaakt."

»Welk een dwaasheid!" riep ARTHUR uit, »om met zoo'n pak te sjouwen. Laat JEAN dat brengen, die is er voor."

»Hé, ARTHUR!" riep AMANDA uit. »Ben je nu op eens zoo trotsch geworden, dat het u te veel is, dat pak te dragen? Welnu, dan zal ik het wel doen. Ik kan het best met mijn mandje meenemen."

»Neen, zóó is 't niet gemeend, Amanda," zeide Arthur. »Als 't voor den goeden Martin was, zou ik er niet tegen hebben. Maar 't is voor die Thérèse, en voor die vrouw heb ik niets over. Ik begrijp niet, hoe mama zooveel belang in dat mensch stelt, dat zij zich haar lot nog aantrekt. Ze verdient het niet."

»Dat is waar," hernam Amanda. »Maar denk er eens aan, wat papa van morgen las, dat we navolgers moeten zijn van onzen Vader in den hemel, die zijn zon laat schijnen over boozen en goeden."

»En 't laat regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen," voegde Arthur er bij. »Wat dit laatste aangaat, we hebben in den laatsten tijd regen genoeg gehad en ik ben blij, dat we van daag de lieve zon weer eens zien."

»En daarom zal je dan ook 't pak wel voor me dragen, niet waar, broertje?" zeide Amanda op vriendelijken toon. »Je weet wel, Arthur, dat mama er zoo op gesteld is, dat we zelf haar weldaden aan de armen en ongelukkigen van het dorp uitdeelen."

»Nu dan," hernam Arthur, terwijl hij 't pak opnam, hetwelk trouwens zoo zwaar niet was. »Om u pleizier te doen, zal ik me maar tot een lastdier verlagen. Laat ons dan terstond gaan; want we moeten 't mooie weer waarnemen. Ik vertrouw 't niet erg. Daarenboven wenschte ik wel, als we terug zijn, de laatste hand te leggen aan mijn teekening."

»Is die nog al naar uw zin uitgevallen?" vroeg Amanda. »Ik ben brandend nieuwsgierig om haar te zien."

»Niet vóór ze af is, zusjelief," hernam Arthur. »En hoe sta je met uw kussen?"

»O, dat is binnen een paar dagen af," hernam Amanda.

»Nu, je moogt u toch wel haasten," hervatte Arthur. »'t Is geen veertien dagen meer, vóór mama jarig is."

»Maak u maar niet ongerust," zeide Amanda. »Ik zal wel zorgen, dat het op zijn tijd klaar is. Ik denk, dat mama het heel mooi zal vinden. Le Brun ten minste, die gisteren toevallig in de kamer trad, waar ik aan 't werk was, roemde het zeer."

»Le Brun!" zeide Arthur, terwijl hij verachtelijk den neus optrok. »Wat weet die akelige kerel van borduurwerk?"

»Misschien meer dan jij, Arthur."

»'t Is mogelijk. Maar daar kan hij zeker van zijn, dat hij mijn teekening niet onder de oogen krijgt. Als hij ze roemde, dan zou ik er al terstond een hekel aan hebben."

»Dat vrij dwaas zou zijn," hervatte Amanda. »Ik begrijp echter niet, dat je zoo'n hekel hebt aan den rentmeester. Papa en mama. . . . "

»Zijn met blindheid geslagen," hernam Arthur. »Zoodra die kerel bij ons in huis kwam, kon ik hem niet velen. Hij is een schijnheilige, een huichelaar, die papa en mama honig om den mond smeert, en dingen zegt, waarvan hij niets meent."

»Oordeel niet, opdat gij niet geoordeeld wordt," hervatte Amanda. »Uw haat tegen Le Brun is een vooroordeel, dat Monsieur Pantan, uw gouverneur, u heeft ingeblazen."

»Monsieur Pantan was een braaf en rechtschapen man, en 't spijt me altijd, dat zijn gezondheid hem heeft genoodzaakt, om ons te verlaten."

»Wie spreekt tegen, dat monsieur Pantan een braaf mensch was?" vroeg Amanda. »Maar hij was toch ook maar een mensch en niet onfeilbaar. Hij kon immers even goed dwalen als anderen."

»Maar hierin heeft hij niet gedwaald," hernam Arthur. »Hoe komt het dan, dat Jean, Anna, Martha, kortom, dat al de bedienden een hekel aan dien Le Brun hebben?"

»Omdat Jean, Anna, Martha en al de andere bedienden

domme menschen zijn, die zich geen reden van hun gevoelens weten te geven," zeide AMANDA. »Maar jij, die zooveel geleerd hebt en die dus vrij wat beter kunt oordeelen dan zij, moest meer met uw verstand te rade gaan en niemand veroordeelen, vóór je van zijn slechtheid overtuigd waart. De rentmeester is nu bijna een half jaar hier. Zeg mij, heb je nog een enkele daad van hem gehoord of gezien, die uw wantrouwen rechtvaardigt?"

»Dat niet," antwoordde ARTHUR, »en toch kan ik den kerel niet uitstaan. Er zijn zoo enkele menschen, heeft monsieur PANTAN mij wel eens gezegd, van wie we een instinctmatigen afkeer hebben, een afkeer, waarvoor we geen oorzaak kunnen vinden en die we toch niet kunnen overwinnen. Voor zulke menschen moeten we ons wachten."

»Een mooie leer van monsieur PANTAN," hernam AMANDA. »Ik zou zeggen, dat het juist onze plicht was, dien afkeer te overwinnen."

»'t Is mogelijk, AMANDA," hervatte ARTHUR. »Doch laat ons liever over wat anders spreken, dan over dien akeligen LE BRUN. Want al praten we daarover van nu tot morgenochtend, je brengt me toch geen andere gedachten."

»Wel ongelukkig!" hernam AMANDA.

Na eenige oogenblikken zwijgend naast elkander te zijn voortgegaan, kwamen ze aan het dorp, of liever 't gehucht Arvilliers. 't Was klein en onaanzienlijk, en het duurde dan ook niet lang, of ze zagen een kleine, goed onderhouden hut.

»Zie zoo, hier zijn we bij vader MARTIN", zeide ARTHUR. »Ik ben recht benieuwd, hoe de oude man het maakt. Zie je, AMANDA, dat is ook een vroom man: maar niet zoo'n schijnvrome als LE BRUN: want hij meent het met geheel zijn hart."

»Wel, wel, begin je nu al weer over LE BRUN, en je zoudt van hem zwijgen."

»'t Is waar ook," hernam ARTHUR. »Maar zie, daar komt NANNETTE reeds de deur uit. Ze heeft ons zeker al gezien. Die goede NANNETTE."

»Ja, wel goede NANNETTE," hervatte AMANDA. Een voorbeeld voor alle meisjes van het dorp."

Op dit oogenblik was het meisje bij hen gekomen.

»Goeden morgen, NANNETTE," zeide AMANDA. »Je hebt ons zeker reeds in de verte zien aankomen."

»Ja, lieve freule, en toen ik bemerkte, dat gij en de jonker naar ons huis toekwaamt, ben ik u schielijk te gemoet geloopen. O, wat zijt gij toch vriendelijk en goed, dat gij u zoozeer om mijn armen grootvader bekommert, dat gij zelf bij hem komt, om hem toe te spreken. Toen ik hem zeide, dat gij hier kwaamt, was hij heel blij. »Dat bezoek zal mij opbeuren," zeide hij. En toen moest ik terstond naar u toesnellen."

»Hoe gaat het met uw vader, NANNETTE," vroeg AMANDA.

»Altijd hetzelfde, lieve freule! De koorts wil hem maar niet verlaten; hij wordt hoe langer hoe zwakker."

»Gelukkig, dat hij u heeft, om hem op te passen," zeide ARTHUR.

»Ach, lieve jonker," antwoordde NANNETTE, »ik wenschte slechts, dat ik sterker ware, dan zou ik hem beter kunnen verplegen. Maar ik ben nog te jong en te zwak."

»Komen de jonker en de freule niet eens even binnen?" vroeg een stem uit het eenige vertrek, dat de hut bevatte.

»Wel zeker, MARTIN!" antwoordde AMANDA, terwijl zij de hut binnentrad. »Wij komen eens naar u kijken, en u, uit naam van mama, eenige verkwikking brengen die wij hopen, dat u goed zal doen."

»God moge u zegenen, lieve freule, voor alles, wat gij aan mij ouden man doet. O, wanneer ik u niet had, hoe verlaten zou ik zijn!"

»En uw NANNETTE dan?" vroeg AMANDA.

»Het is waar," hervatte MARTIN. »Het lieve kind doet, wat zij kan: zij zorgt voor mij en is een geschenk van den Hemel. Nooit had ik gedacht, toen mijn eenige dochter stierf, dat dit kind zulk een troost en steun voor mij zou zijn. En daarom — ik zal haar roemen, en den Heer danken, die mij haar schonk. Maar toch — uw liefde. Gij, de kinderen van onzen genadigen Heer graaf in de woning van mij, armen ouden man! 't Is immers meer, dan ik ooit had durven hopen."

't Beteekent ook wat!" zeide ARTHUR. »Waarom zouden wij niet bij u komen en eens naar u komen kijken? Als we dat niet deden, waren we de zon niet waard die ons beschijnt."

»Maar 't is toch voor mij zulk een groote eer!" hernam de oude man.

»Wel zeker," zeide AMANDA. »Al een heele eer, dat we eens naar u komen zien en wat bij u blijven praten. Maar we hebben hier nog wat beters voor u. NANETTE, pak dat mandje eens uit. Daar is 't een en ander in, wat uw grootvader goed zal doen. 't Is uit naam van mama."

»Van de genadige gravin," hervatte MARTIN. »O, wat is de gravin goed, dat zij aan mij denkt. En hoe gaat het met haar, lieve freule? Begint zij al wat te beteren?"

»'t Gaat mooi vooruit," antwoordde AMANDA. »Als 't zoo voortgaat, heeft de dokter gezegd, zal ze wel spoedig weer beneden komen."

»O, die tijding doet mij goed," hernam MARTIN. »Toen NANNETTE mij vertelde, dat de gravin zoo erg ziek was, ben ik wat ongerust over haar geweest. Want niet alleen zouden de genadige graaf, gij en de jonker veel aan haar verliezen; maar 't geheele dorp zou over haar treuren, daar kunt ge van verzekerd zijn."

»We hopen, dat we haar nog lang mogen behouden," hernam AMANDA. »En nu ze weer beter wordt, is daar alle kans toe. Maar vertel me nu eens, oude vriend, hoe 't u gaat? NANNETTE zeide, dat je nog altijd aan de koorts sukkelt."

»Wat zal ik u zeggen, lieve freule," hernam de grijsaard. »'t Schijnt, dat de koorts mij maar niet wil verlaten. Als die af is, dan ben ik een heele kerel, behalve de zwakte. Maar wat helpt klagen en steunen? Zooals God het schikt, is het zeker best. En als ik mor, dan verzwaar ik het leed nog maar. Daarenboven, ik zou zeker al heel ondankbaar zijn, als ik klaagde; voor mijn leeftijd schikt het waarlijk nog al. De Heer schenkt mij veel meer dan ik verdien. Ik ben oud, en als het God behaagt mij tot zich te roepen, waarom zou ik dan niet tevreden dit aardsche leven verlaten?"

»Maar het is toch ongelukkig, als men zooveel moet lijden," zeide ARTHUR. »Zoovele menschen genieten op uw jaren een goede gezondheid."

»Och, Jonker! Wat zal ik u zeggen? Ik ben maar één eenvoudig man, en weet niet half zooveel als gij, die zulk een geleerden gouverneur hebt gehad. Maar in één ding staan wij toch gelijk. Wij hebben allen troost van Hem noodig, van wien alle troost en versterking tot ons moet komen. Toen ik jong was, heb ik altijd gedacht, dat het wel diep ongelukkig moest zijn, als men ziek is. Maar nu ondervind ik, dat men ook in krankheid tevreden kan zijn, mits men maar onderworpen is aan Gods heiligen en wijzen wil."

»Grootvader is altijd weltevreden," merkte NANNETTE aan. »Hoeveel pijn hij soms lijdt, nooit wordt hij ongeduldig."

»En waarom zou ik dat zijn?" hervatte de oude man. »Ik weet, dat het een goede Vader is, die mij mijn krankheid toezendt, en dat Hij er zeker zijn wijze bedoelingen

mee heeft. Ik heb een lieve, zorgvuldige ziekeoppaster, die mij dient, met liefde dient. De brave menschen op het kasteel zenden mij verkwikkingen. De lieve freule komt mij opzoeken. De. ."

»Maar ben je dan niet bang voor den winter, die toch weer spoedig voor de deur staat?" vroeg ARTHUR.

»Mijn Hemelsche Vader heeft ook den winter gemaakt," hernam de kranke. »Hij geeft dan wel voedsel aan de vogeltjes, die niet kunnen maaien of zaaien, Hij zal ook mij niet vergeten. — »Zie" vervolgde hij, terwijl hij naar een bijbel wees, die op een plank van zijn bedstede lag, »als ik mistroostig ben, dan neemt NANNETTE dat lieve boek in de hand, en leest mij wat voor, en dan vallen alle bezwaren mij van het hart."

»Zoo, NANETTE!" zeide AMANDA. »Ik wist niet, dat je kondt lezen. Wie heeft u dat geleerd?"

»Onze goede predikant," antwoordde NANNETTE. »En ik heb braaf mijn best gedaan, zoodat ik het heel gauw kon."

Na nog eenigen tijd met MARTIN te hebben gesproken, begaven ARTHUR en AMANDA zich op weg naar een der armoedigste woningen van het dorp. Spoedig waren zij daar. Een paar havelooze kinderen zaten voor de deur te spelen.

»Is uw moeder thuis?" vroeg AMANDA.

De kinderen keken ons tweetal met groote oogen aan, begonnen te lachen, en liepen in huis, zonder een woord te spreken.

Een oogenblik daarna verscheen een armoedig en slordig gekleede vrouw op den drempel.

»Hoe gaat het, THÉRÈSE?" vroeg AMANDA.

»Ach! hoe zou het gaan, freule!" zeide de vrouw zuchtend. »Een weduwe met vijf kinderen en geen verdienste. En nu dien winter voor de deur! Er is geen doorkomen aan. Toen mijn NICOL nog leefde, hadden wij het al hard ge-

noeg. Maar nu hij ons dezen zomer is ontvallen, nu is er voor ons geen ander uitzicht, dan van honger te sterven."

»Ho, ho!" zeide ARTHUR. »Zoo gauw zul je nog niet van honger sterven. De goede Hemelvader zal wel voor je zorgen. Hij is de man der weduwen, en de vader der weezen."

»Ja, gij rijke lieden hebt gemakkelijk praten, die alles volop hebt, en niet weet, wat het zeggen wil, 's avonds zonder eten naar bed te gaan, en 's morgens weer nuchteren aan den arbeid te moeten. En dan den ganschen dag te moeten wurmen en wroeten en nog nauwelijks zooveel te verdienen, dat men den mond kan openhouden. O, ik wenschte, dat ik maar dood was!"

»En dan uw kinderen, THÉRÈSE?" vroeg AMANDA.

»Dan zouden de menschen zich misschien over hen erbarmen," hernam THÉRÈSE. »Nu zijn zij geheel tot mijn last."

»Wij hebben hier wat kleederen meegebracht voor de twee jongste kinderen," zeide ARTHUR, terwijl hij haar het pak overgaf.

»Dat helpt mijn drie oudsten niet," hervatte THÉRÈSE. »En die zijn zoo goed als naakt. Intusschen, ik bedank u voor uw goedheid, en hoop, dat gij mijn dank aan de genadige gravin zult overbrengen."

»Hier heb je wat, om eten voor te koopen," zeide AMANDA, terwijl zij haar een geldstuk in de hand stopte. »En wat de kleederen voor uw drie oudste kinderen aangaat, die zijn reeds in de maak. Vaarwel, THÉRÈSE."

Dit zeggende, gaf zij ARTHUR den korf, nam zijn arm en verliet de arme vrouw.

»Welk een verschil tusschen MARTIN en THÉRÈSE," zeide zij, toen zij haar verlaten hadden. »De een ziek en arm en toch tevreden en dankbaar; de andere gezond en arm, maar morrend en ondankbaar."

»Daarom heb ik er ook hekel aan, om haar iets te brengen. Als 't van mij afhing, zou ze niets krijgen."

»En dan haar arme kinderen? Die kunnen het toch niet helpen, dat hun moeder altijd zoo ontevreden is. En daarenboven, hoe zouden *wij* misschien zijn, als we in hare plaats waren?"

»Ze kon ten minste wel wat dankbaarder wezen. Hoe dikwerf wij haar gezien hebben, zij is nooit tevreden of dankbaar."

»En moeten we dan weldoen om dank in te oogsten?" vroeg AMANDA vriendelijk. »Dat meen je toch niet, ARTHUR?"

»Dank juist niet, maar tevredenheid, dat mag men toch eischen."

»Wat gij aan den minste mijner broederen zult doen, dat zal ik rekenen aan mij gedaan te zijn, zeide de Heer JEZUS. En Hij deed zooveel voor ons, dat al wat wij aan de armen doen, slechts de afbetaling is eener oude schuld."

Spoedig bereikten zij het kasteel.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De verjaardag der gravin.

Het was de veertiende September, een gure en regenachtige dag, zooals September ze kan opleveren. De regen kletterde tegen de ruiten van de vensters van het kasteel, en de wind gierde door de hooge schoorsteenen. Doch was het daar buiten woest en onstuimig, daar binnen was het rustig en kalm. Het was de verjaardag der gravin.

Het ontbijt was heden in de groote zaal gereed gemaakt. Hoog van verdieping en van lange, smalle vensters voorzien, was deze zaal bij het donkere weder somber verlicht. Aan den wand hingen de levensgroote portretten der graven en gravinnen D'ARVILLIERS en staarden rustig rondom zich. Onder den kolossalen schoorsteenmantel brandde een duchtig vuur op de groote ijzeren plaat, en verspreidde een aangename warmte in de zaal. Een stevige eikenhouten tafel, die reeds eeuwen heugde, stond in het midden, en dicht bij de ramen een kleinere van meer modern maaksel, waarop het ontbijt gereed was gezet.

Aan een der vensters stonden ARTHUR en AMANDA, de eenigen, die op dit oogenblik in het vertrek aanwezig waren, en zagen naar buiten, waar alles door de laatste regenvlagen dor en bladerloos was geworden.

»JEAN heeft geen bloemen meer kunnen vinden," begon AMANDA. »De laatste zijn door het ongunstige jaargetijde verwoest."

»Ik had het wel gevreesd," antwoordde ARTHUR. »'t Is dan ook de vorige dagen allerongunstigst weer geweest. Mama zal dan ook zeker geen bloemen verwachten. Maar wat ik meer jammer vind, is, dat de dag van heden zoo stil zal gevierd worden."

»Stil? Hoe meen je dat, ARTHUR?" vroeg AMANDA.

»Wel, dat er volstrekt geen gasten zijn genoodigd. Papa zegt, dat de tijden te treurig zijn om feest te vieren, en daarom is er dan ook niemand genoodigd."

»Welnu, we kunnen dan ook wel feestvieren zonder vreemden," hernam AMANDA. »Al waren de tijden voor ons Protestanten niet zoo donker, dan nog geloof ik niet, dat papa er toe zou zijn overgegaan, om gasten te noodigen, daar mama nog te zwak is, om veel drukte en woeligheid om zich heen te hebben. De eenige die komt, is Dominé VIGNER met CELESTINE."

»Wat kan mij Dominé VIGNER schelen?" hernam ARTHUR. »Die man maakt papa en mama nog maar akeliger dan zij reeds zijn, door al de kwade tijdingen, welke hij telkens meebrengt. Ik had veel liever vroolijke en prettige menschen, die den dag verlevendigen."

»En CELESTINE dan?" vroeg AMANDA.

»O, die is goed voor u. Doch wat heb *ik* aan haar? Weet je, waar ik een stille hoop op had? Dat oom FRANÇOIS uit Avallon zou zijn gekomen en HENRI zou hebben meegebracht. Ik vind vooreerst oom FRANÇOIS een veel prettiger man dan Dominé VIGNER. En dan neef HENRI! Je weet niet, hoe pleizierig ik 't vind, als die hier is. Je moet ook begrijpen, dat ik altijd alleen ben."

»Alleen? Wel nu nog mooier!" riep AMANDA uit. »Dus

ben *ik* geen geschikt gezelschap voor mijnheer mijn broeder?"

»Dat wil zeggen, AMANDA," hernam ARTHUR. »Een jongen is toch altijd prettiger gezelschap voor mij dan een meisje."

»Goed dat ik het weet, mijnheer mijn broeder," hernam AMANDA. »Ik denk mijn gedrag daar voortaan naar in te richten. Ik dacht nog al, dat ik zoo hoog bij je aangeschreven stond. Maar ik bemerk wel, dat jelui, jongens, ondankbare en hardvochtige wezens zijt, die niemand anders liefhebt dan u zelf."

»Je hebt mooi praten, AMANDA," hernam ARTHUR. «Je hebt CELESTINE en kunt u met haar ophouden, als ik u verveel. Ik heb hier niemand, en daarom is het, dat ik altijd zoo gelukkig ben, als HENRI eens hier komt. Je neemt het mij toch niet kwalijk, zusjelief? Je weet wel, dat ik het goed met u meen!"

»Kwalijk? Neen, lieve ARTHUR. Ik meende 't zoo kwaad niet, en zeide het maar om de grap. Ik kan zeer goed begrijpen, hoe gaarne je zoudt gezien hebben, dat neef HENRI was gekomen."

»Je bent toch maar een allerliefst zusje, AMANDA," hernam ARTHUR, terwijl hij haar in zijn armen sloot en kuste. »En je vindt HENRI toch ook een goeden jongen?"

»Een goeden jongen, ja," hernam AMANDA. »En 't is ver van mij, dat ik hem een kwaad hart toedraag, dat weet je wel. Toch zou ik wel wenschen, dat onze neef wat meer moed en vastheid van karakter bezat."

»Ha, ha! Nu betrap ik mijn zusje ook eens op een vooroordeel!" riep ARTHUR uit. »Als ik van mijn weerzin tegen onzen rentmeester spreek, dan krijg ik den wind voorin, en jij. . ."

»O, ARTHUR, dat is geheel iets anders," hernam AMANDA. »Wat ik van HENRI zeg, is waarheid en ik vind het jammer van den anders zoo fermen jongen. Maar wat jij tegen LE

Brun hebt, is een vooroordeel, hetwelk niet den minsten grond heeft en daarom heel onrechtvaardig is."

»Kom, laat ons van daag nu niet over dien man spreken, dat zou mijn genoegen vergallen," zeide Arthur, »en laat ons liever over Henri praten. Zou je denken, dat oom vandaag met hem hier zou komen?"

»Ik denk het niet," antwoordde Amanda. »Vooreerst is 't weer te bar en zijn de wegen te slecht om zulk een reis te ondernemen, en ten tweede denk ik, dat oom, bij de tegenwoordige omstandigheden, liefst bij zijn gemeente wil blijven; daar men niet weet wat er gebeuren kan."

»O, je gelooft dan ook al aan al die jobstijdingen, welke dominé Vigner uitkraamt," hervatte Arthur. »Ik weet het niet, maar ik moet u zeggen, dat ik er de helft niet van geloof."

»Dan is de andere helft nog genoeg, om iemand als oom te beletten, zijn gemeente te verlaten, en ik zou 't in zijn geval ook niet doen."

»Maar dan kon hij Henri toch wel zenden," hervatte Arthur.

»Hij zal om dezelfde redenen in deze omstandigheden niet gaarne van zijn zoon scheiden," antwoordde Amanda. »Papa en mama zouden ons tegenwoordig ook niet zoo licht van zich laten gaan. En dan is 't met ons nog wat anders. Papa is geen predikant, zooals oom."

Het binnenkomen van hun ouders maakte een einde aan hun gesprek.

De graaf was een forsch gebouwd, stevig man. Reeds bij 't eerste gezicht herkende men in hem een niet te loochenen gelijkenis met de portretten aan den wand. Vooral was die gelijkenis sterk, wanneer men hem naast het portret van zijn grootvader zag staan, den man, die na de geloofsverandering van Hendrik IV het openbaar leven verlaten had, om

zich in de stille vergetelheid van het landleven terug te trekken. Dat zelfde strenge en ernstige voorhoofd, die zelfde heldere, doordringende oogen, dien zelfden stroeven trek om zijn mond. En toch stond dat gelaat thans minder stroef dan anders: 't feest van heden had daar natuurlijk zijn deel aan. De gravin, ofschoon twee jaren jonger dan haar echtgenoot, scheen wel tien jaren ouder. De laatste ziekte had dan ook haar krachten ondermijnd, en ze had zich van den sterken arm haars gemaals moeten bedienen, om den breeden trap op te klimmen, die naar de zaal geleidde. Het zij de inspanning, welke haar die tocht gekost had of de vreugde, dat zij haar kinderen naar zich zag toekomen, er de oorzaak van was, op haar doodsbleek gelaat was een lichte blos gekomen; maar een verraderlijke blos, als men dien goed beschouwde, een blos, die het waarteeken was van de doodelijke ziekte, welke er in haar lichaam huisvestte, de tering. Daarvan zou u ook het droge kuchje de getuigenis hebben kunnen geven, hetwelk zij van tijd tot tijd liet hooren. Gelukkig echter, dat noch haar echtgenoot noch haar kinderen vermoedden, in welken toestand de geliefde vrouw en moeder verkeerde: 't zou alle vreugde uit dien kleinen kring verbannen hebben. Want de gravin d'Arvilliers was een engel in menschelijke gedaante. We behoeven dat lieve, zachte gelaat maar te zien, dien vriendelijken oogopslag, dien bevalligen mond, waaruit nooit anders dan liefderijke woorden komen, en we hebben niet eens het getuigenis noodig van hen, die dagelijks met haar omgaan; om terstond als bij instinct te gevoelen, dat die vrouw algemeen bemind moet worden.

»Hartelijk geluk, lieve, lieve mama!" zeiden Arthur en Amanda, terwijl zij naar haar toegingen. »Geluk met uw verjaardag!"

»Waaraan zich tevens 't feest van uw herstelling verbindt."

voegde Amanda er bij. »O we hebben den goeden Vader in den hemel zoo vurig om uw herstel gebeden."

»En Hij heeft dat gebed verhoord," voleindigde Arthur. »En we willen Hem dagelijks bidden, dat Hij u nog lang, zeer lang voor ons spare en u spoedig tot uw vorige krachten doe terugkeeren."

»Dank, Amanda, dank, Arthur," zeide de lieve vrouw, terwijl ze haar kinderen in de armen sloot. »God schenkt mij op dezen dag een groote genade, dat hij mij u heeft doen behouden, u, die de vreugde mijns levens zijt."

»Jammer maar, mama," hernam Arthur eenigszins op knorrigen toon, »dat we geen bloemen hebben. Maar 't is de laatste weken zulk bar weer geweest, dat al de kinderen van Flora als weggevaagd zijn."

»Ja, mama," zeide Amanda op treurigen toon. »Is 't niet jammer? In onzen tuin was er geen een meer te vinden. We hebben Jean nog naar het dorp gestuurd; maar die heeft er geen kunnen krijgen."

»Wat niet kan, kan niet," antwoordde de gravin. »Aan 't onvermijdelijke moeten wij ons met gelatenheid onderwerpen. En zeker is 't gemis van bloemen op mijn verjaardag een beproeving, die nog al licht te overkomen is. Daarenboven," voegde zij er vriendelijk bij. »Heb ik hier geen twee bloemen in mijn hof, schooner dan al die, welke de grond van onzen tuin mij kan schenken, bloemen, wier waarde die van de andere verre overtreft en voor wie ik van God bid, dat Hij ze voor den storm des levens moge bewaren."

»Ga nu zitten, lieve," zeide de graaf, die bang was, dat de vermoeienis en de aandoening nadeelig op 't zwakke gestel zijner vrouw zouden werken. Hij bracht haar naar den gemakkelijken zetel bij 't raam, waarop een sierlijk geborduurd kussen lag.

»Hoe!" riep de gravin uit. »Welk een heerlijk kussen! Dat is zeker het werk mijner Amanda. O, ik dank u, lief kind. Dat heb je prachtig geborduurd!"

»'t Moge u tot gemak verstrekken, lieve mama," zeide Amanda.

»En deze teekening," zeide Arthur, nadat zijn mama gezeten was, »zal u, hoop ik, tot bewijs strekken, dat ik mijn vrije uren aan de beoefening der schoone teekenkunst toewijd."

»En niet vruchteloos, naar ik merk, mijn jongen," zeide de gravin, »Kijk, mijn lievelingsplekje, waar ik zomers zoo gaarne zit! Ook u dank, mijn Arthur."

»Wij hopen dat we u daar aanstaanden zomer en nog tal van zomers daarna mogen zien zitten," zeide Arthur.

Toen nu de gravin en haar echtgenoot zich aan de tafel geplaatst hadden, zeide de eerste tot Arthur:

»Schel nu, Arthur, opdat de bedienden binnenkomen. Want al is 't heden mijn verjaardag, de huiselijke zaken moeten met orde geschieden en daarop mag geen inbreuk worden gemaakt."

Arthur voldeed aan den wensch zijner moeder, en weldra kwam het kleine dienstdoenst personeel binnen, voorafgegaan door den rentmeester Le Brun.

Al hadt gij van dien man nooit iets kwaads gehoord, ik geloof, dat zijn verschijning op u den onaangenamen indruk zou gemaakt hebben, dien zij op Arthur en Jean had, en dat gij den weerzin, die beiden als door instinct tegen dien man gevoelden, zoudt gedeeld hebben. Molière had in hem een uitmuntende type voor zijn »Tartuffe" gevonden: want die man had al het uitzicht van een schijnvrome, een huichelaar. Zijn magere eenigszins gebogene gestalte, zijn bleek gelaat en sluik haar, zijn zalvende spraak, maar vooral zijn doffe oogen, die van tijd tot tijd met een zonder-

lingen glans verlevendigd werden en altijd loerend om zich keken, zouden u afkeer van dien man hebben ingeboezemd. En toch vertrouwden de graaf en de gravin hem ten volle, en hielden zij zijn godsdienstigheid voor ware vroomheid!

Hij begroette de gravin met een lange redevoering, maar bleef daarbij koud; de oude JEAN sprak slechts een paar woorden, maar de tranen in zijn oogen waren welsprekender dan zijn mond, PHILIPPE, de tuinman, deed een lompen, maar welgemeenden zegenwensch, ANNA, de kamenier, die hare mevrouw reeds onder 't aankleeden geluk gewenscht had, sprak niets, maar schreide van aandoening, ARNAUT, CLARA en MARTHA, de beide dienstmaagden, betuigden, dat zij zich aan 'tzelfde hielden, wat JEAN en PHILIPPE gezegd hadden en hoopten, dat mevrouw de gravin weer spoedig beter zou zijn.

Toen het zegenwenschen was afgeloopen, zetten ARTHUR, AMANDA en LE BRUN zich aan de tafel, waarop 't ontbijt gereed stond, de andere bedienden plaatsten zich op zetels, die langs den muur stonden, en nu begon de gewone morgengodsdienstoefening. De graaf stond op, en deed een kort en eenvoudig morgengebed; daarna ging hij weer zitten, sloeg den Bijbel open, en las een Hoofdstuk. Niemand der aan tafel zittenden zou onder 't lezen aan 't ontbijt geraakt hebben; allen luisterden met aandacht en eerbied naar de woorden der Heilige Schrift. Die huiselijke godsdienstoefeningen hadden elken morgen en avond geregeld plaats, met dit verschil, dat de laatste door den rentmeester verricht en niet met een gebed begonnen, maar besloten werden. Nadat nu de lezer den Bijbel had toegeslagen, richtte hij steeds eenige woorden ter toepassing tot zijn hoorders, daarna verlieten de bedienden het vertrek. Onder 't ontbijt gaf het gelezene meestal stof tot verschillende gesprekken over 't gehoorde, al naar 't meer of minder belangrijk was. Dit was echter volstrekt niet gedwongen, maar kwam gewoonlijk van zelf.

Dezen morgen las de graaf het zestiende Hoofdstuk van JOHANNES' Evangelie. Toen hij geëindigd had, zeide hij:

»Wat hier staat, is op dezen tijd van toepassing, en wij mogen het ons daarom wel herinneren: »de ure komt, dat een iegelijk, die u zal dooden, zal meenen Gode een dienst te doen." Het is den Heer bekend, hoe spoedig ook wij zullen lijden als onze broederen in de andere deelen des rijks. Maar wanneer die tijden komen, weest dan allen sterk in uw geloof en bedenkt, wat de Heer aan het einde van dit Hoofdstuk zegt: »In de wereld zult gij verdrukking lijden, maar weest goedsmoeds, ik heb de wereld overwonnen!" De Heer is trouw, Hij zal woord houden en u kracht geven, en moet gij dan ook lijden en strijden, het einde zal u de kroon der overwinning schenken."

Des middags kwam CELESTINE alleen op 't kasteel.

»Waar is uw vader, CELESTINE?" vroeg de gravin.

»Hij zal straks komen, Mevrouw," antwoordde CELESTINA. »Hij was bij den ouden MARTIN geroepen."

»Die is toch niet erger?" vroeg AMANDA. »We zijn verledene week nog bij hem geweest, en toen was hij iets beter."

»Ik weet er niets van, AMANDA," antwoordde CELESTINE, »doch ik vrees van ja. Anders, dunkt mij, had men vader niet laten roepen."

»Die arme NANNETTE!" zeide AMANDA. »Waar zal zij heen, wanneer haar grootvader sterft? Dan heeft zij niemand meer in de wereld!"

»Dan willen wij haar hier bij ons nemen op 't kasteel," zeide de gravin. »NANNETTE is een bescheiden, braaf en vroom meisje en kan u tot gezelschap en dienst verstrekken, AMANDA."

»O, mamalief!" zeide AMANDA. »Hoe gelukkig maakt gij mij door deze belofte. En mag ik die aan NANNETTE mede-

deelen, als ik haar spreek? 't Zal haar zoo gelukkig maken."

»Welzeker, mijn kind," antwoordde de gravin. »Dat zal den ouden MARTIN een rustig sterfbed verschaffen."

»Dan ga ik er terstond heen, indien gij het mij veroorlooft," zeide AMANDA. »Zulk een tijding kan nooit te vroeg komen."

»Zou je in dit weer naar het dorp gaan, lieve AMANDA!" zeide de gravin. »Je zoudt u een ongesteldheid op den hals halen. Daarenboven zou 't alles behalve beleefd zijn, CELESTINE alleen te laten."

»Maar mama! Dat zal CELESTINE niet kwalijk nemen. Misschien kan mijn tijding den doodstrijd van een mensch verzachten."

»Laat ons dan eerst de komst van CELESTINES vader afwachten, AMANDA. Mocht het werkelijk met den ouden MARTIN zóó zijn als gij vreest, welnu, dan wil ik u niet tegenhouden, volg dan de aandrift van uw hart."

Niet lang na CELESTINE kwam Dominé VIGNER. Nadat hij de gravin met haar verjaardag en haar herstelling geluk had gewenscht, vroeg deze hem terstond, hoe de toestand van den ouden MARTIN was.

»Ik vond hem veel verzwakt, Mevrouw de gravin!" gaf hij ten antwoord. »Sterven is het echter nog niet. Hij had mij laten roepen, om over zijn NANNETTE te spreken, over wier toekomst hij zich zeer ongerust maakte."

»En gij hebt..."

»Ik heb hem gezegd, Mevrouw, dat ik NANNETTE tot mij zou nemen, en voor haar zorg zou dragen."

»Dat is edel en rechtschapen van u, dominé," antwoordde de gravin. Maar hoe zult gij dat van uw gering inkomen doen?"

»De Heer zal daarin voorzien, Mevrouw! Gij weet, dat ik veel van NANNETTE houd. Den vorigen winter heeft zij bij

mij leeren lezen. Maar nimmer heb ik meer goeden wil bij grootere bevattelijkheid gezien. Haar gedrag jegens haar grootvader is voorbeeldig."

»En zoudt gij mij NANNETTE wel willen afstaan?" vroeg de gravin. »Ik was voornemens, haar in huis te nemen, en het zou mij innig leed doen, als ik dien christelijken plicht niet aan haar vervullen mocht."

»Afstaan? Wat zal ik u zeggen, Mevrouw! De tijden, die wij beleven, zijn voor ons, geestelijken, treurig en angstig. Ik heb reeds zorg genoeg over CELESTINE, wanneer de vervolging ook hier moet komen; en mij met meerdere zorg te belasten, zou mij teruggeschrikt hebben, zoo niet de Heer kracht gaf naar kruis, en mij zal helpen om te redden, wat ik redden kan."

»Alzoo zoudt gij er niet tegen hebben, mij NANNETTE toe te vertrouwen?"

»Ik er tegen hebben, Mevrouw!" riep de geestelijke uit. »Dan zou ik tegen 't belang van 't arme kind zijn. Ik deed het, om den braven man van een zorg te ontlasten, welke hem zwaar drukte. Maar uw voorstel maakt daarin verandering. Onder uw hoede en bescherming toch zal zij veiliger zijn dan onder de mijne. Mijn ambt stelt haar aan gevaar bloot; het zal dus beter voor haar zijn, indien zij zich hier bevindt, en daarom zag ik haar liever bij u."

»Dat is dan zoo afgesproken, dominé," hervatte de gravin. »Maar nu nog een klein verzoek. Mijn AMANDA wenschte gaarne de overbrengster dezer tijding te zijn. Gij zult dus wel zoo goed wezen, haar daarin niet vóór te zijn. Trouwens, als morgen 't weer het maar eenigszins toelaat, zal zij 't hem gaan vertellen."

»Ja, mama! vooral niet later dan morgen," zeide AMANDA. »O, dominé: als mama 't mij had willen toestaan, was ik

reeds naar den man toe geweest. Gij zijt er echter zeker van, dat het morgen nog niet te laat zal zijn?"

»Of ik er zeker van ben?" zeide de predikant. »Welk mensch is zijn leven één enkel uur zeker? En dan iemand in den toestand als MARTIN! Naar menschelijke berekening echter zult gij hem nog levend vinden en zal hij 't nog zoo spoedig niet afleggen."

Op dit oogenblik voegde zich de graaf bij hen, die met zijn rentmeester eenige zaken had besproken.

»Verheugd u te zien, dominé," begon hij. »Geen nieuws uit Bourgogne?"

»Geen ander, dan ik uwer Edelheid eergisteren mededeelde," antwoordde de predikant.

»Ik brand van verlangen naar nadere berichten," hernam de graaf. »Ik had nog gehoopt, op dezen dag een brief van mijn broeder te ontvangen: 't komt mij zoo vreemd voor, dat hij niet geschreven heeft. Dat hij niet overgekomen is, kan ik begrijpen. 't Zijn geen tijden voor een predikant, om zijn gemeente alleen te laten. En daarbij de slechte wegen. Verwacht had ik hem dus niet, maar wel een brief van zijn hand."

»Wat nog niet is, kan nog komen," zeide de gravin. »Juist die slechte wegen kunnen FRANÇOIS' bode hebben opgehouden."

»'t Is mogelijk," antwoordde de graaf. »En toch kan ik mijn onrust over 't lot van mijn broeder niet bedwingen. Misschien heeft de vervolging Avallon reeds bereikt."

»Zeer waarschijnlijk," zeide de predikant. »En God alleen weet, hoe spoedig zij ook ons zal bereiken, hoe spoedig de dragonders ook Arvilliers zullen bezoeken. Want de tijden zijn moeilijk en de vooruitzichten voor 's Heeren gemeente donker. Maar wij staan in de hand des Heeren, en dat is een groote troost."

»De beloften van het hof luiden toch zoo schoon," hernam de graaf. »En dan het edict van NANTES?"

»Het hof wenscht ons in slaap te wiegen, Heer graaf," antwoordde de predikant. »Het vreest, en terecht, dat anders velen het land zullen verlaten. Het wenscht zijn onderdanen te behouden, maar hen Roomsch te maken. En wat het edict van NANTES aangaat: daar men zich nu reeds zoo weinig aan de beloften daarin vervat, stoort, wat zal het kosten, dat te verbreken?"

»Ho, ho! dominé!" hernam de graaf. »Nu ziet gij de zaak wat erg donker in. LOUVOIS mag vervolgen en dragonnades doen uitvoeren, de koning. . ."

»Is het werktuig van PÈRE LA CHAISE en mevrouw DE MAINTENON. (*) Indien zij willen, zullen zij hem den hemel belo-

---

*) FRANÇOISE D'AUBIGNY zag het eerste levenslicht in den kerker te Niort, waar hare ouders, die een zwervend leven leidden, gevangen zaten. Als driejarig kind gingen deze met haar naar Amerika. Op de reis derwaarts werd FRANÇOISE zoo ziek, dat men haar reeds voor dood hield en een matroos op het punt stond om haar in zee te werpen, toen hare moeder haar uit zijn handen rukte, om haar nog eens voor 't laatst aan haar hart te drukken en ontdekte, dat haar hart nog klopte. Nadat zij haar eerste jaren in de Nieuwe wereld had doorgebracht, kwam zij op haar veertiende jaar als jonkvrouw D'AUBIGNY in Parijs terug, doch zoo behoeftig, dat zij zich gelukkig rekende, de betrekking van gezelschapsjuffer te mogen aanvaarden bij een rijke en trotsche dame, waar zij de meest vernederende werkzaamheden moest verrichten. Hier leerde zij den geestigen dichter SCARRON kennen, die het schoone en deugzame meisje ten huwelijk vroeg. Bij gelegenheid van dat huwelijk ging zij tot den Roomschen godsdienst over. Daar de woning van haar echtgenoot de verzamelplaats was van de uitstekendste vernuften van Parijs, had zij gelegenheid in die

ven, en hij verbreekt het edict, dat de groote HENDRIK ons schonk."

»En wat denkt *gij* er van, LE BRUN?" vroeg de graaf. »Gij spreekt geen enkel woord."

»Ik geloof, dat de eerwaarde VIGNER wat overdrijft, Heer graaf. Zijn eerwaarde vergeet, dat madame de MAINTENON in haar jeugd protestant was."

»En nu tot de meest dweepzieke Katholieken behoort," hernam de predikant. »FRANÇOISE D'AUBIGNY heeft na haar huwelijk met SCARRON 't geloof harer ouderen afgezworen, en is thans de krachtigste bondgenoot van PÈRE LA CHAISE."

---

kringen te schitteren. Toch bleef zij deugdzaam, en zou niemand het gewaagd hebben, den minsten blaam op haar te werpen.

Toen SCARRON in 1660, negen jaren na zijn huwelijk met haar, overleden was, koos zij de eenzaamheid en leefde van een klein jaargeld. In 1671 werd zij de opvoedster van de kinderen van den koning en madame DE MONTESPAN. Hier leerde LODEWIJK XIV haar kennen en vatte hij een innige hoogachting voor haar op. Na de verwijdering van madame DE MONTESPAN en den dood der koningin, ging LODEWIJK XIV, ondanks de beden van zijn minister LOUVOIS, een geheim huwelijk met de weduwe SCARRON (thans mevrouw DE MAINTENON, naar de heerlijkheid van dien naam, door haar in 1679 gekocht) aan, hetwelk door den aartsbisschop van Parijs voltrokken werd en waarbij PÈRE LA CHAISE en twee andere personen de eenige getuigen waren. Wat nu madame DE MAINTENON aangaat, zij was en bleef een vrome vrouw, die een stil en ingetogen leven leidde en zich met werken van liefdadigheid bezig hield, waartoe zij ook den koning wist op te wekken. Jammer maar van haar, dat zij zich door de inblazingen van PÈRE LA CHAISE liet leiden en daardoor de oorzaak werd van de vervolgingen, welke de Protestanten moesten verduren, en door het opheffen van het edict van NANTES, Frankrijk van meer dan honderdduizend brave en nijvere burgers beroofde.

Nadat dit gesprek nog eenigen tijd geduurd had, zeide de gravin tot haar echtgenoot.

»Mijn vriend, Ik wenschte niet laat naar bed te gaan. Indien gij het dus goed vindt, zal ik bevelen om te laten opdienen.

»Zeer goed, lieve," antwoordde de graaf. »Intusschen kunnen wij ook onder den maaltijd ons gesprek voortzetten."

Spoedig daarop zette zich de familie aan tafel, de bedienden werden binnengeroepen, doch in plaats van LE BRUN, deed nu dominé VIGNER het gebed en las hij een hoofdstuk uit den Bijbel voor, hetwelk hij voor zijn gehoor verklaarde.

DERDE HOOFDSTUK.

De onverwachte verschijning.

De bedienden hadden de zaal verlaten, en de grafelijke familie zat met hare gasten en den rentmeester aan het avondmaal. Ofschoon de graaf gezegd had, dat men ook onder 't eten 't gesprek kon voortzetten, had de gravin het onderwerp daarvan behendig een andere wending weten te geven en was 't nu meer algemeen geworden. Men sprak nu niet meer over den druk der tijden, hetwelk de harten slechts tot somberheid stemde, maar over de bewoners van het dorp en over andere zaken, waarin ook de jonge lieden belang stelden.

Midden onder 't gesprek trad Jean de zaal binnen, gevolgd door een vreemdeling, die er zonderling genoeg uitzag, en wiens onverwachte verschijning op dit uur en te dezer plaatse zeer de bevreemding van alle aanzittenden en den toorn des graven opwekte. Niemand begreep, hoe Jean dien persoon binnen 't kasteel had gelaten, minder nog, hoe hij had kunnen dulden, dat de vreemdeling hem op de hielen gevolgd was. En wél was er reden, om verbazing te wekken over de vermetelheid van den indringer, wiens uiterlijk alles behalve gunstig was. In een dichten mantel gewikkeld, den hoed diep in de oogen, vermeerderde het ongunstige van dat uitzicht nog, toen de onbekende zijn hoed afnam en

bladz. 41

zijn mantel eenigszins achteruitschoof, waardoor men een hoofd ontwaarde, gedekt met een haveloze blonde paruik, en een gelaat, geheel misvormd door een afschuwelijken zwarten pleister, die zijn linkeroog bedekte.

De graaf en Arthur waren opgestaan; de eerste zag beurtelings den vreemdeling en Jean aan, [illegible] blik [illegible] zijn gelaat stond nog strenger dan [illegible] van zijn grootvader aan den wand.

„Wat moet dat beteekenen, Jean?" vroeg hij aan den knecht. „Hoe durf je op dit uur en op deze plaats iemand hier binnenbrengen?"

De vreemdeling wachtte niet, tot de knecht zou geantwoord hebben; maar zijn mantel afwerpende en zich den pleister en de paruik aftrekkende, zeide hij:

„Mij mocht hij toch wel hier brengen, niet waar, Casimir?"

„Hemel! François, gij!" riep de graaf uit, terwijl hij naar zijn broeder toetrad, om hem te omhelzen. „Inderdaad, dat is eene verrassing, op welke wij waarlijk niet gerekend hadden. Maar waarom zijt gij niet vroeger gekomen? En waar is Henri?"

„Henri! Is die dan niet hier?" riep de predikant van Vallon uit.

„Henri hier!" vroeg de graaf. „Hebt gij hem dan naar ons toe gezonden?"

„Reeds eergisteren!" riep François met de wanhoop op 't gelaat uit. „Hij moest dezen morgen reeds hier geweest zijn. [illegible] God! Wat zal er van mijn kind geworden zijn!"

Eensklaps sprong Amanda op en snelde naar haar moeder, die door de onverwachte verschijning van haar schoonbroeder en diens wanhoop zoozeer was aangedaan, dat zij [illegible] eene bezwijming was genaderd. Spoedig was zij weder bij.

„[illegible] gij niet naar bed gaan, Irma?" vroeg de graaf.

„O neen, Casimir," antwoordde zij, „ik ben nu weer beter

zijn mantel eenigszins achteruitschoof, waardoor men een hoofd ontwaarde, gedekt met een havelooze blonde paruik, en een gelaat, geheel misvormd door een afschuwelijken zwarten pleister, die zijn linkeroog bedekte.

De graaf en Arthur waren opgestaan, de eerste zag beurtelings den vreemdeling en Jean met een dreigenden blik aan, zijn gelaat stond nog strenger dan dat van zijn grootvader aan den wand.

»Wat moet dat beteekenen, Jean?" vroeg hij aan den knecht, »Hoe durf je op dit uur en op deze plaats dezen man binnenbrengen?"

De vreemdeling wachtte niet, tot de knecht zou geantwoord hebben; maar zijn mantel afwerpende en zich den pleister en de paruik aftrekkende, zeide hij:

»Mij mocht hij toch wel hier brengen, niet waar, Erneste?"

»Hemel! François, gij!" riep de graaf uit, terwijl hij naar zijn broeder toetrad, om hem te omhelzen. »Inderdaad, dat is een verrassing, op welke wij waarlijk niet gerekend hadden. Maar waarom zijt gij niet vroeger gekomen? En waar is Henri?"

»Henri? Is die dan niet hier?" riep de predikant van Avallon uit.

»Henri hier?" vroeg de graaf. »Hebt gij hem dan naar ons toe gezonden?"

»Reeds eergisteren!" riep François met de wanhoop op 't gelaat uit. „Hij moest dezen morgen reeds hier geweest zijn. O, God! Wat zal er van mijn kind geworden zijn!"

Eensklaps sprong Amanda op en snelde naar haar moeder toe, die door de onverwachte verschijning van haar schoonbroeder en diens wanhoop zoozeer was aangedaan, dat zij in een bezwijming was gevallen. Spoedig was zij weder bij.

»Wilt gij niet naar bed gaan, lieve?" vroeg de graaf.

»O, neen, Erneste," antwoordde zij. »'t Is nu weer beter.

Maar laat FRANÇOIS eerst wat eten; hij zal daar wel behoefte aan hebben."

»Eten!" riep deze uit. »Goede God! Ik kan wel aan eten denken, nu ik mij doodelijk ongerust maak over mijn HENRI."

»Hij zal misschien door de slechte wegen zijn opgehouden," zeide de graaf. »Kom, FRANÇOIS! Gij ziet bleek en ontdaan; neem eerst een beker wijn, die zal u versterken."

FRANÇOIS D'ARVILLIERS nam den hem aangeboden beker aan, en dronk dien ledig. Toen zette hij zich aan tafel en at. Lange onthouding had dat noodig gemaakt en 't lichaam heeft toch ook zijn eischen, al is de ziel onder smart gebogen.

Toen hij gegeten had, zeide de graaf:

»Welnu, FRANÇOIS, vertel ons nu eens de reden, waarom gij in zulk een vermomming in ons kasteel zijt doorgedrongen. Ik ken u te goed, om dat aan een gril toe te schrijven; er moeten dus gewichtige redenen zijn, die u daartoe gedwongen hebben."

»Die zijn er," antwoordde de Avallonsche predikant. »Doch," voegde hij er fluisterend bij. »Er zit daar een vreemd, mij onbekend man bij, kan ik dien vertrouwen?"

»Volkomen," antwoordde de graaf op den zelfden toon. »Dat is mijn rentmeester, LE BRUN, een vurig belijder van de leer der Hugenoten."

»Welnu, ik heb reden voor mijn vermomming," hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS, »Weet dan, ERNESTE, dat ik een ter dood veroordeelde, een voortvluchtige ben."

»Een ter dood veroordeelde, een voortvluchtige!" riep de graaf uit. »Hoe moet ik dat verstaan?"

»Dat moet gij verstaan, zooals ik 't u zeg, d. i. in den eigenlijken zin des woords. Zou ik mij anders in deze vermomming gestoken hebben en op zulk een ontijdig uur uw kasteel zijn binnengedrongen? Gelukkig, dat uw oude JEAN mij de poort opende en mij terstond aan mijn stem herkende;

ieder ander uwer bedienden zou mij afgewezen hebben."

»Maar verklaar u nader, FRANÇOIS," hervatte de graaf.

»Volgaarne," antwoordde de Avallonsche predikant, nadat hij den beker wijn, dien zijn broeder hem andermaal had ingeschonken, geledigd had. »De vervolging van 't hof is ook tot in ons Bourgogne doorgedrongen."

»Heb ik 't u niet voorspeld, Heer graaf?" vroeg dominé VIGNER. »'t Zal niet lang meer duren, of we hebben ook hier de dragonnades. Doch vertel, dominé D'ARVILLIERS; en vergeef mij, dat ik u zoo onbescheiden in de rede gevallen ben."

Tot hiertoe waren wij in Bourgogne van de dragonnades vrij gebleven," ging FRANÇOIS D'AVILLIERS voort. »Niet dat wij ons met de valsche hoop vleiden, dat men ons met rust zou laten; o, neen, reeds sedert maanden had ik mijn gemeente gesterkt uit het woord van God, en haar voorbereid, om krachtig te zijn en volhardend in 't geloof, als het den Heer zou behagen, ook hare standvastigheid op de proef te stellen. Zoo nabij echter dacht ik de beproeving niet."

»Gij hadt die toch sedert lang kunnen verwachten, sedert zij in het naburig Champagne zoo woedde en reeds tot in de noordelijke streken uwer provincie was doorgedrongen," zeide dominé VIGNER.

»Dat is waar," antwoordde FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Maar het menschelijk hart is bedriegelijk en vleit zich zoo gaarne met de hoop, dat, wat aan anderen overkomt, ons niet zal gebeuren. We hoopten, dat ons stille dorpje de oplettendheid der hooggeplaatste personen wel ontgaan zou. Maar die hoop werd bitter teleurgesteld. Den vorigen Zondag, terwijl mijn gemeente vergaderd en ik midden in mijn predikatie was, werd onze godsdienstoefening eensklaps gestoord door een troep dragonders, die met uitgetogen zwaarden

de kerk kwamen binnenstormen. Een priester ging hen voor-uit en moedigde hen aan. Met klinkslagen werden de verschrikte gemeenteleden de kerk uitgejaagd. Vruchteloos was de taal, waarmede ik tegen die wederrechtelijke en onchristelijke handelwijs protesteerde. De priester beval aan een paar dragonders, mij van den kansel af te halen. Te vergeefs verzekerde ik, dat ik daar zelf wel zou afklimmen; met stompen en stooten, dreigen en slagen werd ik er afgetrokken en de kerk uitgedreven; terwijl mij de priester toeriep, dat ik tot den brandstapel zou worden veroordeeld, als ik het wagen durfde, weder te prediken."

»Vreeselijk!" riep ARTHUR uit. »Hoe is het mogelijk! Hoe durft men een geestelijke zoo behandelen! En hebt gij u niet verweerd, oom?"

»Mij verweren? Er was nog al sprake van verweren. Wie is tegen de overmacht bestand? Daarenboven, mijn roeping is een vreedzame en mijn groote Meester heeft mij geleerd, dat allen, die het zwaard opnemen, door het zwaard zullen vergaan."

»En waar was HENRI?" vroeg ARTHUR. »Was die ook in de kerk, oom?"

»Natuurlijk," antwoordde FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Reeds in de kerk had ik naar hem omgezien, maar hij was er niet meer. Buiten op 't kerkhof keek ik rond, ook daar was hij niet. Ik spoedde mij naar huis, in de hoop hem daar te zullen aantreffen; ook daar vond ik hem niet. In doodelijken angst, dat hij onder den voet zou zijn geraakt, vloog ik weer de straat op, om hem te zoeken. Maar nergens was hij, noch bij onze buren, noch bij enkele van mijn gemeenteleden, bij wie ik hem hoopte te ontmoeten."

»Welk een angst moet u gefolterd hebben, arme oom," zeide AMANDA. »En hoe vondt gij hem eindelijk?"

»Bij een arme vrouw uit onze gemeente, die den knaap had

vinden dwalen en wie hij gesmeekt had, hem een schuilplaats te verleenen. — »Waarom zijt ge niet naar huis gegaan, HENRI?" vroeg ik hem. — »Omdat ik dacht, dat de dragonders u gevangengenomen hadden en ik mij dus in huis niet veilig rekende." — »HENRI," zeide ik. »Je weet immers, dat er een Heer in den hemel woont, die u beschermen en behoeden kan, en dat de menschen niets tegen ons vermogen zonder zijn toelating." — »Dat weet ik, lieve vader," antwoordde hij terwijl hij, zich sidderend tegen mij aandrong. »Maar ze hebben mij zoo geslagen en zelfs gedreigd, mij te dooden, indien ik het crucifix, hetwelk een priester in de hand had, niet kuste. Ook de anderen hebben zij daartoe gedwongen." — »En heb je 't gedaan, HENRI?" — »Wat kon ik anders doen, lieve vader?" antwoordde hij. Ik kon het den knaap niet ten kwade duiden, stelde hem gerust, dat er bij ons aan huis geen dragonders waren en nam hem mede naar onze woning. Had ik maar begrepen, dat hij hier veiliger zou zijn dan bij mij, en hem daarom reeds toen herwaarts gezonden!"

»Maar de knaap had immers reeds lang en breed hier moeten zijn. En met wien hebt gij hem gestuurd?"

»Met den ouden JACOB, omdat ik dien volkomen vertrouwen kan. Als hem maar niets overkomen is! 't Is mij onbegrijpelijk."

»Ik zou mij daarover maar niet te ongerust maken," zeide dominé VIGNER. »Doch verhaal verder, hoe 't uwe gemeente en u is gegaan?"

»Vreeselijk was de vervolging, welke onze arme gemeenteleden moesten verduren," vervolgde de predikant van Avallon. »Bij ieder van hen werden een of twee dragonders ingekwartierd en deze behandelden de menschen, als waren zij honden geweest. Op allerhande wijzen plaagden en kwelden zij hen. Wat mij aangaat, ik kreeg niet alleen

twee dragonders in huis, maar daarenboven nog den priester, pater JOSEPH genaamd. . ."

»Pater JOSEPH!" riep LE BRUN eensklaps uit. »Een lang dik man. . ." Eensklaps zweeg hij stil.

»Zoudt gij dien man kennen, LE BRUN?" vroeg de graaf verwonderd.

»Ik hem kennen?" antwoordde de rentmeester eenigszins verward.» Ja, ik ken hem van aanzien, ten minste als hij dezelfde is, die in Champagne de dragonders heeft aangevoerd."

»Dan moet hij het wezen," hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Ik hoorde hem ten minste over die vervolgingen spreken, en dat met een ijver en een kennis van zaken, welke slechts al te zeer toonden, dat hij er ooggetuige van was geweest."

»Maar waarom heeft men u ter dood veroordeeld, FRANÇOIS?" vroeg de gravin.

»Dat zal ik u zeggen, lieve zuster," antwoordde FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Geen pen is in staat, de vervolgingen te beschrijven, welke onze arme gemeente onderging en de mishandelingen, aan welke hare leden waren blootgesteld. Evenwel zorgden de dragonders er voor, niemands leven aan te tasten. Ons lief kerkje werd in een Roomsch-katholiek herschapen, en de Hugenoten werden door alle middelen tot het bijwonen der mis gedwongen. Intusschen had ik niet stil gezeten. Met een dertigtal onzer moedigsten had ik afgesproken, dat we ons dorp zouden verlaten, om naar buitenslands te wijken. We hadden de plaats bepaald, en die plaats was alleen aan mij en hen bekend. Ik rekende mij verplicht, de goede menschen, vóór ons vertrek, dat om geen opzien te verwekken afzonderlijk zou plaats hebben, moed in te spreken en hen, volgens de bij ons aangenomen gewoonte, door het gebruik van 't Heilig Avondmaal te sterken tot den bezwarenden tocht, dien ze te ondernemen hadden. Natuurlijk moesten we allen

veel achterlaten; maar de vrijheid van geweten was ons dierbaarder dan alle aardsche goed."

»En hoe kondt gij die bijeenkomst verborgen houden voor de dragonders, daar die toch zeker wel uwe en hun gangen zullen bespied hebben?" vroeg ARTHUR.

»We spraken elkander in 't geheim, en de een maakte 't aan den ander bekend. Een afgelegen korenschuur, toebehoorende aan een der onzen, was de plaats, waar wij vergaderen zouden. Maar, hoe stil alles in zijn werk gegaan was, 't scheen toch, dat de dragonders lont geroken hadden. Reeds had ik door mijn toespraak getracht, mijn broederen te bemoedigen, reeds had ik onze belangen in den gebede aan God opgedragen, reeds was ik begonnen het avondmaal uit te deelen, toen onze bijeenkomst andermaal gestoord werd. Een twintigtal dragonders drongen de schuur binnen, sleepten mij naar den dorpstoren en wierpen mij daar in het hok, tot gevangenis voor misdadigers en boosdoeners bestemd. Ik had nog even den tijd, mijn ouden JACOB toe te fluisteren: Red HENRI en breng hem naar Arvilliers."

»Vreeselijk oom!" riep ARTHUR uit »En hoe liep 't met de arme menschen af, die met u vergaderd waren?"

»Daarvan weet ik niets, ARTHUR. Zeker zal men hen wel door allerlei martelingen tot de mis hebben gedwongen. Wat mij aangaat, ik zat niet lang in mijn donkeren kerker, toen de deur geopend werd, en Pater JOSEPH mij kwam aankondigen, dat ik mij tot den dood had voor te bereiden; daar ik volgens de wet des doods schuldig was, alzoo ik zijner Majesteits onderdanen tot het verlaten van hun land had aangezet, hetwelk in zijn oog een daad van oproer was. Toen ik hem daarop antwoordde, dat ik een Fransch edelman was en eischte, vóór een koninklijke rechtbank te worden gevoerd, begon hij smadelijk te lachen. »Gij weet dan niet, mijnheer de edelman, dat mijn meester, de koning, bij

geheime order heeft bevolen, dat al de predikanten, die na gedane waarschuwing nog blijven prediken, ter dood zouden worden veroordeeld en ten voorbeelde van anderen worden gestraft?" — Ik zeide hem, dat ik niets daarvan wist, en dat de koning, zoolang het edict van Nantes van kracht was, daartoe geen recht had. »Arme dwaas," zeide hij spottend. »En waarom heeft men dan verleden jaar den twee-en-zeventigjarigen HOMEL en den predikant van Nimes, ICARD, levend geradbraakt? Gij weet dan niet het lot van de tien predikanten uit de Sevennes, die veroordeeld zijn tot galg en rad? Of dat van die vijftig uit Dauphiné, die geradbraakt, opgehangen of tot de galeiën verwezen zijn? Of zoudt gij denken, dat die heeren door een koninklijke rechtbank veroordeeld zijn?" — »En gij vergeet, mijnheer de priester," antwoordde ik hem, »dat de ARVILLIERS van ouden adel zijn, en dat de hertog van CARVIGNAN, die bij 't hof in hooge gunst is, mij bestaat. Denkt gij, dat die, hoewel hij uw geloof is toegedaan, zou toelaten, dat een D'ARVILLIERS, zonder rechterlijk vonnis werd veroordeeld?" — 't Scheen, dat deze woorden hem tot nadenken brachten."

»Dat was goed gesproken, broeder," zeide de graaf. »Want ofschoon ik niet geloof, dat onze neef de hertog zich sterk voor u in de bres zou stellen, geeft toch uw adeldom u 't recht, het onderzoek van een rechtbank te vorderen, en daarom was uw beroep op ALPHONSE DE CARVIGNAN zeer gepast. En wat antwoordde pater JOSEPH daarop?"

»Niets. Alleen begon hij uit een ander vaatje te tappen, en trachtte mij over te halen, om te doen, wat, helaas! enkele onzer leeraars gedaan hebben: mijn geloof te verzaken en katholiek te worden. »Wanneer gij dit doet," zeide hij, »verzeker ik u terstond een hooge en voordeelige bediening. Als edelman en vooral als bloedverwant van den hertog van Carvignan, hebt gij daar aanspraak op."

»En wat hebt gij toen gedaan, oom?" vroeg ARTHUR.

»Ik heb met verachting zijn voorstel van de hand gewezen, en mijn eisch herhaald. Daarna ging hij heen."

»O, oom! wat hebt gij trouw en braaf gehandeld!" riep ARTHUR uit. »Ik geloof, dat ik in uw plaats ook zoo gedaan zou hebben. En hoe zijt gij uit den kerker ontkomen?"

»Dat zal ik u zeggen ARTHUR," antwoordde FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Ik bracht er dien nacht in door, mij overgevende aan den wil mijns hemelschen vaders en er niet aan twijfelende, of de uitvoerders der koninklijke bevelen zouden, ondanks mijn adeldom, zich niet ontzien, om mij den marteldood te doen ondergaan. 't Scheen echter, dat men toch niet waagde, mij zonder vorm van proces ter dood te brengen. Den volgenden morgen ten minste traden er twee dragonders in mijn kerker, die mij boeiden, en mij als een gemeen misdadiger met een touw door mijn boeien, van hetwelk beiden de einden vasthielden, 't dorp uitvoerden, waarschijnlijk naar Parijs, om daar voor de rechtbank verhoord en gevonnisd te worden."

»Vreeselijk, lieve oom!" riep AMANDA uit, terwijl haar de tranen in de oogen sprongen. »Hoe schandelijk, u zoo te mishandelen!"

»Des namiddags kwamen wij, na een vermoeienden marsch, in een klein dorp aan. Ik kon niet verder. Wij waren vroeg op weg gegaan en hadden weinig rust genoten. Wij namen onzen intrek in de herberg, de eenige, die zich in het dorp bevond. De kastelein was afwezig, toen wij aankwamen, zijn dochter was alleen te huis. Ik kon aan haar gelaat zien, hoe veel medelijden zij met mij had. Zij maakte warm eten voor mij gereed, en zorgde voor een goede legerstede op een wel verzekerde kamer. Mijn bewakers bleven bij mij. Zij gaven zich bovenmatig over aan sterken drank, en het duurde niet lang, of zij waren daardoor zoo beneveld, dat zij

niet meer op hun beenen konden staan. Weldra sliepen zij gerust. Doch de deur was gesloten, en den sleutel had een hunner in den zak gestoken. Hoe, dacht ik, wanneer ik eens poogde te ontvluchten! Als ik het eens waagde, den sleutel uit den zak van den dragonder te halen! Maar ik was geboeid, en kon dit niet. Te vergeefs trachtte ik een mijner handen uit de boeien te rukken; het was mij onmogelijk. Ik schikte mij dus in mijn lot en bad tot den Heer.

»Eensklaps werd er een behangen deur der kamer geopend, die noch ik noch mijn bewakers hadden opgemerkt; de dochter van den huize trad binnen. Zij wenkte mij, haar te volgen, en geleidde mij naar haar kamertje. Doch eerst zorgde zij, een der ramen open te werpen, waardoor de kille nachtlucht naar binnen drong. Ik vreesde, dat die versche luchtstroom mijn bewakers mocht doen ontwaken; doch tot mijn verwondering bleven zij even rustig doorslapen. Toen wij op het kamertje van het meisje waren gekomen, nam zij een vijl en verloste mij zoo van de ketenen. — »Weet gij wel, lief kind!" zeide ik, »dat gij door mij te redden u aan een groot gevaar blootstelt? Ik ben een ter dood veroordeelde, een ongehoorzaam predikant." »Ik weet dit," gaf zij mij ten antwoord, »maar ik weet ook, dat de verdenking van uw vlucht nooit op mij zal vallen. Ik ben een goede Katholieke, en van deze verwacht men niet, dat zij een Hugenoot zal verlossen." »Gij Roomsch katholiek!" riep ik in verbazing uit, »en gij wilt een Hugenoot en nog wel een prediker redden!" »Waarom niet?" vroeg zij met die onschuldige vroomheid, welke alleen der deugd eigen is. »Al zijt gij een Hugenoot, en verkeert in dwalingen, waarom ik u uit den grond van mijn hart beklaag; dat is geen reden, om u te haten. En al vindt mijn kerk zich genoodzaakt, u te vervolgen, om u tot het ware geloof terug te brengen; ik zou niet weten, waartoe wij leeken der kerk de hand zouden leenen, om u

leed te doen. Geloof mij, mijnheer de predikant! er zijn veel Katholieken, die even als wij denken en die het met afschuw aanzien, dat men den armen Hugenoten geweld aandoet." — »Maar wanneer men u eens verdenkt!" »Dat heeft geen nood. Daartoe heb ik het raam opengezet. En wat zal het nog zijn? Denkt gij soms, dat de dragonders veel naar u zullen zoeken! Wie zal het weten, dat gij gevlucht zijt; op uw dorp zullen zij 't niet vertellen, en in Parijs evenmin." Ik vond zooveel waarheid in hetgeen het meisje zeide, dat ik geen oogenblik aarzelde om het aanbod aan te nemen. Zij gaf mij de oude paruik, wellicht een overblijfsel van de een of andere karnavalsmaskerade, den pleister dien ik op mijn gelaat had en een lang brood met een stuk worst. Ik wikkelde mij in mijn mantel, en verliet, door de zegenwenschen van mijn redster begeleid, in alle stilte het huis."

»En waarom naamt gij niet een van de dragonderspaarden, oom?" vroeg Arthur. »Dat had u in uw vlucht veel geholpen."

»Vooreerst, lieve Arthur," antwoordde François d'Arvilliers, »omdat zulks stelen zou zijn geweest. Ten andere, omdat de dragonders, hun paard missende, des te meer belang hij mijn vervolging zouden gehad hebben, ten derde, omdat, daar de dragonderspaarden gemerkt zijn, zulks mij had kunnen verraden, en eindelijk, omdat ik daardoor mijn redster in ongelegenheid zou hebben gebracht; want de stal was van binnen gegrendeld, en dus zou ik er van buiten nooit hebben kunnen inkomen. Ook zou ik den stalknecht, die in den stal sliep, wakker hebben gemaakt, en dus mij zelf verraden hebben."

»En hoe zijt gij uw vervolgers ontkomen, oom?" vroeg Amanda.

Den eersten nacht reisde ik ondanks mijn vermoeinis door en verborg mij dien dag in een afgelegen hooiberg. Den

tweeden nacht was ik zoo ver, dat ik het van daag heb gewaagd, ook bij klaarlichten dag te reizen. En zoo kwam ik hier, waar ik HENRI reeds hoopte te vinden. Dan, hij is hier niet, zegt gij! O, mijn Hemel! bij al mijn dankbaarheid voor mijn eigen redding is mij de angst over mijn kind te zwaar. Ik kan hier niet blijven, zoo lang mijn zoon hier niet is; ik moet terug, om hem te zoeken."

»Volstrekt niet" zeide de graaf. »Zoudt gij u zelf weder in de klauwen uwer vijanden werpen, waaraan gij zoo pas ontkomen zijt? Volstrekt niet, FRANÇOIS. Ik laat u niet gaan. Gij blijft hier, hier zijt gij veilig."

»Ik moet mijn zoon gaan zoeken, eer heb ik rust noch duur," hernam de predikant.

»Geenszins," hervatte de graaf. »En waar zoudt gij hem zoeken? Is hij nog in vrijheid: welnu, dan zal JACOB hem wel hier brengen: zoo niet, dan helpt het u luttel, of gij al gaat. Uw eigene veiligheid zou gevaar loopen."

»Als mijnheer de graaf het goedvindt," zeide LE BRUN, »dan zal ik naar Avallon rijden, en zien te vernemen, wat er van den jongen heer HENRI geworden is. Wellicht vind ik hem onderweg. Misschien is JACOB met hem naar het dorp terugkeerd."

»Doe dat, mijn goede LE BRUN," hernam de gravin: »doe dat, en breng ons spoedig den lieven knaap mede."

«Ik vrees, dat gij daar weinig bij winnen zult," hervatte de graaf. »Hij is zeker onderweg, en hoe zoudt gij hem dan ontmoeten?"

»En wanneer JACOB nu eens met hem naar huis teruggekeerd was; daar het hem onmogelijk was, door de vijanden te komen?" vroeg LE BRUN. »Of zoo hij thuis ware gebleven, omdat hij niet kon vertrekken."

»Dan is hij verloren!" hervatte de predikant. »Doch ga, LE BRUN! ga, indien mijn broeder het goedkeurt. Echter

eerst morgen; daar ik wenschte, dat gij op den geheelen weg onderzoek naar hem deedt. En wanneer gij hem vindt, zet hem dan vóór u op uw paard, en voer hem spoedig in mijn armen. Thans, mijn broeder, wenschte ik naar bed te gaan. Ziel en lichaam beiden verlangen naar rust. In twee nachten heb ik geen oog geloken."

»Ge kunt terstond gaan, FRANÇOIS," antwoordde de graaf. »'t Is inderdaad laat genoeg geworden. Ook mijn lieve vrouw zal wel naar bed verlangen. Indien gij niet waart gekomen, zou zij al in de rust zijn geweest."

»Dat is waar," hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Vergeef mij, zuster, dat ik te zeer met mijn eigen lotgevallen bezig was en daardoor verzuimd heb, naar uw toestand te vernemen. Hoe is 't met u?"

»Hersteld, FRANÇOIS, maar uiterst zwak," antwoordde de gravin.

»We willen hopen, dat de krachten spoedig zullen terugkomen," hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »En nu, goeden nacht, en Gode aanbevolen!"

Zoodra hij de kamer verlaten had, ging ook de gravin bedwaarts, vergezeld door AMANDA. Dominé VIGNER, die dezen nacht op 't kasteel zou blijven, liet CELESTINE ook naar bed gaan en bleef nog wat zitten, om met den graaf te praten. Kort daarop ging ook LE BRUN naar zijn kamer. Toen deze weg was, zeide dominé VIGNER:

»Mijnheer de graaf, ik moet u eens iets vragen. Ik hoop, dat gij mij die vrijheid niet ten kwade zult duiden."

»Volstrekt niet, dominé. Ga gerust uw gang," antwoordde de graaf.

»Zijt gij er wel zeker van, dat uw rentmeester, die LE BRUN, te vertrouwen is?"

»LE BRUN te vertrouwen? Wel dominé, hoe komt u dat in 't hoofd?"

»Omdat hij zich van avond zoo onwillekeurig liet ontvallen, dat hij dien pater JOSEPH kende, en toen, even alsof hij te veel gezegd had, stilzweeg."

»Maar gij hoorde, dat hij dien man door zijn ijveren in Champagne kende. LE BRUN is uit Champagne, en wat is nu natuurlijker, dan dat hij dien pater daar gezien heeft?"

»Maar hij was zoo verward, mijnheer de graaf."

»Dat hebt gij u verbeeld, mijn waarde VIGNER. Als goed Hugenoot moet de naam van den ijverigen vervolger zijner geloofsgenooten een treurige herinnering bij dien man hebben achtergelaten. Doch laat ons over iets anders praten."

VIERDE HOOFDSTUK.

Wat de predikant van Avallon te vertellen wist.

In een der kamers van het kasteel der ARVILLIERS, welker ramen een verrukkelijk uitzicht hadden op de Loiret, zat FRANÇOIS D'ARVILLIERS den volgenden dag met ARTHUR. De goede man was diep ter neer gedrukt door folterenden angst over zijn HENRI; en alleen het geloof in de wakende Voorzienigheid des Hemelschen Vaders en de hoop, dat niet te berekene omstandigheden wellicht tot hiertoe zijn komst vertraagd hadden, deden hem kalm blijven onder zooveel leed. ARTHUR had hem dien geheelen morgen gezelschap gehouden; daar zijn papa reeds vroeg voor zaken was uitgereden, en had getracht hem te troosten. Midden in hun gesprekken, kwam AMANDA binnen, die dezen morgen bij haar mama gebleven was, en deze nu aan de zorgen van ANNA had overgelaten.

»Goeden morgen, oom," zeide zij, met de haar zoo eigene bevalligheid. »Hoe gaat het u? Zijt ge wat uitgerust van uw vermoeienissen?"

»Goeden morgen, lieve AMANDA," antwoordde hij. »Ik heb van nacht beter geslapen dan ik wel gedacht had. Maar ik was ook oververmoeid. Doch met mijn ontwaken is de onrust over HENRI weer met nieuwe kracht teruggekomen. Hoe is 't vandaag met mama?"

»De avond van gisteren heeft haar geen goed gedaan," antwoordde AMANDA. »Haar zenuwgestel, hetwelk sedert haar ziekte zoo prikkelbaar is, is door uw komst en vooral door uw mededeelingen vreeselijk geschokt. Zij is erg achteruitgegaan."

»Ze moet maar rust hebben, AMANDA, dat is de beste medicijn voor haar."

»Dat zegt de dokter ook. Hij was er van morgen al vroeg."

»En hebt gij haar kunnen verlaten?"

»Ze ligt nu in een gerusten slaap," hernam AMANDA. »En ik verlangde zoo, om u eens te zien, en te vernemen, hoe 't met u gaat, dat ik haar aan de zorgen van ANNA heb overgegeven en eens een uurtje met u kom praten."

»Nu, dat is goed," zeide oom FRANÇOIS. »Uw goede broeder heeft mij reeds den geheelen morgen gezelschap gehouden. Dat is voor mij ook beter dan alleen te zitten; want als ik alleen ben, geef ik mij te veel aan mijn angst en naargeestige denkbeelden over."

Natuurlijk liep 't gesprek over 't gebeurde te Avallon. Eensklaps zeide AMANDA: »Zeg eens oom. Wat kunnen toch wel de oorzaken zijn, dat de Katholieken de Protestanten zoo bitterlijk vervolgen? Als zij maar mogen gelooven, wat zij meenen, dat goed is; wat kan het hun dan schelen, wat wij gelooven?

»Ja, lieve AMANDA," antwoordde de oom. »Wat zal ik u daarvan zeggen. De mensch is nooit meer geneigd, om anderen in zijn gevoelens te doen deelen, dan wanneer het zaken van godsdienst betreft. Ieder toch meent het aan 't rechte eind te hebben. Nu geloof ik dat de Paus en de hooge geestelijkheid het wel voornamelijk doen, omdat zij weten, dat met de verbreiding van het Protestantisme hun de macht ontnomen wordt. Maar een groot deel der Katholieken vervolgen ons ter goeder trouw; daar zij meenen, er Gode een dienst mede te bewijzen, als ze ons dus tot de kerk terugbrengen, welke zij voor de eenige ware en zaligmakende houden."

»Dat laat zich hooren, Oom," hervatte AMANDA. »Doch vertel ons eens iets van de geschiedenis der Hervorming. Hebben de Hervormers en hun volgelingen altijd zulke vervolgingen moeten ondergaan?"

»Ik wil u gaarne een en ander daarvan verhalen, AMANDA," antwoordde FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Inderdaad, het is een der eerste vereischten voor Protestanten, de geschiedenis daarvan wel te kennen. Luistert dan.

»Zoolang de Christenkerk onder vervolging gebukt ging, zoo van Joden als Heidenen, heerschten er onder de Christenen die deugden, van welke onze Heer JEZUS ons het volmaaktste voorbeeld heeft nagelaten. Toen echter in het jaar 323 KONSTANTIJN DE GROOTE alleenheerscher van het uitgestrekte Rome werd en hij de christenkerk tot de kerk van den staat verhief; toen werden er in den eenvoudigen en reinen godsdienst, door JEZUS gesticht, allerlei heidensche gebruiken en leerstellingen ingevoerd, die allengs vermeerderden en verergerden, en de kerk geheel en al van haar oorspronkelijk karakter deden afwijken. Uiterlijke praal verving de eenvoudige aanbidding in geest en in waarheid; de heidensche altaren werden door christelijke vervangen, de godenbeelden door die van heiligen. Eerlang verhief zich de bisschop van Rome en noemde zich den opvolger van PETRUS; terwijl hij zich een driedubbele kroon opzette en zich de macht aanmatigde, om de koningrijken der wereld uittedeelen naar zijn welbehagen, ja, wat meer is, om de zonden te vergeven en den hemel te sluiten of te openen, naar hij het verkoos. De eenvoudige nachtmaalsviering werd een dagelijksch misoffer, de wijn werd aan de gemeente onthouden, en alleen het brood aan haar uitgedeeld; — ter-

wijl op den Pauselijken stoel en onder de geestelijkheid de grofste ondeugden schandelijk bedreven werden."

»En waarom liet de gemeente zulks toe, oom?" vroeg ARTHUR. «Zij had immers den Bijbel, waarin zij kon lezen, dat al die zaken tegen het Evangelie streden."

»Lieve ARTHUR! De Bijbel werd langzamerhand een verboden boek. En daarenboven, de geheele godsdienst werd in 't latijn verricht, ook de Bijbel was in die taal vertolkt, en kon dus door haar niet verstaan worden. Daarenboven, allen, die aan Rome's Paus en aan zijn woorden en besluiten twijfelden, werden in den ban gedaan; d. i. uit de kerk geworpen, vervolgd en van de zaligheid uitgesloten."

»'t Geen hun toch niet hielp," zeide ARTHUR. »En geen wonder: 's menschen geweten laat zich niet in boeien slaan. Maar wie was de eerste hervormer?"

»Een landgenoot van ons, een rijk, godvreezend koopman te Lyons, PETRUS WALDUS genaamd. Toen deze in 1160 eens aan een gastmaal zat, waar 't gesprek over de groote gebreken in de kerk liep, stortte een der gasten, door een beroerte getroffen, dood neder. Dit maakte zulk een indruk op WALDUS, dat hij tot nadenken kwam, de geschriften van de vrome kerkvaders ter hand nam en daaronder ook een latijnschen bijbel vond. Hij begon daarin te lezen, en het duurde niet lang, of hij vond het woord van God zoo belangrijk, dat hij nacht en dag daarin las, en nu ook bemerkte, hoever de kerk van de leer des Heilands was afgeweken."

»O, daarom wil dus de kerk van Rome niet hebben, dat men den Bijbel leest," zeide ARTHUR. »Zij is bang, dat hare verkeerdheden aan het licht zullen komen."

Misschien wel, mijn jongen, ofschoon zij voorgeeft, dat de Bijbel ongeschikt is voor de leeken. Het is dan ook de plicht van elk Protestant, dagelijks het woord van God ter

hand te nemen, als een geschenk van den Heer, dat Rome ons te lang heeft onthouden, maar dat nu weder ons eigendom is; het levende water, waaraan wij onze zielen kunnen verkwikken, maar ook het krachtigste wapen tegen alle aanvallen van Rome.

»PETRUS WALDUS dan, uit zijn Bijbel geleerd hebbende, hoe Rome was afgeweken van den wezenlijken geest des Christendoms, hield het voor zijn plicht, ook anderen tot de waarheid te brengen. Hij legde zijn handel neer, vertaalde zelf de Evangeliën in de Fransche taal, besteedde zijn geheele vermogen, om daar afschriften van te laten maken (de drukkunst was toen nog niet uitgevonden) en verdeelde die onder de behoeftigen. Duizenden kwamen tot hem, om hem te hooren, wanneer hij hun de Heilige Schrift verklaarde, en duidelijk bewees, dat de leer der Roomsche kerk niet de leer van Christus was. Te vergeefs verbood hem de Aartsbisschop van Lyon het prediken; hij ging daarmede voort. En terwijl tallooze afschriften van bijbels verspreid werden, leerden velen, die vreesden, dat hun die kostbare schat zou ontroofd worden, het geschrevene van buiten. Ofschoon WALDUS door den Paus in den ban gedaan werd en in 1197 buiten zijn vaderland in Bohemen stierf, nam zijn aanhang ontzaglijk toe, juist door de vervolging, daar de verspreide Waldenzen zijn leer allerwegen predikten. Die leer was: »Wij houden ons slechts aan het woord van God en kennen geen anderen Zaligmaker dan JEZUS CHRISTUS, die alléén in staat is, de zonden te vergeven."

»Maar lieve Oom," hernam ARTHUR, »dat is toch immers alleen het ware geloof."

»Volgens de Schrift, ja! Maar de Roomsche kerk leert, dat de Paus en de priesters de zonden kunnen vergeven, en dat de uitspraken van den Paus en de kerkvergaderingen boven het woord Gods staan. En omdat zij dat wil door-

drijven, daarom vervolgt zij ons, daarom vervolgde zij ook de Waldenzen."

»Dus werden die arme menschen ook reeds vervolgd," vroeg AMANDA.

»Vreeselijk. Ofschoon zelfs hun vijanden moesten getuigen, dat zij verder waren in de kennis van het woord van God dan zij, ofschoon zij goede burgers en trouwe dienaars van den Staat waren, en zelfs onze koning, LODEWIJK XII, moest erkennen: »waarlijk: deze ketters zijn beter dan ik en mijn gansche volk," zijn zij bitterder vervolgd, dan ooit de Heidenen het de Christenen gedaan hebben. Immers Paus INNOCENTIUS III schreef een kruisvaart tegen hen uit; waaraan 300,000 Christenen deelnamen, die in 1209 in Toulouse vielen, allen, zonder uitzondering van jaren of kunne, ombrachten, en hun mishandelingen deden verduren, waarbij de haren te berge rijzen. Hun woningen werden verwoest, hun korenvelden vertreden, hun land tot een woestijn gemaakt, en de arme inwoners gemarteld en ter dood gebracht. Ik wil u dat alles niet verhalen. Slechts één enkel voorbeeld uit zoo vele. In een der nauwe valleien van Italië hadden zich vierhonderd moeders met haar kinderen in een hol verborgen. De onmenschen legden vuur aan den ingang van dat hol en deden die onschuldigen alle door den rook verstikken.

»Maar dat is vreeselijk, oom!" zeide ARTHUR. »En hebben zij de Waldenzen uitgeroeid?"

»Evenmin, lieve jongen! als zij de Hugenoten zullen uitroeien. Juist de vervolgingen deden hun geloofsmoed ontvlammen, en het voorbeeld van hen, die tot op den brandstapel hun geloof volhielden, gaf anderen moed en standvastigheid."

»O, oom!" hervatte ARTHUR, terwijl zijn oogen schitterden. »Mij dunkt, ik had even als zij kunnen handelen; ik had ook nimmer mijn geloof verzaakt."

»Braaf zoo, mijn jongen! braaf zoo!" hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS, terwijl hij hem de hand drukte. »Blijf aan dat woord getrouw. De Heer weet, welke vervolgingen ook u wachten: want een donkere wolk hangt over alle Hugenoten. Maar wat er ook gebeure, blijf trouw aan uw geloof, aan het geloof, dat onze vaderen met hun dierbaar bloed hebben verkregen en behouden."

»En hoe ging het nu verder met de hervorming?" vroeg AMANDA.

»Tweehonderd jaren na WALDUS stond in Engeland JOHANNES WICLEF op, die de Heilige schrift in het Engelsch vertaalde en onbeschroomd tegen de misbruiken der kerk schreef. Door den koning van Engeland beschermd en door de omstandigheid, dat er te zijnen tijde twee Pausen te gelijk waren, die elkander met den banvloek vervolgden, is hij geen martelaar voor de waarheid geworden, ofschoon later zijn gebeente is opgegraven en als dat van een ketter openlijk werd verbrand.

»Zijn geschriften deden in Boheme een nieuw licht opgaan; alwaar JOHANNES HUSS, professor aan de universiteit te Praag, weder met vrijmoedigheid het harnas tegen de Roomsche kerk aangordde. In 1414 werd deze, om zijn leer te verdedigen, voor de kerkvergadering te Constans geroepen, waar een der Pausen (want er waren er toen drie) tegenwoordig was. Keizer SIGISMUND had hem een vrijgeleide gegeven, d. i. een schriftelijke belofte, dat hij hem tegen alle gevaar zou beschermen. Ondanks dit vrijgeleide, was hij nauwelijks te Constans aangekomen, of hij werd op bevel van den Paus in de gevangenis geworpen."

»Dat was toch schandelijk," merkte AMANDA aan.

»Een ketter behoeft men zijn woord niet te houden," was al wat men zijn vrienden toevoegde, toen zij eischten, dat hij in vrijheid zou worden gesteld. Toen hij eindelijk voor

de kerkvergadering kwam, om zijn leer te verdedigen, overschreeuwden hem de 18000 priesters, daar tegenwoordig, en eischten, dat hij zijn ketterij zou herroepen."

»Maar wat is toch eigenlijk ketterij, oom?" vroeg AMANDA.

»Ketterij," hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS, »is al wat tegen de vastgestelde leer der kerk strijdt. Ketters zijn dus zij, die anders gelooven dan de Paus en zijn dienaren voorschrijven."

»Dus zijn wij ook ketters?" vroeg ARTHUR.

»Voorzeker, in het oog der Roomsche kerk, en daarom vervolgt zij ons."

»HUSS intusschen bleef getrouw aan zijn leer; hij werd als priester gekleed, en naar de strafplaats gevoerd. Daar werd zijn gewaad hem onder de smadelijkste behandeling stuk voor stuk van het lijf gerukt; een papieren muts, met duivels beschilderd en waarop *Aartsketter* stond, op het hoofd gezet, en hij aan een paal gebonden en zoo levend verbrand. Zijn laatste woorden waren: »Christus, gij lam Gods! erbarm u mijner!" en toen hij dit voor de derde maal bad, verstikte zijn stem door den rook. Zijn vriend en geloofsgenoot, HIERONIMUS VAN PRAAG, die te Constans gekomen was om hem te ondersteunen en te vertroosten, werd in 't volgende jaar insgelijks levend verbrand. De vervolging zijner aanhangers en de wederstand welken zij boden, heet de Hussitenoorlog."

»En was nu de hervorming in de kerk reeds daar, oom?" vroeg ARTHUR.

»Neen, ARTHUR. Nog honderd jaren duurde het, eer de werkelijke hervorming begon. Wel was de leer van WALDUS, in zijn Waldenzen levende, niet uitgeroeid; wel was het bloed van HUSS en VAN PRAAG het zaad, dat uitgestrooid was in den akker der kerk. Maar nog had Rome gezegepraald, en duisterder dan ooit werden de tijden voor het godsrijk. En toch, wonderlijk zorgde de Heer voor zijn kerk,

de boekdrukkunst werd uitgevonden. Nu had men het middel, om de boeken te verhonderd-, te verduizendvoudigen. Zij werden dus talrijker, goedkooper en meer algemeen verspreid. Wel predikten de monniken, die duizenden met afschrijven verdienden, tegen deze kunst en noemden haar een werk van den duivel; toch namen de boeken in menigte toe, verlichting en beschaving verspreidden zich, en het begin der zestiende eeuw vond een weltoebereiden akker voor de Hervorming.

»En wie denkt gij nu wel, dat het werktuig was in de hand des Heeren, om dat groote werk te volbrengen? Wie durfde dat machtige Rome weerstaan, dat elk die het weerstand bood, onder zijn vuist verbrijzelde? Een eenvoudige monnik, de zoon van arme maar godvruchtige menschen (zijn vader was een mijnwerker), MAARTEN LUTHER, een man, voor wien al wat den naam van Protestant draagt, de hoogste en onverdeeldste achting moet koesteren."

»Een eenvoudige monnik, de zoon van een mijnwerker!" riep ARTHUR uit. »Hoe was dat mogelijk, oom!"

»Ja, mijn jongen! Dat mogen wij wel vragen. En wij zien het meer, dat God de dienaren van zijn wil naar welgevallen en menigmaal uit de geringste standen kiest. Dat leert ons de wereldgeschiedenis zoo menigwerf. Waren niet de eerste verkondigers van het door de machtigen der wereld vervolgde Christendom visschers en tollenaars? En is het juist daaraan niet blijkbaar, dat God zich weinig stoort aan hetgeen groot of klein wordt geacht op de aarde? Daarom, mijne lieven! al zijt gij in een hoogen stand geboren en moogt u op adeldom verheffen; veracht niemand, zelfs den geringsten daglooner niet. Alle menschen zijn kinderen van God; voor Hem zijn allen gelijk.

»Op den 10den November 1483 werd LUTHER te Eisleben in het graafschap Mansfeld geboren. Reeds vroeg toonde

hij sporen van een verheven geest, en als knaap was hij een zeer vlijtig, gehoorzaam en godvreezend kind. Daarom bestemde zijn vader hem tot de studie en bezocht de knaap de scholen te Maagdenburg en te Eisenach, waar hij, zooals de arme scholieren meer deden, buiten de schooluren met zingen langs de straten zooveel poogde te verdienen, dat hij er brood, boeken en kleederen voor kon koopen. Een rijke vrouw, die hem om zijn vlijt en godsvrucht boven zijn medezangers had onderscheiden en hem eens van honger vond schreien, nam hem in haar huis op en zorgde voortaan voor hem. Reeds op zijn achttiende jaar werd hij tot de hoogeschool te Erfurt bevorderd en op zijn tweeentwintigste leeraar in de wijsbegeerte. Reeds hier vond hij een latijnschen bijbel, waarin hij met groote begeerte las.

»Ofschoon zijn vader, die al het kwade kende, dat er onder de geestelijken te dier tijde bestond, wenschte, dat zijn zoon een rechtsgeleerde zou worden, en LUTHER zich daarom aan dat vak wijdde, deed een onverwacht voorval hem eensklaps van besluit veranderen. Hij had een vriend ALEXIS. Eens, dat hij met dezen vriend van het huis zijner ouders terugkeerde, kwam er een hevig onweder op, en werd die vriend vlak naast hem door een bliksemstraal gedood. Dit maakte zulk een indruk op LUTHER, dat hij besloot een ander leven aan te vangen, en daartoe monnik werd in het Augustijnerklooster te Erfurt."

»En waarom ging LUTHER in een klooster?" vroeg AMANDA.

»Omdat men, volgens de begrippen van de Roomsch-katholieke kerk, niet beter zijn leven aan God kan wijden, dan door het afgezonderde kloosterleven. Hoe weinig dit denkbeeld echter strookt met den geest en de leer des Christendoms, zal u duidelijk worden, wanneer wij slechts nagaan, hoe de wereld er bij staan zou, als alle menschen zich eens aan het kloosterleven wijdden, en hoe onze Heer zelf zich

niet afzonderde, maar onder de menschen leefde. LUTHER vond dan ook geen vrede voor zijn ziel in dit klooster. Hoe gewillig hij ook al de lage diensten volbracht, welke hij als nieuweling had te verrichten, hoe hij ook door vasten en kastijdingen poogde de rust van zijn gemoed te erlangen; alles te vergeefs. Daar was een stem in zijn binnenste, die hem toeriep, dat vasten en geeselen, boetedoening en goede werken niet genoegzaam zijn, om de rust des harten te schenken; maar dat GOD ons onze zonden moet vergeven om CHRISTUS' wil. Tot die erkentenis kwam LUTHER gedurende een zware ziekte welke hij in het klooster kreeg, door de woorden van een ouden, vromen monnik, voor wien hij zijn hart had geopend."

»En begon de groote man nu het hervormingswerk?" vroeg ARTHUR.

»Nog niet, ARTHUR. Eerst tien jaren later. Dra na zijn herstelling, werd hij tot priester gewijd. Zoo groot was de roem van zijn geleerdheid, dat de keurvorst van Saksen, FREDERIK DE WIJZE, hem reeds het volgende jaar tot Hoogleeraar aan de kort te voren opgerichte school te Wittenberg benoemde, en spoedig daarna tot Prediker in de Stadskerk aanstelde.

»Wat hem echter geheel en al tot een hervormer rijpte, was een reis, welke hij in 1510 voor het klooster der Augustijnen naar Rome ondernam. Van deze stad had hij zich een paradijs van volmaaktheid voorgesteld. En wat vond hij er? Meer zonde en minder godsvrucht dan in Duitschland: een geestelijkheid, wier levenswandel van de grofste zonden getuigde en die met zijn vroomheid den spot dreef, en in den Paus, in plaats van een heilig Vader, een mensch die zich om alles bekommerde, behalve om het zielenheil der Christenen.

»Te Wittenberg teruggekeerd, werd hij spoedig doctor

in de godgeleerdheid en oefende hij zich verder in de kennis der Heilige Schrift. Zeer veel dienst had hij daarbij van de Grieksche uitgave, welke in 1516 door den geleerden DESIDERIUS ERASMUS in Holland was uitgegeven.

»Nu gebeurde er iets, hetwelk hem dwong, zich tegen Rome te verzetten. LEO X namelijk, die in 1513 den pauselijken stoel bestegen had, was een prachtlievend en verkwistend man, wiens schatkist, ondanks de tallooze bijdragen uit alle Christelijke landen, steeds ledig was. Vooral kostte het bouwen van de St. Pieterskerk onnoemelijke sommen. Ten einde nu geld te krijgen, schreef de Paus in 1517 een aflaat uit; dat is, men kon voor zekere bepaalde sommen gelds alle misdaden afkoopen, en door dit middel, zooals LEO verklaarde, volkomene vergiffenis bij GOD erlangen. Zoo kostte b.v. een aflaat voor moord 8, voor tooverij 2, voor meineed 9 dukaten. En niet alleen voor bedrevene, maar ook voor toekomstige zonden werden aflaten gegeven."

»En geloofden de menschen daaraan, Oom?" vroeg ARTHUR. »Hoe konden zij dat doen?"

»Ja, mijn jongen! Dat moogt gij wel vragen. En daarom moogt gij u wel gelukkig rekenen, geboren te zijn uit Protestantsche ouders, die u leeren, dat niemand de zonden kan vergeven dan GOD alleen, en dat noch Paus noch priester bij machte zijn, u van zonden vrij te spreken. Maar tevens moet het u met diep medelijden vervullen jegens onze Roomsch-Katholieke medebroeders, die zoo blind en zoo diep onwetend zijn, om daarop te vertrouwen, en andere middelen ter zaligheid te zoeken, dan de Heer zelf ons gegeven heeft. O, zij zijn inderdaad diep te beklagen! Zelfs, dat zij ons vervolgen, is medelijden waardig. De verblinden toch gelooven daarmede Gode een dienst te doen en een goed werk te verrichten!"

»Maar ik haat de Roomschen, Oom!" zeide ARTHUR.

»Dat mag je niet, jongelief! Daaraan zal men erkennen, dat gij mijn discipelen zijt, zeide JEZUS, dat gij liefde hebt onder elkander! En je weet toch wat de Heer zeide: Die zegt, dat hij GOD lief heeft en zijn broeder haat, is een leugenaar!"

»Maar ze zijn toch onze vijanden: zij haten en vervolgen ons," hernam ARTHUR.

»En heeft JEZUS ons dan niet geleerd: Hebt uw vijanden lief, zegent ze die u vervloeken, doet wel dengenen die u haten en bidt voor degenen die u geweld aandoen en u vervolgen. Wie haat tegen den Roomschen medebroeder gevoelt, is geen waar Protestant; want hij toont, dat hij zijn Evangelie niet kent, het ten minste niet tot den eenigen regel van zijn gedrag maakt. En daarom: wij mogen en wij moeten strijden tegen de Roomsch-Katholieke kerk als vijandin van het ware Evangelie; de aanhangers dier leer moeten wij beklagen en trachten te verbeteren.

»In Duitschland was de verkoop van deze aflaten opgedragen aan een Dominikaner-monnik, TETZEL genaamd, een goddeloos mensch, die reeds eenmaal ter dood veroordeeld was geweest. Openlijk werd die handel gedreven; terwijl TETZEL de zonderlingste zaken verkondigde. Zoo zeide hij, dat een rood kruis met het wapen van den Paus in de kerk opgericht, dezelfde kracht bezat als het kruis van CHRISTUS; dat de Paus kon zaligspreken en verdoemen, wien hij wilde; dat berouw over de zonde niet noodig, en een aflaat genoeg was, zelfs als men die voor de afgestorvenen kocht. De ongelukkige, misleide menschen geloofden hem, en spoedden zich naar zijn op de markt opgerichte kraam, om aflaatbrieven te koopen.

»Ook MAARTEN LUTHER kwam voorbij die kraam, en zijn edele ziel gloeide van verontwaardiging en van ijver voor de zaak zijns Heeren. Hij schreef dus aan vier bisschoppen,

met verzoek, dien aflaathandel te beletten. Zij verwaardigden zich niet, hem te antwoorden, of rieden hem aan, zich niet te bemoeien met dingen, die alleen den Paus en de kerk aangingen. Toen ontwaakte in LUTHER een heilige verontwaardiging, en met een koenheid, waarvan de wereld schier geen voorbeeld kent, waagde hij, de eenvoudige monnik, de eenige man tegenover de geheele menigte van Roomsche geestelijken, ja tegenover het geheele volk, om den stoel van Rome openlijk ten kampstrijd uit te dagen. Op den 31sten October 1517 hechtte hij 95 stellingen tegen den aflaat aan de deur van Wittenbergs slotkerk, en bood aan, ze den volgenden dag tegen ieder, die het wilde, openlijk uit GODS Woord te verdedigen."

»En kwam er niemand op?" vroeg AMANDA.

»Niemand; en zoo groot was het opzien, dat deze daad baarde, dat binnen veertien dagen LUTHERS stellingen door geheel Duitschland waren verbreid.

»Paus LEO meende eerst, dat het een eenvoudige twist tusschen monniken was; doch toen LUTHERS vijanden hem daarvan beter onderrichtten, beval hij den keurvorst van Saksen, den oproerigen monnik naar Rome te zenden. Deze, die vreesde, dat men LUTHER aldaar zou vermoorden, wist te bewerken, dat zijn zaak in Duitschland zou onderzocht worden. De kardinaal CAJETANUS was daarmede belast, en eischte, dat LUTHER zijn stellingen zou herroepen. Men dreigde hem met den Pauselijken ban, en vroeg hem, waar hij zou moeten blijven, als hij in geen land meer veilig zou zijn. »Onder den hemel of in den hemel!" was zijn moedig antwoord.

»Werkelijk deed de Paus hem in 1520 in den ban. Maar de moedige man, vast in zijn geloof en zijn vertrouwen op GOD, verzamelde op den 10den December de geheele Universiteit van Wittenberg voor de Elsterpoort aldaar, en verbrandde openlijk de bul, die den ban bevatte. Zoo scheurde hij zich in het openbaar van de Roomsche kerk af.

»KAREL DE VIJFDE, keizer van Duitschland, riep in 1521 een rijksdag te Worms bijeen, waar LUTHER zijn leer tegen hem en zijn grooten, bijgestaan door een aantal der aanzienlijkste Roomsche geestelijken, zou verdedigen. Hij kreeg, evenals weleer HUSS, een vrijgeleide van den keizer. Zijn vrienden smeekten hem, niet derwaarts te gaan. Doch hij antwoordde, dat die GOD, die SADRACH, MESACH en ABEDNEGO in den gloeienden oven had kunnen bewaren, nog leefde en nog de macht had, hem te behoeden. Ja, toen men er op aandrong, dat hij toch niet zou gaan, gaf hij moedig ten antwoord: al waren er ook zoo vele duivelen in Worms als pannen op de daken, zoo zal ik er toch heengaan, en in geenen deele bezorgd zijn."

»En was LUTHER niet verlegen, toen hij voor al die koningen en vorsten stond?" vroeg AMANDA.

»Geenszins. Hij verdedigde zijn leer in een redevoering, die vier uren duurde. En toen de kanselier van den keurvorst van Trier hem eindelijk beval, een kort en beslissend antwoord te geven, of hij herriep of niet, zeide LUTHER, dat hij niets herriep van 't geen hij gezegd had, en eindigde zijn rede met deze belangrijke woorden: »Hier sta ik, ik kan niet anders, GOD helpe mij!"

»Ofschoon KAREL V, in bewondering over den moed van dien eenvoudigen monnik opgetogen, ondanks alle vertoogen van de Spaansche en Pauselijke raadsheeren, zijn vrijgeleide niet introk; liep LUTHER ieder oogenblik gevaar om het slachtoffer te worden van de lagen zijner vijanden, die op zijn leven doelden. De keizer werd overgehaald om hem in den rijksban te doen, wanneer de tijd van den geleibrief zou verstreken zijn, waarbij ieder verboden werd, hem te herbergen of zelfs te eten en te drinken te geven. Nu liet de keurvorst

van Saksen den hervormer, tegen diens wil, door vermomde ruiters oplichten en op het slot Wartburg bij Eisenach in veiligheid brengen. Hier vertaalde LUTHER het Nieuwe Testament in het Duitsch, terwijl hij twaalf jaren later den geheelen Bijbel in zijn moedertaal uitgaf. Ongeloofelijk was de begeerigheid naar het woord Gods. Elken dag moesten er 10,000 vellen gedrukt worden, terwijl in den tijd van 40 jaren een enkele boekdrukkerij 100,000 exemplaren afleverde.

»Intusschen is het begin der hervorming gekenmerkt door noodlottige dwaling en dweperij bij sommigen, die meenden Gode een dienst te bewijzen, door de Roomsche kerken van hun altaren, beelden en sieraden te berooven. Noodlottige dwaling! Zij die vrijheid en ophouden der vervolging eischten van de Roomsche kerk, begonnen nu zelf de vrijheden aan te tasten en de kerk te vervolgen en haar te beleedigen in hetgeen een deel van haar godsvereering uitmaakt. Aan het hoofd der dwepers stond zekere THOMAS MUNZER. LUTHER verscheen onverwachts te Wittenberg en predikte acht dagen tegen hem en de zijnen.

»MUNZER ontvluchtte met zijn volgelingen naar een ander oord, en terwijl LUTHER, ofschoon dood en gevangenis hem allerwegen dreigden, zich met zijn vriend en trouwen medehelper MELANCHTON beijverde, om den gezuiverden godsdienst te prediken; terwijl verscheidene steden in Duitschland, ja geheele landen, als Saksen, Pruisen, Hessen, Denemarken, Zweden en Noorwegen, de mis afschaften en de Protestantsche leer omhelsden, wist de dolle dweper zijn leer onder de boeren ingang te doen vinden. In Zwaben, den Elzas, Thuringen en Saksen stonden de boeren op, verwoestten en plunderden, wat onder hun bereik viel en dat alles onder den naam van godsdienstijver. LUTHER zelf reisde naar hen toe en bracht er een menigte tot orde en rust terug; doch MUNZER waagde een slag bij Mühlhausen tegen het leger der vorsten. Hij werd geslagen, 4000 der oproerlingen verloren het leven, de overige, waaronder MUNZER, werden gevangen genomen en ter dood gebracht. Zoo eindigde deze gebeurtenis, in de geschiedenis onder den naam van boerenoorlog bekend, en die bij velen het Protestantismus in een slechten reuk bracht.

»Maar hoe kwamen LUTHERS aanhangers toch aan den naam van Protestanten, oom?" vroeg AMANDA.

»Dien naam kregen zij op den nu volgenden rijksdag te Spiers, waar de vergaderde vorsten hen dringend aanmaanden, weder tot de gehoorzaamheid aan den Paus terug te keeren. De Evangelischen overhandigden hiertegen een protest (weigering), door zes vorsten en 14 steden onderteekend, en naar dit protest kregen zij den naam van Protestanten.

»In 1530 schreef KAREL V een nieuwen rijksdag te Augsburg uit, en hier was het, dat MELANCHTON een grondige geloofsbelijdenis voorlas, die in bijna alle Europesche talen is overgezet en de Augsburgsche confessie heet.

»En nu trof der Protestantsche kerk een zware slag. In het drieenzestigste jaar zijns levens stierf de groote LUTHER in zijn geboorteplaats Eisleben. Zijn einde was als zijn leven, vol des geloofs en des Heiligen geestes. Kalm en gelaten stierf hij. Zijn lijk werd op bevel van den keurvorst te Wittenberg begraven."

»En was LUTHER de eenige hervormer?" vroeg ARTHUR.

»Geenszins. Te Zurich was gelijktijdig met LUTHER een ander groot man, opgestaan, ULRICH ZWINGLIUS; doch deze vond terstond meer ondersteuning bij de regeering zijner stad. Toen in 1531 de Roomsche kantons tegen de beide Hervormde, Zurich en Bern, oprukten, en ZWINGLIUS als veldprediker en vaandeldrager mede ten strijde ging, sneuvelde hij in den slag bij Cappel, en werden zijn vijfhonderd dapperen, die tegenover 8000

vijanden stonden, door deze omsingeld en neergesabeld.

»De andere hervormer, de man, aan wien wij Franschen onzen gezuiverden godsdienst te danken hebben, was JOHANNES CALVIJN, in 1509 te Noyon in Picardië geboren. Hoewel hij aanzienlijke geestelijke ambten bekleedde, die hem veel opbrachten, liet hij al die aardsche voordeelen varen om de zuivere leer des Evangelies te verkondigen; ja, hij moest zelfs in 1533 uit zijn vaderland vluchten. Hij begaf zich naar Bazel, en drie jaren later naar Genève, waar hij zich door zijn bijzondere ingetogenheid en de strengheid zijner beginselen heeft bekend gemaakt. Hij begreep, dat de hervorming in de leer ook hervorming in de zeden moest medebrengen. De werkzame man stierf in 1564, allerwegen diep betreurd.

»Intusschen hadden de Protestanten na den rijksdag te Augsburg een zwaren kamp voor de waarheid te strijden. Kort na LUTHERS dood brak de oorlog tusschen de Protestantsche rijkvorsten en keizer KAREL V uit. Eerstgenoemden sloten te Smalkalden een verbond, aan welks hoofd zich de keurvorst JOHAN FREDERIK van Saksen en de landgraaf PHILIP van Hessen bevonden. Om dat verbond heet deze oorlog de Smalkaldische. Hij eindigde in 1555 met den Augsburgschen godsdienstvrede, waarbij de Protestanten van de Pauselijke heerschappij werden ontslagen en hun de vrije uitoefening van hun godsdienst werd toegestaan.

»Eindelijk had er nog van 1618 tot 1648 een dertigjarige oorlog tusschen de Protestantsche vorsten en den keizer van Oostenrijk plaats, in welken oorlog de edele GUSTAAF ADOLF van Zweden de Duitsche Protestanten te hulp snelde. Van den kant van Oostenrijk zijn TILLY, PAPPENHEIM en WALLENSTEIN bekend.

Bij den Westphaalschen vrede, in 1648 te Munster gesloten, werd de Augsburgsche godsdienstvrede hernieuwd,

en sedert hadden de Protestanten in Duitschland rust.

»Een rust, die wij hier nog niet kennen," merkte ARTHUR op.

»Helaas, neen, mijn kind! En de Heer alleen weet, wat nog het lot zal zijn van Protestantisme in Frankrijk," zeide FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Maar dat moeten wij aan Hem overlaten, die alles regelt en bestuurt naar zijn welgevallen."

We laten Oom FRANÇOIS met ARTHUR en AMANDA verder spreken, om ons naar andere tooneelen te begeven.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Wat LE BRUN te Avallons uitvoerde.

Reeds vroeg in den morgen was LE BRUN vertrokken. Wij zullen hem op zijn reis niet vergezellen, maar hem liever terstond te Avallons zien aankomen. Zoodra hij het dorp had bereikt, vroeg hij naar de woning van den predikant, welke men hem terstond wees. Hij vond er Pater JOSEPH aan tafel zitten.

»Goeden dag, pater JOSEPH," zeide hij, terwijl hij hem de hand reikte. »Gelijk ik zie, in goed kwartier."

»Bij SINT JOSEPH, mijn patroon!" riep de pater uit. »Wat zie ik, of zijn mijn oogen door dien ketterschen wijn beneveld? Ben gij 't, CARNOT, of is 't uw geest?"

»Mijn beste pater," antwoordde de rentmeester. »Ik, JEAN CARNOT, ben 't bij levenden lijve. En ik kom om gewichtige redenen."

»Hoor eens, CARNOT," hernam de pater. »Gewichtige zaken zijn niet geschikt, om al etende behandeld te worden. Want als ik mijn lichaam door 't genot van spijs en drank versterk, moet ik mijn geest de noodige rust laten. Doch kom aan tafel zitten. Ik zal om een couvert en een glas schellen. Want gij komt zeker pas van de reis en zult dus wel honger en dorst hebben."

LE BRUN liet zich niet ten tweedemale nooden; hij schikte

aan, pater JOSEPH schelde en beval een tweede couvert en een schoon glas. Nadat dit gebracht was, schonk hij den rentmeester in. Deze dronk.

«Sakkerloot!" zei hij. »Die kettersche dominé had verduiveld goeden wijn in zijn kelder."

»Vindt ge 't niet? Onze brave dominé zal zulken goeden niet krijgen op de Bastille, waar zijn Eerwaarde op dit oogenblik zit."

»Op de Bastille?" zeide LE BRUN lachende. »Uw dominé drinkt op dit oogenblik misschien lekkerder wijn dan wij."

»Hoe meen je dat, CARNOT?" vroeg de pater met verwondering.

»We zouden onder tafel niet over zaken spreken, Pater," hernam LE BRUN. »Ik zal u dat straks wel vertellen. Intusschen, op uw gezondheid, mijn oude vriend!"

»Op de uwe, mijn trouwe kameraad!" zei de priester, terwijl hij met hem klonk. »En op uw goede aankomst en den uitslag van uw expeditie. Want dat je uw redenen hebt om hier te komen, daarvan ben ik overtuigd, en daarvoor ken ik je te goed, looze vos!"

»We zouden onder tafel over geen zaken spreken," hernam de rentmeester met een satiriek gezicht.

»'t Is waar ook. Na den eten zul je mij alles vertellen," hernam de pater. »Maar wat je mij toch wel kunt zeggen, is, waar je tegenwoordig woont?"

»Dat zou je in geen honderd jaren raden, mijn brave pater," hernam LE BRUN lachende.

»In geen honderd jaren, CARNOT. Zoolang denk ik niet te zullen leven. En daarom, zeg mij liever, waarom je ons in Champagne, waar je zulke goede diensten deedt, zoo eensklaps hebt verlaten."

»Ik was naar Parijs ontboden," antwoordde LE BRUN,

»Jij naar Parijs ontboden! Toch niet bij Louvois of bij Père-la-Chaise?"

»Wat zou minister Louvois te verhandelen hebben met een man als ik ben?" hernam Le Brun. »En Père-la-Chaise heeft wel andere zaken te doen, dan zich met mij te bemoeien."

»Welnu, dan misschien bij Madame de Maintenon?"

»Evenmin. 't Was de hertog Alphonse de Carvignan, bij wien mijn broeder secretaris is, die mij uit Champagne had laten roepen. Hij had mij een last op te dragen."

»Een last? En welken?"

»Je bent een weinig nieuwsgierig, mijn beste vriend," hernam Le Brun. »De reden, waarom de hertog mij deed ontbieden, was om familie-aangelegenheden, en die moeten heilig zijn voor hem, aan wien men ze toevertrouwt. Is dat zoo niet, pater?"

»'t Kan er naar zijn," hernam de pater. »En ben je al dien tijd te Parijs gebleven? Komt je daar nu regelrecht van daan?"

»Och, lieve pater, wat zal ik u zeggen," hernam Le Brun. »In Parijs is het duur leven, vooral wanneer men er niet verdient."

»En de hertog van Carvignan had je daar laten roepen. Hij zal dan toch wel iets voor je gehad hebben, waarvan je in Parijs kondt leven."

»Nu ja, zonder vergoeding van reis- en verblijfkosten liet hij mij niet van zich gaan. Maar weet je, in een stad als Parijs is het geld spoedig op, vooral, wanneer men daar 't leven een weinig genieten wil."

»Jij 't leven genieten!" riep de pater uit. »Looze vos! Als wist ik niet, dat je elken livre driemaal omdraait, eer je hem uitgeeft. Maar waar kom je dan van daan? Of liever; waar woon je tegenwoordig, en welke zaken heb je bij de hand?"

»Ik ben sedert een half jaar rentmeester bij den ketterschen graaf d'Arvilliers, en woon op zijn kasteel."

»Jij? En wil die kettersche graaf zulk een vroom Katholiek als jou in zijn dienst hebben?"

»Beste pater. Je begrijpt toch wel, dat Jean Carnot geen rentmeester bij d'Arvilliers zou zijn. Ik heb mij in 't bezit van valsche papieren weten te stellen, en draag thans den naam van Jerôme Le Brun."

»Nu ja. Maar uw geloof moet toch een hinderpaal voor je zijn geweest."

»Mijn geloof! Ik ben bij hem gekomen als een aartsketter, die om de vervolging uit Champagne gevlucht was en een schuilplaats bij hem zocht. Ik lees alle dagen in den Bijbel en houd mij zeer vroom en ingetogen."

»Maar, Carnot! Jij, een lid van de heilige orde der Jesuiten, je als een ketter gedragen!"

»Juist omdat ik een lid van die orde ben, beste pater," antwoordde Le Brun, listig lachende, »verberg ik mijn ware gedaante en doe mij onder een valsche voor."

»Maar wat is uw doel daarmede?" vroeg de priester.

»Niets anders dan de uitbreiding onzer heilige moeder de kerk," hernam Le Brun. »Je weet, hoe Louvois door alle middelen de ketterij wenscht uit te roeien en hoe hij daartoe den minst gewelddadigen weg wil inslaan. Welnu, door bemiddeling van den hertog van Carvignan ben ik naar d'Arvilliers afgezonden, om het gezin van den graaf te bespieden. Je weet, hoe de eerste minister vooral met den adel omzichtig is. Zoolang dus de graaf niets doet, wat hem in eenig opzicht in handen van den minister kan doen vallen, is hij door zijn stand en rang beschermd."

»En je speelt dus de rol van spion, Carnot," zeide de priester ernstig. »Inderdaad, geen edele."

»Maar 't is tot uitbreiding onzer kerk, en het doel heiligt de middelen."

»Inderdaad, je hebt gelijk, mijn vriend, ofschoon mij zulk een gedrag tegen de borst zou stuiten. Zie Carnot," hernam hij op min of meer strengen toon. »Ik ben een hevig vervolger der Hugenoten en wenschte zelfs meer te kunnen doen dan ik doe. Maar ik ga met open vizier te werk. Als ik mij anders moest voordoen dan ik werkelijk ben, zou ik de handen slap laten hangen, dat verzeker ik u."

»En je vervolgt de Hugenoten ten bloede toe," hernam Le Brun.

»Ten bloede toe," herhaalde pater Joseph. »En ik zou ze met genoegen op den brandstapel zien roosteren."

»En geen list gebruiken om ze in handen te krijgen?"

»Geen lage listen, Carnot. Mijn doel is de verheerlijking van Gods heiligen naam, door zijn kerk op aarde uit te breiden. Ik zou gaarne al die vervl . . kte Hugenoten door zachte middelen tot het eenige ware geloof willen bekeeren; maar die kerels zijn zoo verhard en stijfhoofdig, dat men wel strenge maatregelen met hen moet nemen. Zie je, mijn vriend, ik dwing ze om in te gaan. Maar 't zij zoo, ik weet, dat uwe orde elk middel geoorloofd rekent, mits het doel maar goed is. We zullen dus daarover niet twisten. Maar nu onze maaltijd gedaan is en we over zaken kunnen spreken, zeg me, wat het doel is van uw komst alhier?"

»Dat zal ik u zeggen, beste pater," hernam Le Brun. »Je zeidet daar straks, dat de predikant, in wiens huis we ons bevinden, thans wel in de Bastille zou zitten. Welnu, ik kan u mededeelen, waar de ongehoorzame dominé zich op dit oogenblik bevindt."

»Jij?" vroeg de pater ongeloovig. »Hoe zou je dat weten?"

»Ik weet dat en wil 't u zeggen. François d'Arvilliers, de predikant van Avallons, in wiens huis wij thans aanzitten en wiens wijn — schenk mij nog eens in, er zal nog wel meer in den kelder zijn — ons zoo lekker smaakt, is thans op het kasteel van zijn broeder, den graaf Erneste d'Arvilliers."

»Onmogelijk!" riep de pater uit. »Ik verzeker u, dat François d'Arvilliers op dit oogenblik in Parijs is."

»En ik verzeker u, zoo waar mijn naam Jean Carnot is, dat François d'Arvilliers op dit oogenblik zich op 't kasteel zijns broeders bevindt. Ik heb hem zelf gezien en gesproken."

En nu verhaalde hij hem de bijzonderheden van de vlucht des predikants, zooals we ze uit den mond van den vluchteling zelf vernamen.

»Je ziet dus wel, mijn waarde pater," zoo eindigde hij, »dat mijn verblijf op 't kasteel niet zonder vrucht is geweest; daar ik nu een bewijs tegen den graaf in handen heb, hetwelk den eersten minister vat op hem zal doen verkrijgen."

»Een bewijs, mijn beste Carnot?" hernam de priester. »Je vergeet, dat de graaf d'Arvilliers tot den adel des lands behoort, en uw getuigenis tegen hem weinig baten zou. De adel heeft hier te lande voorrechten, waaraan men niet kan tornen."

»En zou je dan denken, lieve vriend, dat ik op zulke losse schroeven mijn plan zou bouwen? Juist, omdat ik dat plan goed berekend heb, ben ik hier gekomen."

»Verklaar u nader, Carnot."

»Luister, pater," hernam Le Brun. »Nog heden zendt ge uw dragonders naar 't kasteel van Arvilliers. Zij omsingelen het, zoodat er niemand kan uitkomen en eischen de uitlevering van den gevluchten predikant. Weigert men, welnu, dan doorzoekt men het kasteel. En zoo hebben wij een gegronde beschuldiging tegen den graaf, welke wij naar Parijs kunnen opzenden."

»Je schijnt bijzonder tegen dien graaf ingenomen te zijn, Carnot," zeide de pater.

»Ik?" vroeg Le Brun. »O, neen. De man is goed voor mij en behandelt mij uitmuntend."

»En toch wil je zijn ondergang," hernam de pater min of meer scherp."

»Indien hij geen ketter was, dan..."

»'t Is goed. Maar om de dragonders naar Arvilliers te zenden, moet ik toch een andere reden hebben, dan alleen 't vangen van een voortvluchtigen predikant en 't schuldigvinden van een kettersch edelman. Het gehucht ligt in Orleannais, en mijn instructiën bepalen zich maar tot Bourgogne."

»Louvois zal 't u volstrekt niet ten kwade duiden, dat je zijn bevelen overschrijdt, om het welzijn onzer heilige moeder de kerk te bevorderen. Het geheele dorp is een vervl..kt ketternest. Welnu, daar kunnen uw dragonders een rijken oogst ter bekeering vinden."

»Daar zeg je zoo wat, Carnot," hernam pater Joseph. »Indien dat het geval is, durf ik gerust het overschrijden mijner orders op mijn rekening nemen. Welnu, ik zal nog straks een twintigtal mijner dragonders last geven om op te zitten en hun bevelhebber de noodige orders meedeelen. Maar neem mij niet kwalijk, Carnot, dat ik een vraag doe, die misschien een weinig wantrouwen verraadt. Zeg mij, hoe heb je 't aangelegd, om hier te komen, zonder argwaan te verwekken? De graaf..."

»Ik kwam hier, om berichten in te winnen ten aanzien van het zoontje des leeraars, die gevlucht moet zijn."

»Heeft willen vluchten, meen je," antwoordde de pater lachende. »Dat knaapje is bijtijds bezorgd, en zal niet in 't voetspoor van zijn vader treden."

»Hoe dat?"

»Op 't punt van met een dienaar zijns vaders te vluchten, heb ik mij van beiden meester gemaakt. Met den knaap weten wij wel raad, en wat dien ouden kerel betreft, die zal de galeiën niet ontgaan. Hij heeft zich schuldig gemaakt aan de ontvoering van een kind, dat aan de kerk toebehoort, hierop staat strenge straf, zooals gij weet."

We laten nu den priester en den valschen rentmeester hun gesprek vervolgen en keeren liever naar 't kasteel van Arvilliers terug, om te zien, wat daar gebeurde.

Tegen den avond van den volgenden dag zaten de graaf, zijn broeder en Arthur in een der vertrekken van het slot De gravin, die door 't voorgevallene weder zeer achteruit was gegaan, had dien geheelen dag haar bed gehouden en slechts eenige oogenblikken opgezeten; daar de dokter haar strenge rust had aanbevolen. Treurig zaten die drie daar bij elkander, de predikant dacht aan zijn zoon, de graaf aan zijn vrouw, en Arthur aan zijn moeder. Amanda was bij de zieke.

»Le Brun zal toch van avond wel terugkomen," begon de predikant. »Indien hij goed doorgereisd heeft, moet hij spoedig hier zijn."

»Dan moet hem alles bijzonder gelukt zijn, François," zeide de graaf.

»Ik rekende er zoo vast op, dat hij Henri op weg zou ontmoeten," hernam de predikant. »Doch nu hij zoo lang weg blijft, is hij zeker tot Avallons doorgereden."

»Voorzeker," hervatte de graaf. »En daar 't niet denkelijk is, dat hij Henri nog te Avallons gevonden heeft, zoo verwacht ik hem niet voor morgen om dezen tijd."

»O, gave God, dat hij nog heden avond terugkwame! Dan was ik van mijn onrust bevrijd, en drukte ik misschien mijn Henri aan mijn borst. Maar, zeg mij eens, Erneste! Le Brun is immers wel te vertrouwen?"

»Hoe vraag je dat zoo, François?" vroeg de graaf. »Heb je eenige de minste reden om daaraan te twijfelen?"

»Reden, neen," antwoordde François d'Arvilliers. »Maar ik heb eens nagedacht over de zonderlinge verwarring, waarin hij verkeerde, toen zijn bekendheid met dien pater Joseph aan den dag kwam."

»Geen wonder, na de vreemde wijs waarop gij uw verbazing over die bekendheid deedt blijken. Maar, dat hij te vertrouwen is, daarop kun je rekenen."

»Er schijnt een opschudding in 't dorp te zijn," zeide Arthur, die door het raam naar buiten keek." Goede hemel! het zijn dragonders! Wat zouden die hier moeten?"

»Dragonders!" riep de graaf uit. »O, mijn God! zullen nu ook onze arme dorpelingen hun geweld moeten ondervinden!"

»Zij rijden op 't kasteel aan," hernam Arthur. »Aan het wenken van hun aanvoerder zou ik meenen, dat zij ons slot willen omsingelen."

»Wat zeg je, Arthur!" zeide de graaf, die opgestaan was en zich naar het raam had begeven. »Inderdaad, zij hebben het op 't kasteel gemunt. François, dat is om u te doen. Men begrijpt, dat je nergens beter en veiliger toevlucht hebt kunnen nemen, dan hier."

»Om mij? Welnu, zoo dat waar is, zal ik mij vrijwillig in hun handen overgeven," zeide François d'Arvilliers bedaard. »Ik wil niet, dat je in 't minst om mijnentwil in gevaar komt."

»In gevaar? Als er gevaar voor mij bestaat, dan is dat even groot, wanneer zij u hier vinden, als wanneer je u vrijwillig in hun handen overlevert," hernam de graaf. »Arthur, haal de vermomming, welke uw oom aanhad, toen hij hier op 't kasteel kwam."

»Wat wil je dan doen, Erneste?" vroeg de predikant, terwijl Arthur 't bevel zijns vaders volbracht.

Op dit oogenblik trad de oude trouwe Jean met onrust op 't gelaat de kamer binnen.

»Heer graaf! De dragonders omsingelen het kasteel, en dat moet om mijnheer François zijn. Ik heb de groote poort reeds gesloten, om hun te beletten, er ongevraagd binnen te komen."

»Daar heb je goed aan gedaan, Jean," antwoordde de graaf. »En nu spoedig u vermomd, François. Er is geen tijd te verliezen."

»Maar waartoe Erneste?" vroeg deze. »Als de dragonders werkelijk het kasteel omringen, dan kan ik toch niet door hun cordon komen."

»Laat mij daar maar voor zorgen," hernam de graaf. »Vermom u slechts en niet alleen ben je in veiligheid, maar ook mij kan men niets doen, omdat ik u verborgen heb. En jij, Jean, haal uw hoed en kom terstond terug; je zult mijn broeder vergezellen, tot hij op een veilige plaats is."

Jean voldeed terstond aan 't bevel van zijn heer. Intusschen was Arthur met de vermomming van zijn oom teruggekeerd. Spoedig was deze weder gekleed, als toen hij twee dagen geleden zoo onverwachts op 't kasteel verschenen was.

»Ik zou zoo gaarne even afscheid nemen van uw vrouw en Amanda," zeide de predikant.

»Daartoe heb je geen tijd, François," antwoordde de graaf. »We moeten ons haasten, eer het te laat is."

Juist kwam Amanda binnen. Haar gelaat was doodsbleek en verried de grootste onrust.

»Papa, weet gij wel, dat er dragonders op 't kasteel afkomen en dat zij 't omringen?" riep zij uit.

»Zeker weet ik dat, en we zullen zorgen, dat oom François hun niet in handen valt. Maar ga spoedig naar uw mama terug en stel haar gerust."

Na een kort afscheid van haar oom genomen te hebben, voldeed AMANDA aan 't bevel haars vaders.

»Volg mij nu, FRANÇOIS," zeide de graaf. Met FRANÇOIS, ARTHUR en JEAN in de groote zaal gekomen, waar de portretten zijner voorouders hingen, bleef de graaf voor het afbeeldsel van den stamvader van zijn geslacht staan, drukte op een geheime veer, en eensklaps week de schilderij en sprong er een door 't behangsel verborgen deur open, die toegang verleende tot een trap en een onderaardschen gang, welke tot op een kleinen afstand buiten het kasteel voerde. JEAN die zeer goed begrepen had, welken weg zijn heer had gekozen, had zich van een brandende dievenlantaarn voorzien, om in deze duisternis eenig licht te verspreiden.

»En nu, FRANÇOIS! GOD de Heer zij met u," zeide de graaf, terwijl hij zijn broeder de hand schudde. »JEAN, breng den predikant bij SERVAIS. Dat is een vertrouwd man, FRANÇOIS, die u zal verbergen. Zoodra HENRI hier is, zend ik hem u en kunt ge u met hem naar buitenslands begeven. Hier is geld, je zult het wel noodig hebben."

»Vaarwel, ERNESTE," zeide FRANÇOIS. »Onze paden loopen uiteen. Doch zoodra de vervolging geweken is, hoop ik u weder te zien. Vaarwel!"

De beide mannen daalden langs den trap in den onderaardschen gang af.

De graaf haastte zich, de opening te sluiten en spoedde zich zelf naar de slotpoort, op welke hevig gerammeid werd. Hij deed die open, en vond den officier der dragonders er voor staan.

»Wat moet ge hier?" vroeg de graaf. »Wat geeft u het recht, een edelman op zijn kasteel te komen verontrusten?"

»Ik moet den graaf D'ARVILLIERS spreken," zeide de officier.

»Die ben ik zelf," gaf de graaf ten antwoord.

»Zoo zal uw genade mij vergeven, dat ik genoodzaakt ben, u te verzoeken, mij terstond uw broeder, den voortvluchtigen predikant FRANÇOIS D'ARVILLIERS, uit te leveren.

»Mijn broeder," antwoordde de graaf, met geveinsde verbazing. »Hoe zou ik u mijn broeder kunnen uitleveren? Indien gij hem wilt hebben, begeef u dan naar het dorp Avallons in Champagne; daar kunt gij hem vinden. Hier is hij niet."

»Hij is hier wel," antwoordde de officier. »En indien uwe genade hem niet terstond uitlevert, zal ik, hoe ongaarne ook, genoodzaakt zijn, met eenige mijner manschappen het slot te doorzoeken."

»Wie geeft u daartoe het recht?" vroeg de graaf.

»De wil mijns Konings," antwoordde de officier met waardigheid. »Ons bevel luidt, iederen oproerigen predikant gevangen te nemen, al zouden wij hem ook uit het paleis van zijne Majesteit halen."

»Waar is uw bevelschrift, mijnheer?" vroeg de graaf. »Doch, laat ons niet langer twisten. Ga gerust uw gang, doorzoek mijn geheele kasteel. Dan kunt gij u overtuigen, dat mijn broeder niet hier is, en zulks aan uw meester den koning of liever aan zijn handlangers vertellen."

»Drommels!" mompelde de officier. »Zou de vogel gevlogen zijn, of zou die looze graaf ons met zijn schijnbare bedaardheid om den tuin willen leiden? In alle gevallen; wij zullen het kasteel doorzoeken."

En hij steeg met vier man af, en onderzocht het geheele kasteel, zonder FRANÇOIS D'ARVILLIERS te vinden. ARTHUR had de gelegenheid waargenomen, om zijn moeder op het bezoek der dragonders voor te bereiden, opdat zij niet te zeer zou ontstellen. Na gedaan onderzoek, trok de officier af.

Den volgenden dag kwam LE BRUN terug, natuurlijk zon-

der HENRI. Hij veinsde zeer bedroefd te zijn en gaf zijn verwondering te kennen over de komst der dragonders in het dorp.

»Zooals ik zie, kom je zonder HENRI," zeide de graaf. »Heb je iets van hem kunnen vernemen?"

»Weinig bepaalds, Heer graaf! Alleen zooveel weet ik, dat hij in het dorp niet meer was. Hij had het met JACOB verlaten. Het schijnt echter, dat zij nog niet terecht zijn gekomen; want ik dacht hem stellig hier te vinden."

»Wellicht opgepakt en naar 't Roomsche weeshuis gezonden, zooals men tegenwoordig al de kinderen doet van hen, die aan hun geloof, getrouw blijven," hervatte de graaf.

»Licht mogelijk," hernam LE BRUN, »en zelfs zeer waarschijnlijk. En waar is uw broeder, Heer graaf? Toch niet gevangen genomen in uw kasteel?"

»Gelukkig niet, LE BRUN. Nog bijtijds hadden wij de bedoelingen der aangekomen dragonders geraden, en toen heeft hij nog juist tijd genoeg gehad, om langs den geheimen gang te ontvluchten."

»Hoe gelukkig, Heer graaf!" antwoordde LE BRUN geveinsd, »Die dragonders hadden 't eens moeten weten, dat gij een geheimen gang hebt. Zij zullen wel teleurgesteld zijn geweest."

»Hoe dat, LE BRUN? Het was maar op een bloot vermoeden, dat zij mijn kasteel kwamen doorzoeken. Daar zij geen bewijzen hadden, was het hun genoeg, dat zij hem niet vonden."

»En zij hebben uw kasteel durven doorzoeken!" riep LE BRUN uit. »Welke rampzalige tijden, als wij tegenwoordig beleven! Een edelman niet meer vrij in zijn eigen kasteel! De Hemel geve, dat de brave predikant aan de handen zijner vervolgeren ontkomen zij."

»Wij verwachten dienaangaande ieder oogenblik tijding te

vernemen, daar ik JEAN bevolen heb, terstond terug te komen, als hij in veiligheid is."

»O, heeft JEAN hem weggebracht?" vroeg LE BRUN, terwijl hij moeite had, een helschen glimlach te verbergen. »Nu, dien is 't wel toevertrouwd."

Gaarne had hij de plaats geweten, waar JEAN den leeraar in veiligheid had achtergelaten; doch hij durfde daar naar niet vragen: het booze geweten vreesde, zich te zullen verraden. Toen JEAN terugkwam, trachtte de rentmeester wel uit diens woorden te weten te komen, waar FRANÇOIS D'ARVILLIERS zich bevond, doch vergeefs: JEAN sprak met den graaf over dat verblijf als een bekende zaak, en voor ditmaal moest de snoodaard zich met niets te ontdekken vergenoegen. Hij beloofde zich echter, langs den slinkschen weg welken hij volgde, spoedig achter het geheim te geraken, en op alles wat er voorviel, dubbel acht te geven. De gravin gevoelde zich dien dag weder in staat om aan tafel te komen, en dat gaf ten minste eenige vreugde bij al de smartelijke gewaarwordingen van de afgeloopen dagen. Toen de maaltijd was afgeloopen, werd MARTIN's kleindochter aangekondigd, die verzocht, mijnheer den graaf te mogen spreken.

»Laat haar hier komen," zeide de graaf. Weinige oogenblikken later kwam de arme NANNETTE schreiend de kamer binnen.

»Wat scheelt u, lief kind!" vroeg de gravin deelnemend. »Is uw grootvader gestorven?"

»Vermoord, Mevrouw de gravin. Letterlijk vermoord hebben zij hem!" barstte NANNETTE snikkend uit.

»Wie hebben hem vermoord, mijn kind?" vroeg de graaf meewarig.

»De dragonders, Heer graaf!" antwoordde het meisje, terwijl zij op nieuw in tranen losbarstte, »de dragonders, aangestookt door een priester."

»Een priester? Is er dan een priester in het dorp? En bedrijft men hier denzelfden moedwil als in andere plaatsen!" riep de graaf uit; terwijl hij zijn handen ten hemel hief. »Dat zal ik niet dulden! Bij den Hemel! dat zal ik niet! Mijn arme dorpelingen te mishandelen en te vermoorden! Nog heden ga ik naar Parijs, en zal mijn klachten voor het hof inbrengen."

»O, doe dat niet, mijn lieve Erneste," bad de gravin. »Je weet immers, hoe de andere edellieden behandeld zijn, die recht kwamen vragen voor hun onderzaten. Men heeft ze in de Bastille gezet."

»En toen weer losgelaten," hernam de graaf, »omdat men hun niets kon of durfde te laste leggen. Men zal dus nu wijzer zijn. En ik eisch recht, vrouw! Recht voor mijn arme onderhoorigen, die God aan mijn bescherming heeft toevertrouwd. Of geeft het edict van Nantes ons geen volkomene godsdienstige vrijheid? En is het vrijheid, als men ons mishandelt en vermoordt?"

»Het edict van Nantes!" riep de gravin uit. »Je weet, zelf, hoe weinig men zich daaraan stoort, en den Hemel is bekend, hoe spoedig het verbroken wordt."

»Dat zijn schrikbeelden, die dominé Vigner u heeft ingeprent," antwoordde de graaf. »Alle tijdingen uit Parijs luiden zeer geruststellend. Zelfs heeft men ons Hugenoten een nieuwe gunst toegestaan, en wel dat wij onze huwelijken weder mogen laten sluiten door onze eigene predikanten; mits de geboden voor de naaste koninklijke rechtbank gegaan zijn. Dat geeft toch geen schijn van het verbreken van het edict. Doch verhaal ons thans, Nannette, wat er gebeurd is?"

»Heer graaf!" zeide Nannette eenigszins bedaard. »Toen gisterenavond de dragonders van het kasteel kwamen, zijn zij in ons dorp ingekwartierd. Terstond bemerkten wij reeds aan hun toon, dat zij niet als vrienden, maar als vijanden

kwamen. Mijn arme grootvader, die rust noodig had, moest er twee herbergen, en zij eischten meer dan wij hun konden geven. Hetzij daarom, hetzij om eenige andere reden, zij lieten den zieken man geen rust. Zij dronken en zongen tot laat in den nacht, en als ik hen bad, toch stil te zijn, daar grootvader het besterven zou, lachten zij mij uit. Eindelijk nam een van hen een kruis, hield het mijn grootvader voor, en eischte, dat hij het kussen zou, en bekennen, dat hij tot de Roomsche kerk overging. »Wat het eerste aangaat, het kruis van mijn Heiland te kussen, waarom zou ik dat niet doen; daar de Heer ook voor mij aan het kruis gestorven is en ik van zijn kruisdood alleen mijn zaligheid verwacht," zeide hij. »Maar als ik daarmede beken, dat ik Roomsch ben, dan nooit of in der eeuwigheid." Daarop zijn zij hem op allerlei wijzen beginnen te plagen: terwijl de eene dragonder sliep, bleef de andere wakker. Sluimerde mijn grootvader een oogenblik, dan deed de ellendeling hem, ondanks al mijn beden, wakker schrikken, en herhaalde hij zijn bevel: »Beken Roomsch te zijn, zweer uw ketterij af!" Hoe ik smeekte, niets hielp. Ik zag den braven man langzamerhand verminderen. Aan zijn bed lieten zij mij niet toe, lafenis of verkwikking mocht hij niet hebben; ofschoon hij over brandenden dorst klaagde. En toen van morgen de priester kwam, gebood deze, dat zij hem uit zijn bed zouden nemen, en op de harde planken leggen, indien hij zijn geloof niet wilde afzweren. Zoo deden zij, en toen wilde ik de deur uit, om hier hulp te gaan zoeken. Doch ook dit werd mij belet: men bond mij een touw om den hals en een der dragonders trok mij zoo naar ons lief kerkje — ons kerkje, waarin zij een altaar en een kruis hadden opgericht; terwijl de priester de mis zou lezen."

»Maar dat alles is meer dan afschuwelijk!" riep de graaf uit.

»Vreeselijk was hier het gezicht van wie de mis bijwoon-

den. Sommigen, evenals ik met een touw om den hals, anderen met gebonden handen of met gezwollen gelaat van de ontvangen slagen, vrouwen, wier zuigelingen men haar had afgerukt en niet wilde teruggeven vóór zij de mis hadden bijgewoond, ja, twee waren er bij, wier voeten men zoo lang in het vuur had gehouden, tot de ongelukkigen door de pijn hadden beloofd, vrijwillig naar de mis te gaan."

»Vreeselijk!" riep de graaf uit. »En dat alles is in mijn nabijheid gebeurd, zonder dat ik er van geweten heb, of zelfs iets heb kunnen doen, om het te beletten. Doch ga voort, Nannette."

»Toen de mis was afgeloopen, vertelde de priester ons, dat wij nu allen tot den Roomsch-katholieken godsdienst waren bekeerd en vrij naar huis konden gaan, mits wij een bekentenis teekenden, dat wij niet door dwang, maar uit vrije beweging de mis hadden bijgewoond. Dan zouden de dragonders nog heden vertrekken; anders begonnen de mishandelingen op nieuw en erger. Mocht een van ons wagen, later een Hugenootsche bijeenkomst bij te wonen, dan was hij schuldig voor de wet: zijn goed was verbeurd verklaard, de dood of levenslange dwangarbeid op de galeien was zijn lot."

»En," vroeg de gravin. »Hebben allen de bekentenis geteekend?"

»De meesten streefden tegen, Mevrouw de gravin. Maar de slagen der dragonders dwongen hen. Ik ten minste was spoedig gereed: mijn hart trok mij naar mijn grootvader. Ik spoedde mij naar hem toe, en vond hem stervende."

»En had *hij* beleden, Roomsch te zijn?" vroeg de gravin.

»Neen, edele vrouw. Hij was standvastiger dan ik. »Nanette," zeide hij met een flauwe stem: »Ik sterf in het geloof, dat geen priesterwoord mij mijn zonden kan vergeven,

maar alleen de Heer Christus, die mij roept. Blijf getrouw in uw geloof, en sterf liever dan het te verzaken." Dit waren zijn laatste woorden; hij stierf, en ik snelde herwaarts, om uw hulp in te roepen, opdat zij zijn lijk niet mishandelen."

»Je hebt niet goed gehandeld, Nannette, dat je die bekentenis geteekend hebt; zij bevat onwaarheid," zeide de graaf. »Maar uw gedwongen bijwonen van de mis beteekent nog niets; al hadt je die vrijwillig bijgewoond en al wilden alle machten der aarde u daarom Roomsch heeten; je bent en blijft een Hugenote."

»Daarvan ben ik zoo overtuigd, edele Heer," antwoordde Nanette fier, »dat mij de vermaning van mijn grootvader geen oogenblik als aan een onwaardige gedaan heeft toegeschenen. En zoo denken de meesten er over."

»En dominé Vigner?" vroeg de gravin.

»Is reeds gisterenavond met zijn dochter gevlucht. Hij heeft ons nog even te voren bezocht, en gezegd, dat hij na het vertrek der dragonders zou terugkomen, maar dat hij begreep, dat zijn hierblijven ons niet zou baten, en hem en zijn kind maar in gevaar zou brengen."

»Gevlucht?" riep de graaf uit. »Dat had ik van Vigner niet gedacht."

»Lieve Erneste," zeide de gravin. »Laat ons hem niet veroordeelen. Hij heeft het verhaal van François gehoord; hij heeft gezien, hoe weinig de predikant van een groot dorp heeft kunnen doen, en wist dus, dat hij hier nog veel minder kon uitrichten. Zeker heeft hij begrepen, dat hij door vrij te blijven, later nuttiger kon zijn, dan zich nu noodeloos aan gevaar bloot te stellen."

»En Therèse?" vroeg de gravin.

»Ach! edele vrouw," antwoordde Nannette. »Het doet mij leed, dat ik het moet zeggen: Therèse heeft zich dadelijk als Roomsch verklaard. Twee harer kinderen waren

als misdienaars op het altaar. Men zegt, dat zij geld heeft ontvangen voor het aanbrengen van den toestand der welvaart van elken bewoner van ons gehucht."

»Genoeg van dat alles," hernam de graaf. »Je blijft hier NANNETTE, zooals wij u beloofd hebben, uw grootvader zal een eerlijke begrafenis geworden, en ik reis nog heden avond naar Parijs."

»Toch niet, ERNESTE!" riep zijn vrouw; »toch niet, bid ik u."

»Lieve, waar de plicht gebiedt, moet al het andere zwijgen," antwoordde de graaf.

Slechts zooveel verkreeg de gravin van hem, dat hij zou wachten tot den volgenden morgen.

ZESDE HOOFDSTUK.

De strijd eener moeder.

De graaf was naar Parijs vertrokken en LE BRUN met hem meegegaan. Op 't kasteel was alles in treurigheid en smart gedompeld. De nieuwe schok, door 't gebeurde op Arvilliers te weeg gebracht en de angst over haar echtgenoot hadden de gravin zoodanig aangegrepen, dat zij zich weder genoodzaakt vond, het bed te houden. ARTHUR en AMANDA poogden haar te troosten en moed in te spreken, doch niets baatte: zij bleef zich verontrusten over het lot van den graaf. De dragonders bleven nog in het gehucht, om door de folteringen, welke zij den ongelukkigen Hugenoten deden ondergaan, hen, die tot hiertoe de mis nog niet hadden bijgewoond, daartoe te dwingen. Zelfs had men, hetgeen men meer deed, opzettelijk hun aanvoerder naar Parijs geroepen, ten einde diens onderhoorigen daardoor meer de handen ruim te laten.

Het was vier dagen na het vertrek van den graaf, toen een bode een brief voor de gravin bracht. Deze kwam van Parijs; maar het opschrift was niet van de hand des graven. Terwijl de bode in de keuken van het kasteel eenige ververschingen ontving, bracht JEAN den brief naar boven bij de gravin. Bevend opende zij dien en las als volgt:

als misdienaars op het altaar. Men zegt, dat zij geld heeft ontvangen voor het aanbrengen van den toestand der welvaart van elken bewoner van ons gehucht."

»Genoeg van dat alles," hernam de graaf. »Je blijft hier NANNETTE, zooals wij u beloofd hebben, uw grootvader zal een eerlijke begrafenis geworden, en ik reis nog heden avond naar Parijs."

»Toch niet, ERNESTE!" riep zijn vrouw; »toch niet, bid ik u."

»Lieve, waar de plicht gebiedt, moet al het andere zwijgen," antwoordde de graaf.

Slechts zooveel verkreeg de gravin van hem, dat hij zou wachten tot den volgenden morgen.

ZESDE HOOFDSTUK.

De strijd eener moeder.

De graaf was naar Parijs vertrokken en LE BRUN met hem meegegaan. Op 't kasteel was alles in treurigheid en smart gedompeld. De nieuwe schok, door 't gebeurde op Arvilliers te weeg gebracht en de angst over haar echtgenoot hadden de gravin zoodanig aangegrepen, dat zij zich weder genoodzaakt vond, het bed te houden. ARTHUR en AMANDA poogden haar te troosten en moed in te spreken, doch niets baatte: zij bleef zich verontrusten over het lot van den graaf. De dragonders bleven nog in het gehucht, om door de folteringen, welke zij den ongelukkigen Hugenoten deden ondergaan, hen, die tot hiertoe de mis nog niet hadden bijgewoond, daartoe te dwingen. Zelfs had men, hetgeen men meer deed, opzettelijk hun aanvoerder naar Parijs geroepen, ten einde diens onderhoorigen daardoor meer de handen ruim te laten.

Het was vier dagen na het vertrek van den graaf, toen een bode een brief voor de gravin bracht. Deze kwam van Parijs; maar het opschrift was niet van de hand des graven. Terwijl de bode in de keuken van het kasteel eenige ververschingen ontving, bracht JEAN den brief naar boven bij de gravin. Bevend opende zij dien en las als volgt:

Parijs, den 31sten September 1685.

Genadige vrouw.

Gisterenmorgen zijn wij gezond en wel alhier aangekomen. Uw echtgenoot was welgemoed, als iemand, die gevoelt, dat hij zijn plicht deed. Hij zond mij naar den minister Louvois, om audientie voor hem te verzoeken. Deze werd hem op heden morgen toegestaan. Hij ging dan ook en verkoos niet, dat ik hem vergezelde. Doch toen hij na verloop van eenige uren nog niet teruggekeerd was, begaf ik mij naar het paleis des ministers. Daar kon ik in het eerst niets vernemen. Doch na lang vragen en onderzoeken, werd mij medegedeeld, dat de graaf bij een geheime order in de Bastille gevangen was gezet. De vrees uwer genade heeft zich bewaarheid. De graaf had naar u moeten luisteren. Ik zal hier blijven, en wacht het antwoord uwer genade af.

Vergun mij, dat ik mij met de innigste hoogachting onderteeken:

Genadige Gravin!
Uw gehoorzamen Dienaar
J. Le Brun.

De uitwerking van dezen brief op de gravin was vreeselijk. Zij bleef eenigen tijd als wezenloos in haar bed opzitten; eindelijk scheen zij tot haar bewustheid terug te keeren, en met den uitroep: »Genadige Hemelvader! Mijn gemaal in de Bastille opgesloten!" viel zij achterover, en verloor haar bewustzijn.

Een hevige bloedspuwing was het gevolg van den schok dien haar de tijding van de gevangenneming had toegebracht, en toen haar dokter uit Orleans was gehaald, verklaarde deze haar niet buiten gevaar en beval hij volstrekte rust. Hevige koortsen brachten er toe bij, om het reeds vroeger ondermijnde gestel geheel te slopen, en toen er acht dagen verloopen waren,

verklaarde de dokter, dat zij nog hoogstens veertien dagen te leven had; daar een snel toenemende tering haar levenskrachten geheel en al vernietigde. Hoe Arthur en Amanda bij deze tijding te moede waren, kunt gij wel begrijpen, te meer daar er in die acht dagen dingen waren voorgevallen, welke ik u thans zal verhalen. Nog moet ik u mededeelen, dat de gravin, zoodra zij eenigszins van den schok bekomen was, Arthur een brief liet schrijven aan haar neef, den hertog van Carvignan, waarin zij hem mededeelde, hoe de dragonders op het dorp gehandeld hadden, hoe de graaf naar Parijs was gegaan en in de Bastille was gezet. Zij bad hem in dat schrijven, toch al zijn invloed aan te wenden, om haar echtgenoot uit dien kerker te verlossen en hem aan haar en hare kinderen terug te geven, daar zij zich nu zonder beschermer bevonden. Zij twijfelde er niet aan, of de hertog, al was hij ook met hart en ziel der Katholieke kerk toegedaan, zou toch wel zooveel gevoel als edelman hebben, dat hij niet zou dulden, dat een ander edelman, en dan nog wel zijn bloedverwant, op zulk een schandelijke wijs werd gevangen gehouden. Deze brief werd met denzelfden bode naar Parijs gezonden, en de gravin twijfelde er niet aan, of hij zou de gewenschte uitwerking hebben.

En nu, wat er in die dagen alzoo op 't kasteel van Arvilliers voorviel. Twee dagen na de ontvangst van den brief van den rentmeester, hield pater Joseph (want natuurlijk was hij de geestelijke, die te Arvilliers de mis had bediend) met vier dragonders voor de poort van 't kasteel stil en eischte in naam des konings om te worden binnengelaten, ten einde er hun kwartier op te slaan. In hoeverre zij daartoe recht hadden, zeiden zij niet; de graaf was afwezig, de gravin buiten staat, om krachtig te handelen, en de bedienden durfden, op hun verantwoordelijkheid, de bevelen des konings niet weerstreven. Eenmaal in 't kasteel

zijnde, handelde de priester alsof hij de meester van 't slot was. Hij nam bezit van een der kamers, en wees den dragonders een andere aan, waar hij beval, dat men voor bedden zou zorgen.

»Mama," zeide ARTHUR, »moeten we dat nu zoo maar toelaten, dat die vreemde priester hier in huis den baas speelt?"

»Wat zullen wij er tegen doen, mijn jongen?" antwoordde de gravin »Uw papa zit gevangen, LE BRUN is in Parijs, ik lig hier ziek te bed...."

»Geef mij maar verlof, mama, dan zal..."

»Dan zult nog gij niets doen. Een knaap van zestien jaren!" zeide de gravin glimlachend.

»Maar niemand heeft het bevel gezien, waarop de priester zich beroept," zeide ARTHUR.

»Ach mijn jongen, wat zou dat ook beteekenen?" hernam de gravin. »We zouden immers toch niets tegen de overmacht hebben kunnen doen."

ARTHUR en AMANDA waren thans meer dan ooit bij hun moeder, die dagelijks in krachten verminderde, maar bij wie de kracht van den wil en de sterkte van den geest naar dezelfde mate scheen te vermeerderen.

Twee dagen na zijn komst op 't kasteel, terwijl de gravin in 't bed opzat, trad de priester de kamer binnen. Een donkerrood verbreidde zich over het doodsbleeke gelaat der zieke, toen zij daar den man onaangediend zag binnenkomen, die zich in haar huis gedrongen had en daar onbeschaamd de rechten aanmatigde, welke alleen haar toekwamen. Maar dat rood maakte terstond plaats voor een nog doodelijker bleek dan straks en zij was op het punt om in zwijm te vallen. Zij spande echter al hare krachten in, en wees den pater een stoel. Nadat hij plaats had genomen, begon zij met vaste stem en een waardigheid, die van haar verhevene geboorte getuigde:"

»Met welk recht, mijnheer de priester, hebt gij u vermeten, zonder mijn voorkennis en toestemming binnen mijn kasteel te dringen?"

»Mevrouw de gravin," antwoordde de priester, »schijnt vergeten te hebben, dat zij en haar gemaal zich hebben schuldig gemaakt aan het verbergen van een ter dood veroordeelden Hugenootschen leeraar. Het zal haar dan ook wel bekend zijn, dat de wet dezulken als medeplichtig aan de misdaad van den verborgene oordeelt."

»Ik meen, dat de wet niemand schuldig verklaart, dan hem die zelf zijn misdaad belijdt, of wien die misdaad bewezen kan worden. Wie bewijst mij, dat ik een veroordeelden leeraar heb verborgen? En, al ware dit het geval, wie bewijst mij dan nog, dat ik wist, dat hij veroordeeld was? — Doch, dit doet hier niets ter zake. Niemand geeft u het recht, in het kasteel van een edelman binnen te dringen, welks onschendbaarheid door de wetten des lands gewaarborgd is."

»Gij vermoeit u te veel, Mevrouw de gravin," hernam de priester. Alle vermoeienis in uw toestand is gevaarlijk, ja doodelijk. Daarenboven, waartoe gesproken over een zaak, die toch niet te veranderen is? Dit is dan ook de reden niet van mijn komst in dit vertrek. Ik kom tot u als priester, als herder, om uw onsterfelijke ziel van een wissen dood te redden."

»Indien dit het doel van uw komst bij mij is, mijnheer de priester, dan moet ik u zeggen, dat gij u schroomelijk vergist. Ik verlang uw toespraak geenszins. Ik ben een Hugenoot, en gij..."

»Een Roomsch-katholiek priester, Mevrouw de gravin, een dienaar van de ware kerk, van de kerk van Christus. Gij, mevrouw, zijt een afvallige, die van de ware, de alleen zaligmakende kerk, zijt afgeweken. Welnu, het is de roeping

7

van den priester, om even als zijn groote Meester eenmaal deed, te zoeken wat verloren was, om het van de kudde afgedwaalde schaap terug te brengen tot den stal van den goeden herder: ziedaar het doel van mijn hierkomen."

»Als dat het geval is, mijnheer, dan hadt ge die moeite gerust kunnen sparen," hernam de gravin. »Ik ben uit overtuiging Hugenote geworden en verlang in dat geloof te sterven."

»En eeuwig rampzalig te worden? vroeg de priester.

»Dat leert mijn Evangelie mij nergens." zeide de gravin.

»Uw evangelie!" zeide de priester met verachting. »Wat weet gij, leeken, van den Bijbel? Onze kerk verbiedt het lezen daarvan, en te recht: de Bijbel is geen boek voor iedereen."

»Dat zegt uw kerk, ofschoon de Apostel Paulus ons gebiedt: onderzoekt de Schrift," hernam de gravin. »En uw kerk heeft verstandig gedaan, toen zij den leeken 't lezen van Gods woord verbood. Want, toen den Bijbel gemeen goed werd, was 't met Romes heerschappij gedaan, omdat de menschen daaruit zagen, dat uw Paus en zijn bisschoppen een valsche leer verkondigden."

»Neen, omdat die ellendige monnik, die Luther, hun het hoofd had op hol gebracht. Waarom is er in uw kerk zooveel verschil? Waarom geloofde Luther anders dan Calvijn, en Zwingli anders dan Luther? Omdat de Bijbel alleen voor den opvolger is van Petrus, den plaatsbekleeder van Christus op aarde."

»Den plaatsbekleeder van Christus op aarde?" herhaalde de gravin. »Arme verdoolden, die een mensch op den troon zet, welke alleen aan den Heere Christus toekomt."

»Hij is de plaatsbekleeder van Christus op aarde," hernam de priester. »Heeft de Heer hem niet de sleutelen van den hemel gegeven, opdat wat hij zou binden op aarde, dat in den Hemel gebonden zou zijn."

»Daarvan leert mijn bijbel mij niets. Integendeel heeft Jezus gezegd: Gij zult niemand Meester noemen, want één is Uw Meester, namelijk Christus, en niemand Vader; want één is uw Vader, namelijk God. En gij verdoolden noemt den Paus uw vader! Maar laat ons daarover niet twisten. Gij volgt een dwaalleer, waarvoor gij geen gronden hebt; wij belijden het Evangelie, zooals het ons door Jezus en de Apostelen is nagelaten. Hoe kunt ge dan van mij verlangen, dat ik het licht zou verlaten, om tot de duisternis terug te keeren? Overtuig mij, dat uw Paus, uw zondenvergiffenis, uw aflaten, uw avondmaal, uw biecht, uw beeldendienst, uw brandstapels, uw heiligen door den Heer Jezus Christus geleerd zijn, en ik zal uw geloof aannemen en 't mijne verwerpen."

Ik zal u 't geheele gesprek van den priester met de gravin niet mededeelen. Bedaard wist zij hem alle punten te weerleggen. Want de gravin was een vrouw, die vast was in haar geloof en die haar bijbel kende, gelijk dan ook elk Protestant den Bijbel moet kennen. Want een der grootste zegeningen van de hervorming is 't geschenk dat zij ons deed van het levende woord, hetwelk te lang onder 't stof der kloosters verborgen was geweest. Toen Pater Joseph eindelijk wel inzag, dat hij de gravin niet zou bekeeren en dat al zijn moeite vergeefs was, werd hij knorrig.

»Indien gij u dan niet wilt laten overtuigen, Mevrouw de gravin," zeide hij eindelijk, »dan zijn er wel andere middelen om u te dwingen."

»Middelen om mij te dwingen, priester," hernam de gravin. »Ziedaar nu uw kerk: waar zij door overreding niet kan werken, daar neemt zij dwangmiddelen te baat. Is dat volgens de leer van den zachtmoedigen Jezus, die niet gekomen was om te verderven, maar om te behouden, die het gekrookte riet niet verbrak en de rookende vlaswiek niet uitbluschte! Vergelijk uw inquisiteuren en hun folterwerktui-

gen bij den zachtmoedigen JEZUS, die als hij gescholden werd niet weder schold en als hij leed niet dreigde, en zeg mij dan nog, of uw kerk de kerk van CHRISTUS mag heeten."

»Indien uw rechteroog u ergert, trek het uit, en als uw rechterhand u ergert, houw haar af; want het is beter, dat een uwer leden verloren ga, dan dat uw geheele lichaam verderve. Onze kerk richt haar brandstapels slechts op, om de zielen der menschen te redden. Maar waartoe langer te twisten? Ik herhaal het, er zijn andere middelen, om u te bekeeren, en wanneer gij mij dwingt die te gebruiken, zal ik, hoe ongaarne ook, die aanwenden, om uw ziel te behouden."

»Spaar die moeite, priester," hernam de gravin, die van 't lange spreken vermoeid was, »en laat mij met rust. Ik ben te zwak, om langer te antwoorden."

»U met rust laten!" riep de priester uit. »Ja, zoo zijt gij allen, die van de bekeering niet wilt hooren. Rust, altijd rust, totdat die rust u overbrengt in den eeuwigen doodslaap. Voor 't oogenblik zal ik u met rust laten. Eer ik echter wegga, gravin, heb ik u nog een enkel woord te zeggen: Ik geef u nog eenige dagen tijd om u te bedenken. Maar daarvan kunt gij verzekerd zijn: als gij niet tot onze kerk overgaat, dan zullen we uw beide kinderen van u wegnemen, om ze in een weeshuis te brengen."

»Dat zult ge niet doen, priester," riep ARTHUR uit, die tot nu toe zwijgend toegeluisterd had, maar zich thans niet langer bedwingen kon. Met gebalde vuist trad hij op den pater toe, terwijl zijn oogen vlammen schoten. »Dat zult ge niet doen, priester! Of verbeeldt gij u, dat de zoon des graven van ARVILLIERS, wiens voorvaderen onder de vanen der Fransche koningen gestreden hebben, zich door u en uws gelijken zal laten wegvoeren en behandelen, zooals men het den dagloonersknaap doet?"

»Baardelooze knaap!" zeide de priester verachtelijk, ofschoon hij toch een schrede terugtrad. »Baardelooze knaap! Wat praat jij van 't bloed der ARVILLIERS? Dat bloed zal u weinig baten. In een weeshuis zul je, jonge ketter! In een weeshuis, waar je uit één bak zult eten met den zoon van den geringsten daglooner. Dan zul je naar de mis en knielen voor 't hoogwaardige, het kruisbeeld zul je kussen ..."

»Nooit!" riep ARTHUR uit. »Ge kunt mij voor de overmacht doen bukken, ge kunt mij misschien, tegen alle wet en recht in, van hier en naar een weeshuis slepen. Maar om een godsdienst te omhelzen, die 't woord Gods als een verboden boek veroordeelt, die mijn vrienden en mijn bloedverwanten ten bloede toe vervolgt, dat nooit! Al ben ik ook nog maar een baardelooze knaap, mijn geloof zal ik niet verzaken, al zoudt ge mij ook naar den brandstapel voeren."

»Braaf zoo, mijn ARTHUR, mijn dierbare ARTHUR!" riep de gravin uit. »Ja, blijf getrouw aan het geloof uwer vaderen; blijf daaraan getrouw, mijn jongen! al wacht u ook de pijnbank of de brandstapel. Uw stervende moeder bidt het u; gij verlicht haar doodstrijd en schenkt haar een rustig sterfbed. En gij priester! verlaat ons."

Pater JOSEPH knarste op de tanden, en verliet zonder verder een enkel woord te spreken, het vertrek.

Intusschen was zijn dreigen, om ARTHUR en AMANDA in een weeshuis te brengen, slechts dreigen geweest. Nog durfde hij niet wagen, twee adellijke kinderen, zoolang hun moeder leefde en de graaf nog niet veroordeeld was, in een weeshuis te sluiten. Zonder verlof van den minister mocht hij dit niet, en in Parijs vond men het nog geraden, om de Hugenoten, vooral de adelijken onder hen, te blinddoeken, ten einde spoedig des te zekerder te werk te kunnen gaan.

Intusschen bezocht hij de gravin dagelijks; doch zonder

vrucht. Hare krachten namen met reuzenstappen af; zij kon het bed niet meer verlaten, en zag haar dood spoedig te gemoet. JEAN, de knecht, was op een wonderbare wijs eensklaps verdwenen, en niemand wist, waar hij gebleven was. Op dezen had de gravin steeds haar hoop gevestigd. Thans daar hij weg was, benauwde haar het denkbeeld, dat men bij haar dood gebruik zou maken van de onverzorgdheid harer kinderen, en hen in een weeshuis zou brengen. En terecht: want de priester bleef er bij, dat dit het gevolg zou zijn van haar halstarrigheid, en hij gaf haar niet onduidelijk te kennen, dat haar dood hem van alle verantwoordelijkheid dienaangaande zou ontheffen. Welk een angst voor het moederhart!

»O, goede Hemelvader!" riep zij uit terwijl zij zich in bitteren angst op haar legerstede wentelde. »Genade! Genade voor mijn lieve kinderen! Bewaar hen voor de macht dezer menschen! Als Gij hen bewaart, zullen hun listen en lagen verijdeld worden!

Vreeselijk was dan ook haar toestand. Haar echtgenoot in de Bastille, haar kasteel door vreemden in bezit genomen, en zij zelf onvermogend, om iets te doen. JEAN, haar trouwe helper, de eenige, die hare rechten kon verdedigen, JEAN de rechtschapene dienaar, op wien zij kon vertrouwen, was weg; en zij, de arme moeder, voelde van uur tot uur haar krachten verminderen, zij gevoelde reeds, dat de dood met zijn koude vingeren haar aangreep, en zij vreesde te sterven; niet om haar zelf, want zij vertrouwde op de beloften van haren Heer en Heiland, maar voor hare lieve kinderen, die nu zonder bescherming zouden achterblijven; neen, in de handen van hun vijanden, van den priester, die haar dagelijks verontrustte en bedreigde.

»ATHUR en AMANDA," begon zij met een zwakke stem tot hare kinderen, die met roodbeschreide oogen en beklemde har-

ten aan haar bed zaten. »Mijn lieve kinderen! Ik zal niet lang meer bij u blijven!"

Beiden barstten in luid geween uit, en waren niet in staat, een enkel woord te spreken. Ook de gravin zweeg diep bewogen; tranen verstikten hare stem. Dan, zij vermande zich en vervolgde:

»Met angst zie ik het oogenblik mijner ontbinding te gemoet; niet voor mij zelf, want mij wacht de Heere CHRISTUS, in het huis des Vaders, waarin vele woningen zijn. Maar voor u, mijn lieven! Onverzorgd, zonder steun of hulp laat ik u achter, in de macht van hen, die uw verderf zoeken."

Zij moest ophouden, om eenige oogenblikken te rusten. Toen ging zij voort:

»Onverzorgd, zeide ik. Maar neen, daarboven woont een Vader, die u bewaren kan, die u bewaren zal tegen de strikken uwer vijanden, indien dat met Zijn wil overeenkomt. Houdt aan Hem vast, mijn lieven! O, bidt tot Hem, gelijk uw moeder stervend voor u bidt; gelijk ook uw gevangen vader tot Hem voor u smeekt. — Bidt zonder ophouden. Maar vooral, mijn lieven! Houdt vast, houdt onveranderlijk vast aan uw geloof. Vreeselijk is de toekomst, die u wacht. Zij zullen u vervolgen; maar bedenkt het: den Heer hebben zij ook vervolgd. Zij zullen u haten; maar herinnert u: den Heer hebben zij ook gehaat. O, mijn kinderen! Uw moeder heeft u lief als den appel harer oogen. En toch, met blijdschap zou zij u voor het Protestantsch geloof zien sterven, indien dat noodig was of gevorderd werd, liever, dan dat gij dat geloof verzaaktet en nederknieldet voor de altaren en afgodsbeelden dier kerk, welke het dierbaar Evangelie van Uw Heiland en Heer een verboden boek noemt. Zeg mij, ARTHUR, zeg mij AMANDA? belooft gij het uwer stervende moeder: dat gij zult staan in het geloof, zult vasthouden aan de leer uwer vaderen?

Met door snikken versmoorde stem beloofden ARTHUR en AMANDA, dat zij aan den laatsten wensch hunner moeder zouden getrouw blijven.

Doodelijk vermoeid zonk de gravin in haar kussens terug. Men angst beschouwden ARTHUR en AMANDA haar; want zij dachten niet anders, of hun moeder had reeds den laatsten adem uitgeblazen. ARTHUR ging NANNETTE roepen, die, sedert haar komst op 't kasteel, ANNA in 't waken bij de zieke afloste.

»Mevrouw de gravin is slechts in een flauwte," zeide zij. »Geef mij als 't u belieft dat fleschje met vlugzout eens even aan, freule AMANDA."

AMANDA reikte haar het gevraagde fleschje, hetwelk NANNETTE der zieke onder den neus hield, die daarop tot zichzelf kwam. Maar zij was te zwak en te uitgeput om te spreken. NANNETTE wenkte ARTHUR en zijn zuster, om zich van het bed te verwijderen, schoof de gordijnen van het ledikant dicht en ging er zelf voor zitten. ARTHUR en AMANDA begaven zich naar het venster en keken treurig naar buiten. 't Was vreeselijk weer. De wind sloeg den regen tegen de glazen en maakte, dat zij niets konden zien van 't geen er buiten omging. Ondanks dat slechte weder kwam toch de dokter de zieke bezoeken. Hij zeide weinig, ook toen ARTHUR hem naar haar toestand vroeg. Maar de knaap zag wel aan zijn bedenkelijk gelaat, dat die toestand alle reden tot bezorgheid opleverde.

Door de rust, welke men der gravin liet, herstelde zij langzamerhand eenigermate.

»ARTHUR en AMANDA," zeide zij, »Je moet de kamer volstrekt niet verlaten."

»We blijven bij u, mama," zeide AMANDA. »Wees daarop gerust."

Laat na den middag trad de priester de kamer binnen.

Hij was niet vroeger gekomen; daar de geneesheer hem den toestand der gravin had meegedeeld. Zoodra zij hem zagen komen, sloten ARTHUR en AMANDA zich dichter om hun moeder, als konden zij haar beschermen tegen dezen vreeselijken man.

»Mevrouw de gravin," begon de onverbiddelijke pater, die voor een leer ijverde, welke hij even goed voor de eenige ware erkende als de Hugenoten de hunne. »Mevrouw de gravin! Uw geneesheer heeft mij heden verzekerd, dat uw uren geteld zijn."

»Ik weet dat, mijnheer!" gaf de gravin ten antwoord, en, terwijl zij op hare kinderen wees, die bij deze woorden in tranen losbarstten, ging zij voort: »Het is onbarmhartig van u, mij dat mede te deelen, terwijl mijn kinderen hier zijn. Hebt gij dan geen medelijden met mij, heb dan ten minste deernis met hen."

»Deernis met hen," zeide de priester verachtelijk. »Met die onbekeerlijke ketters, die de gebenedijde maagd verachten en mijn heiligen niet eeren? Wie daarmede deernis heeft, is geen waar vriend van Rome. Naar den brandstapel met dezulken. 't Vuur moet hen bekeeren."

»Gelukkig dat uw kerk thans geen brandstapel meer durft oprichten als vóór honderdvijftig jaren," zeide ARTHUR schamper. »Dus zult gij u 't genoegen moeten ontzeggen, ons te zien braden."

»Alsof er geen andere middelen waren," zeide de priester. »Wacht maar, dappere ketterszoon; binnen een paar dagen zijt gij in mijn macht."

»Als er geen macht in den Hemel was, die mij tegen uw geweld kan beschermen. Weet gij dan niet, dat er een Vader daarboven woont, die beloofd heeft, de Vader der weezen te zijn? De GOD, die DANIEL uit den leeuwenkuil verloste en de drie jongelingen in den brandenden oven bewaarde, die

God leeft nog, en kan mij tegen u, tegen uw dragonders, tegen Louvois, ja tegen onzen geëerbiedigden koning Lodewijk den veertiende beschermen; indien zulks met Zijn hoogen wil overeenkomt."

»Wacht slechts, knaap!" hervatte de priester schamper, »en vertrouw maar op een Voorzienigheid, die geen ketters zal beschermen. En beroem u maar zoo niet op uw kracht. Er zijn er wel meer geweest, die meenden sterk te zijn en die, toen de vuurproef kwam, zwak zijn bevonden. En thans, Mevrouw de gravin! vraag ik u nogmaals, of gij u tot de eenige ware moederkerk bekeeren wilt? Zoo niet; dan gaan uw kinderen morgen naar het weeshuis."

»Uw bedreiging verschrikt mij niet meer, priester," hernam de gravin. »Dat zult, dat kunt gij niet. Mijn kinderen zijn de afstammelingen van de graven d'Arvilliers. De adel is onschendbaar."

De priester haalde kalm en bedaard een papier uit den zak, en reikte het der gravin over. Het was een koninklijk bevelschrift, waarbij den priester door den minister Louvois gelast werd, Arthur en Amanda naar het weeshuis te Parijs te zenden.

Ofschoon het stuk valsch was, had Le Brun dat in Parijs zoo goed laten namaken, dat de gravin het niet anders dan voor echt kon houden.

»Mijn kinderen," zeide zij met een zwakke stem, »zijn in Gods hand. Ik geef ze aan Hem over. Maar ik sterf in 't geloof mijner vaderen, ik sterf als Hugenote."

»Welnu, gij hebt het gewild," hernam de priester. »Gij moogt het voor God verantwoorden."

Met deze woorden verliet hij het vertrek.

De gravin was uitgeput. Zij wenschte eenigen tijd alleen te zijn, en gebood daarom haar kinderen, het vertrek te verlaten. Toen Arthur en Amanda vertrokken waren, begaf haar

de kalmte, die zij in hun bijzijn betoond had. Het vreeselijk denkbeeld, van haar lievelingen te scheiden, terwijl zij aan den rand des grafs was, drukte in al zijn zwaarte op haar borst. Zij gevoelde al het hulpelooze van haar toestand; haar echtgenoot in de Bastille, en zij zelf onvermogend om haar lievelingen tegen de overmacht te beschermen. Al haar kalmte verliet haar; bittere tranen ontsprongen aan haar oogen, en vruchteloos poogde zij kracht in het gebed te vinden. Een onmacht verloste haar uit dezen vreeselijken toestand, en deed haar gedurende een kwartieruurs den angst vergeten, waardoor zij gefolterd werd.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Waarin verhaald wordt, hoe de huichelachtige rentmeester zich deerlijk ontmaskert.

Toen de gravin uit hare bezwijming ontwaakte en haar oogen opsloeg, zag ze Le Brun aan haar bed zitten. Al ware er op dat oogenblik een engel uit den hemel nedergedaald, zulks had haar geen grooteren troost kunnen aanbrengen. Hare hoop verlevendigde, en daarmede de laatste krachten, die door de vorige foltering weder verminderd waren.

»Gij hier Le Brun?" zeide zij met een zwakke stem. »De Hemel zendt u nog te rechter tijd. Waar is mijn echtgenoot?"

»Nog in de Bastille, Mevrouw," antwoordde Le Brun op somberen toon. »Mijn verblijf te Parijs heeft niets kunnen uitwerken; en daar mij het noodige geld ontbrak, heb ik mij herwaarts begeven, om uw bevelen te vernemen. Doch, hoe is het? Moet ik mijn oogen gelooven? Uw toestand..."

»Ik ben slechts een schrede van het graf, Le Brun; weldra zal ik niet meer hier op aarde zijn..."

»En uw gemaal...?"

»Daarboven zal ik hem wedervinden. Maar nu, mijn goede Le Brun! Gij zijt mij door den Hemel gezonden. Er is hier een priester in huis, die mijn kinderen in een weeshuis wil steken.

»In een weeshuis!" riep Le Brun schijnbaar verwonderd uit. »Maar dat mag, dat kan hij niet."

»Ook niet uit kracht van een koninklijk bevelschrift?" vroeg de gravin. »Hij heeft het mij getoond; op morgen reeds wil men der stervende moeder haar kinderen ontrukken."

»Dat is vreeselijk, Mevrouw! huichelde Le Brun. »Maar, wat kan ik daartegen doen?"

»Geef mij dat kistje eens aan, hetwelk gij zult vinden daar ginds in die ladekas... Hier is de sleutel... In de bovenste lade... Ik dank u."

En zij nam het kistje in haar handen; doch reeds waren die te zwak, om het te houden.

»In dat kistje zijn mijn juweelen, Le Brun," zeide zij. »Gij moet met Arthur en Amanda heden nacht in alle stilte het kasteel verlaten langs den geheimen trap. In de groote zaal, onder het portret van den stamvader der familie, is aan de rechterzijde van de lijst der schilderij een veer. Wanneer gij daarop drukt, komt gij aan een verborgen trap, die u buiten het kasteel brengt in de u welbekende hermitage. De inhoud dezer cassette zal u in staat stellen, niet alleen over de grenzen te geraken, maar tevens de gelegenheid schenken, in den vreemde zoo lang met mijn kinderen ruim te bestaan, tot het Gode zal behagen, hun betere tijden te schenken."

Slechts met moeite kon Le Brun zijn vreugde bedwingen over de ontvangst der cassette en het ontdekken van den geheimen trap. Arme moeder! hadt gij geweten, aan wien gij uw kinderen en het hun toekomende erfdeel toevertrouwd; hoe zoudt gij gesidderd hebben bij de gedachte van hen over te geven aan een laaghartigen schurk als Le Brun.

Op dit oogenblik kwamen Arthur en Amanda weder binnen gevolgd door Nannette.

»De Hemel heeft redding gezonden, mijn lievelingen!" zeide de gravin. »Le Brun zal u nog dezen nacht in veiligheid brengen."

»En wij zouden u verlaten, mama!" riep Amanda weenend. »U verlaten, en dat in dien toestand!"

»Neen, mama, dat nooit!" riep Arthur uit.

En toch moet het gebeuren, wanneer ik rustig en kalm zal sterven. Ik wil, ik eisch het, Arthur en Amanda."

»Uw wil is de onze, mama!" snikte Amanda. »Maar het is hard, vreeselijk hard, u te moeten verlaten in dien toestand."

»Hard is het, kindlief! Maar 't is Gods wil. Doch vooral, de diepste geheimhouding en stilte! Nannette! zorg, dat het noodigste voor de vlucht bij elkander zij. En nu, verlaat mij niet meer, blijft bij mij, tot van nacht."

De gravin was afgemat. Zij beval Arthur, haar uit het Evangelie van Johannes voor te lezen. Hij voldeed daaraan. Intusschen had Le Brun de kamer verlaten, en was ook Nannette heengegaan, om, volgens den uitgedrukten wil der gravin het noodigste voor onze vluchtelingen gereed te maken. Te dien einde ging zij in een kamer, waarin een soort van alkoof kleederen van Arthur en Amanda achter een zwaar groen saaien gordijn hingen. Reeds had zij de noodige kleeren van den kapstok gehaald; toen zij in den gang voetstappen hoorde, die duidelijk van twee verschillende kanten de deur van 't vertrek naderden, waar zij zich bevond.

»Ha! vriend Carnot! hoorde zij den pater zeggen. »Terug uit Parijs! En wat nieuws brengt gij mede?"

»Beste pater," antwoordde de stem van den rentmeester. »Ik heet Le Brun."

't Is waar ook," zeide de pater. »Welnu, mijnheer Le Brun. Nogmaals: wat nieuws brengt gij mede uit Frankrijks hoofdstad?"

»'t Is hier de plaats niet, pater, hernam de rentmeester, »om onze zaken te bepraten."

»Welnu, laat ons dan deze kamer binnengaan," hervatte de pater. »Wanneer wij de deur sluiten, kunnen we veilig en rustig spreken."

't Zij vrouwelijke nieuwsgierigheid er de oorzaak van was, of de bekendheid van pater Joseph met den rentmeester en de vriendelijke toon, waarmede zij elkander begroet hadden, zoo veel is zeker, dat het meisje, vóór de beide personen in de kamer kwamen, de gordijnen voor de alcove schoof.

»Ik ben blijde, dat gij gekomen zijt, Carnot," begon de pater. »Welk nieuws is er te Parijs?"

»Helaas!" hernam Le Brun, fluisterend, »hetgeen ik u in mijn laatsten brief meldde, is maar al waar. Heden komt de graaf d'Arviliers uit de Bastille." Hoe Nannette ook luisterde, beide mannen spraken te zacht, dan dat zij iets verstaan kon. Des te meer spitste zij hare ooren.

»Heeft men dan niets kunnen vinden, om hem te veroordeelen?"

»'t Is nog steeds het oude; het hof houdt het masker voor, alsof het met alle macht het edikt van Nantes wil handhaven. De edellieden durft men niet aan. Er zijn er reeds zoovele in de Bastille geweest, die alle losgelaten zijn."

»Een malle zaak," hernam de priester, thans eenigzins luider. »Alle middelen, welke ik heb aangewend, om de gravin te bekeeren, zijn vruchteloos geweest. Ik heb, zooals gij weet, haar zelfs gedreigd, haar kinderen in 't weeshuis te zullen steken en het mij door uw gezonden bevel vertoond. Dan, niets kan haar doen wankelen. Zij wil in haar kettersche stellingen sterven. Had zij slechts den Roomschen godsdienst omhelsd, wij zouden recht gehad hebben op de kinderen. Doch nu, een daad van geweld durf ik niet te plegen. Gij kent de rechten der edellieden in Frankrijk. Ook moet

ik morgen vroegtijdig vertrekken: uw tijding uit Parijs maakt dat noodzakelijk."

»Natuurlijk. Gij hebt hier meer gedaan dan gij kunt verantwoorden. Toen ik den hertog van CARVIGNAN verhaalde, moest hij er toch om lachen."

»De hertog van CARVIGNAN? Hoe komt gij toch zoo aan den hertog van CARVIGNAN?"

»Mijn beste pater," antwoordde LE BRUN, weer zoo fluisterend, dat NANNETTE de woorden niet verstaan kon. »De gravin is de eenige bloedverwant van den hertog, die zijn drie kinderen verloren heeft. CARVIGNAN moet dus bij zijn dood aan den zoon der gravin komen, en nu is het den hertog een nagel aan zijn doodkist, dat de gravin die in haar kindsheid Katholiek was, tot de hervormde kerk is overgegaan: waardoor dus zijn goed in de handen van een Hugenoot zal geraken."

»O, nu begrijp ik, wie u betaald heeft, om hier zes maanden den huichelaar te spelen. 't Is met u, CARNOT: een vos verliest wel zijn oude haren, maar niet zijn oude streken. Maar vriendlief," ging de priester weer op luiden toon voort. »We moeten onze plannen met de kettersche kinderen opgeven."

»Opgeven!" riep LE BRUN lachend uit. »Nooit, pater JOSEPH. Met al uw prediken hebt gij 't niet zoover gebracht als ik met mijn huichelen. Begrijp eens, de gravin zelf heeft mij gebeden en gesmeekt, om de kinderen in 't holst van dezen nacht te vervoeren. Door denzelfden geheimen gang, waardoor de kettersche dominé gevlucht is, moet ik hen buiten 't kasteel brengen. Hoe vindt ge dat, pater JOSEPH?"

»Prachtig! Een waar kunststuk."

»Maar gij begrijpt wel, dat we bescherming moeten hebben. Daartoe zendt gij een zestal dragonders bij de kleine hermitage in 't bosch. Zorg dat zeer tegen middernacht zijn. Om een uur ben ik bij hen. Maar, àpropos, hoe is 't met JEAN?"

»Dien ouden knecht!" riep de priester uit. »Ingevolge de aanwijzing in uw brief, heb ik hem van zijn bed doen lichten en in een der onderaardsche kerkers van 't kasteel laten zetten, waar een van mijn dragonders hem om de drie nachten eten brengt. 't Mooist van alles is, dat al de bewoners van 't kasteel hem missen, en niemand van hen vermoedt, dat hij zoo dicht bij hem is."

»Zoodat dus alles in orde is," hernam LE BRUN. »En thans, pater JOSEPH. Goeden moed. Alles gaat naar wensch. Zoodra ik met de kinderen te Parijs ben, moet gij mij schrijven en uw adres opgeven. 't Mijne weet gij, zwijgen we thans over de zaak. De muren hebben soms ooren. Ik verlang nog eenige uren te slapen. Zorg er voor, dat men mij te twaalf ure precies roept. 't Zou de malste zaak der wereld zijn, indien ik mij eens versliep."

»Dat zou 't," hernam de priester. »En nu, goed succes op uw onderneming, CARNOT."

NANNETTE had, op hetgeen zij gefluisterd hadden na, alles gehoord. Zoodra nu de deur opengedaan was en zij de voetstappen der beide mannen in den gang had hooren wegsterven, schoof zij de gordijnen open.

»Ja, booswichten!" zeide zij. »De muren *hebben* ooren. Hoe listig gij ook zijt, gij hebt vergeten, dat er een Voorzienigheid leeft, die de raadslagen der boozen verijdelt. Ik zal de gravin terstond gaan waarschuwen en haar verhalen, wat ik gehoord heb. En aan dien sluwen schelm zou zij haar kinderen toevertrouwen! God weet, wat zijn plannen met hen zijn. Had ik het gedeelte slechts kunnen verstaan, dat zij zoo fluisterend spraken!"

En zij spoedde zich naar de kamer der zieke. Daar was intusschen heel wat voorgevallen. Na 't vertrek van LE BRUN

was de gravin stil gaan liggen. AMANDA zat aan haar bed. Eensklaps kwam er een verandering in de gelaatstrekken der zieke, een zoo akelige verandering, dat AMANDA een luiden gil gaf. ARTHUR, die volgens 't verlangen zijner moeder in den Bijbel zat te lezen, hield eensklaps op. Zou 't een van die benauwdheden zijn, welke de gravin in de laatste dagen zoo menigmaal had? AMANDA snelde heen, om ANNA te halen; terwijl ARTHUR zijn moeder optilde, om haar met zijn arm te ondersteunen. Eensklaps sloeg de zieke een paar groote, angstige oogen op, verdraaide den mond stuipachtig en — gaf den geest.

ARTHUR wist niet, of de dierbare levensdraad werkelijk afgebroken was, dan of zijn moeder in een bezwijming lag. Maar spoedig werd hij van de treurige waarheid overtuigd, dat de lieve vrouw had opgehouden te leven. Ook had opgehouden te lijden, en dat was zeker wel een troost voor haar zoon. Doch dien troost gevoelde hij thans niet; hem trof slechts 't verlies, dat hij leed; want de mensch is een zelfzuchtig wezen en denkt bij den dood zijner lieven steeds aan 't geen hij verliest en niet aan 't geen de doode heeft gewonnen.

Schreiend liet ARTHUR 't nu slaphangend hoofd der doode op het kussen neerzinken; schreiend viel hij op den stoel neder, die bij 't bed stond. Daar kwam AMANDA met ANNA terug.

»Is 't minder met mama?" vroeg AMANDA.

»Ik vrees, dat het gedaan is," antwoordde ARTHUR.

»Goede hemel! Zoudt gij meenen..."

»Dat GOD mama tot zich genomen heeft, om haar de smart te besparen, in haar laatste oogenblikken haar kinderen te moeten missen," zeide ARTHUR bedaarder.

AMANDA wierp zich schreiend op het dierbare lijk.

»Laat ons toch eerst onderzoeken, of de gravin werkelijk dood is," zeide ANNA. »'t Kan wel wel een flauwte zijn."

»Ach, neen, ANNA," zeide ARTHUR. »Ze is wel dood! Ze is zeker dood!"

»Inderdaad, ge hebt gelijk, jonker," zeide ANNA, nadat zij de gestorvene onderzocht had. »Mevrouw de gravin is boven 't leed dezer aarde verheven. Zij is thans bij haar Verlosser en Heer."

»Ik was er zeker van, ANNA," zeide ARTHUR. »En ach! 't is misschien voor haar en voor ons gelukkig, dat zij gestorven is vóór ons vertrek en we haar dus niet stervend behoeven te verlaten, hetgeen toch allervreeselijkst zou geweest zijn."

»Maar nu moest gij en de freule weggaan," zeide ANNA. »Dan zullen NANNETTE en ik de doode afleggen."

»Terwijl dit gebeurt, wil ik de kamer verlaten," hernam ARTHUR. »Maar roep mij dan terstond weer binnen. Zoo lang ik kan, wensch ik bij haar te blijven, al is het dan ook bij haar lijk."

ANNA stak licht op: want het was intusschen donker geworden. Juist had zij dit gedaan, toen er aan de deur geklopt werd.

»Binnen!" riep ANNA. »O, zijt gij 't, mijnheer LE BRUN?"

»Eer ik mij eenige uren te rust begeef, wenschte in nog eens naar den toestand van mevrouw de gravin te vernemen."

»Zij heeft het zooéven afgelegd," zeide ANNA.

»Afgelegd. Is zij dood! Dat had ik zoo spoedig niet verwacht."

»De laatste schokken hebben dat reeds zoo zwakke gestel gesloopt," zeide ANNA.

»En heeft zij nog vóór haar afsterven gesproken? Heeft zij nog soms eenige nadere bevelen omtrent den jonker en de freule gegeven?" vroeg hij min of meer angstig.

»Sedert gij haar verlaten hebt, heeft zij geen woord meer gesproken," zeide Arthur. »Ze is stil gaan liggen en ons eensklaps ontvallen."

Le Brun was daarover zeer tevreden. Zijn boos geweten toch maakte hem bang, dat de gravin misschien aan hare kinderen de overgave van 't juweelkistje mocht hebben meegedeeld. Met een vergenoegd hart, dat dit niet gebeurd was, zeide hij:

»Wat zal ik u zeggen, jonker! Dat gaat bij die soort van ziekten meestal zoo. Maar gij en de freule moest nu naar bed gaan. Ge hebt van nacht uw krachten wel noodig: want, daar we den priester moeten ontvluchten, kunnen we niet anders dan te voet gaan."

»Gaan de freule en de jonker 't kasteel verlaten?" vroeg Anna.

»Nog dezen nacht," antwoordde Le Brun. »Zoo was de wil van de genadige gravin. Kort vóór haar verscheiden heeft zij mij dit opgedragen."

»Maar konden we 't niet nog een dag uitstellen, Le Brun?" vroeg Amanda. »Zoo spoedig van 't lijk onzer moeder te moeten weggaan."

»Juist, nu uw mama het leven verlaten heeft, is het des te noodiger, freule," antwoordde Le Brun. »Zoo lang mevrouw de gravin nog leefde, durfde de priester u niet aanraken. Nu echter uw natuurlijke beschermster dood is, behoeft hij niets meer te ontzien en zal hij zeker van zijn overmacht gebruik maken."

Op dit oogenblik kwam Nannette met de bij elkander gezochte kleederen binnen. Nauwelijks ontwaarde zij den rentmeester, of onwillekeurig verbleekte zij. Maar ze herstelde zich.

»Zorg, dat de jonker en de freule tegen van nacht halfeen gereed zijn, Nannette. »Voor éénen moeten wij het kasteel verlaten."

Nannette antwoordde niet; 't was haar onmogelijk, den huichelaar een woord toe te spreken.

»Je roept mij van nacht vóór twaalf ure, Nannette," ging de rentmeester voort. »En zorg er vooral voor, dat de jonker en de freule wat gaan slapen. Ze zullen anders niet in staat zijn, de reis te ondernemen."

Terwijl Anna en Nannette der doode den laatsten dienst bewezen, waren Arthur en Amanda in de kamer daarnaast gegaan. Hoezeer zij zich ook hadden voorgenomen, de uren vóór hun vertrek van 't kasteel wakker door te brengen, behaalde de natuur toch de overhand op hun wil, en, toen Nannette, na 't afleggen van 't lijk der gravin, hen kwam roepen, vond ze beiden in een gerusten slaap.

»Laat ze slapen, Anna," zeide ze. »De arme kinderen hebben van nacht een heele taak."

»Maar moeten ze dan volstrekt weg, Nannette?"

»Om niet in handen van den priester te vallen," hernam Nannette. »Maar ga jij nu naar bed; ik blijf hier."

De klok van den toren bromde elf slagen, toen Arthur en Amanda wakker gemaakt werden. Nog half slaperig keken zij op en zagen Jean voor zich staan.

»Jij, Jean, waar kom je van daan?" vroeg Arthur.

»Uit den onderaardschen kerker, jonker," antwoordde hij. »Maar dat zal ik u later wel vertellen. Spreek nu echter geen woord. Wij moeten terstond weg, om een man te ontkomen, die niets minder van plan was dan om u aan uw vijanden over te leveren."

»Inderdaad!" riep Arthur uit.

»Stil, jonker! geen woord meer, als uw vrijheid en die uwer zuster u lief zijn. Kus nog even 't lijk uwer mama, en dan gaan wij voort."

Arthur en Amanda kleedden zich snel in 't gewaad hetwelk Nannette voor hen had gereed gelegd; daarop begaven zij

zich naar het lijk hunner moeder, drukten den laatsten afscheidskus op die bleeke, ijskoude lippen, en volgden met NANNETTE den trouwen knecht. Door den hoogen en hollen gang kwamen zij, voorgelicht door 't schijnsel der dievenlantaarn welke JEAN in de hand droeg, aan de ridderzaal. Hier deden zij hun schoenen, welke zij, om alle gerucht te vermijden, in de hand gedragen hadden, weder aan. JEAN trad naar het portret van den stamvader der ARVILLIERS, drukte op de veer, en het beschot week.

»Maar JEAN," zeide ARTHUR. »Wat moet dit alles toch beduiden?"

»Vertrouw mij slechts, jonker. De Hemel zendt mij, om u te redden."

Thans gingen zij de geheime deur door, JEAN drukte nu op een andere veer en 't beschot was weer op zijn plaats. Zoo kwamen zij in het duistere gewelf: waar de vochtige, dompige lucht de borst beklemde en de ademhaling moeilijk maakte. Zwijgend liep AMANDA aan den arm haars broeders voort. Haar gedachten waren verward door al hetgeen haar in de laatste uren zoo vreeselijk en onverwacht was overkomen. Haar moeder gestorven, zij vluchtend uit het kasteel harer vaderen, de terugkomst van JEAN, het denkbeeld van achterhaald te worden — alles — alles was nog een raadsel voor haar, welks oplossing haar op dit oogenblik onverschillig was. Zij liet zich dan ook lijdzaam en gedwee schier voortslepen, en drukte zich in haar angst des te vaster aan haar broeder. Deze echter, ofschoon ook hem de gebeurtenissen van dien avond en dien nacht hadden geschokt, kon ternauwernood zijn nieuwsgierigheid bedwingen.

Nauwelijks waren zij dan ook den onderaardschen gang uit, en bij de hermitage in het bosch, dat zich achter het kasteel verhief, of hij bleef stilstaan.

»Ik ga geen stap verder, JEAN," zei hij vastberaden, »la-

vorens mij zegt, voor wien en waarvoor wij vluchten."

»Geduld, jonker! bid ik u," smeekte JEAN. »Volg mij slechts. Inderdaad, onze vervolgers kunnen ons ieder oogenblik op het spoor komen. Uwe nu zalige moeder, de genadige gravin, heeft LE BRUN het geheim der verborgene deur ontdekt. Wij zijn dus geen oogenblik meer veilig."

»LE BRUN, zegt gij?" vroeg ARTHUR. »Hij is het dus, dien wij ontvluchten. En onze moeder heeft ons stervend geboden, hem te volgen."

»En u in de klauwen van den tijger overgeleverd, zonder dat zij het wist," hernam JEAN. »Weet dan, LE BRUN heult met den pater tot uw verderf."

»Genoeg, dan ga ik met u," hernam ARTHUR. »Maar waar zult gij ons brengen?"

»Dat zult gij zien," hernam JEAN, terwijl hij met de lantaarn zijn pad zocht. Zoo ging het eenigen tijd voorwaarts. Het stormde nog steeds hevig. Eensklaps bleef JEAN stilstaan. Hij hoorde gerucht.

»Dat zijn de dragonders, die door den priester naar de hermitage gezonden zijn," zeide NANNETTE.

»Als de rentmeester er maar niet bij is," zeide JEAN.

»Geen nood, 't is nog te vroeg," antwoordde NANNETTE.

Akelig blonk het roode licht van de fakkels der dragonders door de boomen. Om spoediger voort te komen, nam JEAN de van angst schier bewustelooze AMANDA op zijn arm. En zoo spoedde hij zich naast NANNETTE voort, steeds voort, gevolgd door ARTHUR; terwijl de stormwind hun den regen in 't aangezicht woei, zoodat ze bijna geen hand voor oogen konden zien. Daar slaat eensklaps de lantaarn, die JEAN in de hand houdt, tegen den tronk van een afgehouwen boomstam; het glas breekt, de stormwind blaast het licht uit: men is in den donker. Toch gaat men steeds voort, altijd maar van 't fakkellicht af, zonder te weten, of men op den rechten weg is.

»Een oogenblik!" zegt JEAN, terwijl hij stilstaat. »Ik moet even adem scheppen. De lieve freule hangt loodzwaar op mijn arm. 't Arme kind is haar bewustzijn kwijt."

»We kunnen hier wel even rusten," zegt NANNETTE. »We zijn onzen vervolgers een heel eind vooruit."

»Ja, maar de tijd nadert, dat de rentmeester onze vlucht zal gewaar worden, en dan zal men het bosch doorzoeken. Doch waar is de jonker?"

»Goede hemel!" riep NANNETTE uit. »De jonker is ons niet gevolgd. Waar mag hij gebleven zijn!"

»O, dat is verschrikkelijk!" riep JEAN uit. »Maar terugkeeren kunnen we niet. Ginds zijn de dragonders, en als we het wagen, terug te gaan, zijn wij allen hun gevangenen. Misschien heeft de jonker zich hier of daar in 't gebladerte verborgen, en zal ik hem morgen wel terugvinden. Thans moet ik om de redding onzer lieve freule denken."

Dit zeggende, spoedde hij zich weder voort. en bemerkte weldra, dat zij hun vervolgers ontkomen waren, en dat deze, van hun vruchteloos zoeken vermoeid, naar het kasteel terugkeerden. Thans legde JEAN zijn last eenige oogenblikken op eene kale plek neder en ging zitten om adem te scheppen.

»Waar mag onze jonker toch wel gebleven zijn!" begon hij weder. »Hoe is het mogelijk, dat wij hem niet terstond gemist hebben?"

»In zulk een storm kan men licht van elkander afraken," zeide NANNETTE. »Daarbij de duisternis, die ons belette iets te zien, en dan nog den angst om alles op te merken. Eindelijk: wie had er ook een enkel oogenblik aan kunnen denken, dat de jonker zou achterblijven!"

»'t Ongelukkigst is, dat de jonker niet wist waar wij ons verbergen zullen," hernam JEAN. »Maar, of we er al veel over praten, er is niets aan te doen. Wij moeten echter voort; want op dezen vochtigen grond kan de freule niet blijven

liggen; en toch, het is zoo donker, dat ik weg noch steg weet."

»We moeten maar zien, dat we ergens te land komen," hernam NANNETTE." Eerst echter moesten we trachten, de freule bij te krijgen. Hier is een flesch brandewijn, die ik heb medegenomen voor de koude van de nachtlucht; wanneer wij haar daarvan eenige druppelen trachtten in te geven en er haar de slapen mee wieschen."

»Misschien helpt dat," gaf JEAN ten antwoord. »En laat ons dan tevens ieder een paar teugen nemen; dat zal ons verwarmen, en is goed voor de vochtigheid."

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Een weeshuis te Parijs.

Twee dagen later, tegen den middag, kwam de graaf op het kasteel terug. Hoe zijn aankomst aldaar was, behoef ik u niet te zeggen. Reeds terstond kwam hem LE BRUN te gemoet, in diepen rouw gekleed en onder het storten van geveinsde tranen.

»Is de gravin . . .?" vroeg de graaf. Meer kon hij niet zeggen. Een vreeselijke benauwdheid deed hem de woorden als 't ware op de lippen wegsterven.

»Helaas! Mijnheer de graaf!" zeide LE BRUN," mijn kleed toont u reeds aan, welk een slag uw huis heeft getroffen. De edele gravin heeft eergisterenavond het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. Ze stierf met gelatenheid en onderworpenheid aan den wil des Heeren."

»Eergisterenavond! O, dat ik niet eerder hier kon zijn!" riep de graaf uit. »En mijn kinderen?" ging hij voort.

»Heer graaf," antwoordde de rentmeester. »Er is veel gebeurd, sedert uw vertrek, te veel om u in een enkel oogenblik te verhalen. Doch indien . . ."

»Waar is ARTHUR, waar is AMANDA?" riep de graaf ongeduldig en in de hoogste spanning.

»Zij zijn gevlucht," gaf de rentmeester ten antwoord.

»Gevlucht, en waarvoor?" hernam de graaf. »Wat bewoog hen, van het doodbed hunner moeder te vlieden?"

»De genadige gravin zelf heeft dit verlangd. Zij stonden ten doel aan de dreigementen van een priester, die hier in uw afzijn gehuisd heeft en zich van hen meester wilde maken. De edele gravin smeekte mij, hen te beschermen; doch JEAN heeft zich vermeten, in 't holst van den nacht met hen te vluchten."

»Waarheen?" vroeg de graaf.

»Daar ik geheel onwetend van zijn plan was, Heer graaf, is het mij ook onmogelijk, u dienaangaande iets mede te deelen. Mij had de edele gravin op haar sterfbed opgedragen, met uw kinderen te vluchten. Wat JEAN bewogen heeft, die taak op zich te nemen, begrijp ik niet. NANNETTE schijnt in 't komplot te zijn: want zij is met hen medegetrokken."

Thans was de zaak den graaf geheel en al raadselachtig en duister. Hij begreep er nu niets meer van. Wat JEAN er toe gebracht had, om met zijn kinderen te vluchten, terwijl zijn vrouw hen toch aan LE BRUN had opgedragen, was een zaak, die hem te zonderling voorkwam, dan dat hij er de reden van had kunnen gissen. Hij had LE BRUN nog van geen andere zijde dan van de beste leeren kennen, en geloofde dus nog altijd, dat deze hem hartelijk genegen was; terwijl geen het minste vermoeden bij hem opkwam, wat die man eigenlijk in zijn schild voerde.

Mijn lezeressen en lezers, zullen wel nieuwsgierig zijn, te weten, wat er van ARTHUR geworden was; wij willen daartoe nog eens naar den nacht van de vlucht terugkeeren.

Toen JEAN de bewustelooze AMANDA op zijn arm nam, liet ARTUR NANNETTE, die nog steeds bij den trouwen knecht had geloopen, haar plaats behouden, en hield hij de achterhoede. Toen nu de storm de lantaarn uitblies, bleef hij steeds volgen; doch door de duisternis stiet hij met het hoofd tegen een

boomstam, waardoor hij duizelend neerstortte, en voor eenige oogenblikken van zijn bezinning beroofd werd. Tot zichzelf komende, bevond hij zich in een tastbare duisternis, en, daar hij niet durfde roepen, ten einde de oplettendheid zijner vervolgers niet tot zich te trekken, begaf hij zich op goed geluk op weg, altijd hopende zijn zuster te zullen inhalen. Dan, door de bedwelming van den val in verwarring geraakt, koos hij een verkeerde richting, en, in plaats van de vluchtelingen te volgen, verwijderde hij zich hoe langer hoe meer van hen. Het duurde dan ook niet lang, of een der dragonders ontdekte hem, en greep hem, ondanks zijn tegenstand. Met behulp van een tweeden werd hij gebonden, en hem een doek in den mond gestopt, om hem te beletten het minste geluid te geven.

Spoedig werd hij nu naar het kasteel teruggebracht, waar alles reeds in diepe rust was, behalve Le Brun en pater Joseph. Op alle vragen, hem aangaande de andere vluchtelingen gedaan, antwoordde hij niets. Een sombere wanhoop had van hem meester gemaakt. En geen wonder! Gebonden in het kasteel zijns vaders, welks heer hij eenmaal moest worden, gebonden en in de macht van den priester, die de doodsure zijner moeder had verzwaard, die hem had gedreigd en dien hij had veracht; met het uitzicht op de folteringen, die hem te wachten stonden, indien hij trouw bleef aan zijn geloof; in de handen van dien snooden rentmeester, die hem en de zijnen ten val wilde brengen! Inderdaad, redenen genoeg, om hem wanhopig te maken. En dan vooral — het gevoel, dat hij niets kon doen tegen de hem overheerschende macht; dat hij geheel aan haar was overgeleverd! De arme knaap was dan ook de vertwijfeling nabij.

Nauwelijks daagde de morgen, of Arthur, wien vermoeienis en slaap de oogen hadden geloken, werd door pater Joseph gewekt, die hem gelastte, zich gereed te maken tot

de reis. »Indien je u stil houdt, jonker!" zeide hij, »dan zullen wij u van uw banden bevrijden, zoo niet, dan zullen wij ons genoodzaakt zien, tot strengere maatregelen onze toevlucht te nemen. Bedenk wel, van uw onderworpenheid hangt de vrijheid van uw vader af."

»En waar brengt gij mij heen?" vroeg Arthur.

»Op hoog bevel naar de hoofdstad, naar Parijs."

»Dus naar een weeshuis," zeide Arthur. »Maar ik laat mij niet zoo gewillig derwaarts voeren. Gij zult..."

»Wees verstandig, jonker!" hernam de priester. »Je bevindt u in onze macht, en onze dragonders weten zeer goed een kind te bedwingen. Houdt ge u bedaard; ik verzeker u, dat alles beter zal afloopen, dan je denkt. Ben je echter weerspannig, dan bederf je uw eigene zaak, en bent onherroepelijk verloren."

Arthur zweeg. Hij begreep de waarheid van de woorden des paters, en gevoelde, dat de wijste partij zou zijn, zich in zijn lot te schikken, en de zaken over te laten aan Hem, die de handelingen Zijner menschenkinderen gadeslaat, en dikwijls uit het kwade, hetwelk de menschen ons toedenken, het goede doet voortkomen. Pater Joseph maakte nu zijn banden los, en terwijl alles in het slot nog in diepe rust was verzonken, stegen de dragonders te paard, evenals pater Joseph en Arthur, en de droevige tocht nam een aanvang.

Wij zullen Arthur op dezen tocht niet vergezellen, op welken hij zich zeer bedaard gedroeg; eindelijk bereikte men Parijs, en reed de straten dezer groote stad door, tot de stoet voor een groot steenen gebouw stilhield, dat er kloosterachtig uitzag, en welks deur geopend werd door een man van een terugstootend uiterlijk. De priester sprong van zijn paard af, en had een vrij lang gesprek met den portier; daarop gebood hij Arthur, af te stijgen en binnen te treden; waaraan deze zwijgend voldeed, de onmogelijkheid inziende

van zich tegen de overmacht te verzetten. Nauwelijks was de deur van het gebouw gesloten, of de dragonders reden weg: en terwijl pater JOSEPH zich in de kamer van den portier nederzette, bracht deze ARTHUR naar een vertrek, welks kale wanden en ellendig ameublement met de hooge getraliede vensters weinig verschilden van een gevangenis.

»Wanneer je iets noodig mocht hebben," zeide de portier, »heb je slechts te schellen. Ginds in dien hoek hangt het koord."

ARTHUR wierp zich zonder een enkel woord te spreken op de houten bank van zijn kerker. Langen tijd bleef hij in doffe gevoelloosheid verzonken; eindelijk begon zich de natuurlijke behoefte aan voedsel te doen gevoelen. Hij stond op en trok aan de schelkoord. Kort daarop verscheen een knecht.

»Breng mij wat te eten," zeide ARTHUR op een gebiedenden toon, als ware hij nog op zijns vaders kasteel. De man boog zich en vertrok, doch sprak geen enkel woord. Het voedsel, dat hij bracht, was beter dan ARTHUR verwacht had, en hij deed de tafel eer aan. Toen de knecht terugkwam, vroeg hij:

»Waar ben ik? Waar heeft men mij gebracht?"

De knecht antwoordde niets.

»Ben je stom?" vroeg ARTHUR.

Geen antwoord.

ARTHUR begreep, dat het den man verboden was, te spreken, en vroeg niets meer. De avond begon te vallen, en met de duisternis vermeerderde het gevoel van verlatenheid bij den armen gekerkerde. Hij schelde om licht; doch men bracht het hem niet; men scheen zijn toestand tot die verlatenheid te willen brengen, welke hem de keus zoude doen aangrijpen, die men van hem verlangde.

Met weerzin en toorn wierp de jonker zich op het ellendige strooleger, dat in een hoek van het vertrek stond. Rondom

hem was alles stil. Het scheen, dat de vensters uitkwamen op een binnenplaats; daar geen het minste gerucht zich deed hooren. Die stilte werkte treurig op ARTHURS ziel. Hij rees overeind in zijn bed, en herinnerde zich de laatstverloopen dagen. Het kwam hem voor, als zat hij weder voor het sterfbed zijner dierbare moeder, die vreeselijke ure der scheiding rees hem opnieuw voor den geest, en hij schreide opnieuw heete, bittere tranen over den dood dier brave vrouw. Maar tegelijk herinnerde hij zich hare laatste woorden; hoe zij hem vermaand had, aan zijn geloof getrouw te blijven, en in zijn hart beloofde hij nogmaals aan die lieve moeder, wat hij haar zoo plechtig verzekerd had op hare doodsponde. Toen traden andere beelden voor zijn geest op: de vlucht uit de klauwen zijner vijanden, dat dwalen door het bosch, die gevangenneming, die tocht herwaarts, en hij sprong van zijn legerstede; doch de duisternis joeg hem weder daarheen. Nu hoorde hij gedruisch. Het waren ratten; dat vernam hij duidelijk. Hij was wel niet bevreesd voor dat ongedierte; doch dat gedruisch te midden der doodsche stilte die in het vertrek heerschte, joeg hem een kille huivering over 't lijf. Hij schreeuwde om het ongedierte te verdrijven, en zijn eigene stem klonk zoo hol in die ledige kamer, dat hij er zelf van verschrikte. Hij stopte zijn ooren met zijn vingers toe, maar nu was het, als hoorde hij het bonzen van zijn eigen hart. Hij werd bang, dat gevoelde hij, en hij stond op, om naar de schelkoord te gaan, om ten minste een menschelijk gelaat te zien. Doch hij stiet zoo onzacht tegen de ruwe houten tafel, dat hij door den bons nederstortte. Opstaande, begaf hij zich weder naar zijn armoedig leger; doch kon dat slechts tastende vinden, terwijl hij vreesde, telkenmale op de ratten te trappen, die opnieuw aan den gang waren. Toen hij ten laatste zijn bedstede weder beklommen had, besloot hij zittende den dag af te wachten, toen

hem eensklaps een denkbeeld binnenschoot, waarvan hij zich rust en kalmte voorspelde: hij knielde op zijn strooleger neder en bad. Hij bad lang, hij bad vurig, hij bad ernstig. En het was, als voelde hij na dat gebed zich met nieuwe kracht gewapend; hij vlijde zich andermaal neder en weldra had een verkwikkende slaap zijn oogleden geloken.

Het was reeds laat in den morgen, toen hij ontwaakte, hetgeen hij opmaakte uit het volle daglicht, dat door de ramen van zijn kerker scheen. Zijn ontbijt stond reeds gereed en met den eetlust, zijn leeftijd eigen, gebruikte hij het met smaak.

Nauwelijks had hij dit ontbijt genuttigd, toen hij de grendels van de deur zijner gevangenis hoorde wegschuiven, en een aanzienlijk, rijk gekleed heer binnenkwam. Arthur, gewoon om de uiterlijke vormen der beleefdheid in acht te nemen, stond op en maakte een buiging. De binnengekomene wenkte hem te gaan zitten, nam zelf plaats op den stoel, die hem werd nagedragen, en, terwijl hij achteloos op de tafel leunde, begon hij, toen de knecht vertrokken was:

»Jonker d'Arvilliers! gij kent mij zeker niet."

»Hoe zoude ik u kennen, edele heer," zeide Arthur. »Ik begrijp niet, waaraan ik de eer van uw bezoek verschuldigd ben."

»Aan uw naam, uw titel, aan den naam uwer overledene moeder!"

»O, edele heer," hernam Arthur, »als het aan dien naam is, als het aan hare nagedachtenis is, dan zijt gij mijn vriend, en zult mij voorzeker uit dit ellendig kerkerhol verlossen."

De aangesprokene glimlachte.

»Noemt gij *dit* reeds een ellendig kerkerhol, mijn beste jongen? Dan moest gij de holen der Bastille eens zien, waar uw arme vader is opgesloten."

Arthur zuchtte.

»Mijn arme vader!" zeide hij. »En hij is zoo onschuldig! De koning van Frankrijk, Lodewijk de veertiende, is een onrechtvaardig en wreed vorst."

»Stil, mijn jongen! het past een Franschman niet, op deze wijs van zijn grooten Lodewijk te spreken. De muren hebben soms ooren, mijn kind! en voor zulke uitdrukkingen kon men u wel eens naar de Bastille brengen."

»Maar is het dan niet onrechtvaardig, dat hij mijn vader houdt opgesloten, terwijl deze niets heeft gedaan, waarvoor hij strafwaardig is?"

»Denk je dan, Arthur d'Arvilliers," ging de vreemde voort, »dat juist de koning dit gedaan heeft? Wellicht weet hij er niets van."

»En kan er dan in Frankrijk iets gebeuren, wat de koning niet weet, niet wil?" vroeg Arthur verwonderd.

»De koning kan niet alles weten, niet alles doen, mijn kind. Daarom heeft hij menschen aangesteld, die zijn bevelen uitvoeren. Deze verrichten somtijds wel eens dingen, die de koning niet zou doen."

»Dan zal ik naar den koning gaan," zeide Arthur, »en hem bekend maken met hetgeen men den graaf d'Arvilliers gedaan heeft. Ik zal hem de vrijheid smeeken voor mijn armen vader."

»Dat behoeft niet, Arthur," hernam de vreemde met een vriendelijken lach. »Jij zelf hebt de vrijheid van uw vader in uw handen; jij zelf zult hem gaan bevrijden uit zijn kerker."

»Ik?" vroeg Arthur. »En ik ben een gevangene."

»Ik ben gekomen, om u vrij te maken, Arthur d'Arvilliers."

»Gij, edele heer!" riep Arthur uit, terwijl hij opstond en

de handen van den vreemde greep. »O, dan zijt gij een engel, mij uit den hemel gezonden."

» Ik ben geen engel," hernam de vreemde lachende. »Ik ben eenvoudig de Hertog van CARVIGNAN, de bloedverwant uwer moeder, en wiens naam na mijn dood op u moet overgaan."

»O, waarde neef!" riep ARTHUR uit. »Uwe goedheid . . ."

»Verneem verder, wat ik u aanbied, ARTHUR," hervatte de hertog. »Te lang reeds heb je op het kasteel uws vaders de opvoeding van een landedelman genoten. Die past niet voor den rang, dien je eenmaal onder Frankrijks adel zult bekleeden. Ik wil u aan 't hof brengen, alwaar je een plaats zult erlangen, die u, onder mijn invloed, tot de hoogste eerambten zal voeren."

»En papa wilde mij nooit aan het hof hebben," zeide ARTHUR.

»Daarin had hij gelijk; want het hof is een afgrond voor jonge lieden. Maar je zult onder mijn toezicht staan: je zult in mijn hôtel wonen — ik neem u aan als mijn zoon."

»O, neef!" riep ARTHUR uit. »Hoe zal ik u genoegzaam danken voor al uw aanbiedingen! Ja, ik durf het u wel bekennen: dat was het toppunt mijner wenschen. Vooral zou ik gaarne in het leger."

»Ook al goed, mijn zoon!" hernam de hertog. »Je hebt slechts te kiezen, en van trap tot trap stijg je op; misschien wordt ge nog eenmaal Connétable van Frankrijk. Welnu, neem je het aan?"

«Of ik het aanneem?" vroeg ARTHUR. «Ik zegen de hand, die mij hier bracht: daar zij mij tot zulk een geluk heeft gevoerd."

»Je neemt dus mijn aanbod onvoorwaardelijk aan," vroeg de hertog.

»Ja," zeide ARTHUR, die niet op dat woord onvoorwaardelijk lette.

»Goed," zeide de hertog, en stond op, als wilde hij heengaan. Doch evenals had hij zich bedacht, keerde hij zich eensklaps om.

»Ik zou nog een kleinigheid vergeten," zeide hij op achteloozen toon, »een kleinen dienst, welken ik als voorwaarde van u vraag, en welken ik niet twijfel, of je zult mij dien volgaarne bewijzen."

»Een dienst, waarde neef!" riep ARTHUR uit. »O, spreek, en als die in mijn macht staat, zal ik mij gelukkig rekenen, u daarin genoegen te geven."

»Eer ik u uit deze gevangenis kan verlossen, eer ik uw vader zijn vrijheid kan wedergeven, eer ik u aan den koning kan voorstellen, moet je u aan een kleine ceremonie onderwerpen — — je moet uw geloof in het Roomsch Katholieke veranderen."

ARTHUR trad verschrikt terug.

»Neen neef," zeide hij vastberaden, »dat nooit."

De hertog glimlachte goedig.

»Lieve jongen, je bent nog pas zestien jaren, en hebt eigenlijk nog geen geloof. Je spreekt als een man van veertig, die weet, wat hij gelooft. Maar daarenboven; je moogt in uw hart zoo kettersch blijven als je wilt, als je maar voor het uiterlijke het Roomsche geloof aanneemt, en er de gebruikelijke plichten van onderhoudt."

»En ik zou een huichelaar worden, en ik zou met de lippen belijden, wat ik met het hart niet meen?" zeide ARTHUR.

»Knaap, knaap," zeide de hertog. Wat ben je toch bitter onnoozel. Men kan wel merken, dat je op een land bent opgevoed. Verbeeldt ge u dan, dat wij allen zulke vrome Katholieken zijn, omdat wij des Zondags ter mis gaan, ons de

biecht laten afnemen en onze vasten houden? O, lieve ARTHUR; dat moge bij de eenvoudigen zoo zijn; aan het hof, in Parijs zelfs, kent men slechts uitwendig vertoon, anders niet."

»En tot zulk een geloof wilt gij mij overhalen?" vroeg ARTHUR, »en mij daarvoor een geloof ontnemen, dat op redelijke gronden rust, en dat het meest met het Evangelie overeenkomt; terwijl het uwe ...."

»Je praat na, wat je gehoord hebt, ARTHUR," hernam de hertog. »Al deze redenen beteekenen niets, en houden mij slechts op. Waarlijk, ik meen het goed met u; volg dus blindelings mijn raad en word Roomsch."

»Als gij het werkelijk goed met mij meent, waarde neef," zeide ARTHUR, »laat mij dan blijven in het geloof mijner vaderen. Inderdaad, wanneer gij mijn geluk wenscht te bevorderen, breng mij dan niet in verzoeking tot het doen van een stap, waarover ik mijn geheele leven berouw zou hebben. Wat uw weldaden aangaat, volgaarne neem ik ze aan; en wilt gij ze mij op geen andere voorwaarde schenken, dan op verandering van geloof; welnu, dan nog dank ik u voor uw goede meening, en in mijn hart zal steeds erkentelijkheid wonen voor den hertog van CARVIGNAN, aan wien mijn lieve moeder mij nog op haar doodbed een brief deed schrijven!"

»Je bent een jonge dwaas!" riep de hertog ongeduldig uit. »Je schopt uw fortuin met voeten. Thans ondervind ik zelf, wat men mij zoo menigwerf verzekerde, dat gij ketters een stijfhoofdig volk zijt. Maar nog eens. Je kunt kiezen: uw bevrijding, die van uw vader, uw fortuin — of, hier in het weeshuis te worden gefolterd, gedwongen."

»Ik kies het laatste, hertog van CARVIGNAN!" zeide ARTHUR vastberaden.

»Een waarom?"

»Omdat ik mijn stervende moeder, uw nicht, mijnheer van

CARVIGNAN, op haar doodbed heb beloofd, aan mijn geloof getrouw te blijven. Uw schitterende aanbiedingen, uw glansrijke beloften hebben mij niet kunnen overhalen. Dwang en ontbering zullen het nog minder. Ja, al moest ik als HUSS en VAN PRAAG den brandstapel beklimmen, met vreugde zou ik mijn leven opofferen; liever dan ontrouw te worden aan mijn geloof."

»En uw arme vader moet dus in zijn kerker blijven!"

»Zoolang het Gode behaagt, wiens machtige arm hem zal verlossen op zijn tijd."

»Je bent geen goed zoon, ARTHUR, en kunt dus ook als zoodanig geen goed Christen zijn."

»Wie vader en moeder liever heeft dan mij, zeide de Heiland, is mijns niet waardig," hernam ARTHUR. »Ik wil mijn bloed, mijn leven opofferen, om mijn vader te verlossen; ten koste van mijn geloof doe ik dat nimmer."

»Ik geef u nog tijd om u te bedenken," hernam de hertog. »Morgen zal ik om uw antwoord zenden. Blijft dat weigerend, dan trek ik de handen van u af, en de afstammeling van het huis der ARVILLIERS, de bloedverwant van den hertog de CARVIGNAN, wordt — — een weesjongen."

De hertog stond op, om het vertrek te verlaten. ARTHUR vatte zijn hand:

»Nogmaals dank voor alles, edele neef!" zeide hij. »Gij haat mij toch niet, omdat ik weigerde?"

»Je hebt mij bedroefd, ARTHUR! Ik had mij van mijn eenigen bloedverwant wat beters beloofd. Vaarwel! en doe een verstandige keus!" Met deze woorden verwijderde hij zich.

En inderdaad, de hertog had den stoutmoedigen en vastberaden jongeling liefgekregen, en, waren de tijden in Frankrijk anders geweest, hij zou hem voorzeker zonder die harde voorwaarde tot zijn zoon hebben aangenomen. Des te meer deed het hem leed, dat ARTHUR zoo stellig

weigerde, en de man, naar de toenmalige verdorvene zeden van het hofleven gevormd, kon zich geen denkbeeld maken, waarom een kind als Arthur de verandering van geloof als iets zoo gewichtigs beschouwde.

Toen hij vertrokken was, bleef Arthur in diepe gedachten verzonken zitten. »Hoe", dacht hij, »wanneer ik den raad des hertogs volgde, en maar eens voor het uiterlijke den Roomschen godsdienst aannam! Hoeveel ellende zou ik niet ontgaan, en welk een glansrijke toekomst is mij dan bereid!" In zijn verbeelding ging hij nogmaals het geheele gesprek met den hertog na, en in de schoonste kleuren vertoonde zich het schitterend vooruitzicht voor zijn geest, nog schooner, nog schitterender, dan toen het hem werd voorgesteld; hij begon reeds te wankelen tusschen zijn geloof en zijn toekomst, toen hem onder al die beelden het sterfbed zijner moeder voor de oogen trad, en hem hare woorden in de ooren klonken: »Belooft gij het uwer stervende moeder, dat gij zult vaststaan in het geloof, zult vasthouden aan de leer uwer vaderen." De herinnering aan die woorden, het herdenken aan zijn belofte deed eensklaps al die grootheid verdwijnen, welke hem zijn verbeelding zoo schitterend had voorgespiegeld; hij viel op de knieën, bad hulp van boven, en zeide luid, als kon de gestorvene hem hooren:

»Neen, nooit lieve mama, zal uw Arthur zijn geloof verzaken!"

NEGENDE HOOFDSTUK.

Hoe **Amanda** aan hare vervolgers ontkwam.

De achttiende October 1685 was daar. Op het kasteel d'Arvilliers was het een treurige dag. Heden zou de gravin naar hare laatste rustplaats gevoerd worden. In de groote zaal, waar, ruim een maand geleden, haar aanvankelijke herstelling en haar geboortedag zoo vreugdevol werden gevierd, was het nu doodsch en akelig. Bij de doodkist zat, in diepen rouw gehuld, de graaf. Zijn bleek gelaat toonde aan, wat hij geleden had in de zeven dagen, welke hij op zijn kasteel had doorgebracht. En geen wonder. Zijn brave echtgenoote een lijk; zijn kinderen gevlucht, zonder dat hij kon te weten komen, waarheen. Wel had hij Le Brun uitgezonden om hen te zoeken, en had deze alle pogingen aangewend, om op het spoor van Amanda te komen; doch al die pogingen waren vruchteloos geweest, en hij verzweeg natuurlijk Arthurs verblijf. Zoo zat dan die diep verslagene man neder bij de doodkist zijner geliefde vrouw, die daar onder dat zwarte kleed zoo rustig sluimerde en zoo tevreden glimlachte, als wilde zij te kennen geven, dat zij boven alle aardsch verdriet verheven was. Hij zat alleen, de arme man; hij had gewenscht alleen te zijn met zijn smart.

Le Brun trad binnen, en meldde den graaf, dat alles gereed was, en men slechts op zijn orders wachtte.

»In 's Hemels naam dan, LE BRUN," zeide de graaf. »Laat men voortgaan. Ik moet toch eenmaal van dit aardsche hulsel scheiden."

De avond was gevallen — een vreugdelooze avond voor den armen graaf. Het groote kasteel was voor hem zoo ledig geworden: alles, wat hem lief en dierbaar was, had het verlaten.

»O," riep hij uit, »waren mijn kinderen nog slechts hier! Dat zou mij een groote troost zijn! Maar neen, beter is het, dat zij in veiligheid zijn, ten minste zoo ik hoop. Doch dat ARTHUR noch AMANDA mij eenig bericht zendt! — Hoe kan ik zoo spreken! — Weten zij dan, dat ik uit de Bastille ben bevrijd! Neen, dat kunnen zij niet weten! Kon ik maar vermoeden, werwaarts zij gegaan zijn!"

Op dit oogenblik werd de deur geopend, en LE BRUN trad binnen.

»Met uw verlof, mijnheer de graaf! Mag ik binnenkomen?"

»Wel zeker, goede LE BRUN!" zeide de graaf. »Sedert de rampen, welke mij zijn overkomen, zijt gij de eenige, die mij zijt bijgebleven. Al de anderen heb ik verloren. Hebt gij eenige tijding aangaande mijn kinderen?"

»Ik wenschte, dat ik die had," antwoordde LE BRUN. »Doch hiervan weet ik niets. Maar ik heb een andere tijding, een die u zeker zal doen ontstellen, en die zoo even hier uit Orleans is gekomen."

»En die is..."

»Een renbode heeft in Orleans de tijding gebracht, dat onze koning heden het edict van Nantes plechtig heeft herroepen."

»Wat zegt gij, LE BRUN!" riep de graaf uit, die bij deze tijding zijn eigen verdriet vergat. »Doch dat is onmogelijk! Toen ik voor acht dagen uit Parijs vertrok, waren alle

gemoederen nog zoo gerust omtrent die zaak, dat niemand eenige vrees daarvoor koesterde. Op de tallooze door het hof gedane beloften steunende, waren zij gebleven, die anders zouden zijn vertrokken. Neen, LE BRUN! het is een valsch gerucht!"

»Ik verzeker u, heer graaf, dat het zoo is," antwoordde LE BRUN. »Het hof zou deze eindbeslissing nog gaarne wat verschoven hebben, doch de kanselier, de vader van den minister LOUVOIS, weet, dat hij niet lang meer kan leven, en heeft verlangd, zelf nog het besluit van de herroeping te teekenen."

»O, mijn rampzalig vaderland!" riep de graaf uit. »Zoo is dan de maat uwer boosheden vol, en verstoot gij met eigen hand duizenden uwer getrouwste onderdanen, die uw welvaart konden bevorderen! Toch is 't beter zoo, LE BRUN!, dan al die huichelarij, dan die geheime en schijnbaar aan 't hof onbekende vervolgingen. En zijn u geen nadere bijzonderheden bekend?"

»De broeder van THÉRÈSE was heden met waren te Orleans ter markt geweest; hij hoorde het nieuws, waarvan geheel Orleans vol was, en bracht het mij. Gij begrijpt, dat hij er de man niet naar is, om bijzonderheden mee te brengen."

»LE BRUN," hernam de graaf, »dan is mijn plan gemaakt. Ik verlaat mijn land, mijn geliefd Frankrijk, het land, waarvoor mijn vaderen gestreden hebben, waarvoor hun dierbaar bloed heeft gevloten. Engeland zal mij de vrijheid aanbieden, welke men mij hier weigert. Ik zal alles, wat van waarde draagbaar is, medenemen. Gij blijft hier, en bewaart mijn vaderlijk kasteel, tot betere tijden mij terugroepen. God geve, dat ik mijn lieve kinderen moge terugvinden! U intusschen (mochten zij nog in Frankrijk zijn) blijft de zorg daarvoor opgedragen."

»En wanneer denkt uwe genade te vertrekken?" vroeg LE BRUN.

»Binnen weinige dagen. Zoo ik langer vertoef, kon men maatregelen genomen hebben, om mij het vluchten te beletten. Mocht intusschen ook voor u de dwingelandij te zwaar worden, welnu, kom mij dan na, en laat dit aardsche goed ten minste niet de oorzaak zijn, dat gij u tegen het heil uwer onsterfelijke ziel bezondigt."

Den volgenden dag besteedde de graaf aan het nazien zijner papieren en die zijner vrouw.

»LE BRUN," zeide hij tot den rentmeester, die hem hielp. »Ik mis een kistje met juweelen van groote waarde. Weet gij ook, of mijn vrouw dat ergens verborgen heeft?"

»Hoe zou ik dat weten, genadige Heer?" antwoordde deze. »Gij weet, dat ik de gravin eerst weinige uren vóór haar afsterven terugzag. Hoe zou ik van dat kistje afweten? Zou JEAN 't ook meegepakt hebben?"

Daarop werden de dienstboden ondervraagd, en niemand wist iets daarvan, zooals ook zeer natuurlijk was. Alles werd doorzocht, waarin LE BRUN trouw medehielp; doch natuurlijk werd het kistje niet gevonden.

Spoedig vernam men nadere bijzonderheden van het edict. Den Hugenoten werd elke uitoefening van hun godsdienst verboden; hun predikanten moesten binnen veertien dagen Frankrijk verlaten, op straffe van naar de galeien gezonden te worden. Geen ander onderdaan mocht het rijk verlaten; de mannen werden met de galeistraf, de vrouwen met den dood en verbeurdverklaring harer goederen bedreigd. Op deze bedreigingen volgden nog zwaardere. Onder andere deze: wie een Hugenoot aanbracht, die voornemens was, het land te verlaten, zou de helft van zijn verbeurdverklaarde goederen krijgen; hetgeen natuurlijk vele valsche beschuldigingen ten gevolge had.

Ondanks dit alles bleef de graaf bij zijn besluit om het land te verlaten, en maakte hij daartoe alle toebereidselen; toen hij eensklaps de oproeping ontving om voor de rechtbank te Orleans te verschijnen, voor welke hij was aangeklaagd als iemand, die het voornemen had, om uit het land te wijken. De graaf besloot, aan deze oproeping geen gehoor te geven; daar hij wel voorzag, wat het gevolg van deze beschuldiging zou zijn. En hij vertrok in denzelfden nacht; terwijl hij nogmaals aan LE BRUN de zorg voor zijn kasteel en zijn goederen aanbeval.

Weinig vermoedde de graaf, dat juist LE BRUN zijn aanklager was; en nog minder, dat zijn goederen verbeurd verklaard werden en LE BRUN, als aanklager, er de helft van ontving; terwijl hij de andere helft zou betalen uit de opbrengst van de juweelen uit het bewuste kistje, die hij daarvoor te gelde zou maken. Zoo ontving de trouwelooze het loon voor zijn bedrog, en werd hij heer van Arvilliers.

Het wordt thans tijd, dat wij tot JEAN terugkeeren, dien wij nog altijd in den nacht tusschen den 10den en 11den October in het bosch van Arvilliers hebben achtergelaten.

Het wasschen met brandewijn en de weinige druppels, die haar in den mond werden gegoten, deden AMANDA bijkomen. Zij wist in het eerste oogenblik niet, waar zij was en wat er met haar was voorgevallen. Doch spoedig bezon zij zich, en haar eerste vraag was:

»Zijn wij veilig, JEAN? waar is mijn broeder, waar is ARTHUR?"

»Wij zijn voorloopig gered, freule," antwoordde JEAN; »doch wij kunnen hier niet blijven, en daarom moeten wij voort."

»Maar waar is ARTHUR?" vroeg AMANDA vol angst. »ARTHUR, lieve ARTHUR! mijn broeder! Laat gij AMANDA alleen?"

»ARTHUR is achtergebleven, freule," gaf JEAN ten antwoord. »Hij zal straks wel hier zijn, wij wachten hem ieder oogenblik."

»Je misleidt mij, JEAN!" zeide AMANDA. »ARTHUR is in hun handen gevallen, en je hebt hem niet verdedigd, maar bent lafhartig gevlucht."

JEAN verhaalde haar, hoe zich alles had toegedragen, en hoe zij eerst voor weinige oogenblikken den jonker hadden gemist. AMANDA weende bittere tranen, en wilde terugkeeren, om in het lot van haar broeder te deelen. Slechts met moeite hielden JEAN en NANNETTE haar terug, en alleen de flauwe hoop van hem den volgenden dag nog te vinden, deed haar besluiten, mede te gaan.

Het was een treurige tocht in die nachtelijke duisternis, tusschen boomen en struiken, en eens zelfs gebeurde het, dat zij op dezelfde plaats terugkwamen, vanwaar zij waren uitgegaan, zoodat zij in een kring hadden geloopen. Eindelijk toch gelukte het hun, een oud vervallen huis in het bosch te bereiken, vroeger tot jachthuis gebruikt, doch dat onder de beide laatste graven verwaarloosd was geworden, en hun nu ter nauwernood een schuilplaats tegen de nachtelijke Octoberkoude schonk.

Thans eerst had AMANDA de gelegenheid, om naar de bijzonderheden van hun vlucht en de aanleiding daartoe te vragen.

NANNETTE verhaalde nu, hoe zij toevallig 't gesprek tusschen den priester en den rentmeester beluisterd had.

»En zij wilden ARTHUR en mij naar een weeshuis te Parijs brengen!" riep AMANDA uit. »Die huichelaar van een LE BRUN!" En mijn arme mama wilde nog al ons lot aan hem toevertrouwen! Hoe gelukkig, dat je 't bedrog bijtijds ontdekt hebt. Dat is de hand der Voorzienigheid, NANNETTE."

»Ja, freule," hernam NANNETTE, »wel de hand der Voorzienigheid. En 't was mij, toen die beide mannen in de kamer kwamen, of er een stem mij toefluisterde: je moet luisteren, NANNETTE; want die twee brouwen niet veel goeds."

»En dat deden ze ook niet," zeide JEAN. »En heel gelukkig dat je er bij waart. Zonder dát waren de jonker en de freule in handen dier wolven in schaapskleeren gevallen, en zat ik nog in den onderaardschen kerker van 't kasteel."

»Ja, JEAN," hernam AMANDA. »Hoe heeft men jou toch zoo plotseling en onverwacht doen verdwijnen; terwijl niemand van ons vermoedde, dat je nog op 't kasteel waart?"

»O, lieve freule," antwoordde JEAN. »Dat is mij een even groot raadsel als u. Op zekeren avond, 't was toen uw papa en LE BRUN naar Parijs waren, had ik iets voor den priester gedaan, waarvoor hij mij met een beker wijn beloonde. In dien wijn moet een slaapmiddel zijn geweest: ten minste ik heb dien nacht, tegen mijn gewoonte, zoo vast geslapen, dat ik niet gevoeld heb, dat men mij uit het bed lichtte en naar beneden in een der onderaardsche kerkers bracht. Toen ik ontwaakte, was mijn hoofd zwaar en 't kostte mij vrij wat moeite, te begrijpen, waar ik was."

»En toch heeft de pater 't u eigenlijk niet gedaan," zeide NANNETTE. »'t Was het werk van den rentmeester, die de handen vrij wilde hebben, omdat gij hem geen vrij spel liet."

»Foei, NANNETTE," zeide AMANDA. »Nu beschuldig je den rentmeester ook van alles. Hij heeft al genoeg op zijn rekening."

»En 'k heb 't hem zelf hooren zeggen tegen den pater, dat hij dezen uit Parijs een brief had geschreven, waarin hij hem order gaf om JEAN op te sluiten."

«Nu, dan is 't allerschandelijkst!" zeide AMANDA. »En hebben ze je daar honger laten lijden, arme JEAN?"

»Honger lijden, dat kan ik juist niet zeggen, freule. Ik

had eten genoeg; maar 't werd mij slechts om de drie nachten gebracht, waardoor 't natuurlijk op 't laatst minder smakelijk was... Maar ik hoopte steeds op bevrijding en daarom dacht ik, moet ik maken, dat ik ziel en lichaam bij elkander houd."

»En hoe heb je JEAN toch verlost?" vroeg AMANDA. »Hoe kon jij alleen dat doen?"

»Op een zeer eenvoudige wijs, lieve freule," gaf NANNETTE ten antwoord. »Zoodra ik zeker was, dat beide mannen de kamer hadden verlaten, begaf ik mij naar den toren, waarop de dragonders logeeren, en vond hun kamer, zooals ik gehoopt had, ledig. Spoedig viel mij een groote sleutel in het oog, welke ik begreep dat die van den kelder moest zijn. Op goed geluk nam ik dien mee en ging naar beneden. Bevend stak ik hem in het slot; want, als men mij hoorde, waren wij allen verloren geweest. Boven verwachting echter gelukte het mij, het zware slot om te draaien; de deur ging open, en fluisterend meldde ik JEAN, dat ik hem kwam redden. Vervolgens sloten wij den kelder, ik vermaande JEAN, mij daar te wachten en hing den sleutel weer op de plaats, waar ik hem gevonden had. Toen keerde ik naar den kelder terug, bracht JEAN op de hoogte van een en ander, en wij besloten tot de vlucht."

»En heb je er niemand iets van meegedeeld?" vroeg AMANDA.

»Niemand, zelfs ANNA niet," hernam NANNETTE. »Ik had haar bijtijds naar bed gestuurd. Want, ofschoon zij even goed te vertrouwen is als iemand, vond ik er toch bezwaar in, dat zij iets van de zaak zou weten. Immers, 't stond te bezien, dat men haar, zoodra onze vlucht bekend was, zou ondervragen, en daar zij nu van niets weet, kan zij zich ook niet verspreken."

»Je bent een verstandig meisje, NANNETTE," merkte JEAN

aan, »en als wij nu morgen het geluk hebben van ARTHUR te vinden, dan zijn wij door uw slimheid allen gered."

Geen slaap sloot dien nacht meer hun oogleden, en, toen de eerste morgenschemering aanbrak, begaf zich JEAN het bosch in, om ARTHUR te zoeken.

»Wanneer ik binnen een uur niet terugben, NANNETTE," zeide hij, »dan moet je vluchten zonder mij."

En hij duidde haar den weg aan, dien zij moest gaan. NANNETTE beloofde het hem, en JEAN vertrok.

Toen hij weg was, deed NANNETTE haar bundeltje open, en haalde er een voormalig pak van ARTHUR uit.

»Lieve freule," zeide zij, »gij moet dat pak aantrekken; dan zal men u minder herkennen, en gij zult veel veiliger reizen dan in uw vrouwenkleeding."

Na een weinig tegenstrevens gaf AMANDA haar toestemming. Wel was ARTHUR grooter dan AMANDA; doch daar NANNETTE met opzet een pak van het vorige jaar had meegenomen, paste het haar juist, terwijl het ARTHUR veel te klein zou zijn geweest. Of zij er lief uitzag, AMANDA met het groen fluweelen wambuis en de witte hemdsmouwen, die, echter wel wat helderder hadden kunnen zijn; maar dat was nu wel goed, anders zou 't maar te veel de opmerkzaamheid hebben getrokken. En dan de baret met witte struisveder op haar golvende lokken; inderdaad men zou haar voor een page uit de riddertijden gehouden hebben. AMANDA moest ondanks haar treurigheid zelf lachen om haar vermomming.

»Men zou u waarlijk niet herkenen, lieve freule," zeide NANNETTE. »Gij zijt zoo volkomen veranderd, dat niemand u voor de freule D'ARVILLIERS zou houden."

»Dan moet je ook geen freule meer tegen mij zeggen, NANNETTE. Je hebt me in een jongen herschapen. Welnu, dan moet ik ook den naam dragen, die aan mijn vermomming past."

»Dat is waar, lieve freule," hernam NANNETTE. »En welken naam wilt gij dan in uw nieuw kleed dragen?"

»Noem mij maar FRANÇOIS. Dat is de naam van een groot koning van Frankrijk."

»Uitmuntend," hernam NANNETTE. »Gij ziet er juist uit als een page van FRANÇOIS I. Daarenboven is de naam niet moeilijk te onthouden. Maar nu heb ik nog iets, hetwelk u toebehoort en hetwelk ons zeker wel te pas zal komen."

Dit zeggende kreeg zij uit haar zak een groene zijden beurs gevuld met goudstukken.

»Wat moet dat beteekenen, NANNETTE? En van waar heb je dit goud?"

»Toen ik gisterenavond met ANNA de genadige gravin den laatsten dienst zou bewijzen, was de kamenier de kamer uit, om eenige benoodigheden te gaan halen. Toen vond ik onder het hoofdkussen der genadige vrouw deze beurs. Ik stak haar, zonder er iets aan ANNA van te zeggen, bij mij; daar ik wel begreep, dat dit goud ons te pas zou komen. Want zonder geld zouden we 't niet ver brengen."

»Je hebt zeer verstandig gedaan, NANNETTE," antwoordde AMANDA. »Doch behoud die beurs, of liever, geef haar aan JEAN; dan kan die haar bewaren."

Eenigen tijd later kwam de trouwe knecht alleen terug. Aan zijn treurig gelaat kon men 't zien, dat zijn tocht te vergeefs was geweest. AMANDA was bitter teleurgesteld.

»Je hebt ARTHUR niet gevonden, zooals ik zie," zeide AMANDA.

»Ik heb hem, zelfs met gevaar van in handen onzer vijanden te vallen, overal gezocht," antwoordde JEAN. »Doch, wat moet die verandering van kleeding beteekenen, lieve freule?"

»Ik heet thans, FRANÇOIS, JEAN," antwoordde AMANDA

»NANNETTE heeft deze kleeding voor mij meegebracht, omdat zij meende, dat ik, zoo vermomd, voor alle verdenking bij onze vlucht veiliger zou zijn."

»'t Is mogelijk, dat NANNETTE gelijk heeft," antwoordde JEAN. »Evenwel zou ik niet weten, waarom men ons niet ongemoeid zou laten, ten minste, zoodra we ver genoeg van 't kasteel verwijderd zijn."

»Dat is nog zoo zeker niet, JEAN," gaf NANNETTE ten antwoord. »Er zijn in deze zaak hoogere personen in 't spel dan de pater en de rentmeester. Ik hoorde hen ten minste van een hertog spreken; doch kon niet verstaan, wat zij daarvan zeiden. Daarenboven zal noch de priester noch LE BRUN iets onbeproefd laten, om u weer in handen te krijgen, en zullen de dragonders ons wel zoeken; en je weet, welk een macht dat volk tegenwoordig heeft."

»Je hebt gelijk, NANNETTE," hernam JEAN. »Doch laat ons thans overleggen, waarheen wij zullen vluchten; naar Duitschland, de Nederlanden of...."

»Naar Parijs, goede JEAN," antwoordde AMANDA. »Derwaarts toch wil men onzen goeden ARTHUR brengen; daar zit mijn arme vader gevangen. Te trachten den laatste te verlossen en den eerste te bevrijden, dat moet het doel van ons streven zijn. En als wij dat doel bereikt hebben; welnu, dan kunnen wij zien, wat ons te doen staat: het zij naar d'Arvilliers terug te keeren of over de grenzen een ander land op te zoeken."

»Ge spreekt naar mijn hart, freule, ik wil zeggen, FRANÇOIS," hernam JEAN. »Dus naar Parijs! Maar, daar bedenk ik wat. We hebben voor een verblijf in die stad geen geld. Het weinige, dat ik van mijn overgespaarde penningen heb kunnen medenemen, zal ter nauwernood genoeg zijn, om ons over de grenzen te brengen, en als wij daar eenmaal zijn, zullen we verder zien."

»Hier is goud, JEAN," antwoordde NANNETTE, terwijl zij hem de geldbeurs gaf, en hem verhaalde, hoe zij aan dat goud kwam.

»Uitmuntend, NANNETTE!" riep JEAN uit. »Ziedaar de sleutels, die ons deuren zullen openen, welke anders voor ons gesloten zouden blijven. Dat goud zal verhoeden, dat de dochter der ARVILLIERS als een bedelares zou moeten reizen. Thans naar Parijs!"

»Ja, naar Parijs!" herhaalde AMANDA.

TIENDE HOOFDSTUK.

Hoe de kinderen der Hugenooten in het weeshuis behandeld worden.

Wij hebben ARTHUR verlaten, toen hij de gelofte herhaalde, zijner moeder op haar sterfbed gedaan. Dien nacht sliep hij onrustig; allerlei schrikbeelden folterden hem in den droom, en daarbij lieten hem de ratten weer geen rust. Eindelijk brak de morgen aan, en begroette hij het daglicht met een blijdschap, alsof die aanbrekende dag zijn toestand eenigermate veranderde.

Juist had hij gedaan met ontbijten, toen de kamerdeur openging, en Pater JOSEPH binnentrad. Zoodra ARTHUR hem zag, ontstelde hij; een gevoel van afgrijzen voor dien man had zijn gansche ziel vervuld: maar hij gevoelde ook weder nieuwen moed in zijn binnenste herleven.

»ARTHUR D'ARVILLIERS," begon de priester, nadat hij zich had nedergezet. »Hoe bevalt u deze kamer?"

»De man, die mij met geweld uit het kasteel mijner voorvaderen heeft weggevoerd, moest zich schamen, mij zulk een vraag te doen," gaf ARTHUR schamper ten antwoord.

»'t Is waar, mijn jongen," hernam de priester spottend, »dat dit vertrek veel verschilt bij die van uws vaders kasteel; en toch is uw toestand nog benijdenswaardig bij dien, welke u wacht, wanneer ge de aanbiedingen van Mijnheer den Hertog van CARVIGNAN versmaadt."

»Ik heb den hertog gisteren reeds geantwoord," hernam Arthur. »Wat u aangaat, heer Pater! Wanneer gij uit zijn naam komt, zoo zeg hem, dat hij geen slechteren afgezant kon kiezen."

»Gij weigert dus, zijn aanbod aan te nemen?"

»Ik weiger, wat mij goeddunkt, zonder dat ik noodig heb, u daarvan rekenschap te geven," gaf Arthur ten antwoord. »Wanneer mijn geëerde neef zich gelieft te herinneren, wat ik hem zelf gezegd heb, dan kan hij zich wel verzekerd houden van mijn voortdurende weigering."

»Welnu, knaap!" hernam de priester, »dan zul je zelf de gevolgen van uw dwaas gedrag ondervinden. Een weespak zul je dragen, en voor de Heilige Maagd zul je knielen, of geeselslagen zullen u den rug rauw maken. Honger zul je lijden, en naar de mis zul je mede, of je wilt of niet."

Arthur antwoordde niet, en de priester vertrok. Het duurde niet lang, of twee stevige kerels kwamen binnen, trokken hem met geweld zijn kleederen uit, en deden hem met niet minder moeite het grove weespak aan. Hoezeer hij zich weerde als een leeuw, vermocht hij echter niets tegen de overmacht, en werd hij naar de kapel van het weeshuis gesleept; waar hem een ander tooneel wachtte. Twee kinderen, een van twaalf en een van veertien jaren waren met ontblootе ruggen aan een paal gebonden, en werden tot bloedens toe gegeeseld, omdat zij niet voor het beeld der Heilige Maagd hadden willen knielen, en in de mis zich oneerbiedig hadden gedragen. Ondanks de pijnen riep de jongste luid; »Ik ben een Hugenoot, en wil liever sterven, dan voor beelden knielen," en de oudste: »Ik buig mij niet voor beelden! Dat is mij door Gods woord verboden."

»Braaf zoo, mijn jongens," riep Arthur, »braaf zoo!"

toen een slag in 't gezicht, die hem het bloed uit den neus deed springen, hem verder belette te spreken.

»Wacht, jonge ketter!" zeide de kerel, die hem den slag had toegediend, »je zult voor onze allerheiligste maagd knielen, of je krijgt ook met de roede."

»Ik kniel voor geen beelden, met menschenhanden gemaakt!" riep Arthur luid, en de aandacht van al de weeskinderen, die treurige toeschouwers van de schandelijke en menschonteerende strafoefening waren, vestigde zich op hem. Een der knapen deed een kreet van verbazing hooren, en riep luid zijn naam. Arthur zag op, en tot zijn verwondering herkende hij in den knaap den zoon van zijn oom, zijn neef Henri d'Arvilliers.

Deze trad naar hem toe.

»Jij hier, Arthur?" zeide hij.

»Zoo als je ziet," antwoordde deze, terwijl het bloed hem nog tappelings uit den neus liep. »Weinig dacht ik, u in dit moordenaarshol te vinden."

»Ik bid u, Arthur! houd u stil, en schik u in uw lot!" hernam Henri. »O, men wordt hier anders zoo vreeselijk mishandeld. Kniel voor het beeld, en maak een kruis, dan is men tevreden. Waarlijk, dat is het beste middel om niet gefolterd te worden.

»Ben jij Henri d'Arvilliers?" vroeg Arthur. »Lafaard! Verloochen je zoo het bloed onzer vaderen? En kust de zoon van den braven François d'Arvilliers de handen van de beulen zijns vaders? Geef je uw geloof prijs aan de vrees voor folteringen? Lafaard! je bent mijn neef niet; ik verloochen u voor allen die hier zijn."

»Je *zult* voor de Heilige Moeder Gods knielen en haar de voeten kussen, jonge ketter!" hernam de man. »En anders binden wij je aan dien paal en geeselen je ten bloede toe."

»Ga uw gang, beul!" zeide Arthur »Wat uw poppen

aangaat, ik kniel er niet voor, en zal er nooit voor knielen."

Al de weeskinderen volgden ARTHUR, die naar de soort van kapel werd gesleept, waar het beeld der heilige maagd stond.

»Kniel!" riep zijn geleider, terwijl hij met zijn medehelper ARTHUR zijns ondanks op de knieën wierp. Deze, over zulk een behandeling verontwaardigd, spoog tegen het fraai opgeschikte beeld, en riep:

»Zoo bespuw ik uw afgoden."

Dit was genoeg. Hij werd weer weggesleurd, zijn buis hem van het lijf getrokken, en met ontblooten rug werd hij aan den geeselpaal gebonden.

Ondanks de pijn, welke hem de slagen veroorzaakten, gaf ARTHUR geen geluid. Doch eindelijk begaven hem zijn krachten, alles werd zwart voor zijn oogen, een doodelijke bleekheid overtoog zijn gelaat, en met den flauwen uitroep: »Mama!" zonk hij achterover en bleef alleen door de touwen, waarmede hij vastgebonden was, aan den paal hangen.

»Je hebt hem doodgeslagen," zeide de oprichter van het weeshuis, tegen den man die hem gegeeseld had.

»Geen nood! hij is slechts flauw. Doch al had ik dit gedaan, wat is er aan verbeurd? Hij heeft het beeld der Heilige Maagd bespogen. Misschien heb ik wel wat hard gegeeseld; maar ik kan het niet zien, dat zulke ketters de heilige moeder Gods zoo schandelijk verguizen."

ARTHUR werd te bed gebracht, en was acht dagen ziek van de vreeselijke wonden, hem door de geeselslagen toegebracht. De geneesheer vreesde zelfs voor zijn leven; doch zijn sterk gestel redde hem van den dood. Hij herstelde alleen tot nieuwe folteringen; ofschoon men wel zorg droeg, dat hij noch een der wederspannigen weer zoo fel werden gegeeseld. Wij schuiven een gordijn voor de verdere martelingen, zooals ons de boeken der geschiedenis die beschreven hebben; want wat ik hier medegedeeld heb, is zuivere historische waarheid, en men staat niet minder verbaasd over de folteringen, welke die dweepzieke menschen jongen kinderen deden ondergaan, dan over den moed en de standvastigheid, welke enkele dier kinderen aan den dag legden. Wij mogen echter het gevoel onzer lezeressen niet te zeer schokken. Liever willen wij haar nog eenige oogenblikken bij HENRI en ARTHUR bepalen. De eerste toch was de ziekeoppasser van zijn neef en had bijzondere onderrichtingen ontvangen, ten einde te trachten den halstarrige tot het katholieke geloof te brengen.

Toen ARTHUR, die uit de koorts, welke hem ijlhoofdig had gemaakt, weder tot zijn bezinning kwam, zag hij HENRI aan zijn bed zitten. Het deed hem toch genoegen, dat juist zijn neef bij hem was, en toen deze hem vroeg:

»Hoe gaat het, ARTHUR? Bevindt ge u iets beter?" antwoordde hij:

«Ik weet niet, wat er met mij gebeurd is, sedert die beulen mij zoo geslagen hebben. Ik herinner mij nog, dat ik dacht te sterven."

»Je hebt hevige koortsen gehad, ARTHUR," gaf HENRI hem ten antwoord. »Doch nu moet je u rustig houden, en moogt niet veel praten."

»O, ik gevoel mij weer veel beter," hernam ARTHUR, »maar ik wenschte wel van u te weten, wat men voornemens is met mij te doen."

»Dat weet ik niet," gaf HENRI ten antwoord, »doch houd nu rust, of ik verlaat u."

ARTHUR gehoorzaamde en sliep weldra in. Toen hij wakker werd, had hij een anderen ziekeoppasser, wiens terugstootend uiterlijk hem van alle samenspreking afkeerig maakte. Tegen den avond verviel hij weder in een sluimering, waaruit hij eerst in den nacht wakker werd.

Hij gevoelde zich veel beter dan des morgens, en toen hij HENRI weder aan zijn bed zag zitten, richtte hij zich op, greep diens hand, keek hem scherp in de oogen, en vroeg hem op ernstigen toon:

»HENRI D'ARVILLIERS! is het wezenlijk waar, dat gij onze leer hebt verlaten en Roomsch-Katholiek zijt geworden?"

HENRI zag schuchter om zich heen, en fluisterde:

»Zwijg daarover; want men beluistert ons. Hierover van nacht nader."

Daarop vervolgde hij luid.

»Ja, ARTHUR! ik ben Roomsch-Katholiek, en ik hoop, dat ook jij deze leer zult omhelzen, die de eenige zaligmakende is."

ARTHUR, die begreep, dat deze taal van zijn neef slechts geveinsd was, keerde zich om en zweeg. Toen er echter eenige uren verloopen waren, naderde HENRI zijn bed, boog zich dicht over hem heen, en fluisterde:

»Thans zal ik u op uw vraag antwoorden."

»Maar zeg mij eerst, hoe je hier komt?" vroeg ARTHUR, insgelijks fluisterend. »Uw vader heeft toch gezegd, dat je met JACOB zoudt vluchten, en LE BRUN heeft ons bericht, dat je werkelijk met hem gevlucht zijt."

»Mijn vader? Is die dan bij u geweest?"

»Hij is bij ons geweest, en in veiligheid ons kasteel ontkomen, ofschoon de dragonders het reeds omsingeld hadden."

»O, dan is het bericht onwaar, dat men mij hier heeft medegedeeld, dat vader tot de galeien veroordeeld is. Dus weet je onze geheele geschiedenis tot op den avond van onze vlucht, dien vreeselijken elfden September, die mij nooit uit het geheugen zal gaan."

»Ja, zoover is mij alles bekend. Oom heeft het ons verhaald. Doch vertel mij nu uw verdere lotgevallen."

JACOB trachtte inderdaad met mij te vluchten, toen eensklaps

de priester, die bij ons huisvestte, ons beiden door drie dragonders liet grijpen, en naar het huis mijns vaders liet vervoeren. Wat er van den ouden JACOB is geworden, weet ik niet. Den volgenden dag tegen den avond ging een der dragonders met mij op weg en bracht mij hier. Ik wilde mij verzetten; doch het gezicht der mishandelingen, welke mijn wederspannige makkers ondergingen, en de vrees daarvoor heeft mij doen buigen voor hun wil. Ik weet het, dat je mij daarvoor berispt; maar ach, ARTHUR, de mishandelingen, welke zij, die weerspannig zijn, dagelijks moeten ondergaan, zijn zoo vreeselijk. Er zijn er in den tijd dien ik in 't weeshuis ben, al zoo velen, die zich eerst goed hebben gehouden; maar eindelijk hebben zij zich toch onderworpen. Weet je, 't is niet of dat folteringen zijn, die maar een enkel oogenblik duren: ze worden alle dagen herhaald, en dat doet de geestkracht eindelijk verlammen en dooft den moed geheel en al uit. Zie, als ik met vader naar den brandstapel had moeten gaan, ik geloof, dat ik den dood moedig onder de oogen zou hebben gezien; maar hier alleen, alleen te midden van zulke beulen. . ."

»Je bent een lafaard, HENRI!" riep ARTHUR uit. »Je hadt moeten bedenken, wat er in den Bijbel staat: vrees niet voor hen, die alleen het lichaam kunnen dooden, maar voor degenen, die uw onsterfelijke ziel verderven."

»Inderdaad, ARTHUR," hernam HENRI, altijd fluisterend. »Je weet niet, wat je zegt. Wacht maar tot je beter zijt, en men zal u wel andere folteringen doen verduren. Eindelijk zul je toch moeten toegeven; want zij zijn de sterkste partij."

»Ik zal nooit toegeven," hernam ARTHUR. »Men zal nimmer kunnen zeggen, dat ARTHUR D'ARVILLIERS het geloof zijner vaderen heeft verloochend, gelijk zijn neef dit gedaan heeft. Men moge mij geeselen martelen, zooveel men wil, ik zal

niet buigen. Nooit zal ik knielen voor hun houten en steenen afgoden, die zij heiligen noemen."

»Je moet het weten, ARTHUR," hernam de knaap. »Ik kan niet meer doen, dan u goeden raad geven."

»Ik ben er u dankbaar voor, HENRI," gaf ARTHUR ten antwoord; »doch ik zal dien niet opvolgen."

Acht dagen na den nacht, dat dit gesprek plaats had, vinden wij AMANDA, thans weder in haar gewone kleeding, met NANNETTE in een eenvoudig kamertje in een der minst bezochte straten van Parijs. Beide zijn in druk gesprek gewikkeld. Op dit oogenblik treedt JEAN binnen, geheel vermomd.

»Wat is dat, JEAN?" vroeg AMANDA.

»Ik had heden middag een zonderlinge ontmoeting, die ik u verhalen wil. Ik wandelde weder in den omtrek van het weeshuis, op mijn gewonen ontdekkingstocht, toen ik eensklaps pater JOSEPH uit het gesticht zag komen. Eer ik mij kon wegmaken, had hij mij herkend en kwam op mij af. Hij verweet mij op de onbeschaamdste manier, dat ik u aan de kerk onttrokken had, en vroeg mij, of ik gereed was, u uit te leveren; terwijl hij mij dreigde, dat hij anders wel middelen zou weten te vinden, om u te ontdekken. Ik antwoordde hem even onbeschaamd, dat hij dan lang zou kunnen zoeken: want dat ge reeds buiten Frankrijk en in veiligheid waart; maar dat ik mij weer naar Parijs had begeven, om aangaande het lot van den graaf iets te vernemen. Nauwelijks echter waren wij aan een zijstraat gekomen, of ik verliet hem eensklaps, en rende, zoo hard mijn beenen het mij toelieten, weg. En het was tijd ook: want de pater had reeds aan een paar kerels een wenk gegeven, dien ik zeer goed verstaan had. Beide volgden mij dan ook op mijn vlucht, en ik zou mij weldra in hun handen bevonden hebben, zoo het geluk

mij niet gediend had. In de..., ja, ik weet niet, hoe die straat heet, was een kar omgevallen, waarbij een aantal menschen zich verzameld hadden. Ik mengde mij onder deze menigte, en nam een gunstig oogenblik waar, om heel bedaard een zijstraat in te wandelen en daar een klein herbergje binnen te treden, waar ik mij tot den avond verborgen hield. Toen de schemering begon te vallen, begaf ik mij naar de plaats, waar ik wist, dat men maskeradepakken en oude kleeren verkocht; voorzag mij daar van dit valsche haar en dezen baard, en heb ook voor u, freule, een soort van kleursel meegebracht, waarmee ge uw gelaat moet verwen: want ge moet u weder in mansgewaad vermommen."

»Hoe ongelukkig, JEAN!" zeide AMANDA, »dat juist die priester u zien moest."

»In zekeren zin, ja, daar men nu misschien nog strenger op ARTHUR zal passen. Maar aan den anderen kant geeft het mij de zekerheid, dat jonker ARTHUR zich in dat weeshuis bevindt. Ik heb weder al de kerken afgeloopen; maar bij geen enkele rij van de weeskinderen heb ik uw broeder opgemerkt."

»Zij schijnen hem dus niet te laten uitgaan."

»Ik verlies de hoop echter niet. In het herbergje, waar ik mij bevond, zeide men, dat men het heden over acht dagen invallende Allerheiligenfeest zeer plechtig zal vieren. Voor de verbreking van het Edict van Nantes zal er een Te Deum worden gezongen, en al de kinderen uit de weeshuizen, ook zelf de wederspannigsten, zullen de mis bijwonen. Konden wij nu ARTHUR zien, en maken dat ook hij een van ons zag, dan begreep hij terstond, waar wij heen wilden. En mochten zij dan 's avonds naar de vesper gaan, die ik denk dat ook hij wel zal moeten bijwonen, dan...."

»Dan konden wij ons plan volvoeren, niet waar, JEAN? en ARTHUR ware gered."

Sedert acht dagen was ons drietal te Parijs, en had JEAN alle dagen de stad doorgeloopen, ten einde iets van den graaf of van ARTHUR te vernemen; doch, zooals wij zagen, te vergeefs.

Alle toebereidselen werden nu gemaakt tegen den Allerheiligendag, die op den eersten November invalt, een mantel en een hoed voor ARTHUR, geheel verschillend van de weeshuiskleeding, moest in het geheim onder JEANS mantel worden medegenomen. De gelegenheid der plaats moest worden bestudeerd, en wat noodig was, ten koste van goud worden bijeengebracht. ARTHUR intusschen vermoedde weinig, dat zijn zuster en zijn trouwe JEAN zoo dicht in de nabijheid waren. De aankomst van een twaalftal nieuwelingen had hem eenige rust geschonken en gemaakt, dat de oplettendheid zich meer verdeelde. Hij verheugde zich, toen hij hoorde, dat hij met Allerheiligen mede naar de mis zou gaan: want hij was het leven in die dompige zalen moede, en verlangde naar de opene en frische lucht. Daarom besloot hij, zich onder de mis stil en bedaard te gedragen, hopende dien avond wederom naar de vesper te gaan. In het weeshuis vond men ARTHUR na zijn ziekte veel bedaarder, en meende, dat hij wel spoedig zijn geloof zou afzweren. Daarom liet men hem voorloopig met rust, vooral tengevolge van bijzondere orders van den Hertog DE CARVIGNAN, die zeer ontevreden was geweest over de ontmenschte wijze, waarop men hem dien eersten dag had mishandeld.

ELFDE HOOFDSTUK.

Hoe Arthur uit het weeshuis wordt gered.

De Allerheiligendag was daar. Het weder scheen het plan van JEAN te begunstigen; want het was donker en mistig. Een dichte stofregen viel in den mist neder en de straten van Frankrijks hoofdstad waren morsig door den regen. Ondanks de onaangenaamheid van het weder stroomde toch de Parijsche bevolking bij menigte naar hun tempels; vooral de Hoofdkerk Nôtre-Dame was druk bezocht,

Onder de vrome kerkgangers had men een drietal kunnen opmerken, die zich weinig haastten, ofschoon zij zich eerst bij het weeshuis bevonden, en dus nog een redelijken afstand hadden af te leggen. De een van deze drie was een oud man met lange grijze haren en een grijzen baard, een bruinen mantel omgeslagen, en roode kousen onder de bruine broek. Hij was vergezeld van een jongeling, wiens fijn besneden gelaat, waarlangs golvende lokken zich kronkelden, echter een bruinen tint had, dien men bij zulke aanzienlijke gelaatstrekken weinig zou gezocht hebben. Buitengemeen klein van gestalte, gaf hij den arm aan een aardig meisje, dat een groot gouden kruis op hare borst en een duchtigen paternoster aan haar gordel had hangen. Zwijgend ging ons drietal voort, onopgemerkt door de voorbijgangers, die genoeg met zich zelf te stellen hadden; het weder toch was

alles behalve aangenaam en opwekkelijk. Anders had men opgemerkt, dat de blikken van alle drie onophoudelijk gevestigd waren op de poort van het weeshuis, die nog steeds gesloten bleef. Eindelijk ging zij open, en een lange rij van weesjongens kwam te voorschijn. Onze drie wandelaars lieten allen de revue passeeren, en reeds vreesden zij, dat hun verwachting vergeefs zou zijn, toen men achter de anderen een twintigtal zag komen, op wier treurig gelaat men de uitdrukking van foltering en verdriet las. Deze waren omringd van een aantal suppoosten van het huis, zeker uit vrees, dat zij mochten wegloopen.

»Hebt gij hem gezien, François?" vroeg de oudste van ons drietal aan den jongeling, die hem vergezelde.

»Ja, Jean! ik zag hem," antwoordde deze. »Maar hoe veranderd, hoe geheel en al veranderd. Hij hield zijn oogen zoo stijf op den grond gericht, dat ik hem bijna niet herkende. Die arme, arme Arthur!"

»Stil, François!" fluisterde de oude man, »geen namen. Thans moeten wij zien, waar hij blijft."

En zij volgden de weeskinderen tot aan de kerk Nôtre-Dame, waar zij ingingen.

»Als zij er uitkomen, moet gij trachten te zorgen, dat hij u opmerkt," begon Jean weder, toen zij op eenigen afstand van de kerk verwijderd waren. »Wij zullen ons in het portaal plaatsen, waar zij zijn ingegaan; wellicht ziet en herkent hij u."

»Mij?" zeide Amanda, want de lezers zullen haar wel in François hebben herkend. »Ik geloof niet, dat hij mij zal herkennen. Maar Nannette misschien. Intusschen, zal ons plan gelukken, dan dient hij te weten, dat wij hier zijn."

De kerk ging uit, het Te Deum was afgeloopen. Sommige van de kinderen hadden zich openlijk aan oneerbiedigheid schuldig gemaakt; Arthur echter niet. Wel had hij geen der figuren medegedaan, die bij elke mis gebruikelijk zijn.

hij had niet geknield, zich niet gekruist, niet met het hoofd gebogen en dergelijke. Maar hij had zich rustig en stil gehouden, en bij zich zelf overlegd, hoe veel overeenkomst er was tusschen de heidensche godsdienstplechtigheden en die der mis, hoe ver de Roomsch-Katholieke kerk was afgeweken van den eersten eenvoud des Christendoms, hoe diep beklagenswaardig die menschen toch moesten zijn, die zoo iets voor godsvereering durfden en konden houden.

»Daar komen zij," fluisterde Amanda. »Ik zie hem reeds in de verte. Thans slaat hij de oogen op. Hij ziet ons. Zou hij ons herkennen?"

»Ik weet het niet," fluisterde Jean. »Doch nu opgepast, François!"

De stoet ging voort, en Arthur was haar nabij. Amanda trad vooruit en gaf aan Arthur en de beide kinderen, die nevens hem liepen een stuk koek, terwijl zij haar broeder toefluisterde:

»Van avond — — Hoop en geloof!"

»Men behoeft hier den kinderen niets te geven," zeide een der suppoosten, terwijl hij haar op zij schoof en elk der weesjongens de koek uit de hand rukte.

Dan, Amanda's doel was bereikt: Arthur had haar begrepen, zijn blik het haar gezegd. Met weemoed zag zij de rij zich verwijderen. Zoo gaarne had zij nu haar broeder reeds ombelsd en hem verlost uit den vernederden toestand, waarin hij zich bevond. Doch, zij moest zich bedwingen, en terwijl de wachters haar scherp aanzagen, zeide zij spottend en luid tegen Jean:

»Ik meende die arme jongens nog al te trakteeren; maar hun geleider wil zich liever zelf eens te goed doen. En dus, dat is eens maar niet weer."

»Je bent een dwaas, François," vervolgde Jean even luid. »Je hadt moeten begrijpen, dat die jongens ketters zijn, en dus niets verdienen."

Onder dit gesprek waren zij den uitgang der kerk genaderd, en verloren zich onder de menigte. Hun woorden hadden gemaakt, dat men geen verdenking omtrent hen koesterde, en zoo begaven zij zich naar hun woning, waar zij met de waardin afrekenden, en haar zeiden, dat zij zich naar Versailles begaven.

Wij vinden op den avond van den dag Jean terug in de kleine herberg, waar hij geweest was, toen hij voor pater Joseph vluchtte. Hij zit op het opkamertje dier herberg, die slechts met een glazen deur van de gelagkamer is gescheiden, waardoor men alles kan zien, wat er daar voorvalt. Tegenover hem zitten twee kerels van een ongunstig voorkomen, die druk met hem in gesprek zijn, en de brandewijnflesch duchtig aanspreken, waaruit Jean hun telkens inschenkt.

»Hoe laat is het?" vraagt een hunner.

»Bij zevenen," antwoordt Jean. »Het zal dus weldra tijd zijn, dat wij ons op weg begeven."

»Ja, ja," antwoordt de andere. »En ik beloof u, dat wij onzen plicht zullen doen. Drommels, ik heb er pleizier in, als ik er aan denk, hoe zij op hun neus zullen kijken, als wij hun een..."

»Spreek niet zoo luid," fluistert Jean. »Je weet, de muren hebben soms ooren. Doch gij beiden kent immers de afspraak goed."

»Uitmuntend. Even goed als ons Ave Maria!" zegt de eerste.

»Je weet het; *uw* rol is om de rij te verbreken, en de *uwe* om de oppassers bezig te houden. Op de afgesprokene plaats wacht Renard ons met het rijtuig."

»En gij betaalt hem het overige van hetgeen ons toekomt," hervat een der mannen.

»Zoo als afgesproken is. Daar kun je zeker van zijn. Doch we moeten niet te laat komen. Het is hoog tijd om te gaan."

»Laat ons nog een oogenblik wachten," zeide de tweede, terwijl hij door de glazen der deur in de gelagkamer keek. »Die kerel daar benevens is een spion van de politie. Hij mocht ons soms herkennen, en dan was alles verloren."

»Ik hoop, dat hij maar gauw zijn afscheid neemt," zeide Jean. »Anders komen wij nog te laat."

Gelukkig vertrok de zoogenaamde spoedig; en toen het drietal zag, dat de gelagkamer geheel ledig was, begaven zij zich een voor een naar buiten, groetten den kastelein en gingen de deur uit.

Nabij den kerk der Notre-Dame hield ons drietal even stil, om zich ieder op zijn aangewezen plaats te begeven. Jean begaf zich naar het voorportaal, om Arthur in het oog te houden, daar de duisternis der straat zulks zou beletten. Niet lang stond hij daar, toen de kerk uitging, en, zoodra de meeste kerkgangers vertrokken waren, ook de rij der weeskinderen aankwam. Jean's hart bonsde [illegible]. Indien Arthur toch eens niet in de rij was! Jean [illegible] de laatste kinderen [illegible] en Arthur zag hij niet. Dan, als wilde de Voorzienigheid [illegible] bij het [illegible] drietal was hij. Met veel gemakkelijkheid was [illegible]. Wat werd dat laatste drietal [illegible] bewaakt [illegible] was de jonker gemakkelijk [illegible] te onder- [illegible] heb. Jean volgde hen op den voet en spoedig [illegible] hij bij zijn helpers. Hij liet een schel gefluit hooren. [illegible] als dronken kwamen door de [illegible] en stootten tegen de drie laatste kinderen. Op [illegible] oogenblik greep Jean zijn kans waar, en terwijl hij [illegible] »Arthur, geef mij de hand!" [illegible] hij de zijne [illegible], door de dikke duisternis [illegible] met hem voort, [illegible] een [illegible] betwelk terstond [illegible] te [illegible].

»Laat ons nog een oogenblik wachten,'' zeide de tweede, terwijl hij door de glazen der deur in de gelagkamer keek. »Die kerel daar beneden is een spion van de politie. Hij mocht ons soms herkennen, en dan was alles verloren.''

»Ik hoop, dat hij maar gauw den aftocht blaast,'' zeide Jean. »Anders komen wij nog te laat.''

Gelukkig vertrok de aangeduide spoedig; en, toen het drietal zag, dat de gelagkamer geheel ledig was, begaven zij zich een voor een naar beneden, groetten den kastelein en gingen de deur uit.

Niet ver van de Nôtre-Dame hield ons drietal even stil, om zich ieder op zijn aangewezen plaats te begeven. Jean begaf zich naar het voorportaal, om Arthur in het oog te vatten; daar de duisternis der straat zulks zou beletten. Niet lang stond hij daar, toen de kerk uitging, en, nadat de meeste kerkgangers vertrokken waren, ook de rij der weeskinderen aankwam. Jeans hart bonsde bijna hoorbaar. Indien Arthur toch eens niet in de rij was! Daar kwamen de laatste kinderen reeds aan, en Arthur zag hij niet. Dan, als wilde de Voorzienigheid hun poging begunstigen, bij het allerlaatste drietal was hij. Hoe veel gemakkelijker was nu zijn taak! Wel werd dat laatste drietal dubbel bewaakt; doch juist hieruit was de jonker gemakkelijker te onderkennen, en de tegenstand lichter. Jean volgt hen op den voet en spoedig is hij bij zijn helpers. Hij laat een schel gefluit hooren, beiden loopen als dronken kerels door de rij heen en maken twist met de drie laatste bewakers. Op dat oogenblik neemt Jean zijn kans waar, en terwijl hij fluistert: »Arthur, geef mij de hand!'' voelt hij de zijne vatten, snelt, door de dikke duisternis en den mist begunstigd, met hem voort, en duwt den jonker in een daarstaand rijtuig, hetwelk terstond op gestrekten draf voortrijdt. Arthur heeft nauwelijks tijd om tot bezinning te komen,

toen JEAN hem den hoed van het hoofd en den mantel van 't lijf rukt en hem een anderen hoed opzet en een geheel verschillenden mantel omdoet; terwijl hij de beide andere kleedingstukken uit het portier werpt.

»JEAN!" stamelt de verbaasde ARTHUR, wien de duisternis belet te onderscheiden, dat nog twee andere personen zich in 't rijtuig bevinden. »JEAN! waar is AMANDA?"

»Hier ben ik, lieve ARTHUR!" roept het meisje, dat hem omhelst en in haar armen drukt. »Je bent gered, — gered uit de klauwen der boozen, die u aan ons ontroofd hadden!"

»Bedaard, bedaard! mijn kinderen!" zeide JEAN. »Bedenkt, dat wij de poort van Parijs nog niet achter ons hebben. Eer wij die uit zijn, kunnen wij nog van geen redding spreken. Doch RENARD jaagt goed door, en dat moet ook wel: want wij moeten zonder passen de stad uit, en dat heeft veel bezwaar in."

»Het geluk is ons dienstig," zeide RENARD, die zich van den bok omkeerde, tegen JEAN. »Er is een rijtuig voor de poort, dat onderzocht wordt. Nu de zweep op de paarden. Wij moeten er vlak achter komen."

Inderdaad; toen het rijtuig, waarvan hij gesproken had, onderzocht was, ging de poort open en legde RENARD de zweep op de paarden, zoodat hij vlak achter dien wagen kwam, die juist zeer snel doorreed, en nog eer de beambten de poort konden sluiten, ja, aleer zij er aan konden denken om de koets tegen te houden, waren zij reeds buiten de stad, en vlogen zij met ongeloofelijken spoed het hun voorzijnde rijtuig voorbij, zonder acht te slaan op het geroep van de verbluften wachters, wien zij zulk een heerlijke poets hadden gespeeld.

Toen zij echter op een tamelijken afstand van Parijs waren, minderde RENARD den draf der paarden eenigszins, tot zij stilhielden voor de deur der openbare herberg van

een klein dorp, waar zij afstapten. JEAN betaalde RENARD de door hem en zijn makkers bedongen som en gaf hem nog een goudstuk op den koop toe.

Toen zij eenige oogenblikken later op een afzonderlijke kamer der herberg zaten, en ARTHUR juist den mond wilde openen om zijn vreugde over zijn ongedachte verlossing te uiten, wenkte JEAN hem met de hand, en zeide luid:

»Ik hoop, dat de kastelein ons maar spoedig ons souper geve; want ik heb braaf honger en wij moeten vroeg naar bed. — Zwijg toch, jonker!" fluisterde hij, »en gij allen, laat u geen woord ontvallen; want die kastelein bevalt mij niet en ik twijfel er zeer aan, of we hier wel veilig zijn."

Nadat hij dit gezegd had, ging hij de kamer uit. Bij zijn terugkomst had de dochter des herbergiers het avondeten gereedgezet, en men plaatste zich terstond aan tafel, terwijl men over onverschillige zaken sprak. Toen de maaltijd geëindigd was, riep JEAN den waard binnen. Het was een man van een onaangenaam en gluipend voorkomen, wiens loerende blik reeds genoegzaam de vrees van JEAN rechtvaardigde.

»Wat zijn wij u schuldig?" vroeg hij den man.

»Hoe nu?" was de wedervraag van den kastelein. »Zullen mijn gasten dan den nacht niet overblijven? Gij zult toch langs zulke wegen te voet niet verder reizen."

»En als wij nu verkiezen te vertrekken, hebben wij immers geen de minste reden, zulks om u te laten," hernam JEAN.

»Bevalt mijn herberg u dan niet?" hernam de waard.

»Ik wil vertrekken, en vraag u, wat wij verteerd hebben?" hernam JEAN.

»In zulk weder en in den nacht met twee jonge meisjes op weg. Want dat die verkleede jongen met zijn bruin gezicht een meisje is, kan ieder terstond bemerken. Daar steekt wat achter, heerschap," hernam de waard op schamperen toon. »Gij zijt ketters, en denkt u door de vlucht te

redden; doch daarin kondt gij u wel eens misrekenen; vooral wanneer men een weesjongen uit het gesticht heeft gestolen."

Op het gelaat van ARTHUR en de beide meisjes vertoonde zich de uitdrukking van schrik en ontsteltenis. JEAN echter bleef bedaard, en scheen in het geheel niet te ontstellen.

»Ik vraag u alleen, wat wij verteerd hebben," zeide hij ernstig tot den kastelein, en toen deze het hem gezegd had, betaalde hij hem het gevraagde, en de lastige waard vertrok.

Spoedig had men zich tot de afreis gereedgemaakt; ARTHUR had zich reeds voor 't souper van zijn overige weeshuiskleeding ontdaan en zich in een voegelijk gewaad gehuld; JEAN had een lantaarn opgestoken, die hij bij zich had en welke hij onder zijn mantel verborgen hield, en toen hij den kastelein groette, bespeurde hij op diens gelaat een valschen grimlach. Zoolang hij kon, staarde de kerel onze reizigers na.

Toen deze eenige schreden van de herberg verwijderd waren, zeide JEAN:

»Gij zult u wel over mij verwonderd hebben, dat ik zoo eensklaps kwade gedachten van dien herbergier heb gekregen; doch ik heb daartoe slechts al te veel reden. Toen ik namelijk met den koetsier had afgerekend, had ik den kastelein bevolen, dezen een flesch wijn te geven; hetgeen ook geschiedde. Ik wist wel, dat RENARD een schurk was; maar voor zoo'n schelm had ik hem niet gehouden. Terwijl ik toch even buiten de herberg was gegaan, en daar weer wilde binnentreden, hoorde ik den kastelein zeggen: »zoo, is die knaap uit het weeshuis gestolen? Nu, dan heb je hem juist in den val gebracht; want er liggen hier op het dorp eenige dragonders, die morgen naar de grenzen moeten vertrekken." Meer hoorde ik niet; doch ik had genoeg vernomen, ik begreep, dat die looze RENARD nog meer geld wilde verdienen, dan ik hem reeds gegeven

heb. Maar dat geld zal hij misloopen, daarvoor heb ik gezorgd. Toen ik dan ook kort daarop binnentrad en den duivelachtigen lach van dien listigen man zag, was ik zeker van mijn zaak, en 't was daarom, dat ik u wenkte."

»Hoe gelukkig, dat je het gehoord hebt, JEAN," zeide ARTHUR.

»Inderdaad, het was het bestuur van Hem, die nooit slaapt, maar de onschuld beschermt. Laat ons dan op Hem vertrouwen; Hij heeft u gered uit den klauwen der boozen, Hij heeft ook nu zoo zichtbaar over u gewaakt, Hij zal wel verder met u zijn, om uit dit rampspoedig en voor ons zoo gevaarlijk land te geraken."

»Wat zou die kastelein hebben willen doen, denk je?" vroeg AMANDA.

»Wel, de dragonders gewaarschuwd hebben, en zij zouden ons van ons bed hebben gelicht, zooals zij er zoo menigeen hebben gedaan. Doch nu moeten wij op ons pad terugkeeren," ging hij voort, terwijl hij de lantaarn weer zorgvuldig onder zijn kleed verborg. Deze weg zou ons naar Parijs terugvoeren, en ik heb dien ingeslagen, om den waard te misleiden. Wij moeten dus omkeeren."

»En dan het huis van dien kerel voorbij?" vroeg AMANDA.

»Gewis," antwoordde JEAN. »Doch dat is niets. Die is gerust, dat de vogels in den knip zijn en zit thans zeker wel bij den warmen haard, of is er op uit, om de dragonders te waarschuwen, die zeker wel niet zoo gauw gereed zullen zijn, om in het donker op vervolging uit te gaan. Doch thans is het zaak, om te zwijgen en voorzichtig te loopen."

Toen men 't huis van den waard naderde, was daar geen beweging te bespeuren.

»Hij is zeker reeds uit, om de dragonders te waarschuwen," fluisterde JEAN »Laat ons dus maar spoed maken."

Onopgemerkt trokken zij de herberg voorbij, ofschoon ze

op JEANS raad de voorzorg hadden genomen, om aan den overkant van den weg en een voor een te gaan. Toen ze nu op twintig schreden van het huis volgens afspraak op elkander wachtten, en JEAN zich vergewist had, dat ze er alle vier waren, zeide hij:

»Nu, voort! Want, als de dragonders ons op den weg naar Parijs niet vinden, konden ze 't wel eens in hun hoofd krijgen, dezen kant op te gaan, om te zien of het wild soms van spoor veranderd is."

Maar gauw voort te komen was spoediger gezegd dan gedaan. De mist toch was zoo geweldig, dat ze op geen vijf passen van zich zien konden en JEAN durfde de lantaarn nog niet gebruiken, omdat ze nog niet ver genoeg van de herberg verwijderd waren. Toen dit echter het geval was, hielp hun 't licht dier lantaarn veel, om den weg te herkennen. Maar die weg was moeielijk en ongebaand. Straatwegen toch waren in dien tijd een zeldzaamheid en de regen der laatste dagen had den weg genoegzaam onbegaanbaar gemaakt; zoodat hun schoenen bijna bleven steken in het slijk; terwijl ze van tijd tot tijd struikelden over de wortels der boomen, of over groote steenen die hier en daar verspreid lagen.

Nadat zij ongeveer een uur voortgesukkeld waren, bleef JEAN eensklaps stilstaan, verborg zijn lantaarn onder zijn mantel en zeide:

»De dragonders zijn op weg en wel dezen kant op. Zeker hebben ze ons te vergeefs aan de andere zijde der herberg gezocht, en beproeven 't nu aan dezen kant. Ik heb duidelijk 't snuiven van een paard gehoord."

»Wat moeten we doen?" vroeg AMANDA.

»Ons eenvoudig hier in 't geboomte verbergen, tot ze voorbij zijn," antwoordde JEAN. »Gelukkig, dat de mist hun beletten zal, ons te zien."

Terstond verborgen zij zich in 't geboomte, hetwelk langs den weg stond. Nog geen tien tellens waren zij er, of een zestal dragonders kwamen aangereden. Om de mist en de duisternis reden zij stapvoets en om de vluchtelingen niet te missen, besloegen zij de geheele breedte van den weg.

»Voor den satan!" riep een hunner uit. »Die ellendige waard had wel wat beters kunnen verzinnen, dan mij in zulk weer uit mijn warme kamer te komen jagen. Dat is nu de derde keer, dat mijn paard met zijn poot in een wortel blijft zitten. Als we nog verder moeten, heb je hard kans, brigadier, dat mijn beest blijft zitten, en 't zou zijner majesteits minister weinig aanstaan, dat we, om een enkelen ketterschen weesjongen, 't land op de kosten van een paard joegen."

»Mijn paard zakt tot aan zijn knieën in den modder," zeide een ander der dragonders. »Waarlijk, brigadier. We moesten maar terugkeeren."

Verder hoorden onze vluchtelingen niet. Toen de dragonders ver genoeg van hen waren, om hen niet te hooren, fluisterde JEAN:

»We blijven hier verborgen, totdat ze terug zijn. Ze zullen 't zoeken wel spoedig moede worden."

En dat bleek dan ook weldra: want niet lang hadden ze daar gewacht, of de dragonders kwamen terug.

»Ik heb 't je wel gezegd, brigadier," hoorden ze een hunner zeggen. »De ketters waren den anderen kant op. We hadden wat verder moeten rijden."

»De duivel heeft ze zeker meegepakt," bromde de brigadier."

»Of de waard uit de herberg ons wat op de mouw gespeld," zeide een ander.

»Als ik dat wist, zou hij er van lusten," hernam de bri-

gadier. »Een mensch in zulk satansch donker, mistig weer op 't pad te zenden! Maar dat zal hij niet gewaagd hebben."

En weder waren de kerels voorbij, en nadat men nog eenige minuten gewacht had, hervatten onze vier vluchtelingen hun moeielijken tocht.

't Was reeds tien ure, toen ze bij een eenzame woning, die aan den weg lag, stilhielden. Ze klopten aan; doch het duurde lang, eer ze gehoor kregen. Eindelijk hoorde men gerucht en een mansstem riep door de gesloten huisdeur:

»Wie ben je, die mij midden in den nacht komt storen?"

»Midden in den nacht, huisman?" vroeg Jean. »'t Is eerst tien uur en dat is toch nog geen nacht."

»Maar wie ben je dan, dat je zoo ongeduldig klopt?"

»Vier verdwaalde reizigers, die toch den nacht niet in de opene lucht kunnen doorbrengen. Wat mij aangaat, ik zou daar niet om geven, maar er zijn drie jongelieden bij, die niet meer voortkunnen."

»Mijn huis is geen herberg," antwoordde de stem. »Als je onder dak wilt, loopt dan maar een paar uur verder. Daar is een goede herberg."

»Maar we vragen u in Gods naam om huisvesting. Om zijnentwil zult gij ons dien toch wel niet weigeren."

»Om godswil niet. Wacht dan even, tot ik licht heb opgestoken," hernam de man. »Er zwerft hier tegenwoordig zoo veel slecht volk langs den weg, dat we wel eerst mogen onderzoeken, wie we in huis nemen."

Eenige oogenblikken later kwam hij terug met een brandende smeerkaars, deed de deur op een kier open en beschouwde de zwervelingen met een wantrouwig oog. 't Scheen, dat dit onderzoek hem bevredigde, ten minste hij zeide:

»Komt maar binnen. Je schijnt mij inderdaad verdwaalde reizigers, ofschoon je, door u in dit jaargetij en bij zulk mistig weer op weg te wagen, verdiendet buiten te blijven."

Men trad nu de woning van den landman binnen, die wel weinig welvarendheid te kennen gaf, maar toch altijd beter was dan de weg.

»Je bent zeker Hugenoten, die voor de vervolging vlucht," begon de man, toen zijn gasten gezeten waren.

»En als we dat nu eens waren," zeide Jean.

»Dan zou ik zeggen, dat je mij hartelijk welkom bent," antwoordde de landman.

»Welnu, ja," antwoordde Arthur. »We zijn Hugenoten, en op weg, om uit Frankrijk te vluchten."

De boer zeide niets, maar verliet de kamer. Onze vier vluchtelingen zagen elkander vragend aan, als wilden zij zeggen: »zou men ons hier misschien een nieuwen valstrik spannen?" Spoedig echter werden zij omtrent 's mans bedoelingen gerustgesteld: want hij bracht een grooten bos hout mede, welken hij op den haard legde en zeide:

»Mijn vrouw is opgestaan en zal u straks wat brood en vleesch snijden en wat wijn voor u warmen."

»Maar, mijn goede vriend," zeide Arthur. »Je weet immers, dat je vervolgde Hugenoten herbergt."

»Ik weet, dat vier arme geloofsgenooten een schuilplaats hebben gezocht onder mijn dak, en ik reken mij gelukkig, hun een enkelen nacht het verdriet te doen vergeten, hetwelk onze koning hun veroorzaakt."

»Maar, als je een Hugenoot zijt," vroeg Amanda, »waarom durf je hier dan zoo kalm te blijven?"

»Och, lieve jonge heer, wat zal ik u zeggen," antwoordde de landman. »Als ik op een dorp woonde, zou dat moeilijk gaan. Maar ik woon hier zoo afgezonderd, dat de meeste menschen niet eens weten, dat ik besta. Drie uren in den omtrek is hier geen Katholieke kerk. Men mist mij daar dus niet en ik bemoei mij weinig met de buitenwereld. Ik rijd van tijd tot tijd eens naar de hoofdstad, om mijn waren

ter markt te brengen en de noodige inkoopen te doen, en 't is dan ook daar, dat ieder den mond vol heeft van de vervolgingen der Hugenoten."

»Maar uw volk dan? Uw knechts en meiden?" vroeg Arthur.

»Ik heb maar één knecht, een ouden kerel, die als knaap van 13 jaren bij de belegering en inname van La Rochelle was en dus van echt Hugenootsch ras, en een meid, een nichtje van mijn vrouw, ook van ouder tot ouder een aanhangster van ons geloof."

»En heb je dan in 't geheel geen gelegenheid om ter kerk te gaan?" vroeg Nannette.

»Volstrekt niet," antwoordde de man. »Maar we vieren den Zondag toch even goed als zij die in steden of dorpen wonen. Dan lees ik in den Bijbel en verklaar dien zoo goed als ik kan, en dan zingen we van die oude goede gezangen van Marot."

Op dit oogenblik kwam de vrouw van den boer binnen. Ze was even als haar man een goede vijftiger en verheugde zich zeer over de komst harer gasten.

»Maar dat is immers een meisje!" riep ze uit, toen zij Amanda in haar jongensgewaad zag. »Arm kind, heb je u in zulk een vreemd gewaad moeten steken, om de vervolging te ontgaan? En ze is koud ook, 't lieve kind!" vervolgde zij. »Zeker niet gewoon, om te voet in zulk weer te reizen."

»Ach, neen! goede vrouw," antwoordde Amanda. »Nog vóór weinige weken woonden we zoo gelukkig bij elkander op papa's kasteel!"

»Kasteel? Dus een adellijke dame!" riep de vrouw uit. »Arm kind. Uw lot is wel hard, dat ge nu uw papa's kasteel en 't land uwer geboorte moet ontvluchten! Maar zoo doende zou ik mijn tijd verbabbelen. Kom, ik zal gauw wat wijn

warmen en zorgen, dat gij iets te eten krijgt. En dan zult gij mij uw lotgevallen vertellen."

Ofschoon zij weinig behoefte hadden aan voedsel, daar zij eenige uren geleden in de herberg aan den weg gegeten hadden, wilden zij der gastvrije boerin toch niet weigeren. Des te beter smaakte hun de warme wijn, daar ze door den kouden, vochtigen mist stram en stijf geworden waren.

Zonder namen te noemen, verhaalden Arthur en Amanda hun geschiedenis, en 't was reeds laat in den nacht, eer ze naar bed gingen. De boerin stond er op, dat Amanda en Nannette van haar bed gebruik zouden maken, voor Arthur en Jean werd een bos stroo in de kamer gespreid.

't Was niet vroeg, toen ze den volgenden morgen wakker werden. Ze wilden terstond op reis gaan, maar hun brave gastheer liet het hun niet toe.

»Je bent veel te dicht bij Parijs, lieve vrienden," zeide hij. »Luistert. Je blijft van daag hier en verbergt u in onze slaapkamer. De avond valt vroeg. Een uur vóór de zon ondergaat, span ik mijn huifkar in en breng u een eind weg; dan zet ik u af en reist ge den nacht door. God de Heer zal u wel hier en daar hulp doen vinden. Alle menschen zijn niet zoo slecht als die herbergier uit het »Roode hert." Maar dat is ook door en door een fielt."

Toen nu onze vier vluchtelingen des avonds afscheid van de goede vrouw namen, zeide Jean:"

»Je moet mij niet kwalijk nemen, moederlief, dat ik het u vraag. Maar zijn we u ook wat schuldig? Want je moet niet denken, dat we arm zijn."

»Meen je die vraag?" vroeg de vrouw, eenigszins verstoord.

»Ik meen die in zooverre, dat ik u wenschte te vragen, of je ook vergoeding verlangt van 't geen we bij u gebruikt hebben," antwoordde Jean. »Niet voor de liefde en hartelijk-

heid, waarmede je ons ontvangen hebt; want die kan alleen GOD vergelden."

»En die zal dan 't overige er wel bij betalen," hernam de vrouw.

»Ik heb er u toch niet mee beleedigd, hoop ik," hernam JEAN.

»Volstrekt niet, mijn goede vriend! En nu, reist allen in Gods naam!"

Zij kuste AMANDA en NANNETTE hartelijk, en onder 't uiten van zegenwenschen over 't huis der beide echtelieden, stapten AMANDA, ARTHUR en NANNETTE in de huifkar; terwijl JEAN naast den landman plaats nam

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Aan de grenzen.

In een van de menigvuldige bosschen, niet ver van de toenmalige grenzen van België, destijds de Oostenrijksche Nederlanden, stond in 't jaar 1685 een vervallen kolenbrandershut, die door deze menschen gebruikt werd om zich voor de guurheid des weders te beschermen, wanneer zij in dat gedeelte van het bosch hun ambacht uitoefenden. Daar nu sedert eenige jaren een geheel ander gedeelte van 't woud hun bezigheid verschafte, stond die hut eenzaam en verlaten en was zij, daar natuurlijk niemand er de hand aan gehouden had, tamelijk vervallen, ofschoon nog wel geschikt, tot het doel, waartoe zij hier gebouwd was: om ter beschutting te dienen tegen de onaangename invloeden van het weer. 't Huis zelf was uit ruwe planken opgeslagen en bezat slechts een enkel vertrek, dat de geheele oppervlakte der hut besloeg. De deur was zonder sluiting, en vóór het eenige raam, dat er in dat vertrek was, was een luik. Van binnen leverde de hut een kale, akelige ruimte op, met een ongeschaafde tafel, die op een poot gespijkerd aan den grond vastzat en een paar even ruwe banken, vroeger door de kolenbranders gebruikt en die even als de tafel niet van haar plaats konden worden genomen. In een hoek lag een groote hoop mos, dat waarschijnlijk den tijdelijken bewoners tot het vormen hunner

legersteden had gediend en hetwelk zij bij hun vertrek in dien hoek bijeenverzameld hadden. Gij vraagt misschien, hoe 't kwam, dat deze hut er nog stond; daar ze toch in jaren niet meer gebruikt was? Waarschijnlijk hadden de kolenbranders, toen ze haar verlieten, gemeend niet ver te zullen gaan en haar spoedig weer noodig te zullen hebben; 't was ook mogelijk, dat zij het der moeite niet waard hadden gerekend, haar af te breken; daar hun dat afbreken en 't vervoer der planken meer tijd en geld zouden hebben gekost, dan de geheele hut waard was. Hoe 't zij, huisje stond er nog steeds, al hadden de bewoners het verlaten.

't Was op een namiddag in 't midden van November 1685, dat een viertal menschen de eenzame en verlaten hut naderden. De oudste, een goede vijftiger, in de kleeding der Ardenner boeren, droeg een groote mand over zijn schouders, waarin stoffers, bezems en dergelijke. De drie knapen, welke hij bij zich had, en wien hij de namen van Philippe, Pierre en Corneille gaf, waren in ruwe boerenkleederen gehuld, en droegen, de een een paar vogelkooien, de andere muizenvallen en lijsterstrikken en de derde eenig grof mandewerk.

Zij schenen dien dag een langen marsch gemaakt te hebben; want de twee jongste knapen, Pierre en Corneille, konden schier niet meer voort, de eerste steunde op den arm des ouden mans, de andere op dien van Philippe. Dankbaar zegenden zij dan ook het toeval, hetwelk hun deze schuilplaats deed ontmoeten, waar zij hoopten, den nacht te kunnen doorbrengen, om den volgenden morgen hun tocht opnieuw voort te zetten.

»Goddank! Daar is een woning!" riep Pierre, de middelste der knapen uit. »Daar kunnen wij ten minste eenige uren rusten."

»Eenige uren!" zeide Corneille, de rankste en kleinste der drie. »Eenige uren zullen mij niet genoeg zijn. Mijn

voeten zijn vol blaren; ik kan schier geen stap meer doen."

»En toch moeten wij nog dezen nacht over de grenzen," zeide de grootste knaap. »Zóó dicht bij het doel van onzen tocht en dat niet te kunnen bereiken! Dat zou vreeselijk zijn."

»Ik kan niet verder," hernam Corneille. »Ga jij dan maar met de anderen voort en laat mij maar hier liggen."

»Foei, Corneille," hernam Philippe. »Hoe kun je zoo iets van uw broeder verwachten! U hier alleen laten! Dan zou je sterven, of den dragonders in handen vallen."

»We zullen voorloopig hier binnengaan en Corneilles voeten nog eens verbinden," zeide nu de oude man. »'t Is in alle gevallen nog meer dan zes uren, eer we over de grenzen zijn, en dien afstand kunnen wij niet afleggen, zonder te rusten."

»Ik wel," zeide Philippe. »De zucht naar vrijheid schenkt mij meer dan menschelijke krachten."

»In alle gevallen moeten wij tot den avond wachten," hernam de oudste. »Slechts in den nacht kunnen wij de grenzen overtrekken."

»Maar hoe zullen wij in de duisternis den weg vinden door dit ongebaande woud?" vroeg Philippe.

»We zullen de heerbaan moeten nemen," hervatte de man. »Zoodra we in de hut zijn, zal ik mij gaan vergewissen, waar die is."

»Neen, Jean, dat zal *ik* doen," zeide Philippe. »Jij moet bij de beide anderen blijven. Zooals je ziet, is de hut den dragonders bekend. Ziehier de sporen van paardenhoeven."

»Misschien van de paarden der kolenbranders," zeide Pierre.

»Neen, Pierre," antwoordde Philippe. »Die indrukselen zijn nog te versch; zijn ze niet, Jean?"

Ge hebt gelijk, Philippe," antwoordde Jean. »Doch hier

zijn we aan de hut. Wacht even aan de deur. Ik zal eens zien, of er soms onraad is."

Hoe donker 't ook in de hut was, bemerkte de oude man toch weldra, dat zij geheel ledig was. Terstond gingen nu de drie anderen er met hem in, men deed het luik open om de vunze lucht, die er in heerschte, te verdrijven en om licht te hebben, en zette zich op de banken neder. De oude man plaatste nu zijn korf op den grond, nam er de koopwaar uit, lichtte den dubbelen bodem op en weldra stonden er vier boterhammen met vleesch, vier tinnen kroezen en een flesch wijn op tafel.

Misschien hebben mijn lezeressen en lezers reeds vermoed, wie de vier reizende kooplieden waren, die de kolenbrandershut in dat bosch op de grenzen binnentraden. Zoo niet, dan wil ik 't hun mededeelen. De oude was JEAN, de grootste knaap ARTHUR, PIERRE was NANNETTE en CORNEILLE niemand anders dan AMANDA. Reeds spoedig nadat zij de gastvrije lieden verlaten hadden, bij welke wij hen in 't vorige Hoofdstuk hebben ontmoet, had JEAN begrepen, dat zij in de kleeding, welke zij droegen, te veel aan gevaar zouden blootgesteld zijn. Hij had dus in een kleine plaats, waar zij vertoefden, deze kleeding aangeschaft, en zich tevens voorzien van de noodige koopmanschappen om voor kooplieden door te gaan. Zoo waren zij tot hiertoe tamelijk veilig voortgereisd, en had JEAN ook hier en daar, om alle vermoeden te ontwijken, zijn waar aan den man gebracht. Hierdoor hadden zij dan ook 't voordeel gehad, dat ze in de logementen konden slapen, waar JEAN altijd de gelegenheid had, om met een zijner goudstukken te betalen, hetwelk wel eenige verwondering wekte; doch hen in de gelegenheid stelde, om bij kleine uitgaven met zilvergeld te voldoen. Intusschen was de goudbeurs tamelijk geminderd en JEAN begreep, dat men de zuinigheid wel in acht mocht nemen, indien men geen

armoe zou lijden. De winst toch op de goederen, welke zij verkochten, was zoo luttel, dat ze daarvan niet konden leven, en toch begreep JEAN, dat men die niet gering moest achten; daar ze nog een langen weg hadden af te leggen, eer ze in de Vereenigde Nederlanden waren, waar ze de gewenschte vrijheid hoopten te vinden. Thans echter was de geheele koopmanschap meer een vermomming, om zich tegen de rondzwervende dragonders te beveiligen.

Doch nu kwam het gevaarlijkste en 't meest bewaakte punt: de grenzen. Door hun vermomming waren zij steeds in de gelegenheid geweest, de groote wegen te gaan en naar den weg te vernemen. Als reizende kooplieden, had niemand hun naar hun pas gevraagd, daar men in dien tijd van geen binnenlandschen pas wist. Maar aan de grenzen was dat wat anders. Sedert de verbreking toch van het edict van Nantes werden die streng bewaakt, en mochten de dragonders niemand doorlaten, die geen verlofpas van 't ministerie had, om 't land uit te gaan. Werd zoo iemand aangehouden, dan werd hij gevangen genomen en naar de galeien gevoerd, zonder dat men op leeftijd of kunne lette. Daarom had ook JEAN begrepen, dat men in 't holst van den nacht de grenzen over moest. Maar hoe den weg te vinden in het woeste ongebaande woud? Alleen door weer op den heerweg te komen, dien ze nu een paar uren geleden verlaten hadden, altijd voortgaande naar den kant, dien ze op moesten om de grenzen te bereiken. Zooals we zagen, konden NANNETTE en AMANDA niet meer voort; vooral weigerden de voeten der laatste haar hun dienst. En daarom was hun 't vinden van de kolenbrandershut recht welkom; daar ze hier ten minste voor eenige uren bescherming tegen de gure Novemberkoude en rust voor de vermoeiden konden vinden. We zagen reeds, dat JEAN zich van 't noodige voorzien had, opdat ze ten minste niet van honger of dorst

zouden omkomen. En dat was wel noodig: want sedert ze 't woud waren ingegaan, hadden ze geen dorpen of gehuchten meer gevonden, en mochten ze al hier en daar een alleenstaand huis hebben aangetroffen, de bewoners daarvan woonden te veel geïsoleerd om hen van 't noodige te voorzien. Om geen achterdocht op te wekken, hadden ze zich gewend, elkander, ook als zij zonder getuigen waren, bij hun aangenomen namen te noemen. Thans echter in de kolenbrandershut, waar niemand hen beluisteren kon, legden zij voor eenigen tijd die vermomming af en spraken elkaar bij hun vroegere namen aan.

»Welk een geluk," zeide ARTHUR, »dat we deze kolenbrandershut hebben aangetroffen. Anders hadden we tot van avond in de opene lucht kunnen blijven. Jammer maar, dat hier alles zoo vuil en smerig is."

»'t Zal er wat op aankomen, of we ons geverwd gezicht en handen nog wat vuiler maken," zeide AMANDA. »Zou je wel willen gelooven, dat ik tusschenbeiden van mij zelf walg? O, 't zal mij een genot zijn, als ik mij weer eens fatsoenlijk zal kunnen wasschen."

»En andere kleeren aandoen, niet waar, freule?" zeide NANNETTE.

»Dat ook. Maar die tijd is nog niet zoo nabij," hernam AMANDA.

»O, als we maar eens de grenzen over zijn," zeide NANNETTE. »Dan..."

»Als we de grenzen over zijn, zijn we in de Spaansche Nederlanden," hernam AMANDA. »Ik houd het er voor, dat we daar nog voorzichtigheid genoeg zullen moeten in acht nemen.

»Zoudt gij dan vreezen, dat ze ons in de Spaansche Nederlanden niet ongemoeid zullen laten trekken?" vroeg JEAN.

»Indien we ons als reizende kooplieden blijven voordoen, vrees ik niet voor eenig molest," antwoordde AMANDA. »We moeten echter niet vergeten, dat de koning van Spanje een bloedverwant van LODEWIJK den veertienden is, en weten niet, welke geheime overeenkomst die beide vorsten soms met elkander gesloten hebben."

»Uw opmerking is zeer juist, AMANDA," zeide ARTHUR. »En 't is goed, dat je die maakt. Want ik zou er niet aan gedacht hebben. En zoo zouden wij misschien hebben gemeend, reeds vrij te zijn en ons onvoorzichtig gedragen hebben."

»Gij jaagt mij vrees aan, freule," zeide NANNETTE »Ik hoopte dat we reeds morgen allen vrij zouden zijn."

»Vrij. Nu ja, dat is ook zoo," hernam AMANDA.

»Ik onderstel ook, dat we, als we eenmaal de Fransche grenzen achter ons hebben, betrekkelijk vrij zijn. Maar we moeten ons slechts op alle gevaar wapenen. Wat zeg jij er van, JEAN?"

»Ik zeg, dat de freule wel deugdelijk gelijk heeft," antwoordde JEAN. »Maar hadden we dan niet beter gedaan, ons naar de Duitsche grenzen te begeven, dan waren we terstond in Duitschland geweest? Waarom wilden de jonker en de freule dan dezen weg?"

»Wel, om de eenvoudige reden, dat we, als we naar Duitschland gewild hadden, langer onder weg zouden zijn geweest," hernam ARTHUR. »Zie je, JEAN, je weet niets van de geographie, anders zou je weten, dat de weg van Parijs naar Duitschland wel driemaal zoolang is."

»O, neen, dan is 't maar goed, dat we dezen weg gegaan zijn," zeide JEAN. »Nu is ons geld reeds bijna op; dan hadden we gebrek moeten lijden."

»En daarbij 't meerdere gevaar van vervolging, JEAN," hernam ARTHUR. »Maar kom, laat ons, nu we op 't punt zijn de grenzen over te trekken, geen zwarigheden maken. God

heeft ons reeds uit zoovele dreigende gevaren gered; Hij zal ons wel verder behoeden."

»O, ge moet niet denken, dat ik niet op zijn Voorzienigheid vertrouw, lieve ARTHUR," zeide AMANDA. »Wat ik straks zeide, was maar, om ons allen tot voorzichtigheid aan te sporen."

»Thans zal ik u voor eenigen tijd verlaten," zeide JEAN. »Ik moet het daglicht waarnemen, om mij van de richting te vergewissen, waarin wij den grooten weg kunnen vinden. Anders dolen wij misschien den geheelen nacht rond."

»Neen, JEAN," zeide ARTHUR. Jij moet hier blijven ter bescherming van AMANDA en NANNETTE. Ik zal 't wel doen."

»'t Is beter, dat ik het doe," hernam JEAN. »Indien de dragonders hier kwamen, zou ik haar evenmin kunnen beschermen als gij. De eenige verdediging, welke wij hebben, is onze vermomming."

»Ja, ARTHUR," zeide AMANDA. »Blijf hier en laat JEAN gaan. Ik heb er een voorgevoel van, dat wij, als jij gingt, andermaal van elkander zouden gescheiden worden."

»Welnu, dan zal ik blijven," hernam ARTHUR. »Maar eer je gaat, JEAN, moeten we voor AMANDA en NANNETTE een mosbed gereed maken. De meisjes moeten wat rusten."

»Daaraan zal ik u wel helpen, jonker," antwoordde NANNETTE. »Ga maar JEAN. Eerst zal ik de voeten der freule verbinden en dan zullen we van 't mos, dat daar ligt, een paar bedden maken."

JEAN ging. Zoodra hij weg was, begon NANNETTE de vreeselijk gezwollen en met blaren bezette voeten van AMANDA te verbinden met een zalf, welke zij van de kasteleines eener herberg hadden gekregen, die medelijden had gehad met de voeten van den armen knaap, ofschoon die toen nog niet zoo erg waren geweest. Intusschen begreep ARTHUR, dat hij toch ook wel alleen de mosbedden kon gereed maken en begon

hij daartoe het mos op den grond tegen den muur der hut uit te spreiden. Eensklaps hield hij op, en kwam naar de tafel.

»Ziehier wat ik vind," zeide hij, terwijl hij een geldbeurs op tafel legde, waaraan een papier gebonden was.

»Een geldbeurs!" riep AMANDA uit. »O, de Voorzienigheid schenkt ons de middelen, om onze reis voort te zetten. Maar dat papier. Lees, ARTHUR. Wat staat daar in ?" .

ARTHUR vouwde het papier open, dat met potlood geschreven was. Hij had eerst moeite, het te ontcijferen: want het begon al donker te worden in de hut. Hij ging dus voor 't raam staan en las hardop:

»Wie gij ook zijt, die in deze hut een schuilplaats zoekt, laat u door mij waarschuwen: want zij is den dragonders bekend en wordt door hen in 't oog gehouden. Met vijf mijner lotgenooten was ik hier verscholen, voornemens om dezen nacht de grenzen over te gaan. Op 't onverwachts werd zij door dragonders omringd en wij waren gevangen. Ze schijnen ons van nacht hier te willen houden. Ik heb 't oogenblik waargenomen, dat zij die binnen de hut zijn slapen, om dit papier te schrijven en zal dat met mijn beurs onder 't mos verbergen. Dit geld is mij toch niet meer nut, daar de dragonders 't mij wel zullen afnemen. Vlucht, eer het te laat is."

F. A.

»Goede hemel!" riep ARTHUR uit. »Zou dat FRANÇOIS D'ARVILLIERS beteekenen?"

»Oom FRANÇOIS!" riep AMANDA. »Zou dan onze brave oom in handen zijner vijanden zijn gevallen."

»Dan zou hij zijn laatste erfenis aan zijn naaste bloedverwanten hebben gemaakt," zeide NANNETTE. »Maar wat moeten we nu doen?"

»JEAN afwachten en dan terstond van hier vertrekken," zeide AMANDA.

»Neen," hernam ARTHUR. »Geen minuut langer hier vertoeven. Op staanden voet moeten wij dit hol verlaten."

»En JEAN?" vroeg AMANDA.

»Luistert. Ik breng u wat verder in het bosch, waar gij u in het dichte hout verbergt. Daarna keer ik terug en houd vlak bij de hut de wacht; terwijl ik mij zoo versteek, dat ik van daar JEAN kan zien aankomen, maar men mij niet zien kan."

»Nu, dan maar spoedig!" zeide NANNETTE, die juist klaar was met het verbinden van AMANDA's voeten en er nu de schoenen aandeed.

»Ja, spoedig!" hernam ARTHUR, eer het te laat is.

Met moeite stond AMANDA op, die door 't zitten nog stijver in de beenen was geworden, ofschoon 't verbinden en 't omzwachtelen met linnen haar de voeten toch wat verfrischt had. Ze begaven zich achter de hut, waar 't kreupelhout zoo dicht was, dat ze daar volkomen voor 't gezicht beveiligd waren. ARTHUR had de voorzorg genomen, een arm vol droog mos uit de hut mede te nemen, en dat had NANNETTE ook gedaan; zoodat nu de meisjes ten minste niet op den doorweekten grond behoefden te zitten. ARTHUR ging daarna op zijn post. Hij vond een dikken boom, uit welks stam dicht bij den wortel eenige takken waren geschoten, die wel even als 't geheele bosch van hun groen waren beroofd, maar waaraan toch de dorre bruine bladeren nog zaten. En 't was gelukkig, dat ze de waarschuwing bijtijds gevonden hadden, gelukkig, dat ARTHUR door den boom zelf en zijn bruine bladeren genoegzaam voor 't oog verborgen was: want nauwelijks had hij er tien minuten gestaan, of een patrouille van zes dragonders met een brigadier kwam op de hut afrijden.

»Ho!" gebood de brigadier, en allen deden hun paarden stilstaan.

»Stijg af, CHARTRAIN en TRÉTEAU," zeide de brigadier tot twee der manschappen en onderzoekt de hut."

CHARTRAIN en TRÉTEAU gehoorzaamden. Zij gaven de leidsels van hun paarden aan de naast hen zittenden, stegen af en traden de hut binnen. ARTHUR beefde. Indien zij hem eens gewaar werden! Uit voorzorg verschool hij zich geheel en al achter den boomstam. Hij durfde zich niet bewegen, zijn hoofd niet buigen om te zien, wat zij deden, terwijl hij in doodelijken angst was over JEAN. Als die toch terugkwam, terwijl de dragonders er nog waren, of als zij hem tegenkwamen! Daar schoot hem eensklaps te binnen, dat hij het raam had opengelaten. Zou dat niet doen vermoeden, dat zij in de hut geweest waren!

Nu hoorde hij, dat de twee dragonders reeds terugkwamen van hun onderzoek.

»Er is volk in de hut geweest, zeide de een. »Het luik was van 't venster gedaan. Ook bevonden wij, dat ze in het droge mos geschommeld hadden."

»Dan komen we te laat," zeide de brigadier. »Maar is 't venster wel gesloten geweest?"

»Voorzeker," antwoordde de andere. »Toen we gisteren ochtend die zes ketters wegvoerden, welke er den nacht in hadden doorgebracht, heb ik 't zelf gesloten. Sedert is er geen van ons weer in geweest."

»Wanneer er menschen in de hut zijn geweest, dan moeten ze haar toch al een uur of wat geleden verlaten hebben," zeide een ander der dragonders. »Anders moesten we ze zijn tegengekomen."

»Dat is nog zoo zeker niet, CHARTRAIN," antwoordde de brigadier. »Dit satansche woud heeft zooveel paden, die naar den grooten weg leiden. Daarenboven 't is nog de vraag, of zij die hier geweest zijn, den grooten weg zijn ingeslagen."

»Wel denkelijk," zeide een ander. »Wie zich in de slingerpaden van 't bosch waagt, moet verdwalen."

»We moesten toch hier den omtrek eens doorzoeken, of ze zich hier ook verscholen houden," zeide een der dragonders.

»'t Zou ons wat helpen, TRÉTEAU," hernam de brigadier. »Die daar geweest zijn, hebben zich niet op onze nadering verwijderd: want dat konden zij niet. Ze hebben die hut al sinds lang verlaten; daar kunt ge zeker van zijn. Dus voorwaarts!"

Gelukkig reden de dragonders juist den tegenovergestelden weg van den boom, waarachter ARTHUR stond; anders moesten zij hem gezien hebben. Toen zij weg waren, haalde de knaap weer adem.

»Welk een geluk!" zeide hij, »dat ik den brief van mijn armen oom moest vinden! Zeker was hij een van de zes, die den dragonders in handen zijn gevallen! Wat ze met hem gedaan hebben! 't Is vreeselijk!"

Zoo redeneerde ARTHUR, tot hij op eens JEAN zag aankomen van denzelfden kant, als de dragonders waren opgereden. De man zag er ontsteld uit; ARTHUR vloog naar hem toe.

»De dragonders zijn hier geweest," zeide de trouwe knecht.

»Een weinig te laat is veel te laat, JEAN," antwoordde ARTHUR. »Gelukkig waren wij juist bijtijds gewaarschuwd."

»Gewaarschuwd en door wien?"

Dat zal ik u alles zeggen. Maar hoe zijt gij hun bespiedenden oogen ontkomen?"

Door mij achter een hoogen aardhoop te werpen, die mij voor hun oog verborg. Achter dien hoop was een kuil, met rottende bladeren gevuld, waarin ik dieper zonk dan mij lief was. Maar waar zijn de freule en NANNETTE?"

»Ginds in 't bosch. We zullen haar terstond gaan geruststellen."

»Met een beklemd hart ben ik herwaarts getogen. Ik vreesde, dat gij alle drie in de hut gevangen waart, en door een paar hunner bewaakt werdt."

Terwijl ze zich naar de plaats begaven, waar zich AMANDA en NANNETTE bevonden, verhaalde ARTHUR JEAN het vinden van den brief met de handteekening F. A., waaruit hij den naam zijns ooms had gemaakt. Toen zij bij de meisjes kwamen, vonden zij AMANDA schreien.

»Wat deert u freule?" vroeg JEAN.

»Ach, JEAN! Heeft ARTHUR u niet verhaald, dat onze brave oom in handen zijner vijanden is gevallen? In de eerste ontsteltenis hield mij mijn eigen toestand en de ontkoming aan 't gevaar te veel bezig. Maar toen we hier zoo zaten, begon ik te denken aan dien brief. . ."

»Die nog volstrekt niet bewezen is van de hand uws ooms te zijn, freule," viel JEAN haar in de rede. »F kan FERDINAND, FRÉDÉRIC en wat niet al beteekenen, en hoe veel namen er met A beginnen, is niet op te tellen. Ik wil wel gelooven, dat, toen de jonker u op die voorletters opmerkzaam maakte, gij terstond aan uw oom dacht. Neem mij echter niet kwalijk, freule, dat ik, zoodra de jonker mij vertelde, dat die F. A. FRANÇOIS D'ARVILLIERS moest beteekenen, zoo bij mij zelf dacht: dat kan wel heel iemand anders zijn. Doch wie 't geweest is, is hetzelfde. We zijn den man oneindig veel verplicht voor zijn tijdelijke waarschuwing, en niet minder voor de hulp in geld, welke hij ons heeft geschonken. Stond er geen datum op den brief?"

»Neen; maar naar 't geen de dragonders zeiden, schijnt hij gisteren nacht te zijn geschreven."

»Welnu, uw oom is reeds in September gevlucht. Als die brief daar nu bijna twee maanden gelegen had, dan zou die door de vocht wel zoo verteerd zijn, dat er geen letter meer van te lezen was. Ook kan de beurs daar niet

lang gelegen hebben: want menigeen, die de hut tijdelijk betrokken heeft, zal wel van het mos gebruik gemaakt hebben."

ARTHUR zweeg, om zijn zuster gerust te stellen; anders had hij JEAN met de volgende beweringen tegengesproken: zijn oom kon zich nog lang in Frankrijk hebben verborgen en er was weinig vermoeden, dat men den moshoop had aangetast; daar de dragonders de hut bijna dagelijks onderzochten en dus de ongelukkigen, die er binnenwaren, er geen nachtverblijf in hielden. Reeds de muffe lucht van het mos had hem dat bewezen. Om nu aan 't gesprek een andere wending te geven, zeide hij:

»Laat ons onzen schat eens nazien, en hij opende het kleine grauwe zakje, waaraan 't papier was vastgebonden. Aan zijn gelaat kon men zien, dat het hem tegenviel. Er was geen enkel goudstuk bij: 't waren slechts zilveren en eenige koperen munten.

»'t Is niet veel," zeide hij.

»Maar toch altijd genoeg, om ons een heel eind verder te helpen," meende JEAN. »Hoeveel is er zoo wat in de beurs?"

»Nog geen vijftig livres *) antwoordde ARTHUR.

»Voor ons in de tegenwoordige omstandigheden veel," hernam JEAN. »Doch alweer een bewijs, dat dit geld niet van uw oom is. Ik weet, dat uw papa hem van een goede som voorzien heeft."

Ook dit bewijs gold bij ARTHUR weinig. Want ware zijn oom, zooals hij onderstelde, bijna twee maanden in Frankrijk gebleven, dan moest zijn geld vrij wat verminderd zijn. Daarbij geloofde hij (en dat was werkelijk 't geval), dat JEAN het voorzien van een goede som maar verzon, om zijn zuster

*) Een livre = 1 franc = $47\frac{1}{2}$ ct. Nederlandsch.

gerust te stellen: want het vertrek van den predikant was te overhaast gegaan, dan dat zijn papa den tijd zou hebben gehad, om dat geld te halen. Doch hij zweeg weder wijselijk om AMANDA'S wil.

»Maar laat ons nu overleggen, hoe wij moeten handelen," zeide hij. »Zal 't nu wel raadzaam zijn, om van nacht over de grenzen te gaan? Zeer waarschijnlijk zullen de dragonders den straatweg nu wel streng bewaken."

»Weet gij een anderen uitweg, jonker?" vroeg JEAN. »Er zijn voor ons twee wegen: of teruggaan naar het dorp, dat we dezen morgen verlaten hebben en waar we in den nacht zullen aankomen; of van nacht trachten de grenzen over te gaan. Hier te blijven is onmogelijk."

»Daarin hebt gij gelijk, JEAN," hernam ARTHUR. »En dus zullen we het dezen nacht maar wagen, om de grenzen over te gaan. Maar dan moeten we toch nog eenige uren hier blijven. Hoe jammer, dat die hut daar staat, zonder ons een schuilplaats te kunnen aanbieden."

»Dat is nu wel jammer," hernam JEAN; maar 't is niet anders. »Mij dunkt, we moesten nu maar van hier gaan en den grooten weg op. Mischien vinden wij er wel de een of andere woning, waar men ons voor geld en goede woorden opneemt."

»Maar ik kan niet meer voort," zeide AMANDA. »Laat ons liever hier nog een paar uren rusten."

»Hier, op deze koude, vochtige plaats rusten, freule!" zeide JEAN. »Dat zou u een ziekte op den hals halen. Maar ik weet goed raad. Als de jonker mijn mand wil dragen, dan neem ik u op de schouders en draag u."

»Dat is een goed plan, beste JEAN," zeide ARTHUR. »Wat mij aangaat, ik gevoel mij nog sterk. Maar zal NANNETTE ons kunnen volgen?"

»Wat dat aangaat," antwoordde deze. »Ik ben wel moede,

maar mijn voeten zijn niet stuk, zooals die der freule. En, zooals Jean zegt, misschien vinden wij nog wel de een of andere woning, waar we tot van nacht kunnen blijven."

»Eer we echter gaan," hernam Jean, »moeten we een kleine hartsterking nemen tegen de vochtige koude van het bosch."

Dit zeggende, haalde hij een fleschje uit zijn zak, schonk wat brandewijn in een tinnen kroes en bood die Amanda aan.

»Dank u, Jean," antwoordde zij. »Dat goed is mij te sterk."

»Neen, freule, gij moet er noodzakelijk een goede teug van nemen. Zie, gij rilt van koude. Ge zoudt ziek worden."

»Ja, Amanda," zeide Arthur. »En een goede teug ook. In gevallen als deze is een ferme slok brandewijn medicijn."

Amanda liet zich nu niet langer bidden; welk een leelijk gezicht het haar ook deed zetten, zij dronk de kroes halfleeg.

»Bravo zoo!" zeide Jean. »Nu uw beurt, Nannette." En hij schonk de kroes weer vol.

Nannette dronk ook; doch ook zij zette zulk een leelijk gezicht, dat Jean lachend zeide:

»Ik heb de suiker vergeten. Anders zou jij noch de freule er zulk een leelijk gezicht tegen gezet hebben. Maar kom, jij kunt de kroes wel leegdrinken."

»Leeg? Denk je, dat ik dronken wil worden?" vroeg Nannette. »Ik ben aan dat goed niet gewoon."

»Je zult het er wel weer uitloopen, Nannette," zeide Arthur.

»Nu, jonker, als dit er dan uitgeloopen is, zal ik de rest nemen. Ik zou er nu geen druppel meer van kunnen inkrijgen. Ik voel 't al in mijn hoofd, en wat zou het dan zijn, als ik de heele kroes leeg dronk."

»Zooals je wilt," hernam Jean, terwijl hij de kroes andermaal volschonk. »De jonker zal toch wel een heele aandurven."

»Wel zeker, Jean," antwoordde de jonker. »Geef maar op. 't Zal mij ook goed doen."

Nadat Arthur en Jean ieder een heele kroes brandewijn gebruikt hadden, hing de eerste zich de mand met koopwaar op den rug. Jean zou de vogelkooien en 't mandewerk dragen en Nannette droeg hare muizenvallen en lijsterstrikken. Daarop nam de knecht de freule op zijn arm.

»Sla uw armen om mijn hals, freule," zeide hij, »dan draag ik u gemakkelijker." Amanda deed het, en nu ging men op weg. 't Was intusschen reeds donker geworden, zoodat men nu des te geruster den heerenweg kon nemen.

»Tot zekerheid moeten we achter elkander gaan en den kant van den weg nemen," zeide Jean. »Ik zal met de freule vooruitgaan, dan volgt Nannette en daarop de jonker. Bij 't minste gerucht, hetwelk wij vernemen, wijken we in het hout en leggen ons plat op den buik neder."

Tengevolge van deze schikking wandelden onze drie vluchtelingen in genoemde orde, zonder een enkel woord te spreken. Van tijd tot tijd zette Jean Amanda neder en dan ging zij aan zijn arm weer eenigen tijd voort; daarna nam hij haar weder op en zoo vorderden zij langzamerhand.

Eensklaps bleef Jean stilstaan.

»In 't bosch!" fluisterde hij, en alle vier gingen in de boomen en legden zich neder. Nauwelijks lagen zij daar, of een patrouille dragonders reed voorbij, den kant afkomende, waarheen zij gingen.

»'t Was bijtijds," zeide Jean, die 't eerst weer opstond. »Ik meende het kletteren hunner sabels te hooren."

»En je hadt goed gehoord ook," zeide Arthur. »Als ik 't wel had, zag ik, dat zij gevangenen vervoerden."

»Arme menschen," zeide Amanda. »Zeker ook refugiés zoo als wij."

»Weet je, wat ik daar bedenk, Jean," zeide Arthur, »Deze

weg is geen heel groote. Zou 't ook kunnen zijn, dat die dragonders de hulppatrouille zijn, welke dezen toegang bewaakt."

»Ik denk het niet, jonker," antwoordde Jean. »Zes man zou toch wel wat weinig zijn voor de bewaking der grenzen. 't Zou mij niet verwonderen, of 't was dezelfde patrouille, die aan de kolebrandershut is geweest."

»Misschien brengen ze hun gevangenen wel zoolang derwaarts," zeide Amanda.

»'t Is wel mogelijk, ofschoon ik het er voor houd, dat ze hen naar 't naaste dorp zullen voeren."

»Laat ons maar weer voortgaan," zeide Jean. »Ik hoop nog altijd, dat we een woning zullen aantreffen. Want we moeten in 't holst van den nacht de grenzen over."

Zwijgend ging men nu weder eenigen tijd voort; terwijl Jean Amanda van tijd tot tijd droeg. Nannette hield het heel goed uit. Nadat men weder eenigen tijd had geloopen, kwam men aan een plek; waar het bosch heuvelachtig was en een geschikte zitplaats opleverde.

»Hier is een goede plek om te rusten," zeide Jean. »Als we daar een plaats kunnen vinden, waar we achter een hoogte zitten, die ons voor 't gezicht van hen, die op den weg zijn beschermt, dan kunnen we daar een paar uren blijven."

Zoo gezegd zoo gedaan. Jean klom den heuvel op, en vond daarachter een klein dal, waar het, om de hoogte van den grond vrij droog was. Ze plaatsten zich tegen den heuvel aan, die aan de binnenzijde tamelijk steil was, zoodat ze meer lagen dan zaten.

»Nu moeten we nog eens innemen," zeide Jean, terwijl de brandewijnflesch weer voor den dag haalde.

»Ik niet," zeide Amanda. »Ik kan dat goed niet gebruiken."

»Gij moet, freule," zeide Jean. »Ik ben nu uw dokter en schrijf u een recept voor."

»In vredesnaam dan," zeide Amanda, terwijl zij een klein teugje nam. »Maar ge zult maken, dat ik in slaap val."

»Ge kunt hier gerust een uurtje slapen, freule," antwoordde Jean. »En dat zal u goed doen. Kom, Nannette, nu niet zulk een viesch gezicht!"

»Mag ik dan ook gaan slapen?" vroeg Nannette.

»Wel zeker," antwoordde Jean. »Als de jonker ook wat wil gaan slapen, kan hij 't gerust doen. Ik zal wel wakker blijven en over u allen de wacht houden."

»Wel neen, Jean. Ik blijf wakker," antwoordde Arthur. »Ik heb volstrekt geen behoefte aan slaap."

Doch 't zij de uitwerking van den brandewijn was of dat het door de stilte kwam die in het dal heerschte, er waren nog geen tien minuten verloopen, toen alle drie sliepen, en 't mooist van alles was, dat eer nog tien andere minuten om waren, ook Jean in een gerusten slaap gedompeld was. Hoe lang hij geslapen had, wist hij niet; maar hij werd wakker door den regen, dien hij op zijn gezicht voelde.

»Staat op!" zeide hij. »'t Weer is vreeselijk veranderd. Het is gaan waaien en regenen."

Spoedig waren alle drie wakker en overeind.

»Is 't al laat, Jean?" vroeg Arthur.

»Ik weet het niet, jonker," antwoordde Jean. »Want tot mijn schande moet ik bekennen, dat ik ook geslapen heb. Maar 't weer is boos geworden en ik geloof, dat dit ons niet nadeelig zal zijn."

»Ik ook niet," zeide Arthur. »Eén ding is gelukkig, dat we den wind in den rug hebben. Anders zou 't een booze tocht zijn."

»O, wat voel ik mij wonderbaar verkwikt door dien slaap," zeide Amanda. »Ik ben een geheel ander mensch."

»Ik ook," zeide Nannette. »Maar die nattigheid vind ik alles behalve pleizierig."

»Dan nog maar eens innemen," zeide JEAN schertsend.

»Ik zou u danken," antwoordde NANNETTE. »Je zoudt me zoo doende aan den drank helpen."

»Wees maar gerust, NANNETTE," antwoordde JEAN. »Ik zei 't maar uit de grap. Ik heb geen druppel brandewijn meer; zóó heb je gedronken."

De tocht begon weer en ofschoon AMANDA betuigde, dat zij nu weer goed kon loopen, stond JEAN er op, om haar toch een tijd te dragen.

»Want," zeide hij. »Uw voeten zijn nog te pijnlijk, en ik denk, dat, we nog een heelen weg af te leggen hebben."

Na ongeveer een paar uren te hebben geloopen, kwamen ze aan een kleine woning, waarin ondanks 't gevorderde uur nog licht brandde.

»Ik zou wel lust hebben, om eens aan te kloppen," zeide JEAN. »Ik ben echter bang, dat zich dragonders in dat huis bevinden. Waartoe zou er anders licht in zijn?"

»Maar waar zouden ze dan hun paarden gelaten hebben?" vroeg ARTHUR. »Er is hier geen stal in de nabijheid."

»Weet ge wat?" zeide JEAN, »'t Zou zoo heerlijk zijn, als we eens een uurtje onder dak konden komen. Als gij u hier in de boomen verschuilt, zal ik aankloppen. Mocht er dan onraad zijn, dan maak ik mij weg en wacht gij hier rustig tot ik, nadat het gevaar geweken is, terugkom."

Dit werd goedgevonden, ARTHUR, AMANDA en NANNETTE verscholen zich in 't geboomte, echter zoodanig, dat zij uit de hut niet gezien konden worden, maar wel zelf konden zien, wat er voorviel.

Nauwelijks had JEAN aangeklopt, of een man van een goede zestig jaren deed de deur open.

»Wat moet je in 't holst van den nacht?" vroeg hij in erbarmelijk Fransch.

»Eenige oogenblikken rusten en schuilen voor 't bittere weer."

»Heb je geld?" vroeg de man. »Zonder geld kom je niet binnen. Want dat je een koopman in vogelkooitjes bent, ik geloof even zoo min, als dat ik burgemeester van Brussel ben. Ik krijg hier bijna iederen nacht van dat volk, hetwelk uit Frankrijk vlucht, en daarom zorg ik er voor, van den nacht een dag en van den dag een nacht te maken."

»Ben ik dan hier dicht bij de grenzen der Spaansche Nederlanden?" vroeg JEAN.

Bij de grenzen van Frankrijk wil je zeggen," hernam de man. »Als je me nu per uur dat je hier vertoeft, een livre wilt geven, dan is mijn haard en mijn huis tot uw dienst en kun je nog een potteke warm Leuvensch bier op den koop toe krijgen."

»Goed," zeide JEAN en wilde het huis binnentreden.

»Neen, man, zoo gaat het niet," antwoordde de andere. »Ik laat me niet beet hebben. Eerst een livre, en dan binnen."

JEAN gaf hem een livre en trad in de kamer, waar inderdaad een lekker vuurtje aan den haard brandde. Spoedig zag hij nu wel aan 't een en ander, dat hij zich op Belgischen bodem bevond. Toch zeide hij:

»Hoor eens, vriend. Kan ik er zeker van zijn, dat je me niet bedriegt en dat het hier geen valstrik is, waar de dragonders mij kunnen overvallen."

»Hoe kom je aan die slechte gedachten, man?" vroeg de Belg. »Je vindt het misschien niet mooi van me, dat ik u geld afneem, om hier te schuilen. Maar daarvoor stook ik ook mijn vuur, geef u mijn bier en offer mijn nachtrust voor u op. Zacht, dat ik mij daarvoor laat betalen. Elk vischt op zijn getij, vriendlief."

»Welnu," zeide JEAN, die in 't gelaat van den man niets vond, hetwelk hem wantrouwen zou ingeboezemd hebben,

»Ik zal u vertrouwen en mijn drie zoons roepen, die even als ik behoefte hebben om hun kleeren te drogen en zich te verwarmen."

»Maar voor ieder een livre per uur," hernam de man.

»Natuurlijk, goede vriend," antwoordde JEAN. »In zulk weer is dat best een livre waard."

JEAN floot nu de drie anderen. Dat was het afgesproken teeken.

»We zijn de grenzen reeds over," zeide hij, »en kunnen ons hier drogen en verwarmen."

»Heerlijk!" zeide ARTHUR. »En zou dat huis te vertrouwen zijn?"

»Ik houd het er voor van ja," antwoordde JEAN.

»Maar hoe kwam dat licht zoo midden in den nacht daar op?"

»De bewoner schijnt een broodwinning te maken van het tijdelijk herbergen van refugiés. We moeten ieder een livre voor elk uur betalen, dat we hier doorbrengen. Opgepast, hoor! Nu zijt ge weer alle drie mijn zoons."

Nadat JEAN nog drie livres betaald had, traden zij alle vier de kamer binnen.

»En zijn dat nu uw zoons?" vroeg de oude man." Ze lijken geen van drieën op je. En dat ze kooplui in stoffers en muizenvallen zijn, kun je den koekkoek wijsmaken. Maar dat is hetzelfde. Ik heb wel graven en hertogen geherbergd, wien men een sous zou hebben gegeven, in zulke lompen waren ze gekleed, en toch moest ik hun goudgeld wisselen."

Ja, vriend, dat is wel mogelijk," antwoordde JEAN. »Maar zulk groot volk zijn we niet en van goudgeld zijn we zoo voorzien als een pad van veeren."

»Nu, die kleinste is een meisje en wel geen meisje uit een geringen stand," begon de man weer. »Daar zou ik wel

wat onder willen verwedden. En die grootste — nu als dat een geboren koopman in stoffers is, dan is mijn naam geen JAN BROERS."

»We zijn al wat ge wilt, beste vriend BROERS," hernam JEAN. »Zoudt ge echter niet wat van ons willen koopen?"

»Koopen? Wat zou ik met die prullen doen?" vroeg de Belg. »Maar hier is uw bier, drink nu maar eens, dat zal u goed doen."

En hij gaf aan ieder een steenen kan Leuvensch bier, dat hij op de vuurplaat gewarmd had.

Dat bier verkwikte hen, maar niet minder het vuur, en JEAN moest den Belg nog eens vier livres geven, opdat zij er nog een uur konden blijven. Toen begaven zij zich weer op weg, om, door de aanwijzingen van hun gastheer voorgelicht, het naaste dorp te bereiken, waar zij een herberg konden vinden, om eens naar hartelust uit te rusten en zich van hun vermoeinissen te herstellen.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

De gravin-modemaakster.

We slaan een tijdvak van bijna drie jaren over en begeven ons thans naar een huis in de Vijzelstraat te Amsterdam waar we op een groot bord dat aan de deurpost is gespijkerd, vinden staan:

»Mlle D'ARVILLIERS, française, successeur de Madme Tourçay, couturière."

't Bord heeft ons reeds gezegd, bij wie we een bezoek gaan afleggen, en 't moet u geenszins verwonderen, dat de adellijke dame, in weelde en grootheid opgevoed, de nederige betrekking van naaister bekleedt.

Eer we echter het huis der couturière binnentreden, moet ik een oogenblik met u stilstaan, om u mede te deelen, wat er hier te lande en elders voor de ongelukkige refugiés gedaan werd.

Hoe zorgvuldig LOUVOIS ook de grenzen en de havens van Frankrijk deed bewaken, meer dan vijftigduizend familiën vonden middel, om met hun vrouwen en kinderen hun land te ontkomen. Daar de meeste dezer refugiés brave arbeidzame handwerkslieden waren, vonden zij in Engeland, Duitschland en Nederland, in welk laatste land DE WITT reeds een onbepaalde godsdienstvrijheid aan allen verleend had, een goede ontvangst, en geen dezer landen be-

klaagde zich hun gastvrijheid. Zoo werd o. a. in Londen een geheele voorstad met zijdewevers bevolkt. In Brandenburg, waar de keurvorst WILLEM FREDERIK DE GROOTE twintigduizend vluchtelingen als volkplanters in de hem behoorende mark opnam, onderrichtten zij zijn volk in verschillende tot hiertoe daar onbekende nuttige kunsten en handwerken. Fransche manufacturen, kanten, hoeden, kousen, welke men vroeger uit Frankrijk had getrokken, werden thans in Engeland, Duitschland en Nederland vervaardigd, en dit gaf dien landen een ongekenden bloei. De hertog van Savoye en de Prins van ORANJE richtten geheele regimenten van Fransche vluchtelingen op en ze hadden er trouwe en dappere soldaten aan.

Ook de Vereenigde Nederlanden hadden zich hun gastvrijheid jegens de uitgewekenen niet te beklagen. Leiden had hun een nieuwen bloei te danken, Haarlem zag zich door de vermeerdering zijner bevolking genoodzaakt, een nieuwe stad ten Noorden van de oude te stichten, te Amsterdam ruimde men hun, totdat zij gelegenheid zouden hebben, zich te vestigen, de optrekjes in de nieuwe stad in, tegenwoordig nog »de Jordaan" genoemd. Daar de Waalsche kerk op den O. Z. Voorburgwal te klein werd, liet de Regeering van Amsterdam hun de schermschool op de Prinsegracht, hoek van 't Molenpad inruimen en tot bedehuis inrichten, en schonk zij twaalf hunner predikanten een jaarlijksch inkomen van *f* 200, onder voorwaarde van in Amsterdam den predikdienst waar te nemen. Zekere JEAN CABRAS, die de kunst verstond om de zijdentaf te lustreeren, ontving van de stad een subsidie van *f* 500 en een jaargeld van *f* 200, mits hij zijn kunst aan geen anderen leerde dan aan Amsterdammers; terwijl men aan de makers van allerlei zijden en wollen stoffen terrein afstond tot het bouwen van fabrieken; welk voorbeeld door Rotterdam werd gevolgd.

Daar men echter wel begreep, dat er velen van alles beroofd in 't land waren gekomen en er dus dadelijke hulp noodig zou zijn, hield men overal voor de eerste behoeften der ongelukkigen collecten, die aanzienlijke sommen opbrachten.

En thans kloppen we aan de deur van Mlle D'ARVILLIERS aan. Een net gekleed meisje, de eerste helpster doet ons open.

»Is mademoiselle D'ARVILLIERS thuis?" vragen wij haar.

»Mademoiselle isse wel thuis," antwoordt zij met een Fransch accent. »Ze heeft ekter op deze ookenblikke belet."

»We kunnen haar dus niet spreken?"

»Van avond niet, monsieur," antwoordt zij. »Als UEd de koedheid wildet hebben, morken terukke te komen; dan zal ik mademoiselle er van preveniëeren."

Herkent gij het meisje niet?

't Is NANNETTE. NANNETTE, thans twintig jaren en wie de kleeding, welke zij draagt, goed staat. Al is die heel eenvoudig, aan sommige kleine élégances herkent gij dadelijk de française.

Geen helpster bij eenige modiste in de geheele hoofdstad plooit dan ook haar kamerdoekschen halsdoek zoo sierlijk als zij, geen harer weet haar floddermutsje zoo bevallig op de golvende haarlokken te zetten als zij. En als men daarbij dat vlugge, dat eigenaardig bewegelijke der Française rekent, dan is het geen wonder, dat de eerste naaister van Mlle D'ARVILLIERS, die de taal des lands zoo vlug spreekt, maar ook zoo aardig radbraakt, zoowel in de buurt als bij de aanzienlijke klanten harer meesteres zeer gezien is.

Ofschoon we nu belet hebben gekregen en het ons dus eigenlijk slecht past, een visite bij een jonge dame af te leggen die ons belet heeft gegeven, maken we toch van onze onzichtbaarheid en ons vermogen, om ons naar willekeur te verplaatsen, gebruik. We gaan dus het voorhuis, waar aan beide kanten twee groote kasten met mode-arti-

kelen (want de couturière doet ook daarin) en een gladgeboende toonbank staat, door, gaan den smallen, ongemakkelijken trap op, die ons op een klein portaal brengt, waar twee deuren zijn, en openen op goed geluk af die der voorkamer, waar we licht hebben zien branden en dus waarschijnlijk Mademoiselle D'ARVILLIERS zullen vinden. En we bedriegen ons niet.

De kamer, welke we intreden, ziet er goed gemeubeld uit, en men kan duidelijk merken, dat men zich in een gezin bevindt, waar niets dan vrouwen zijn. Wat zijn die matjes op den vloer netjes, wat is dat notenboomhouten kabinet keurig geboend en wat glimt het blad van die tafel! Is 't niet jammer . . .

Wacht even: eer we klaagliederen aanheffen, beschouwen we onze oude kennis, freule AMANDA.

Ze is thans ruim negentien jaren en 't staat haar niet kwaad, dat men haar gerust een vijftal jaren meer zou geven, daar dit oudere uitzicht niets afdoet aan hare in vollen dos ontloken schoonheid, ja, die integendeel des te heerlijker doet uitkomen. Want dat oudere uitzicht bestaat niet in de meerdere scherpte harer trekken, het is slechts het gevolg van den ernst, die de rampen harer jeugd, het voortdurend verdriet over de onwetendheid waarin ze nog steeds ten aanzien van het lot haars vaders en haars ooms verkeert, daarop verspreid hebben. En die ernst staat haar goed, nu ze, zoo jong nog, als vrouw des huizes, als zelfhandelend persoon heeft moeten optreden, staat haar goed, waar ze, op haar leeftijd, alleen woont met een jonge, niet onbevallige helpster. In de buurt noemt men haar de schoone française, en sommige jonge heeren, die haar magazijn wel eens onder 't een of ander voorwendsel, zooals een boodschap voor mama of voor een der zusters, het hof hebben willen maken, noemen haar de preutsche deern. Dat zij een geboren

freule is, weet niemand: want zij heeft het NANNETTE volstrekt verboden, daarvan ooit een woord te reppen; 't meisje mag haar dan ook nooit anders noemen dan mademoiselle. 't Zou toch ook, hoe weinig vernederends zij er in vindt zelf in haar behoefte te voorzien, in de oogen der wereld een beleediging voor den adel zijn, wanneer zij haar titel had behouden: want, hoe vereerend en hoe achtenswaardig 't ook zij, zijn brood op een eerlijke manier te verdienen, er zijn in de wereld zekere vormelijkheden, zekere aangenomen welvoegelijkheden, welke niemand willekeurig mag overtreden, zonder daardoor de geheele maatschappij als in 't aangezicht te slaan. Niemand uwer denke dan ooit: ik behoef mij aan dezen of dien vorm niet te onderwerpen; ik houd dien voor dwaasheid. Juist omdat hij in uwe oogen slechts een dwaasheid, maar geen kwaad is, moet gij dien volgen. Zoo had AMANDA ook zeer goed begrepen, dat de titel van geboren gravin D'ARVILLIERS slecht voegde bij het beroep van naaister, en dat de aristocratie van Amsterdam, die toch over 't geheel niet hoog met adellijke titels liep, er voor zou bedankt hebben, hare japonnen, sakken en wat dies meer zij, bij een freule te laten maken. In haar kleeding wist AMANDA een élégance te vereenigen met een eenvoudigheid, die hare schoone vormen op 't voordeeligst deden uitkomen en tevens de sprekendste bewijzen waren voor haar gekuischten smaak, een smaak, dien zij zoo ongekunsteld aan al wat onder haar handen kwam wist mee te deelen, dat het aantal harer klanten steeds vermeerderde en ze, ofschoon slechts in de Vijzelstraat een klein, onaanzienlijk huis bewonende, al meer en meer en vogue kwam, zoodat het, wanneer ze slechts grooter statie wilde maken en zich op een aanzienlijker buurt wilde vestigen, misschien niet lang zou duren, of al wat in Amsterdam elegant was, zou van haar moeten gekleed gaan.

Tot nog toe behoorde dit niet tot de wenschen van AMANDA. Stil en ingetogen hier in hare kleine woning te mogen huizen met de kans om jaarlijks een goede som over te leggen, zoodat ze eens, na lang genoeg gearbeid te hebben, onafhankelijk zou kunnen leven; dat waren de hoogste wenschen, welke zij koesterde. Hoe zij het in zulk een korten tijd tot zulk een hoogte had kunnen brengen, zullen we straks uit haar eigen mond vernemen. Na al 't geen haar gebeurd was, gevoelde zij zich thans gelukkig, en had zij haar toestand zelfs misschien niet tegen haar vroegeren willen ruilen. Want er bestaat een zekere soort van zelfvoldoening in, als de mensch 't gevoel heeft, dat hij nuttig werkzaam is en zich door eigen arbeid geheel onafhankelijk van anderen kan onderhouden. Wanneer zij dan ook 's morgens haar atelier betrad, hetwelk in de bovenachterkamer is, dan toonde zij hare werksters een opgeruimd gezicht en dat behield zij den geheelen dag; terwijl haar vriendelijke toon, ook als zij berispte, haar aller liefde had verworven. En als dan des avonds, behalve in heel drukke tijden, het atelier gesloten was, dan ging zij op haar voorkamer zitten en moest NANNETTE met haar naaiwerk bij haar komen, en spraken zij, terwijl ook AMANDA zich met het hare bezig hield, over oude tijden. Want hoewel AMANDA, zoowel als NANNETTE, den afstand wist te bewaren, welke er tusschen de welgeborene en de boerendochter, tusschen de meesteres en hare helpster bestond, hadden hare gemeenschappelijke rampen haar toch te zeer aan elkander verbonden, dan dat zij niet op zeer vriendschappelijken voet met elkaar zouden hebben kunnen omgaan. En dat kon dan ook zeer goed bij AMANDA's lief ernstig karakter en NANNETTE's gevoel van minderheid. 't Was een aardig gezicht, als men die twee blozende jonge meisjes daar bij elkander zag, nu eens zich verdiepende in herinneringen aan 't verledene, dan zich wagende in de uit-

gestrekte velden der toekomst, nu eens over een godsdienstig onderwerp sprekende, dan de dagelijksche gebeurtenissen van de stad of de buurt behandelende. Dikwijls echter borg AMANDA na het theedrinken haar naaiwerk, en nam zij 't een of ander Fransch werk in handen. Vond zij 't geschikt voor NANNETTE, dan las zij 't haar voor, en zoo ontwikkelde zij den geest der laatste of vormde zij haar smaak. Zondagsavonds echter werd de Bijbel ter hand genomen, en dan werden daaruit eenige Hoofdstukken gelezen. Natuurlijk echter hadden deze samenkomsten van NANNETTE en hare meesteres alleen dan plaats, als er geen bezoek was. Want ofschoon AMANDA niet veel conversatie hield, had zij toch enkele goede kennissen, bij wie zij wel eens een avond ging passeeren, of die haar gezelschap kwamen houden, en dan was NANNETTE's plaats natuurlijk niet daar.

Niet minder aardig was 't gezicht, wanneer men Zondags-'s morgens mademoiselle D'ARVILLIERS met haar helpster den hoogen stoep zag aftreden, om zich samen naar een der beide Waalsche kerken te begeven. Beiden waren dan weder naar haar stand, in 't zwart gekleed, AMANDA in zijde en NANNETTE in 't sagrijn. Elke harer was voorzien van een kolossaal in robbenvel gebonden kerkboek, dat van AMANDA met een gouden en dat van NANNETTE met een zilveren slot. Was 't regenachtig weer, dan hadden beide haar sagrijnen regenmantels om, die, hoe weinig deze soort van kleeding ook voor élégance geschikt was, toch in stof en vorm van elkander verschilden. Menigeen, die dan de meisjes zag gaan, wierp een oog van welgevallen op die beide gestalten, waarvan de eene door haar ernstig gelaat eerbied afdwong, de andere door haar opgeruimd blijmoedig gezicht een vriendelijken indruk achterliet.

Maar zoo al pratende, zou ik vergeten u bekend te maken met den bezoeker, dien ge daar tegenover AMANDA aan de

tafel ziet zitten en wiens kleeding den geestelijken stand aanduidt, dien hij bekleedt. Want in de zeventiende eeuw zou een predikant in de Geünieerde Provinciën 't niet gegewaagd hebben, zonder zijn ambtsgewaad de deur uit te komen; de goede gemeente zou gedacht hebben, dat de man niet goed in de leer, dat hij regelrecht op weg naar de plaats des verderfs was. Er was dan toen ook, men moet het zeggen, vrij wat meer achting en eerbied voor den dominé dan thans, ofschoon ik wel geloof, dat een groot deel van die achting en eerbied zich tot diens ambtsgewaad bepaalde.

Hij echter, dien wij op dit oogenblik bij AMANDA ontmoeten, is geen der Amsterdamsche Waalsche predikanten; 't is pasteur VERNIERS uit den Haag, die om zaken der gemeente in Amsterdam vertoeft en AMANDA een bezoek is komen brengen. En AMANDA, die, hoe weinig 't gebeurt dat zij heerenbezoek krijgt, er toch zeer goed op ingericht is, heeft gezorgd, dat de looden tabakspot met varinas en het koperen tabakskomfoortje gereed stonden, en de pijp met dopje en blikken sleedje ter beveiliging van het blad der tafel klaar lag. Pasteur VERNIERS is dan ook dapper aan het dampen.

»Goedenavond, mademoiselle D'ARVILLIERS", had de predikant gezegd, toen hij de kamer binnentrad. »Ik heb van middag belet bij u laten vragen, en het doet mij genoegen, dat gij mij in de gelegenheid stelt, kennis met u te maken."

»Aan mij 't genoegen, dominé," antwoordde AMANDA. »En zeker brengt gij mij tijding van ARTHUR mede."

»De jonker is vertrokken en heeft mij nog vele groeten aan u meegegeven."

»'t Speet me, dat hij bij de expeditie behoorde," zeide AMANDA. »Voor mij is zijn vertrek een nieuwe onrust. Als hij eens sneuvelde!"

»Ja, lieve mademoiselle," antwoordde de dominé. »Hij heeft

het militaire vak gekozen, en de roeping van den soldaat is de strijd."

»Dat is waar, dominé," hervatte AMANDA. »Maar wij zijn grootgebracht in 't geloof, dat de oorlog onchristelijk is."

»Wie zal dat tegenspreken, mademoiselle," hervatte de predikant. »Echter is de tocht, welke zijne Hoogheid de Prins naar Engeland onderneemt, een heilige; daar zij moet strekken tot redding van het Protestantismus in Engeland."

»Dat is ook het eenige, wat mij met de zaak verzoent," hernam AMANDA. »Indien Prins WILLEM zegepraalt en Koning JACOBUS verjaagt, dan is er veel voor 't Protestantismus gewonnen. En hoe was ARTHUR bij zijn vertrek?"

»Recht opgemonterd. Hij was 't stille regimentsleven in den Haag wel wat moede. Ook hoopt hij natuurlijk op bevordering."

»Die ik hem van harte gun," hernam AMANDA. »Een kop thee, dominé?"

»Volgaarne, mademoiselle," antwoordde de predikant. »Uw broeder is een braaf en rechtschapen jongeling. Hij was in der tijd een mijner beste cathechisanten en heeft zich sedert zijn confirmatie als lid van de Waalsche kerk steeds getoond, een waardig belijder van 't Evangelie te zijn. Zooals gij weet, is hij bij mij een vriend van den huize."

»Dat weet ik, dominé," antwoordde AMANDA. »En ik ben er u met mijn geheele ziel dankbaar voor. Toen ARTHUR, nu ongeveer drie jaren geleden, zijn begeerte te kennen gaf, om in 't regiment der refugiés, door zijne Hoogheid opgericht, dienst te nemen, had ik er veel tegen. Hij was eerst zestien jaren en dan zoo alleen en in een omgeving, als waarin hij komen moest... Zie, toen heb ik de stoute schoenen aangetrokken en mij per brief tot u gewend. En

gij hebt meer gedaan dan ik vroeg: gij hebt u het lot van den onderloozen knaap aangetrokken en een mensch van hem gemaakt."

»Reeds toen ik uw lieven, hartelijken brief ontving, mademoiselle," hernam de predikant, »een brief als van een moeder, die haar zoon aanbeveelt, kwam de wensch in mij op, kennis met u te maken. Uw latere brieven aan den jonker hebben dien wensch slechts te meer versterkt."

»Heeft hij u mijn brieven laten lezen?" vroeg AMANDA. »Dat is niet mooi van hem."

»Enkele brokstukken daarvan zijn mij van tijd tot tijd onder de oogen gekomen," hernam de predikant. »De jonker was altijd zoo gelukkig met uw letteren en liep zoo hoog met zijn zuster, dat hij mij nu en dan in die correspondentie inwijdde."

»'t Staat hem leelijk, dat hij mijn gekrabbel onder de oogen bracht van zulk een geleerd man," hernam AMANDA. »Intusschen kan ik 't hem vergeven, omdat ik weet, in welke nauwe betrekking hij tot u stond."

»Dus vergeeft gij 't uw broeder," hernam de predikant. »Intusschen heeft mijn bezoek bij u nog een andere reden, dan kennis met u te maken en u de groeten van uw broeder te brengen."

»Nog een andere reden," hernam AMANDA. »Ik ben zeer verlangend, die reden te weten. 't Is toch geen verontrustende?"

»Verre van daar, mademoiselle. Uw papa had indertijd een eenigen broeder?"

»Oom FRANÇOIS," antwoordde AMANDA. »Hij was vroeger predikant der Hugenoten te Avallons en werd tijdens de vervolging gevangengenomen."

»En vluchtte naar 't kasteel van uw papa; waar hij onverwachts door dragonders werd opgeëischt, en langs een geheimen weg ontkwam," vervolgde de predikant.

»Sedert hebben we niets meer van hem vernomen, tenzij een briefje, door ARTHUR in een kolenbrandershut onder het mos gevonden, en 't welk zijn voorletters droeg, van hem afkomstig was."

»Wel mogelijk," antwoordde de predikant. »Want hij is dicht bij de grenzen in handen zijner vijanden gevallen en naar de galeien gevoerd."

»Schrikkelijk!" riep AMANDA uit. »Mijn arme oom op de galeien!"

»Ja, lieve mademoiselle, hij is de eenige niet geweest. Tal van Hugenootsche predikers hebben 't zelfde lot ondergaan."

»Doch hoe weet gij al die bijzonderheden, dominé?" vroeg AMANDA.

»Daarvan nader," hernam de predikant. »Nu een maand of wat geleden kwam er een jonge abbé de galeien bezoeken. Dat jonge mensch had den naam van bijzonder vroom en ernstig te zijn. En hij had niet alleen den naam daarvan, maar ook de daad. Zijn naam was HENRI ALPHONSE D'ARVILLIERS."

»HENRI ALPHONSE D'ARVILLIERS! Maar dat is immers neef HENRI, die tegelijk met ARTHUR in 't weeshuis was!" riep AMANDA uit.

»Dezelfde," hernam de predikant. »Een dag na de ontsnapping van uw broeder, was uw neef, de hertog van CARVIGNAN, in 't weeshuis gekomen, om jonker D'ARVILLIERS te spreken. Natuurlijk meende hij uw broeder; maar daar ook uw neef denzelfden naam droeg, werd deze in de spreekkamer gebracht. Toen de hertog daarop zeide, dat hij ARTHUR D'ARVILLIERS meende, berichtte men hem, dat deze na den vesper van Allerheiligen ontvlucht en spoorloos verdwenen was. 't Gevolg daarvan was, dat hij met uw neef sprak, naar hem vroeg en vernam, dat de knaap zich zeer goed naar den wil der bestuurders geschikt had."

»De lafaard!" riep AMANDA uit. »Hij had uit vrees zijn geloof verloochend en wilde ook ARTHUR overhalen, om dat ook te doen."

»Oordeel niet te hard, mademoiselle," hervatte de predikant. »HENRI had het geluk niet, hetwelk gij en uw broeder hebt gehad, een moeder te bezitten, die in uw jeugdige harten niet alleen het zaad der godsvrucht strooide, maar u opwekte, om zelfs onder de zwaarste vervolgingen moedig en onverwrikt te blijven in de zuivere leer. De arme HENRI verloor reeds op jeugdigen leeftijd zijn moeder, en uw oom had het meestal te druk met zijn ambtsbezigheden, dan dat hij zich veel met zijn zoon kon bemoeien."

»'t Is waar, dominé," antwoordde AMANDA. »En gij hebt gelijk, dat HENRI daarom een minder streng oordeel verdient."

»Er is meer, mademoiselle," hernam de predikant. »Dat wij de leerstellingen der Roomsch-Katholieke kerk verfoeien en zoo ik meen, terecht, ons gezuiverd geloof het ware noemen, is goed. Toch zijn er duizenden, en onder hen brave en rechtschapene mannen en vrouwen, die de Roomsche kerk met evenveel ijver aanhangen als wij onze Protestantsche. Zullen wij nu die allen daarom veroordeelen? Zullen wij beweren, dat zij geen Christenen zijn, omdat hun opvatting van de H. Schrift anders is dan de onze? Indien toch wij, en daarop hebben wij als zedelijke en denkende menschen recht, verlangen, dat de Roomsche kerk onze ideeën eerbiedigt, vloeit daar dan niet als van zelf uit voort, dat wij denzelfden eerbied behooren te hebben voor de gevoelens van andersdenkenden, al kunnen we die ook niet als de onze aannemen?"

»Dat is waar, dominé," hernam AMANDA. »En men kan wel aan u hooren, dat gij reeds sedert jaren een inwoner zijt van dit gezegend land, waar sedert DE WITT de alge-

meene godsdienstvrijheid zoover is uitgebreid, dat men er alle belijdenissen duldt."

»En haar volkomen vrijheid geeft, mademoiselle," hernam de predikant. »Vergeet dit niet. Wel bestaat er in de Geunieerde Provinciën een heerschende kerk, de Nederlandsch Hervormde of Gereformeerde, en kunnen alleen zij, die tot die kerk behooren, tot stads- of landsbetrekkingen worden aangesteld, terwijl de belijders van andere gezindheden daarvan zijn uitgesloten. Doch dat ligt in den geest des tijds. Maar daar zullen tijden komen, al zullen wij ze niet beleven, dat ook die schutsmuur zal wegvallen en men niet meer zal vragen: tot welke kerk behoort gij? maar: zijt gij door uw bekwaamheden in staat, dezen of genen post te bekleeden?"

»Zoudt gij het denken, dominé?" vroeg Amanda.

»Of ik het denk? Ik ben er zeker van, mademoiselle," hernam de predikant. »Maar die zaak zal zoo gemakkelijk niet tot stand komen. Ik vrees, dat er hevige schokken en omwentelingen noodig zullen zijn, om dat te volbrengen. — Doch laat ons tot uw neef terugkeeren. De hertog had zooveel behagen in den knaap, dat hij hem uit het weeshuis nam en hem een opvoeding schonk, als met zijn stand overeenkwam. Hij liet den knaap de vrije keus om te worden wat hij wilde. Maar Henri d'Arvilliers, wiens jeugdige rampen hem ernstig hadden gemaakt boven zijn jaren, koos den geestelijken stand. Zijn adellijke afkomst en de invloed van den hertog maakten, dat hij reeds op zoo jeugdigen leeftijd den rang van abbé verkreeg, hetgeen, zooals gij weet, in Frankrijk gansch geen vreemd verschijnsel is."

»Zonderling!" riep Amanda uit. »En zoudt gij denken, dat Henri met zijn geheele hart den Roomschen godsdienst is toegedaan?"

»Ik ben er van overtuigd, mademoiselle," hernam de predikant.

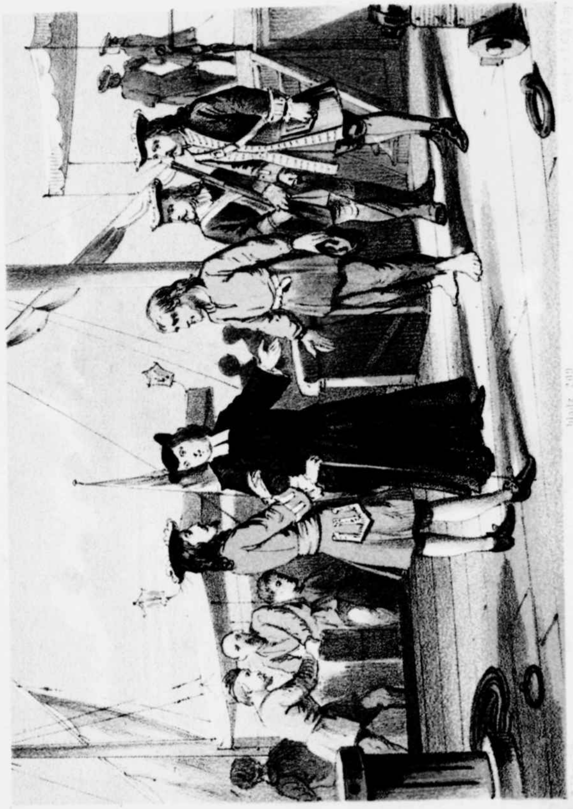

Bladz. 209

»En wist hij niets van 't lot van zijn vader, mijn armen zoon?"

»Hij was er ten eenemale onbewust van," hernam de geestelijke. »Hoewel de hertog zelf er niet van wist en er bij 't ministerie niets van bekend was, daar zoovele Hugenootsche predikanten zonder eenigen vorm van proces tot de galeien verwezen waren, [illegible] hem opzettelijk 't lot van zijn vader [illegible] zonder waarschijnlijk [illegible] hij [illegible] gehoord had dat zijn vader gestorven was. Toch trok een onweerstaanbare aandrift hem naar de galeien. Onder die ongelukkigen wilde hij prediken, hun wilde hij vrede en vertroosting brengen."

»Dit toont werkelijk de edele gezindheden van zijn [illegible]" zeide [illegible].

»Niet waar? Welnu, zonder 't minste vermoeden te hebben, dat hij daar zijn vader zou vinden, wist hij er van zijn superieuren de toestemming toe te krijgen. Zonder aarzeling gaf men die aan den jongen vromen man. Hij kwam dan op de galeien de [illegible] gebed en onderwerping. Zoo kwam hij ook op die, waarop zijn arme vader [illegible] jaren [illegible]. Bij 't gaan langs de rijen dier ongelukkigen, stond hij eensklaps stil voor een grijsaard (want de drie jaren [illegible] hadden hem oud gemaakt) dien hij niet herkende, doch wiens trekken hem toch bekend voorkwamen. Ook de galeiboef herkende den zoon niet, die van een knaap tot een bloeiend jongeling was opgewassen en een kleed droeg, waaronder hij hem wel 't allerminst verwachtte. »Een onderdeurtsche ketter," zeide de bevelhebber van de galei, die hem vergezelde, tot hem. »Maar een braaf en rechtschapen man," voegde hij er bij. »Sedert hij hier is, houdt hij niet op, zijn medgezellen in 't ongeluk geduld en onderwerping te preeken. Vooral wijst hij hen op het lijden

»En wist hij niets van 't lot van zijn vaders, mijn armen oom?"

»Hij was er ten eenenmale onbewust van," hernam de predikant. »Hetzij de hertog zelf er niet van wist en er bij 't ministerie niets van bekend was, daar zoovele Hugenootsche predikanten zonder eenigen vorm van proces tot de galeien verwezen waren; 't zij men hem opzettelijk 't lot van zijn vader verborg, welk laatste echter minder waarschijnlijk is, hij wist niets anders, dan 't geen hij van jonker ARTHUR gehoord had, dat zijn vader gevlucht was. Toch trok een onweerstaanbare aandrift hem naar de galeien. Onder die ongelukkigen wilde hij prediken, hun wilde hij vrede en vertroosting brengen."

»Dit toont werkelijk de edele gezindheden van zijn hart," zeide AMANDA.

»Niet waar? Welnu, zonder 't minste vermoeden te hebben, dat hij daar zijn vader zou vinden, wist hij er van zijn supérieuren de toestemming toe te krijgen. Zonder aarzeling gaf men die aan den jongen, vromen man. Hij kwam dan op de galeien en predikte dien rampzaligen geduld en onderwerping. Zoo kwam hij ook op die, waarop zijn arme vader sedert drie jaren zuchtte. Bij 't gaan langs de rijen dier ongelukkigen, stond hij eensklaps stil voor een grijsaard (want de drie jaren hadden uw oom oud gemaakt) dien hij niet herkende, doch wiens trekken hem toch bekend voorkwamen. Ook de galeislaaf herkende den zoon niet, die van een knaap tot een bloeiend jongeling was opgeschoten en een kleed droeg, waaronder hij hem wel 't allerminst verwachtte. »Een onverbeterlijke ketter," zeide de bevelhebber van de galei, die hem vergezelde, tot hem. »Maar een braaf en rechtschapen man," voegde hij er bij. »Sedert hij hier is, houdt hij niet op, zijn metgezellen in 't ongeluk geduld en onderwerping te prediken. Vooral wijst hij hen op het lijden

van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, die niet schold als hij gescholden werd en als Hij leed niet dreigde, maar het al overliet aan Hem, die rechtvaardig oordeelt. Er is dan ook geen galei, waar men minder met de slaven te doen heeft dan hier, en ik ben er van overtuigd, dat we dat aan de prediking van dien ketter te danken hebben." — De jonge abbé beschouwde den man nu oplettend. »Wat was hij vroeger?" vroeg hij den bevelhebber. »Hij moet vóór zijn komst hier een dier kettersche predikers geweest zijn, die niet hebben opgehouden, ondanks het stellige verbod, voor hun gemeente te prediken." — »En zijn naam?" vroeg nu de abbé. »FRANÇOIS ALPHONSE D'ARVILLIERS." — »Groote God! dan is hij mijn vader!" En de jonge abbé wierp zich aan de borst van den galeislaaf."

»En mijn oom?" vroeg AMANDA. »Hoe was de ontvangst, welken hij den zoon schonk, die was afgevallen van de kerk, voor welke hij zelf zooveel leed?"

»In 't eerst stiet hij hem ruw van zich af," hernam de de predikant. »Ga heen, zeide hij, ik ken u niet. Ik ken geen zoon, die uit menschenvrees zijn Heer en Heiland heeft verloochend."

»Vreeselijk!" riep AMANDA uit. »Hoezeer moet de arme HENRI niet te moede geweest zijn! Dat was toch niet christelijk van oom!"

»Wat zal ik er u van zeggen, mademoiselle," zeide de predikant. »De leer van JEZUS is die der hoogste liefde. De Heer zelf is ons altijd in liefde voorgegaan. En toch zijn de menschen op geen enkel punt haatdragender en minder vergevensgezind, dan juist op het punt van den godsdienst."

»Maar waaruit spruit dit dan voort?" vroeg AMANDA. »Als ik daarover nadenk, zou ik zoo zeggen: niemand, die andersdenkenden haat, kent de ware christelijke leer. Staat er

niet geschreven: die zegt, dat hij GOD liefheeft en zijn broeder haat is een leugenaar?"

»De oorsprong van dien haat heeft zijn grond in menschelijken hoogmoed, mademoiselle," hernam de predikant. »Ieder meent zijn geloof het ware te zijn en is daarvan zoo verzekerd, dat hij zich verbeeldt, Gode een dienst te doen, wanneer hij anderen, die zijn opvatting niet deelen, tot die opvatting wil dwingen, hen van zich stoot, hen uitsluit. Want niet alleen Roomsch-katholieke kerk heeft de ketters vervolgd, ook de Protestanten zijn, zelfs in dit goede land, andersdenkenden dan zij zeer lastig gevallen. Doch zoodoende zouden wij afdwalen. Er was dan aan een verzoening tusschen uw oom en zijn zoon niet te denken."

»En wat heeft neef HENRI toen gedaan?" vroeg AMANDA.

»Bedroefd wendde hij zich van den ouden man af en zond terstond met een renbode een brief aan den hertog van CARVIGNAN. 't Gevolg van dezen brief was, dat er weinige dagen later een bevel van 't hof kwam, om den predikant FRANÇOIS ALPHONSE D'ARVILLIERS te ontslaan. Nauwelijks waren hem zijn boeien ontnomen en was hij in de woning van den gouverneur over de galeien gebracht, of hij werd in een kamer gevoerd, waar niet alleen een geheel stel nieuwe onderkleederen, maar ook een keurig predikantsgewaad voor hem gereed lag; terwijl een beurs met goud gevuld hem voor gebrek moest behoeden. Toen hij daarop verzocht werd, bij den gouverneur binnen te komen, overhandigde deze hem een pas, waarmede hij naar willekeur zich naar een der havens van Engeland of de Nederlanden kon begeven; terwijl hem tevens twee schepen werden aangewezen, van welke 't een naar Londen, 't andere naar Dordrecht bestemd was. De predikant koos het laatste, en bij gevolg werd zijn pas voor de Nederlanden ingevuld."

»En zag oom HENRI niet weder?" vroeg AMANDA. »'t Was

toch blijkbaar aan hem, dat hij zijn bevrijding te danken had."

»Toen uw oom den gouverneur voor al zijn zorgen bedankt had, vroeg hij hem: »Maar zeg mij nu ook, edele Heer, aan wien heb ik mijn bevrijding te danken?" — »Uw redder en weldoener wenscht onbekend te blijven." — »En zal ik hem dan niet zien, om hem de hand te drukken en te danken voor een weldaad, welke ik van menschen niet meer verwachtte, maar alleen van God verbeidde, die mij door den dood mijn kluisters kon ontnemen?" — »Gij zelf hebt hem van u gestooten, mijnheer de predikant," antwoordde de gouverneur, »en alzoo den aard van uw godsdienstige overtuiging bewezen. Want al was uw zoon, die thans een door ieder geacht en geëerd man is, ook een verloren zoon geweest, Jezus leerde in zijn gelijkenis, dat diens vader hem in liefde ontving. Gij hebt uw kind van u gestooten, en diensondanks is hij het, die u van uw boeien bevrijd heeft." — Toen verliet de gouverneur de kamer."

»Dat zei die gouverneur ferm," zeide Amanda. »En wat was het gevolg daarvan?"

»Uw oom kwam tot nadenken. De vaderliefde behaalde de overwinning over den strengen Hugenoot. Toen een paar uren later de gouverneur hem liet verzoeken, aan het middagmaal te komen, verscheen hij in diens eetzaal, als een man, die een zwaren zielestrijd heeft gevoerd en veel geweend heeft. — »Is mijn zoon nog hier in de stad, edele Heer?" vroeg hij. — »Hij is zelfs in dit hôtel," antwoordde de gouverneur. — »Wees dan zoo goed, zonder mij te eten, en mij zijn kamer te doen wijzen." — Dit geschiedde. Meer dan een halfuur bleef uw oom in 't vertrek zijns zoons. Wat daar is voorgevallen, weet ik niet: wel dat de jonge abbé er zijn vader zijn levensloop heeft medegedeeld. Maar toen dat halfuur om was, trad de Hugenootsche dominé met den

Roomsch-katholieken abbé gearmd in de eetzaal, waar de gouverneur met den maaltijd had laten wachten, en zeker smaakte de brave gastheer daarbij het genoegen, dat zijn woorden hun uitwerking niet gemist hadden."

»O, dat moet een heerlijk gezicht zijn geweest!" zeide Amanda, met tranen in de oogen. »Waarom is dat niet altijd zoo? 't Zou 't rijk van Christus zeker bevorderlijk zijn."

»Dat zou het. Want, mademoiselle; de Roomsche priester en de Hugenootsche predikant hebben immers dezelfde wijding, dezelfde roeping: de menschen op te wekken tot de vervulling hunner plichten, hen te wijzen op een ander leven. — De verzoening tusschen vader zoon was oprecht, en op verzoek van den gouverneur bleef uw oom nog de vier dagen bij hem, welke er moesten verloopen eer het schip naar Dordrecht uitzeilde, en het grootste deel van dien tijd bracht hij bij zijn zoon den abbé door."

»Maar zeg mij nu eens, dominé," hervatte Amanda. »Hoe weet gij al die bijzonderheden zoo juist?"

»Uit den mond van uw oom, mademoiselle."

»Dus is hij hier in 't land?"

»Nadat hij te Dordrecht was aangekomen, begaf hij zich naar den Haag, om te vernemen, of hij daar een aanstelling als Waalsch predikant in de een of andere stad onzer Republiek zou kunnen krijgen. Te dien einde vervoegde hij zich bij mij. 't Was juist den dag na 't vertrek van den jonker. Daar ik wist, dat gij een oom hadt, die François d'Arvilliers heette, vermoedde ik terstond, toen hij mij zijn naam zeide, dat hij niemand anders kon zijn dan die oom. Uit zijn mededeelingen bleek mij dit duidelijk. Zijn wensch was, terstond naar Amsterdam te gaan, om u te zien en te omhelzen. Daar ik nu zelf den volgenden dag herwaarts moest, om een vergadering bij te wonen, verzocht ik hem,

dien nacht mijn huis als het zijne te beschouwen en vandaag met mij mede te gaan."

»Dus is hij hier in de stad!" riep Amanda uit.

»Hij is hier," hernam de predikant, terwijl hij op zijn horologie keek, »en zal over een kwartier op de stoep zijn. Hij had wel terstond naar u willen toevliegen; maar ik vond het beter, u op zijn komst voor te bereiden; vooral, daar gij zeker op 't eerste oogenblik door zijn veranderd voorkomen ontstellen zoudt. Ik vrees, of gij hem wel zult herkennen. En verbeeld u nu eens, dat zoo'n vreemd man bij u had aangeklopt, en uw dienstmaagd hem had opengedaan. Zij zou hem de deur voor den neus hebben dichtgeworpen, en, had zij hem binnengelaten, hoe zoudt gij van zulk een onverwachte verschijning verschrikt zijn. Ge moet altijd bedenken, dat gij slechts met u drieën vrouwen alleen in huis zijt."

»Ik dank u, dominé, voor uw lieve voorzorg," zeide Amanda, terwijl zij hem de hand drukte. »Vergun mij, u een oogenblik te verlaten, om mijn dienstmaagd de noodige bevelen te geven."

»Dan neem ik tevens deze gelegenheid waar, om te vertrekken, mademoiselle," zeide de predikant, opstaande om heen te gaan.

»Neen, dominé, dat niet," antwoordde Amanda. »Indien gij heden avond geen bijzondere afspraken gemaakt of misschien niet te veel te doen hebt voor de vergadering van morgen, zoo zoudt ge mij een groot genoegen doen, wanneer gij mij de eer wildet bewijzen, dezen avond bij mij te blijven soupeeren; ten minste, indien gij 't eenvoudige voor lief wilt nemen."

»Wat dat aangaat, mademoiselle, volgaarne," antwoordde de predikant. »Ik vond het echter minder gepast voor mij, als vreemde, bij een eerste bijeenkomst van bloedverwanten tegenwoordig te zijn."

»Alsof uw vriendelijke tusschenkomst u daartoe niet reeds gerechtigd had," hernam Amanda. »Dus ik mag op u rekenen?"

»Voorzeker mademoiselle."

»Vergun mij dan, dat ik u voor eenige weinige oogenblikken alleen laat."

»Ga gerust uw gang. Intusschen zal ik nog eens een versche pijp stoppen."

Toen Amanda eenige oogenblikken daarna binnenkwam, was zij vergezeld van Nannette, die den theeboel met zich medenam en een flesch wijn met drie glazen bovenbracht.

»Weet gij ook, welke plannen oom François heeft?" vroeg Amanda, toen zij weer gezeten was.

»Ik had reeds eenigen tijd van een mijner vrienden uit de Brandenburgsche kolonië aanvraag gehad, om hier te lande eenige predikers over te halen, ten einde den dienst waar te nemen in die gemeenten welke zonder voorgangers zijn. Ik heb hem dit voorgesteld, en hij vindt dat een roeping, welke hij niet mag afslaan."

»Hij zal toch niet zoo heel gauw derwaarts moeten vertrekken?" vroeg Amanda. »Ik hoop, dat hij eenigen tijd bij mij zal blijven. De kamer, waar Arthur logeerde, als hij hier kwam, zal voor hem in gereedheid worden gebracht."

»Dat zal hij zelf moeten beslissen," antwoordde de dominé. »Doch er wordt op de huisdeur geklopt. Daar zal hij zijn."

»Wel waarschijnlijk," zeide Amanda, wier borst hevig klopte van ontroering.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Waarin ophelderingen staan, die veel oplossen, wat nog vreemd scheen.

»En de man verried u dus niet?"

»O neen oom, hij was volstrekt geen slecht mensch," hernam AMANDA. «Zijn eenige gebrek was zijn inhaligheid. Maar wat zal men daarvan zeggen? De man scheen 't vroeger niet breed te hebben gehad. Kon men 't hem ten kwade duiden, dat hij zijn voordeel deed met de refugiés, wien hij voor eenige uren een goed verblijf schonk?"

We vielen daar midden in 't gesprek, hetwelk AMANDA met haar oom had. We hebben met stilzwijgen de ontmoeting tusschen oom en nicht overgeslagen. Mijn lezeressen en lezers zullen zich dat tooneel gemakkelijk kunnen voorstellen. FRANÇOIS D'ARVILLIERS was in de drie jaren sedert wij hem niet gezien hebben, inderdaad zeer verouderd, zoodat AMANDA hem zeker niet zou herkend hebben, wanneer hij onverwachts aan hare deur was gekomen. Niet alleen was zijn haar wit als sneeuw: maar diepe groeven in zijn trekken en zijn magerheid, 't gevolg van lichaams- en zielelijden, maakten hem de schaduw van 't geen hij vroeger was. Daar AMANDA zijn lotgevallen wist, moest zij hem natuurlijk de hare mededeelen, en daarmede was zij nu, zooals wij bemerkten gevorderd tot haar kortstondig verblijf in 't huis van den Vlaming, die zich een livre per uur voor dat verblijf

liet betalen. Dewijl wij echter 't vervolg van AMANDA's geschiedenis niet weten, laten wij haar verder vertellen.

»Twee uren brachten we bij den man door, en die twee uren bij 't vlammende haardvuur en het warme, krachtige bier hadden ons ongemeen veel goed gedaan. We begaven ons dus op weg naar het drie uren verder gelegen dorp, welks naam mij ontschoten is en hetwelk ons door den Vlaming was aangeduid. De morgenschemering begon reeds aan te breken, toen we den voet in dat dorp zetten. We vonden er inderdaad een zeer goede herberg, ten minste voor zulk een dorp, en dank zij het geld, hetwelk gij onder het mos verborgen hadt en dat als door de besturing van GOD in onze handen was gekomen, konden wij daar tot den volgenden morgen vertoeven."

»Ja, wel was het een besturing der Voorzienigheid, dat dit geld juist in uw handen moest komen," zeide FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Ik was den vorigen avond daar met vier mijner metgezellen door de dragonders verrast en ze hadden ons van al wat we bezaten, beroofd. Die beurs echter was hun roofgierig oog ontgaan en ik begreep, dat ik die niet steeds aan hun blikken zou kunnen onttrekken: daarom verborg ik haar in een onbewaakt oogenblik aan hun oogen en stopte haar met een kleine waarschuwing onder het mos, hopende daardoor aan anderen mijner broederen in den Heer nuttig te kunnen zijn. Maar ga voort, AMANDA."

»Dien geheelen dag bleef ik te bed, hopende, daardoor de uitputting, waaraan ik leed, te zullen overwinnen: want ik had een gevoel, alsof ik zwaar ziek zou worden. En waarschijnlijk woedde de koorts reeds in mijn leden: want die geheele reis door de Spaansche Nederlanden schemert mij nog als een droom voor den geest. Zooveel weet ik, dat dat we om mijn zwakken en lijdenden toestand per as moesten reizen, en konden we geen gelegenheid vinden voor

ons allen, dan werd er toch voor mij gezorgd: want ik kon geen voet meer verzetten, zoo zwak en afgemat was ik. Wat ik dan ook weet van 't geen ons gebeurd is, werd mij later door Arthur verteld."

»Arm kind," zeide oom François. »Geen wonder, dat de angst en onrust uw zenuwgestel aangetast en de ongewone vermoeinissen uw teeder lichaam ondermijnd hadden."

»Van Antwerpen, waar men mij weer in vrouwenkleederen stak, had Jean voor zijn laatste geld vier plaatsen op een schip gehuurd, dat ons hier te Amsterdam bracht. De kapitein van dat schip, wien Arthur onze geschiedenis verhaalde, scheen diep medelijden met mij te hebben: hij wilde volstrekt niet, dat men mij naar het gasthuis zou brengen, maar ging met zijn schoonzuster spreken, die in dit zelfde huis een naaiwinkel deed, een brave vrouw, die er op stond, dat men mij in haar huis zou voeren en mijn oppassing aan haar zou toevertrouwen. En hoe 't Arthur ook smartte, dat hij niet bij mij kon blijven, en hoe gaarne Jean mij ook had helpen oppassen; het aanbod was te mooi, om 't af te slaan. Alleen Nannette mocht bij mij vertoeven, omdat de goede madame Torçay zelf het te druk met hare affaire had, dan dat zij den geheelen dag aan mijn oppassing had kunnen wijden. Zooveel verkreeg Arthur, die mij dagelijks kwam bezoeken, dat hij enkele nachten Nannette en Jean mocht afwisselen, om bij mij te waken: want ik was in een toestand, die dag en nacht de grootste behoedzaamheid eischte."

»Maar hoe kwam het, dat die madame Torçay zooveel voor u over had?" vroeg François d'Arvilliers.

»Door de voorspraak van haar schoonbroeder. Daarenboven had zij een jaar geleden haar eenige dochter verloren, en dat meisje moet veel op mij geleken hebben. Ook was zij een

Française en Protestant. Toen nu haar zwager haar van mijn levensgeschiedenis had medegedeeld, wat Arthur hem daarvan verhaald had, stond zij er op, dat hij mij in haar huis zou laten brengen; daar zij niet verkoos, dat ik naar 't gasthuis zou worden vervoerd. Van dit alles wist ik niets; daar ik bewusteloos was. Toen ik weer tot mij zelf kwam, lag ik in een zacht bed, op een warme kamer en zag ik een vriendelijke, lieve gestalte aan mijn legerstede zitten, een vrouw wier grijs haar bevallig onder haar muts uitkwam en die mij met zulke liefdevolle oogen aanzag, dat het mij was, als ware mijn mama uit de dooden opgestaan en hield zij de wacht bij mij. Spreken kon ik nog niet en zóó zwak was ik, dat ik de oogen moest sluiten, toen een zachte, welluidende stem mij in mijn moedertaal vroeg: »Hoe gaat het, Amanda?" Ik sloeg de oogen weder op en poogde hare hand te grijpen, welke zij mij toestak. — Toen stamelde ik: »Wie zijt gij?" — En zij antwoordde: »Uw vriendin, uw moeder, als gij wilt, maar slaap nu." — Dat behoefde mij niet gezegd te worden: de zwakte deed mij terstond weer insluimeren."

»En werdt gij spoedig beter?" vroeg oom François.

»Toen de ziekte geweken was, kwam ik, dank zij de voorstelijke oppassing, welke ik had en de versterkende middelen die mij werden toegediend, spoedig tot mijn vorige krachten, ja, 't was of ik mij beter gevoelde, dan ik mij in maanden gevoeld had. Toen kwam madame Torçay met het voorstel aan, om bij haar te blijven en de plaats harer gestorvene dochter in te nemen. Ik had de vrouw reeds zoo lief gekregen, dat ik dit voorstel met blijdschap aannam. Er werd bepaald, dat ook Nannette bij ons zou blijven wonen. Arthur volvoerde nu ook zijn plan, om dienst te nemen in 't regiment van den Prins van Oranje, terwijl onze goede, trouwe Jean, die natuurlijk gaarne zijn eigen brood wilde

verdienen, reeds sedert eenige weken bij een zijdewerker in betrekking was, waar hij toen echter nog weinig verdiende, omdat hij geen kennis van 't vak had."

»Maar waar was Arthur dan dien tijd geweest?" vroeg François d'Arvilliers.

»Een onzer predikanten had hem in huis genomen, totdat hij naar den Haag zou vertrekken, en hij had het goed in dat huis."

»Zoodat gij allen goed zijt ontvangen in dit gastvrije land," hernam oom François.

»Dat mogen wij wel zeggen," hernam Amanda. »Zoodra ik beter was, stelde de goede madame Torçay mij voor, om mij in haar affaire op te leiden, en ik nam dit aanbod met gretigheid aan; daar ik er een zeker soort van trots in stelde, om zelf mijn brood te kunnen verdienen, mits 't op een eerlijke wijs was, en mij niet schaamde voor een betrekking in de maatschappij, die mij eenmaal een onafhankelijk bestaan zou verschaffen."

»'t Moet toch een overwinning op u zelf geweest zijn," zeide oom François, om zoover uw adellijke geboorte en opvoeding te kunnen vergeten, dat gij u met een ambacht bezig houdt."

»Lieve oom," hervatte Amanda. »Ik moet u oprecht bekennen, dat mij bij 't aanbod der lieve madame Torçay een blos de wangen kleurde bij de gedachte, dat ik, een geboren d'Arvilliers, zou gereed staan voor elke dame, die mijn diensten verkoos te gebruiken. Maar de lieve vrouw, die mijn aarzeling zag, bracht mij onder het oog, hoezeer arbeid adelt, en hoe de arbeid zelf niets anders is dan een eerlijk ruilmiddel, waarvoor zij die geld hebben, betalen. Zij deed mij inzien, dat er voor een adellijke jonkvrouw, die om haar geloof alles verloren had, meer eer instak, zelf voor haar brood te werken, dan om van onderstand te leven, hetgeen

gelijk zou staan met de aalmoes, welke men een bedelaar toewerpt. Trouwens, er zijn meer van onze landgenooten, die, ondanks hun adellijken stamboom, zich met handel als anderszins afgeven."

»O, niet dat ik het in u misprijs, Amanda," hernam oom François. »Integendeel, ik, die deze wereldsche onderscheidingen niet meer acht dan zij waard zijn, schat uw handelwijs op haar rechte waarde. Maar ga voort met uw verhaal."

»Spoedig was ik met het vak vertrouwd," hervatte Amanda. Ik leidde een gelukkig leven, alleen verbitterd door de gedachte aan papa, van wien we, wat we ook hebben in 't werk gesteld, nog niets vernomen hebben. Daar kreeg madame Torçay in den vorigen winter een geduchte longontsteking. Nu rustte de geheele zorg voor de affaire op mij, en dat is goed geweest ook: want daardoor werd ik gewoon, om aan 't hoofd der zaak te staan. Steeds hoopte ik, mijn moederlijke vriendin te behouden. Maar in de maand Maart van dit jaar overleed zij. Bij testamentaire beschikking had zij mij, behalve hare meubelen en affaire, een aardig legaat in geld en effecten vermaakt, en zoo ben ik haar opgevolgd. Ik heb steeds volop werk en geniet een burgerlijke welvaart."

»En zeker de achting van ieder die wél denkt."

»Dat hoop ik, oom," hervatte Amanda. »Maar wist Henri niets van Papa?"

»Ik heb hem er naar gevraagd; maar hij wist niets van hem af. Wel vertelde hij mij, dat het schoone d'Arvilliers in 't bezit was van dien schurk van een rentmeester; hoe heette hij ook weer?"

»Le Brun," antwoordde Amanda. »O, welk een afschuwlijk mensch. En hoe is hij in 't bezit van d'Arvilliers gekomen?"

»De helft viel hem ten deel, doordien hij uw papa had

aangebracht; de andere helft moet hij in contanten betaald hebben, natuurlijk van 't geen hij u ontstolen heeft."

»Laat hem daar wel mee varen, oom," antwoordde AMANDA. »Onrecht goed gedijt niet. En wie den wees berooft.... Maar ik wensch hem geen kwaad."

»Dat moogt gij ook niet, AMANDA," hernam haar oom. »De Bijbel leert ons immers, onzen vijanden vergiffenis te schenken voor 't leed, hetwelk zij ons berokkend hebben. Doch van iets anders gesproken: gij weet, dat ik naar Brandenburg ga, om daar de gemeente te troosten en op te beuren."

»Ik weet dat," hernam AMANDA. »Doch zooals uw toestand thans is, moogt gij niet vertrekken. Gij moet ten minste eenige weken bij mij blijven, om eenigszins tot uw verhaal te komen."

»Maar daar ginds roept mij mijn plicht," hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Ze verlangen daar hard naar een voorganger."

»Ze hebben er zoolang een ontbeerd, dat ze nu nog wel een week of wat kunnen wachten. Gij moogt mij mijn verzoek niet afslaan."

»Nu, eenigen tijd wil ik bij u blijven," hernam FRANÇOIS D'ARVILLIERS. »Maar niet te lang."

En zoo bleef de gewezen predikant van Avallons zes weken bij AMANDA. En die deden hem goed: hij werd een geheel ander man, dan hij bij zijn komst geweest was. Het bracht hem tevens in kennis met eenige der Amsterdamsche Waalsche predikanten en gaf hem de gelegenheid, zich te overtuigen van de algemeene achting, welke AMANDA genoot. Toen de zes weken voorbij waren en hij zich gereedmaakte, om te vertrekken, moest hij AMANDA beloven, dat hij haar van tijd tot tijd zou schrijven; terwijl zij van haar kant er hem de hand op gaf, dat ook zij correspondentie met hem zou houden. En zoo vertrok hij, en 't was voor AMANDA een heele leegte, toen hij weg was. Hare bezigheden

gaven haar echter de gewenschte afleiding. Reeds in den eersten brief, welken hij haar schreef, meldde hij haar, dat er zulk een gebrek aan predikanten bij de refugiés was, dat hij geen bepaalde standplaats had, maar als jongst-aangekomen leeraar de koloniën voor een gedeelte rondreisde, om bij beurten nu hier dan daar het evangelie te verkondigen. Overigens had hij er brave, arbeidzame menschen gevonden, die zich in hun nieuw vaderland zeer goed konden voegen en daar zeer in achting stonden.

Ook van ARTHUR kreeg AMANDA van tijd tot tijd brieven, die haar zooveel bewijzen waren, dat hij zeer tevreden was. Hij hoopte spoedig bevorderd te worden en als luitenant terug te komen, als hij ten minste niet in Engeland bleef. Dit laatste nu zou AMANDA zeer gespeten hebben: want, zooals wij weten, hield zij innig veel van haar ARTHUR, en 't had haar al leed genoeg gedaan, dat ze van hem gescheiden leefde.

Zoo was het jaar 1688 ten einde geloopen en bracht het jaar 1689 niet veel heil aan; daar de Republiek, tengevolge van de hulp, welke zij Prins WILLEM III tegen zijn schoonvader JACOBUS II, koning van Engeland, had bewezen, met Frankrijk in oorlog geraakt was. AMANDA hoopte maar, dat ARTHUR niet zou geroepen worden, om tegen Frankrijk te moeten vechten: want, al had dat Frankrijk haar en haar broeder uitgeworpen en had zij haar nieuw vaderland liefgekregen, haar hart hing toch nog altijd te veel aan haar geboorteland, dan dat het haar geen leed zou hebben gedaan, als ARTHUR tegen zijn vroegere landgenooten het zwaard had moeten voeren. Daarom was ze dan ook recht in haar schik, toen hij haar schreef, dat hij vooreerst nog wat in Engeland zou blijven.

Zoo kwam de lente van het jaar 1689 aan. 't Was op zekeren Zondagmorgen van de maand Maart, toen AMANDA

met Nannette uit de kerk thuis kwam, dat de oude Jean reeds op haar zat te wachten. In de week had hij weinig tijd: want dan was hij van den morgen tot den avond bij den zijdewerker, waar hij zich in die drie jaren zoo goed op de hoogte van 't vak had gebracht, dat hij daar nu reeds meesterknecht was en dus goed geld verdiende. Maar de zondagen bracht hij altijd bij zijn lieve freule door. 't Had hem wat moeite gekost, haar mademoiselle te noemen; toch was dat de eenige voorwaarde, waarop zij hem bij haar aan huis wilde ontvangen. Ge zoudt hem zeker terstond herkend hebben, als gij hem gezien hadt; daar hij in die drie jaren niets veranderd was. Alleen zoudt gij hem in zijn kleeding misschien voor een ander hebben aangezien: want, hoe eenvoudig hij er ook in de week in zijn werkpak uitzag, voor den Zondag had hij zich een pak aangeschaft van echt Leidsch laken, en dat was zoo goed gemaakt, dat men hem voor een deftig burgerman zou hebben gehouden. Met het Hollandsch kon hij nog maar geen maatjes worden, en dat kwam, omdat hij bij den zijdewerker, die zelf een Franschman was en bij wien slechts Fransche knechts werkten, niets sprak dan zijn moedertaal. Ge hadt het aan hem kunnen hooren, toen de dienstmaagd hem opendeed en hij vroeg:

»Is mademoiselle al uit de église?"

»Neen, nog niet."

»Nokke niet! Dan ka ikke maar naar boov."

En zoo zat hij daar deftig te wachten.

»Goeden morgen, Jean," zeide Amanda, natuurlijk in 't Fransch. »Hoe ben je zoo vroeg hier? Je bent toch wel in de kerk geweest?"

»Wel zeker, mademoiselle," antwoordde Jean, »Ik ben in de kerk op den Voorburgwal geweest, en daar preekte een vreemde, die 't kort gemaakt heeft. Gij komt zeker uit de kerk bij 't Molenpad."

»Juist, en daardoor ben ik later thuis dan gij. En hoe gaat het met uw huiswaardin? Is ze weer beter?"

»O, weer springlevend. 't Zou mij gespeten hebben van 't goede menssh, als ze ziek geworden was. 't Was maar een zware verkoudheid. En hebt ge van de week tijding gehad van den jonker?"

»Nog niet," antwoordde Amanda. »'t Is nog zoo lang niet, sedert hij geschreven heeft. Doch daar is de brievenbesteller," viel zij zich zelf in de rede; terwijl zij door 't raam keek. »Hij komt regelrecht op ons huis af."

»Zeker een brief van den jonker," zeide Nannette.

»'t Kan er ook wel van oom François wezen," hernam Amanda.

»Hoe maakt het mijnheer de predikant?" vroeg Jean. »Is hij nog altijd wel?"

»In zijn laatsten brief schreef hij zeer opgeruimd. Hij schijnt zich zeer goed in zijn werkkring te kunnen voegen. 't Is anders juist geen aangename betrekking om zoo altijd te moeten zwerven."

»Toch altijd beter dan op de galeien te roeien," hernam Jean.

»Nu ja, dat is natuurlijk. Maar 't zou toch aangenamer voor hem zijn, als hij zulk een rustig leven had als te Avallons," zeide Nannette.

»Ik weet het niet," hernam Amanda. »Misschien is 't beter voor hem, dat hij een ambulant leven heeft. Een rustig, kalm leven zou hem misschien te veel tijd geven om te denken. En je weet, welk een grief het voor hem is, dat zijn zoon Henri tot het Roomsche geloof is overgegaan."

Op dit oogenblik trad de dienstmaagd met een brief binnen.

»Van oom François," zeide Amanda, toen zij 't adres zag. »Nannette, zet intusschen koffie; dan lees ik terwijl zijn brief."

Maar NANNETTE had den tijd niet, om koffie te zetten; want AMANDA riep eensklaps uit:

»NANNETTE! Oom FRANÇOIS heeft Papa gevonden!"

»Uw papa, den graaf!" riep NANNETTE uit, die daardoor de koffie vergat.

»Ja, papa," antwoordde AMANDA. »En hij is reeds herwaarts op reis. Binnen weinige dagen zullen we hem hier zien."

»O, Goddank!" riep de oude JEAN. »De edele graaf zit dus niet in de Bastille."

»In de Bastille, JEAN!" riep AMANDA uit. »Hoe komt u dat in de gedachten?"

»Ja, lieve freule . . . mademoiselle, wat zal ik u zeggen," hernam JEAN. »Ik heb er u nooit een enkel woord over gesproken; ja, 't u uit het hoofd gepraat; maar mij lag 't altijd bij, dat mijnheer de graaf in de Bastille zat. Hij is dus vrij. En is hij gezond?"

»Waarschijnlijk wel. Luister maar, wat mijn oom schrijft."

En zij las den brief voor, die dus luidde:

»Lieve AMANDA.

»Thans ben ik voor vast hier beroepen en zal nu rustig aan het heil mijner gemeente kunnen arbeiden. Dat zal mij zeker vrij wat aangenamer zijn dan dat gestadige rondtrekken. Ik heb dit te danken aan de komst van een nieuwen predikant, die in mijn plaats de gemeenten zal rondreizen, welke geen vasten herder hebben. Ik heb hier een lieve pastorij, waarvan ik u later wel eens een beschrijving zal geven, omdat ik gaarne bij u den lust zou opwekken, om mij, wanneer 't bij u niet druk is, voor eenige weken te bezoeken. Gij zult bij mij nog een andere kennis vinden, en wel MARTHA, de voormalige werkmeid op het kasteel d'Arvilliers. Toen uw papa, na het vernemen van 't verbreken van 't edict van Nantes, het kasteel, waar hij na uw vlucht

terug was gekomen, voor altijd verliet, was zij met ARNAUT, den koetsier, ook op de vlucht gegaan, en hadden ze gelukkig Duitschland bereikt, waar ze zich in 't huwelijk hadden begeven. Maar zij is in dat huwelijk niet gelukkig geweest. Haar man is sedert een halfjaar gestorven en heeft haar als weduwe met een dochtertje, dat naar u vernoemd is, achtergelaten. Zoodra zij mijn naam had gehoord, maakte zij zich aan mij bekend, en toen ik nu een vast beroep kreeg, stelde ik haar voor, dat zij met haar dochtertje bij mij zou komen inwonen en mijn huishouden besturen. 't Was voor haar een heele uitkomst en voor mij niet minder. Zij is een vertrouwd persoon en haar AMANDA zal, als ze wat grooter wordt (ze is nu pas twee jaar) een heele vroolijkheid in mijn anders zoo eenzaam huis brengen.

»Maar wat spreek ik van mij zelf: terwijl ik u een tijding heb mede te deelen, die uw hart van vreugd zal doen opspringen. Welnu dan, AMANDA, uw papa is gevlucht en het is hem gelukt, over de grenzen te komen. Waaraan hij het te danken heeft, dat hij aan de strikken zijner vijanden of liever van zijn vijand, dien helschen rentmeestêr, ontkomen is, zal hij zelf u wel mededeelen; dat is te lang, om 't in een brief te schrijven. Want gij zult hem binnen eenige dagen zien.

»Hoe ik nu mijn broeder ERNESTE gevonden heb, is spoedig medegedeeld. Op het laatste dorp, waar ik preeken zou, een dorp met barbaarschen naam, dien mijn Fransche mond niet kan uitspreken, zoodat mijn hand hem niet kan schrijven, was een kasteel. De zoons van den baron kwamen met hun Franschen gouverneur in de kerk; want, ofschoon de man Luthersch was, de baron namelijk, had hij er niets tegen, dat zijn zoons met hun gouverneur naar de Calvinistische kerk der Hugenoten gingen en voor de gouverneur was 't een waar genot, eens in zijn moedertaal te hooren

prediken, daar het in dit dorp slechts van tijd tot tijd gebeurde. Er was dan ook geen eigenlijke kerk, en wij vergaderden in de woning van een boer, die zijn schuur voor die gelegenheden aan de daar wonende Fransche uitgewekenen verhuurde. De gemeente was niet groot: er zullen zoowat een goede dertig menschen onder mijn gehoor zijn geweest. Reeds toen de gouverneur met de beide jonkers binnentrad, had zijn gelijkenis met ERNESTE mij getroffen en onder de prediking kon ik schier mijn oog niet van hem afhouden. Ik vond een sprekende gelijkenis tusschen hem en mijn broeder ERNESTE. Maar hij was ouder en somberder dan ik hem ooit gezien had. Daarbij verbeeldde ik mij, dat de man mij even scherp aankeek, als ik hem. Toen nu de dienst geëindigd was, kwam de gouverneur naar mij toe. »Uw naam mijnheer!" zeide hij. — »FRANÇOIS ALPHONSE D'ARVILLIERS," was mijn antwoord. — »Mijn broeder, mijn dierbare broeder!" riep hij uit, terwijl hij mij om den hals viel. En inderdaad, het was uw papa, AMANDA, uw papa, die even als gij, zich niet geschaamd heeft, om ondanks zijn adellijke afkomst, een betrekking aan te nemen, die hem een fatsoenlijk stuk brood verschaft en hem zelfs in staat stelt, om nog wat voor den ouden dag over te leggen. Want de Fransche gouverneurs worden hier goed betaald.

»Nu moest ik dadelijk met hem naar 't kasteel, waar hij mij aan den baron en diens vrouw voorstelde, die mij zeer vriendelijk ontvingen. Natuurlijk had ik hem reeds onderweg van u en ARTHUR verteld, en was zijn grootste verlangen, u op te zoeken. Hij zou wel dadelijk hebben willen vertrekken, maar dat kon niet. Ge begrijpt, hij bekleedt een ondergeschikte betrekking. Toch kon de baron 't een vader slecht weigeren, zijn kind te gaan bezoeken, dat hij reeds verloren geacht had en in geen vierd'halfjaar gezien

heeft. Er moesten dus schikkingen worden gemaakt, opdat de plaats van uw papa gedurende zijn afzijn kon worden vervuld. Had ik geen beroep gehad, dan zou ik zijn betrekking zoolang voor hem waargenomen hebben. Doch dat kon nu niet. Gelukkig vonden wij iemand, die de jonkers ten minste zoolang kan bezighouden. Want van ontslag kan geen sprake zijn: daarvan wilde de baron, die een contract met uw papa gesloten heeft, niets hooren. Maar nu komt er een plaatsvervanger, doch eerst over drie dagen, en dan heeft uw papa nog een paar dagen noodig, om hem de noodige inlichtingen te geven en op de hoogte te brengen; zoodat het wel acht dagen zal duren, eer gij hem ziet. Ik wist, dat het u onmogelijk was, herwaarts te komen; ook zou de reis voor u alleen in dit jaargetijde niet te doen zijn. 't Is ook beter, dat hij tot u komt: 't zal voor hem een gewenschte uitspanning zijn.

»Ik moet nu eindigen: want de bode, die mijn brief naar het naaste posthuis zal meenemen, vertrekt over een kwartier. Ik sluit dezen dus, u aanbevelende in de hoede van den Almachtige, die over u moge lichten en u de vreugde met volle teugen doe genieten, welke 't wederzien van uw dierbaren papa u zal verschaffen, en ben als altijd:

»Uw toegenegene Oom."

»Dus zal mijnheer de graaf eerst over acht dagen hier komen, zeide JEAN.

»Wel neen, JEAN," antwoordde AMANDA, terwijl zij den datum bekeek. Deze brief is reeds vier dagen oud; dus over drie of vier dagen."

»O, mademoiselle, gij moet het mij terstond laten zeggen, als hij is aangekomen," zeide JEAN. »Want dan kom ik 's avonds, als het werk afgeloopen is, bij u om mijn ouden goeden meester terug te zien."

»Ik denk wel, dat dit niet noodig zal zijn," zeide AMANDA.

Ik verwacht u wel alle avonden hier, om te vernemen, of papa nog niet gekomen is. Maar nu moet ik het terstond aan ARTHUR schrijven; hij moet deelgenoot van onze vreugde zijn."

»We zullen toch eerst koffie drinken, niet waar, mademoiselle?" vroeg NANNETTE.

»Ga uw gang maar, en geef mij een kopje. Ik kan geen oogenblik wachten, om hem de gezegende tijding mede te deelen."

't Was reeds tijd voor 't middageten, eer AMANDA haar brief klaar had. JEAN wilde hem volstrekt naar de post brengen; doch AMANDA stond er op, dat men eerst zou eten: want dat anders alles koud zou worden. Eer men aan tafel ging, fluisterde zij NANNETTE iets in 't oor, en spoedig kwam deze met een flesch wijn en drinkglazen binnen.

»We willen van middag eens op papa's gezondheid drinken," zeide AMANDA. »'t Is heden een feestdag voor mij. O, had de goede madame TORÇAY dien mogen beleven! Wat zou ze zich verheugd hebben, de lieve vrouw!"

»Dat zou ze," zeide NANNETTE. »Wat heeft ze u niet dikwijls moed ingesproken, wanneer ge u bekommerdet over 't lot van den graaf."

»O, ja, en dan zei ze: Houd maar moed, kindlief! Ik ben er zeker van, dat ge uw papa eens zult wederzien!" zeide AMANDA. »Maar laat ons nu aan tafel gaan. NANNETTE, zeg TRUUTJE, dat ze opbrengt."

TRUUTJE (TRUITJE) bracht het eten op, en weldra zaten er drie gelukkige menschen aan tafel en aten door de vreugde misschien minder smakelijk dan zij anders zouden gedaan hebben en klonken op de gezondheid van den graaf, den jonker, oom FRANÇOIS, ja zelfs op die van MARTHA en haar tweejarig dochtertje AMANDA. En de bewoners van de

Vijzelstraat zullen wel vreemd hebben opgekeken, dat de mammesel met haar trouwe geleidster dien dag niet naar de middagkerk ging, vergezeld van den ouden man, die haar altijd derwaarts geleidde. Daarvan kon echter ditmaal niet komen. Alle drie die harten waren te vol en moesten zich lucht geven. Daarenboven moest JEAN nog den brief voor ARTHUR naar het postkantoor brengen. Nu had hij dan wel wat later naar de kerk kunnen gaan, maar geen van drieën was er toe gestemd, en 't minst van allen AMANDA, die wel wist, dat zij geen attentie zou hebben op de preek, daar haar geheele ziel vervuld was met haar vader.

Wat er dien dag al werd gesproken, en hoe de dagen van ouds nog eens herdacht werden! De brief werd gelezen en herlezen, als kon AMANDA de tijding, daarin vervat, niet gelooven.

»Maar wat mij 't meest verwondert," zeide JEAN, is, dat mijnheer de graaf zulk een ondergeschikte betrekking als gouverneur heeft aangenomen. Waarom is hij niet liever, evenals de jonker, onder dienst gegaan?"

»Papa zal daarvoor zijn redenen gehad hebben, JEAN," zeide AMANDA. »Wat echter zijn betrekking als gouverneur aangaat, hierin steekt evenmin schande als dat ik couturière ben geworden. Een eerlijk verdiend stuk brood strekt den mensch nooit tot oneer."

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Vader en Dochter.

In den loop van die week kwam de graaf D'ARVILLIERS. Met welk een verrukking hij zijn lieve dochter in de armen drukte, en hoe haar hart van zalige vreugde sloeg, toen zij weder aan de borst van den dierbaren lag, dien ze reeds voor altijd meende verloren te hebben, behoef ik u wel niet te zeggen. AMANDA kon op haars vaders gelaat dat sombere en treurige niet bemerken, hetwelk haar oom daarop had gevonden.

Maar geen wonder. FRANÇOIS D'ARVILLIERS zag zijn broeder op 't oogenblik, dat hij alleen in de wereld stond, beroofd van kinderen, van goed, van rang en titel. Geen wonder, dat de eene gedachte de andere verdrong en dat het verlies van dat alles hem dubbel zwaar moest vallen; daar hij geen trouwe borst had, in welke hij zijn leed kon uitstorten. Aan 't verlies van rang en goed, aan den ondergeschikten rang van gouverneur bij een man, wiens adel minder aanzienlijk en minder oud dan de zijne was, kon hij zich gewillig onderwerpen. Wie een vluchteling is geweest voor zijn leven, begint die toevallige voorrechten der fortuin met een ander oog te beschouwen en acht zich gelukkig, in een land te zijn, waar de mensch GOD mag aanbidden volgens de overtuiging van zijn hart. Maar dat hij steeds in 't onzekere

was over 't lot zijner lievelingen, dat was het, wat die somberen plooi aan zijn gelaat gaf en hem menigen nacht den slaap uit de oogen hield. Daarenboven had AMANDA in den laatsten tijd haar vader nooit anders gezien dan somber en treurig. Immers de gezondheid zijner echtgenoot en de vervolging zijner geloofsgenooten hadden hem met een donker oog de toekomst doen inzien. De toekomst was verwezenlijkt, verwezenlijkt op een wijs, als hij zich die niet had kunnen voorstellen. Maar nu behoorde die toekomst tot het verledene, nu zag hij een andere toekomst tegen en die toonde hem een vriendelijk verschiet. Vandaar, dat dit anders strenge gelaat nu een opgeruimdheid vertoonde, die 't hart van AMANDA met vreugd vervulde en haar geluk over 't wederzien van den geliefde nog verhoogde.

»En uw oom heeft mij gezegd, lieve AMANDA, hoe gij, de wereldsche vooroordeelen overwinnende, u niet geschaamd hebt, u daarboven te verheffen en een eerlijk stuk brood verkozen hebt boven de afhankelijkheid van anderen. Daar hebt ge goed aan gedaan, mijn kind. God ziet den mensch niet aan naar den rang, dien hij in de maatschappij bekleedt, maar naar de wijs, waarop hij zijn plichten vervult."

»Ik dank u voor dat woord, Papa!" antwoordde AMANDA. »Indien er iemand recht had, mij te berispen over 't zoogenoemde onteeren van mijn adellijke afkomst, dan zoudt gij 't geweest zijn, wien dat recht toekwam."

»En ik zelf heb niet anders gehandeld, lieve," hernam de graaf. »Ben ik niet in zekeren zin de dienaar van den baron, wiens zonen ik onderricht geef? En zoudt gij wel gelooven, dat ik, de smartelijke herinneringen, welke ik niet kan uitwisschen uitgezonderd, mij in mijn betrekking gelukkig en tevreden gevoel?"

»Ik niet minder, papa," antwoordde AMANDA." Ik durf zeggen, dat ik mij veel gelukkiger gevoel dan vroeger op

ons kasteel. Het denkbeeld, dat ik nuttig ben voor de maatschappij, dat ik onder hare leden iets beteeken, dat ik brood verschaf aan verscheidene menschen, dat ik van mijn rechtmatig verdiend geld aan armen en ongelukkigen kan weldoen, is voor mij een bron van zalige tevredenheid, van een genot, hetwelk ik vroeger niet kende. Ge zult dan ook eens zien, welk een lief en kalm huishoudentje ik hier heb. En gij zult in dat geluk en die kalmte deelen, uw geheele leven deelen, niet waar?"

»Vooreerst nog niet, AMANDA," hernam de graaf. »Ik heb mij schriftelijk verbonden, de zoons van den baron onder mijn opzicht te houden tot zij naar de hoogeschool vertrekken. Dat contract kan *ik* niet eigenmachtig verbreken."

»Maar als de baron daarin wil toestemmen?" vroeg AMANDA.

»Lieve," hernam de graaf. »De zoons van den baron zijn twee ferme knapen. Ik heb ze lief gekregen en zij zijn aan mij gehecht. De baron nam mij in zijn huis, toen ik niets had om van te leven. Welnu, kan ik het dan met mijn geweten overeenbrengen, hem te verlaten, vóór ik mijn aangegane verplichtingen geheel en al vervuld heb? Luister: nog twee jaren loopt mijn contract. Indien GOD mij zoo lang spaart, dan kom daarna ik bij u en verlaat u niet weer."

»En dan zal *ik* voor u werken en kunt gij een rustigen ouden dag bij mij hebben," hernam AMANDA.

»En niets uitvoeren?" vroeg de graaf. »Neen, lieve AMANDA. Wel kom ik dan bij u inwonen, maar ook hier zal ik wel de een of andere bezigheid vinden, die mij in staat stelt om nuttig te zijn voor mijn medemenschen."

»Maar zeg mij, Papa," hernam AMANDA. »Waarom hebt ge u niet, even als ARTHUR, in den krijgsdienst begeven?"

»Luister, AMANDA. De krijgsdienst in Brandenburg is een geheel andere dan die in de geunieerde Provinciën, vergeet dat niet."

»Maar ge hadt toch, door uw afkomst, zeker wel een hoogen rang bij 't leger van den Grooten Keursvorst kunnen erlangen."

»Een hoogen rang? Ben ik dan ooit soldaat geweest? En vordert men voor zulk een rang geen krijgskundige bekwaamheden? Ik bezit die niet."

»Ik heb toch wel eens gehoord, dat een adellijke bij den militairen stand veel boven anderen voor heeft."

»Dat is zoo in andere landen. Maar de Keurvorst van Brandenburg, de groote FRIEDRICH WILHELM, is een man, die een leger wenscht te vormen, als er geen in Europa is. En daartoe behoeft hij bekwame aanvoerders. Op mijn leeftijd een ondergeschikten rang in 't leger te bekleeden, daartoe was mijn hart te trotsch. 't Is toch heel wat, op militaire wijs ondergeschikt te moeten zijn, het dikwijls willekeurig bevel van een ander te moeten volbrengen, en dat alles volgens de reglementen eener strenge discipline: neen AMANDA, daaraan had ik mij niet kunnen onderwerpen. Liever op een fatsoenlijke manier ondergeschikt, dan af te hangen van de luimen van een ander."

»Gij hebt gelijk, Papa," antwoordde AMANDA. Maar eer wij nu verder met elkander spreken, moet gij wat gebruiken. Wie van de reis komt, heeft gewoonlijk behoefte, zich te restaureeren."

»Dat is goed, AMANDA," hernam de graaf. »Terwijl zult gij mij vertellen, hoe 't met ARTHUR gaat. Maar à propos, leeft onze oude JEAN nog?"

»JEAN? O, papa, dien zult ge van avond zien. Hij is tegenwoordig een heele mijnheer. Alle zondagen houdt hij mij gezelschap."

»En wat doet hij voor den kost?"

»Hij is zijdewerker. Toen hij hier kwam, begreep hij, dat hij niet van de algemeene liefdadigheid kon leven. Toen heeft hij dat vak gekozen, 't geen hem in 't eerst natuurlijk weinig opbracht. Maar spoedig was hij er zoo ver in, dat hij een goed loon kreeg, en nu is hij reeds meesterknecht en verdient zooveel, dat hij wat oplegt voor den ouden dag. Al wat hij overhoudt, brengt hij mij, en als er dan genoeg bij elkander is, dan laat ik mijn makelaar daarvoor een papiertje koopen. Zoo ligt zijn geld niet renteloos."

»Uw makelaar! Wel, AMANDA! Wat hoor ik? Zijt gij ook al aan 't potten! " zeide de graaf schertsend.

»Wat zal ik u zeggen, Papa," antwoordde AMANDA. »'t Is nu zoo wat een jaar, sinds mijn lieve pleegmoeder, madame TORÇAY stierf. Natuurlijk had zij 't geen zij bezat, aan haar schoonbroeder den kapitein, die ons van Antwerpen hier bracht gemaakt. Maar haar affaire en meubelen had zij aan mij gelegateerd en daarbij een kleine som gelds, waarmede ik de zaak kon drijven. 't Is thans echter reeds Maart, en de meeste rekeningen, welke ik met Januari heb verzonden, zijn ingekomen. Ik heb berekend, hoeveel geld ik noodig heb, om in 't loopende jaar mijn werksters te betalen, voor het overige heb ik papieren gekocht."

»Uitmuntend, lief kind!" riep de graaf uit. »Al waart ge van ouder tot ouder een handelspersoon, ge zoudt geen beter inzicht in de zaken hebben. Wie heeft u toch op die hoogte gebracht?"

»Mijn eigen behoefte, papa, en de onderrichtingen van mijn lieve pleegmoeder, madame TORÇAY. O, gij weet niet half, papa, wat ik aan die lieve vrouw verschuldigd ben, en, wanneer ik Roomsch-katholiek was, dan zou ik haar zeker als een heilige vereeren."

»Doe dat gerust, lieve AMANDA. Wij, Protestanten, vereeren geen heiligen in den zin van de Roomsche kerk. Maar wij houden toch de nagedachtenis van hen in eere, die, toen zij op aarde leefden, hebben getoond, het voorbeeld van CHRISTUS na te volgen."

»En zoo vereer ik de nagedachtenis van mijn lieve TORÇAY, die mij toen ik ziek was tot zich genomen, verzorgd en opgekweekt, en toen ik weer tot mijn vorige krachten was teruggekomen, in haar zaak ingewijd heeft. Zij is het, die mij heeft opgewekt om in haar voetstappen te treden, mij gevormd tot een persoon in de maatschappij, mij in staat heeft gesteld, een onafhankelijke positie in die maatschappij te bekleeden. En zou ik dan haar niet vereeren als een heilige, die voor mij met een nimbus 1) is omgeven, zoo schoon als de Roomsche kerk die aan de hare geeft?"

»O, dat ik die lieve, brave vrouw niet heb gekend!" riep de graaf uit. »Uw oom heeft mij reeds zooveel van haar verhaald, dat dit mij leed doet, daar ik haar zoo gaarne de hand zou gedrukt hebben voor 't geen zij aan mijn lieve AMANDA heeft gedaan."

We gaan met stilzwijgen de ontmoeting met NANNETTE en met JEAN voorbij: liever wil ik u het verhaal mededeelen, hetwelk de graaf van zijn eigen lotgevallen gaf. Ik vertrouw, dat gij het met niet minder belangstelling zult aanhooren, dan AMANDA dit deed. Is er wel iets in, hetwelk u reeds bekend is, 't zal uw belangstelling toch niet verminderen.

»Toen ik, uit mijn gevangenschap uit de Bastille ontslagen, op mijn kasteel terugkwam," zeide de graaf, »kwam LE BRUN mij tegemoet. Hij was in diepen rouw gehuld en kondigde mij, met tranen in de oogen aan, dat uw mama het aardsche kleed had afgelegd. Toen ik naar u vroeg, deelde hij mij mede, dat gij en ARTHUR met JEAN en NAN-

1) Stralenkrans, die om 't hoofd der heiligen van de Roomsche kerk wordt afgebeeld.

NETTE gevlucht waart. Hij droeg mij dit op een manier voor, die mij zeer tegen die vlucht innam. Ik geleidde uw lieve mama naar haar laatste rustplaats. Dien zelfden avond meldde LE BRUN mij de tijding van het herroepen van 't Edict van Nantes. Ik begreep, dat mij nu geen ander uitzicht was geopend, dan mijn vaderland te ontvluchten. Vol vertrouwen op mijn rentmeester, deelde ik hem mijn plan mede. Ik zou mij voorloopig in Engeland vestigen; LE BRUN zou intusschen mijn belangen in Frankrijk waarnemen."

»O, Papa! Hadt gij geweten, welk een adder gij aan uw borst koesterdet!" riep AMANDA uit. »Weet gij, welk verfoeilijk plan die ellendige rentmeester tegen u in zijn schild voerde?"

»Ik weet het nu; uw oom heeft mij alles medegedeeld, en, al had hij dit niet gedaan, ik zou het toch geweten hebben. Hoor maar, hetgeen er verder gebeurde."

»Gaarne, Papa; ga voort," zeide AMANDA.

»Ik vermoedde niets kwaads," hernam de graaf.» Eensklaps ontving ik een oproeping om voor de rechtbank te Orleans te verschijnen, waar ik was aangeklaagd voor de misdaad van mijn vaderland te willen ontvluchten. Ik begreep, dat het thans de tijd was, om mijn plan ten uitvoer te leggen. Te vergeefs had ik naar een kistje met juweelen gezocht, hetwelk ik op mijn vlucht had kunnen meenemen; dat kistje was spoorloos verdwenen. Later heb ik begrepen, wie zich van dat kistje had meester gemaakt; toen was ik ver van dit te vermoeden."

»Natuurlijk LE BRUN. ARTHUR en de oude JEAN hebben 't altijd wel gezegd, dat die man een huichelaar was," zeide AMANDA.

»Een huichelaar!" riep de graaf uit. »Zeg liever een doortrapte booswicht. Welnu dan, toen ik de oproeping uit Orleans kreeg, begreep ik, dat het zaak was, om te ontvluchten. Het weinige goud, hetwelk er na de ontvreemding van 't kistje was overgebleven, stak ik bij mij, liet een mijner paarden zadelen en vertrok nog dien zelfden nacht, terwijl ik aan LE BRUN de zorg voor mijn kasteel en goederen opdroeg."

»Dat was wel den vos meester van 't hoenderhok laten," zeide AMANDA glimlachend.

»Ja, lieve, dat was 't inderdaad," hernam de graaf. »Maar ik vertrouwde dien man toen nog zoo geheel en al."

»En hoe zijt gij beter ingelicht, papa?" vroeg AMANDA.

»Dat zal ik u zeggen," hernam de graaf. »Ik had LE BRUN mijn voornemen te kennen gegeven, dat mijn plan was, naar Engeland te wijken. Natuurlijk moest ik dan over Parijs en van daar naar Havre, waar ik hoopte, nog tijdig genoeg te zullen aankomen, om er een schip te vinden, dat mij naar dat land zou overvoeren. Ik reed dien nacht door en begaf mij bij 't krieken van den dag in een kleine herberg, om mijn paard eenige uren rust te gunnen en zelf wat uit te rusten.

»Nog niet lang zat ik daar, of daar kwam onze goede ARNAUT de gelagkamer binnen. Ik keek verwonderd op — »Mijnheer de graaf," zeide hij, »ik wenschte u wel eenige oogenblikken afzonderlijk te spreken." — »Kan dat hier niet gebeuren?" vroeg ik. »O, ja wel," antwoordde hij, terwijl hij mij veel beteekenend aanzag, »er is hier op dit oogenblik niemand. Maar," voegde hij er fluisterend bij, »dien waard vertrouw ik niet." — »Zend hem dan weg," zeide ik. »Bestel hem maar een ontbijt; dan moet hij zich van zelf verwijderen." — Dit deed ARNAUT. Toen nu de waard de gelagkamer verlaten had, reikte hij mij een brief over. »Mijnheer de graaf," zeide hij. »Uwe genade moet het mij niet kwalijk nemen; maar ik vertrouw uw rentmeester niet. Trouwens dat heb ik nooit gedaan, evenmin als een uwer bedienden zulks deed. Die man was ons te vroom."— »Ga voort, ARNAUT," zeide ik. »Bedenk, dat de tijd kostbaar

is, en dat de waard ieder oogenblik kan terugkomen." — »Welnu, mijnheer de graaf," hernam hij. »Nauwelijks was uwe Edelheid weggereden, of de rentmeester liet mij roepen. »Mijnheer de graaf is naar Parijs, Arnaut," zeide hij. »Hij heeft een belangrijk stuk vergeten. Gelukkig, dat ik het bij tijds gevonden heb en 't hem kan toezenden. Zadel dus terstond een paard, en zorg, dat gij er vóór hem komt. De redding van den graaf hangt er van af." — Ik weet niet, wat ik op 't gelaat van dien man zag, maar 't was mij of ik er een duivelschen trek op bespeurde. Ik besloot dus, wel goed door te rijden, maar te zien, of ik u niet kon inhalen. En zie, 't geluk heeft mij gediend. Het toeval deed mij in deze herberg mijn intrek nemen." — Ik brak den brief open, die aan een mij onbekend persoon was geadresseerd. En wat zag ik daaruit? De snoode Le Brun of liever Carnot, zooals hij zich nu noemde, meldde niets minder en niets meer, dan dat ik van plan was, om door Parijs te komen en naar Havre te gaan. Hij gaf mijn signalement op, opdat men mij gemakkelijk kon aanhouden. En daarbij meldde hij aan den persoon, aan wien de brief gericht was, dat hij zelf 't was, die mij te Orleans had aangeklaagd, tengevolge waarvan ik voor de rechtbank aldaar was geroepen. Thans wist ik genoeg. Ik had den brief opzettelijk zoo voorzichtig opengemaakt, dat ik hem weer goed kon sluiten. »Laat hem nu in 't slijk vallen, Arnaut, en wel op de achterzijde, dan zal men 't niet merken, dat hij opengemaakt is geweest," zeide ik. — »Dus staat er geen kwaad in?" vroeg hij. — »Meer dan gij denkt, mijn jongen. Maar juist, als gij dezen brief aan zijn adres bezorgt, redt gij mij daardoor de vrijheid, misschien het leven. Gij brengt daardoor mijn vijanden op een dwaalspoor." Daar nu de herbergier weer binnentrad, konden wij verder niet spreken. Het gebeurde deed mij echter van plan veranderen. In plaats van naar Parijs te

rijden, sloeg ik een Oostelijke richting in, en zoo ben ik, niet zonder eenige moeilijkheden te ondervinden, de Duitsche grenzen overgeraakt. In Duitschland vernam ik, dat de keurvorst van Brandenburg, Friedrich Wilhelm de groote, den refugiés gastvrij een verblijf in zijn land aanbood. Ik besloot daarheen te gaan. Ik kwam er; maar mijn geld was genoegzaam op: want de reis was lang geweest. Ik begreep dus, dat ik een betrekking moest zoeken, en kwam spoedig klaar bij den baron, wiens zoons ik onderricht geef. Welke moeite ik ook had aangewend, om u en Arthur terug te vinden, ze was vruchteloos geweest. Een geheime stem zeide mij, dat ik u *zou* wedervinden: ik dacht, dat dit in Brandenburg zou zijn. Daar hoor ik op zekeren morgen 't bericht, dat er op 't gehucht hetwelk aan den baron behoort, op wiens kasteel ik huisvestte, door een Fransch predikant zou worden gepredikt. Zonder eenige moeite kreeg ik van den baron verlof, om er met mijn beide leerlingen heen te gaan. En zie, was 't geen besturing van Gods Voorzienigheid, dat ik in den prediker uw oom moest herkennen en hij mij kon mededeelen, dat mijn Amanda en mijn Arthur niet alleen nog leefden, maar dat zij in 't volle genot hunner gezondheid, en, wat meer zegt hunner vrijheid waren. En zoo, lief kind, ben ik hier gekomen, en 't eenige, wat mij spijt, is, dat ik mijn Arthur niet kan omhelzen. Maar 't is mij reeds een genoegen, te weten, dat hij vrij is, dat hij zijn geloof niet heeft verzaakt en een eervolle loopbaan heeft gekozen. Uw oom is zoo gelukkig niet: zijn Henri..."

»Dat weet ik, papa," hernam Amanda. »Oom kan zich maar met dat denkbeeld niet verzoenen. Toen hij hier was, heeft hij er mij zijn nood over geklaagd."

»'t Is ook een harde zaak voor hem. Zijn eenige zoon, en dan voor altijd van elkaar gescheiden."

»Maar weet gij ook, Papa, hoe 't met onze andere bedienden is gegaan? Zijn zij in dienst van den nieuwen heer van 't kasteel gebleven?"

»Ik heb bij uw oom onze MARTHA gesproken, die mij wel verzocht heeft, u hare groeten te doen. Zij is thans huishoudster bij mijn broeder."

»Dat heeft oom mij geschreven, en ook, dat zij met ARNAUT gehuwd is geweest, die haar een dochtertje heeft nagelaten...

»Dat ze naar u hebben vernoemd," viel de graaf haar in de rede. »'t Zal mij niet verwonderen, of dat kind zal, als 't grooter wordt, een heele troost voor mijn armen broeder zijn. Van MARTHA nu heb ik 't volgende vernomen. Eenige dagen nadat ARNAUT van Parijs teruggekomen was, maakte de rentmeester aan de bedienden bekend, dat ik uit het land gevlucht was, en dat mijn goederen volgens 't besluit van Zijne Majesteit verbeurd waren verklaard. Tevens deelde hij hun mede, dat hij nu heer van Arvilliers was, en dat hij tot de Roomsche kerk behoorde. Wilden dus de bedienden bij hem blijven, dan moesten zij Roomsch worden, waartoe hij hun vierentwintig uren bedenktijd gaf, terwijl hij degenen, die zich daaraan niet onderwierpen met de straf dreigde, welke de Regeering voor de onwilligen gereed had. Onze domme PHILIP, diens arbeider, JACQUES de stalknecht, CLARA de keukenmeid onderwierpen zich daaraan. Maar MARTHA, ARNAUT en ANNA besloten, het kasteel te ontvluchten. Ze pakten dus alles bij elkander, wat ze in hun diensttijd hadden opgespaard, en verlieten in 't holst van den nacht het slot. Van ANNA wisten ze niet, waar ze gebleven was, daar ze haar kwijtgeraakt zijn; maar MARTHA en ARNAUT waren gelukkig de Duitsche grenzen overgeraakt, en hadden zich in Brandenburg in 't huwelijk begeven."

Tot zoover heb ik met u 't verhaal van den graaf gevolgd;

daar we er voor ons wetenswaardige bijzonderheden uit vernamen. ERNESTE D'ARVILLIERS bleef zes weken bij zijn dochter; toen vertrok hij weer naar Brandenburg. Maar toen de zomer aankwam en er weinig in de affaire van AMANDA te doen was, daar hare klanten voor 't grootste deel naar buiten waren, gaf zij 't bestuur van de zaak voor eenigen tijd aan NANNETTE over en vertrok naar Duitschland, om ettelijke weken bij oom FRANÇOIS door te brengen en in de nabijheid van haar Papa te zijn. Een paar daarvan bracht zij op het kasteel van den baron door; waar zij met opene armen ontvangen werd en het genot had, dagelijks met haar Papa te verkeeren. Daarop vertrok zij weder naar Amsterdam.

En nu 't slot van mijn geschiedenis. Lang zal dat niet zijn: want ik heb nog maar weinig mede te deelen. Toch mag ik zoo niet eindigen. Deed ik dit, ik zou vreezen, dat mijn lezeressen en lezers het boek ontevreden uit de handen legden.

Toen de twee jaren om en zijn leerlingen naar de academie waren, kwam de graaf, thans eenvoudig Monsieur D'ARVILLIERS, naar Amsterdam, waar hij de kamer in 't huis zijner dochter betrok, welke vroeger door ARTHUR in gebruik was geweest. Daar hij zijn tijd niet in ledigheid wilde doorbrengen en ook niet verkoos, ten laste van AMANDA te zijn, trachtte hij lessen in de Fransche taal te krijgen, hetgeen hem spoedig gelukte en hem vrij wat geld opbracht. En wat vreemd mag klinken, de graaf gevoelde zich in zijn nederigen staat zoo gelukkig, als hij ooit op Arvilliers geweest was. Toen nu ARTHUR met den rang van luitenant uit Engeland terugkwam, vroeg en kreeg de jongeling verlof, om naar Amsterdam te gaan en daar zijn familie op te zoeken. Het denkbeeld, om nu tegen zijn vroeger vaderland te moeten strijden, stiet hem echter zoo

tegen de borst, dat hij zijn ontslag nam uit den dienst.

Ook hij kwam in Amsterdam wonen, waar hij een betrekking zocht, die hem genoeg opbracht, om fatsoenlijk van te leven. Hoe gelukkig en tevreden François d'Arvilliers zich ook in zijn werkkring gevoelde, de scheiding van zijn zoon was steeds een angel in zijn ziel. Hij sloeg aan 't kwijnen, en reeds vijf jaren, nadat hij zijn pastorij betrokken had, stierf hij, in de volle verzekering, dat hij zijn Henri zou wederzien in dat oord, waar geen verschil van kerkgenootschap de zielen verdeelt. Hij stierf in de armen van Amanda, die de laatste weken van zijn leven met haar papa was overgekomen, om hem op te passen. Toen hij begraven was, nam Amanda Martha en haar zevenjarig dochtertje naar Amsterdam mede; waar zij der moeder een dienst bezorgde en het kind, haar petekind, tot zich nam, om het op te voeden.

Niet lang daarna kwam er op zekeren dag een brief van Henri d'Arvilliers, wien Amanda het overlijden zijns vaders gemeld had en die daardoor wist, waar zij woonde. Die brief bevatte de tijding van 't overlijden van den hertog van Carvignan. Deze had al zijn uitgestrekte goederen aan de kerk vermaakt; maar toch — en dat was waarschijnlijk door Henri's bemiddeling — aan zijn neef en nicht een legaat van honderduizend livres geschonken, te ontvangen bij een der eerste bankiershuizen van de hoofdstad.

Dit legaat bracht een geheele wijziging in de plannen van Amanda.

Hoewel de som van 50,000 francs zoo groot niet was, daar deze haar volgens den toenmaligen rentestand slechts een goede achthonderd gulden opbracht, maakte die intrest toch met die van 't geen zij overgespaard had, genoeg uit, om er stil van te leven. Zij deed dus haar affaire aan Nannette over en betrok met haar papa en met Arthur een lieve

woning, waar ze een kalm rustig leven sleten en Amanda zich verheugde in 't voordeelig ontwikkelen van haar naamgenoot.

En hoe ging het met Le Brun, of liever Carnot? Ik weet het niet. Alleen dit kan ik met zekerheid zeggen, dat noch hij noch zijn kinderen of kindskinderen ooit van 't hof een adellijken titel konden erlangen, en slechts heeren van Arvilliers heetten. Voor de bewoners van het dorp was hij een hardvochtig en onverbiddelijk heer. En zijn zoon, die hem als heer van Arvilliers was opgevolgd, maakte het niet beter. 't Gevolg van een en ander was, dat hij en zijn afstammelingen zich door hun willekeurige handelwijs zoo gehaat hadden gemaakt bij de boeren, dat, toen in 1789 de Fransche revolutie uitbrak, welke zoovele lang verduurde mishandelingen wreekte, en de uiting was, van zooveel opgekropte wraakzucht, het kasteel d'Arvilliers 't lot onderging, hetwelk zoo menig adellijk huis in Frankrijk trof: 't werd door de lang getergde boeren in de asch gelegd, en slechts de steenklomp, waarvan ik u in 't begin van dit boekje sprak, wijst nog de plaats aan, waar 't gestaan heeft.

En zoo heb ik de mij voorgestelde taak volbracht en twijfel er niet aan, of ze hebben u belang ingeboezemd, die dagen van verdrukking der Protestanten. Ik hoop, dat gij er uit zult gezien hebben, hoe ons Vaderland in die dagen vrij wat verlichter en verdraagzamer was dan 't naburige Frankrijk, en daar moogt ge trotsch op wezen. Ja, ons Nederland, waar eens de verdreven Joden een schuilplaats vonden, waar verdraagzaamheid op den troon zat, ons Nederland was het, hetwelk bescherming verleende aan

DE KINDEREN VAN DEN HUGENOOT.

INHOUD.

Bladz.

I. Arthur en Amanda. 7
II. De verjaardag der gravin. 25
III. De onverwachte verschijning. 40
IV. Wat de predikant van Avallons te vertellen wist. 55
V. Wat Le Brun te Avallons uitvoerde. . . . 74
VI. De strijd eener moeder. 93
VII. Waarin verteld wordt, hoe de huichelachtige rentmeester zich deerlijk ontmaskert. . . . 108
VIII. Een weeshuis te Parijs. 122
IX. Hoe Amanda aan hare vervolgers ontkwam. . . 135
X. Hoe de kinderen der Hugenoten in het weeshuis behandeld werden. 147
XI. Hoe Arthur uit het weeshuis wordt gered. . . 157
XII. Aan de grenzen. 173
XIII. De gravin-modemaakster. 196
XIV. Waarin ophelderingen staan, die zullen oplossen, wat nog vreemd scheen. 216
XV. Vader en Dochter 232

Bij den Uitgever dezes is verschenen:

Andriessen, (P. J.) De Val van een Koningshuis, of het eerste tijdperk der fransche revolutie. 2e druk. post-8o. met 4 platen gebonden. . . . . *f* 1,90

—— De Dageraad van een Keizerstroon, of het tweede tijdperk der fransche revolutie. 2e druk. post-8o. met 4 platen gebonden . . . . » 1,90

—— De Kolossus der 19e eeuw, of Frankrijk in den bloeitijd van het Keizerrijk. 2e druk. post-8o. met 4 platen gebonden . . . . » 1,90

—— 1870, of de strijd tusschen twee groote volken. post-8o. met 4 platen gebonden . . . . » 1,90

—— Hilda's vertellingen. Een eerste leesboek voor kinderen van 6—8 jaren. 3e druk. kl. 8o . . . . » 0,15

—— Avondvertellingen van tante Agatha. Een tweede leesboek voor kinderen. 2e druk. kl. 8o . . . . . . » 0,20

—— Geïllustreerde Almanak voor de Nederlandsche jeugd, 1e Jaargang 1865. post-8o. met houtgrav. . . . . » 0,75

—— Hetzelfde 2e Jaargang 1869. met 4 gelith. platen en houtgrav. post-8o. . . . . » 0,90